

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: KÖDÖBÖCZ GÁBOR

Főmunkatársak: ANGA MÁRIA
BARABÁS ZOLTÁN
BERTHA ZOLTÁN
SERFŐZŐ SIMON
SZAKOLCZAY LAJOS

Nyelvi lektor: BOZSIK GABRIELLA
Szerkesztőségi titkár: VARGA TAMÁSNE
Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező és képszerkesztő: HERCZEG ISTVÁN
Elektronikus levelezés: IFJ. KÖDÖBÖCZ GÁBOR
Lapmenedzser: BÉRCZESSY ANDRÁS

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata
A kiadásért felelős: KOVÁCS KATALIN, az EKMK igazgatója

Szerkesztőség: Eszterházy Károly Főiskola
3300 Eger, Eszterházy tér 1.
Tel.: (36) 520-450/2064
Fogadóóra: hétfő 10.00–12.00
www.agriafolyoirat.hu
agria@agriafolyoirat.hu

Terjeszti a LAPKER RT. és az alternatív terjesztők.

Előfizethető: postán és e-mailen.

Előfizetési díj 1 évre: 1200 Ft.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Nyomdai munkák: B.V.B. Nyomda és Kiadó Kft., 3300 Eger, Fadrusz u. 4.

A lapot az Eszterházy Károly Főiskola és az EKMK
különféle szolgáltatásokkal sokrétűen támogatja.

HU ISSN 1789-4379

Tartalomjegyzék

Nagy Zita

BÉCS-I-SZAP

13

ARTériák

Koncsek József

A nap fogyása 16

Ladányi sor 16

Meséld el, Juhász Ferenc... 18

Kárhozat emléke 20

Kukoricatörés 20

Anga Mária

Isten áldását várva 21

Amit most írok 21

Serföző Simon

Fennen magaslanak 22

Tapasztaljuk 23

Távolodnak 23

Csontos Márta

Jeanne d' Arc napja 24

Christiana járnai tanul 24

Teréz Anya léptei az időben 25

Tóth Ilona medika halálba gyógyul 25

Fecske Csaba

A levegő falára írva 26

Semmiség 26

Folytatásom 26

Ajándék 26

Remény 26

Cseh Károly

Zürmöl a hó 27

Dél táji kegyelem 27

Korhú 27

Nagypénteki almafa 27

Koratavasz 28

Tavaszi szél 28

Ezüst szemle	28
Végidők (<i>Őszelő; Napéjegyenlőség; Végidők</i>)	28
Kelet-Közép-Európai séta (<i>Forró ős; Kelet-Közép-Európai séta; Szeptemberi krónikalapra – Hommage a' Christine Busta</i>)	29
Szekeres Mária	
Telehold előtt vízkeresztkor	30
Áttörések	31
Mária	31
Benő Attila	
(forgatókönyv)	32
(modern tékozló fiú kérése)	33
(képernyő)	33
(kéz)	33
Balázs Tibor	
HÓBAN TÁBOR (<i>A holnemvoltak; Az állam és a pásztor; A bárány; Csend</i>)	34
Nyíri Erzsébet	
Őriznek a szavak	35
Kérdések	35
Tavasszal	35
Kőfalban	35
Antal Attila	
Őzek	36
Fát gyűjtöttünk apámmal	37
Margit	37
Stankovics Marianna	
Angyal a pápai Fő téren	38
Dialógus	
Saját élet. <i>Wutka Tamás beszélgetése Mátyus Alizzal</i>	40
ARTériák	
Pusztai Zoltán	
Adventi elégia – szonettkoszorú –	50
Szabadkéz	
Simon Zoltán	
Gondolatok (<i>A mély beszélgetésről; Álarcok; Zabhegyező; A csend; A rangodról</i>)	55

<i>Manuel Carrapiso Araújo</i>	
A belső ködökről (<i>Sólyom Sándor műfordítása</i>)	57
Kecskeméti palackposta	
<hr/>	
<i>Agócs Sándor</i>	
A reptér környékén	58
A bácskai ember	58
<i>Dobozi Eszter</i>	
Zselyke (<i>Tánc; Babaágy; Morzsi; Úton</i>)	59
<i>S. Csoma János</i>	
Profán	60
Tragédia	60
Tisza-menti sorok	60
Angol történet	60
Időváltozás	60
Öröklet	60
Hallomás	60
Natúra	60
Alattvaló	61
Üzenet utódomnak	61
hitünk e sugárkoszorú	61
<i>Turai Laura</i>	
Sóhajban a mindenséghez	62
V	62
<i>Alföldy Jenő</i>	
Egy eurázsiai magyar költő – <i>Buda Ferencről</i>	63
<i>Bárdos József</i>	
Strófák a „Szubjektív világirodalom”-ból (<i>Alan Alexander Milne; Agatha Christie; Friedrich Dürrenmatt; Jerome David Salinger; John Updike</i>)	68
<i>Demeter József</i>	
Az ötödik az első	69
Verstájoló	69
Halad	70
Honvéd Nagy-bátyám Kecskeméten szolgált	71
A legszebb zengő	72

Alföldy Jenő

Előszó a Szabadság, szerelem! – <i>Versek Bács-Kiskun megyéből című versantológiához (2011)</i>	73
Három vers az antológiából	
Kecskeméti Vég Mihály: LV. zsoltár	75
Katona József: Tiborc panasza – <i>részlet a Bánk bán 3. szakaszából</i>	76
Buda Ferenc: Míg élsz	77

Bárdos József

A honvéd özvegye	78
------------------	----

Bozók Ferenc

Tükörszemek	85
Katonatemető	85
Emlékezés arra, hogyan nem találkoztam Pilinszkyvel	85
Hószonett	86
Újratervezés	86

Műhely

Németh Péter Mikola

Hősök nélkülől az Elnémulásig. <i>In memoriam Hubay Miklós (1918–2011)</i>	87
--	----

Váradai mozaik

Barabás Zoltán

Küldj értünk	104
Mégis feláldoztuk	104
Reánk várnak	105
A kítaszítottak menetoszlopa útrakész (<i>A Nietzsche-dagerrotípiákból</i>)	105

Gittai István

Elúszott pódium	106
A bibi	106
Uzsonna a szabadban	106
Egy hajléktalan árnya	106
Diadalérme	107
Isek	107
Japánkodások	107

Goron Sándor

szó vagyok benned	108
mintha	108
szívközelben	108
oly halk	108

<i>Lipcsei Márta</i>	
Májusi illatok	109
Októberi táj	109
Ipi – apa	109
<i>Pataki István</i>	
partiumi magyar falu 2012	110
szerelem	110
az imádság erejéről	111
epéstolák	111
Műhely	
<hr/>	
<i>Pomogáts Béla</i>	
Bánffy Miklós búcsúja a Monarchiától	112
ARTériák	
<hr/>	
<i>Pósa Zoltán</i>	
Nyári napforduló	118
Merlin ébresztése	119
Hitetlen dalnok	119
Oláh János 70'	
<hr/>	
<i>Bertha Zoltán</i>	
Földem – <i>Vonások Oláh János költői arcképéhez</i>	120
<i>Ködöböcz Gábor</i>	
Hit, hűség, helytállás. <i>A Partiumi Író tábor 2012. évi irodalmi díjával kitüntetett Oláh János köszöntése</i>	131
ARTériák	
<hr/>	
<i>Radnai István</i>	
Idősíkok hegyeid alatt	135
Gondolatok Európa-szőlőhegyen	136
Agria Exkluzív	
<hr/>	
„...a szenvedélyem, az életem a munkám”	
<i>Verók Attila beszélgetése M. Soós Tamás orientalistával</i>	137
ARTériák	
<hr/>	
<i>Lukáts János</i>	
Látogatóban a zöld bölénynél	149

Fecske Csaba

A 70-kedő Serfőző 153

Bertha Zoltán

A drámaíró Serfőző Simon 154

Bakonyi István

A magunk szárnyán. (Részlet a *Serfőző Simon* című kismonográfiából) 159

Fazekas József

Zsoltár 164

Ködöböcz Gábor

A hetvenkedő írástudó. *Újabb ecsetvonások Serfőző Simon művészi-emberi portréjához* 165

Káliz Sajtos József

Helyed az ég alatt. *Serfőző Simon 70. születésnapjára* 167

ARTériák

Kerék Imre

Mintha az Ő szemével 168

Öledben folytatódik 168

Parafázis egy Ronsard-szonettre (*Tóth Judit rímeivel*) 169

Választok magamnak 169

Kis Pál István

Garay János kétszáz éves poharára 170

... új Jónások jönnek... 171

Vita és vallomás

Szokolczay Lajos

A rövid „i”-től a hosszú „i”-ig, avagy a szent ember és a vad barom
Az Élet és Irodalom Tokaji Író-tábor-vitájához 173

ARTériák

Kürti László

Így érkezel 179

Műterem testhatáron 180

Utolsó komp 180

útbaigazítás 181

<i>Hesz Tamás</i>	
Éretlen	182
Mátyás és Beatrix	182
<i>Papp Für János</i>	
Csak ne ma	183
Egy este margójára	184
Júdás a táncparketten	185
Műhely	
<hr/>	
<i>Petrik Béla</i>	
Szabó Zoltán száz év múltán	186
ARTériák	
<hr/>	
<i>Bíró József</i>	
Szívközépben ekeék	192
<i>Gyimesi László</i>	
Az elveszett városok	193
<i>Debreczeny György</i>	
itt volt az elveszett csomag	194
Cseh Károly 60'	
<hr/>	
<i>Bertha Zoltán</i>	
Fénylő szavak poétája. <i>A hatvanéves Cseh Károlyról</i>	195
<i>Fecske Csaba</i>	
A LX éves Cseh Károlynak	201
<i>Ködöböcz Gábor</i>	
A költői lakozás változatai	
<i>Laudáció helyett a hatvanéves Cseh Károlynak</i>	202
ARTériák	
<hr/>	
<i>Both Balázs</i>	
Vietnam	205
Egy regény végére	205
Mindenszentek	205
Port Royal	205

<i>Bárdos Attila</i>	
Lebegés	206
Kettős koan	206
In medio	206
Három dupla haiku – Nagyvárosban (<i>Városi Vénusz; Villamoson; Festmény</i>)	207
<i>Szűk Balázs</i>	
Fehér szerelem	208
Gyógyító fű	209
Fehér bölcső	209
Beázik a tető	209
Műhely	
<hr/>	
<i>Katona Szabó István</i>	
Móricz Zsigmond Erdélyben. <i>Találkozása a harmadik nemzedékkel</i>	210
ARTériák	
<hr/>	
<i>Madár János</i>	
Székelyek, áldott magyarok!	218
<i>Csatáné Bartha Irénke</i>	
Ahogy kertembe lépsz...	219
Szilvavirág illata	219
Érik a nyár	220
Taníts minket	220
Tanári notesz	
<hr/>	
<i>Sz. Tóth Gyula</i>	
Égnek fénye a víz tükrén („Százak szavaltak a tónál”. <i>A Nagy Versmondás 11. állomása Balatonalmádiban</i>)	221
ARTériák	
<hr/>	
<i>Szabó Bogár Imre</i>	
A zöld csótányok Földjén	225
Sajdul, sejlik	226
<i>Fazekas József</i>	
Karthagó (panoráma-vers)	227
Kárhozat-tél	227
Dilemmák	228

Műhely	
<i>Madarász Imre</i>	
Két trieszti íróbarát: Joyce és Svevo	229
ARTériák	
<i>Bene Zoltán</i>	
A feneketlen gödör	233
Szabadkéz	
<i>Véghelyi Balázs</i>	
Olimpiai futamok	236
ARTériák	
<i>Erdei-Szabó István</i>	
Egy Pilinszky-sorra	239
Karácsony van	239
Az ember és az Írás	239
Laudatio	
<i>Albert Gábor</i>	
Tokaj Szemere Bertalanra emlékezik	240
ARTériák	
<i>Vozáry Viktória</i>	
Emlékképek a Teleki térről	245
Hangfogó	
<i>Egres Béla</i>	
A világ szíve nagyot dobbant Egerben	
A 33. Kaláka Fesztivál a Bükk másik oldalára költözött	247
Szabadkéz	
<i>Marics Krisztina</i>	
Gondolatok az esszé- és kritikaírásról	251
ARTériák	
<i>Kelemen Erzsébet</i>	
Rorate	255

Györffi Réka	
Bel-Ami	256
Ölelkező	256
Nyárutó (<i>Sirályok közt a mólón</i>)	256
Szabadkéz	
Marics Andrea	
Gondolatok az esszé- és kritikairásról	257
ARTériák	
Lengyel János	
Zöldre vetett papírosok	260
Könyvjelző	
Bertha Zoltán	
„Egy hazából két haza lett, de én még mindig csak egy vagyok”	
<i>Lengyel János: Mitracsek úr elfuserált életének hiteles története</i>	262
Goron Sándor	
„Ugyanaz másképpen” (<i>Benő Attila: A dolgok másik neve</i>)	265
Kusper Judit	
„Ez mind mi voltunk egykor” (<i>Dienes Eszter: Kinél az ítélet?</i>)	270
Kiss Dávid	
„...művészet, fényes szavak tükrébe nézünk-e még?”	
<i>Szigeti Lajos: Végtelen jel című kötetéről</i>	273
Németh István Péter	
Kezek mély csészéje... <i>Gyimesi János: A kosárlabda varázsa</i>	277
Kispál Dániel	
„miféle bűn az hogy élet(?)” <i>Ádám Tamás: Tetovált csuhébabák</i>	281
Papp-Für János	
Proféciaák, megfejtések, avagy a Zudor-kórtan	
<i>Variációk „a rusnya valcer”-re</i>	284
ARTériák	
Benke László	
Adventi vers VanVannak	287
A teához és teafőzőhöz	288
Hazámhoz, karácsonykor	288

Nagy Zita

BÉCS-I-SZAP

az alvó Bécsben fekszem,
éjszaka keze remeg
– rajtam –
eső könnyököl nedves
– álmokban –
rázkódom,
görnyedt testem
száz szilánkja ágyamon
– csörömpöl –
odakint a Hold

nem alhatom,
hallom, ahogy
kemény remény
búbol a bokor leázott
ráncai közt,
a folyó ionjai alatt
iszapmélység sűrűsödik
ködhorgon fárad az igazság,

az egyetemes ebihal boldogság:

nem passzol a jövő
nincs jelen
áttetsző darabkák
hullanak
– ránk –
koppan a szilvماغos idő
– ablakpárkányomon –
ricsajos rekviemet sóhajtok
– át –
a Dunán:
a halász gyomra holnap is
kiköpi a márnát

az élet nem fogalom
az élet rajtam nem feszül,
mint hamis ragtapasz alatt
seb sem létezik kívülről,
tömegközlekedünk
– a kénsavölelő akkumulátorok
puha rezgéseiben –
dolgozunk,
gyártatunk és gyártunk
ó, nagy forgalom!
fogyasztunk és fogyasztatunk
ó, éhségünk, soha ne csillapodj!
mik vagyunk?

a sötétség keze rajtunk...

Bécs alatt hajnal kúszik,
tested mintáját
k-éjpókok szőtték rám,
régii szép estéink
ragacsos emlékeit
tenyerembe szórva
– mohón nyelem le –
saját pengéim

sötétkék tegnapokon
bármit is esküdtem
már a reggel simítja Bécset
világos van
azt hiszem
tévedtem

én nem szeretni születtem...

hallgass! – a lucskos csend
 üvöltve könyörög –
 menj el, maradj távol!
 hozzám csak így lehetsz
 közel,
 hadd legyenek homály,
 egy árny,
 amely csak néha rémlik fel

vagy sohasem...

ne higgy mosolyomnak,
 csak festem magamra a bájt
 bármit mondok
 – kételkedj –
 – ha ígérek –
 nálam a kerek is
 csupán szögletes,
 a boldogsághoz gyáva
 vagyok; hazudik
 bennem az értelem,
 nincs hétköznapi,
 amibe beleillem
 nincs morál,
 amiben elférek
 hús helyett halántékomon
 hangod dobbanjon
 kérlek, szuszogd
 rá, hogy
 gyűlölsz,
 gyűlölj meg engem!

csak így védhetlek...

egyedül merülök bele
 a bécsi délelőttökbe,
 villám forgatom
 tésztalelkekben,
 a leárazott címkéket

figyelem:
 – illúzió –
 olcsó és egyszerű
 – összetevőitek közt –
 minden mesterséges
 így szeretjük
 – egymást –
 naponta fogyasztjuk
 el
 ember emberre jut,
 a mártást öntöm közéték
 emberspagettit majszolok
 nem az utcán,
 csak otthon
 – titokban –
 nem is sejted ugye
 mint, ahogyan azok
 a darált húsok sem
 a túloldalon,
 hogy nézem őket
 és közben
 és közben
 lassan dugom le
 a ketchupos tubust
 a torkodon

Bécs délutánja
 fogja kezem
 – teraszom szélén –
 lábamat a mélység tartja,
 a szakadékot szeretem
 semmibe nem kapaszkodhatom,
 minden madárnak repülő
 ígérek,
 kacagok és nevetek
 de ne higgy nekem,
 csak tanultam őket
 utánzom a jól bevált képleteket,
 megfizetett örület
 csurog le mellemen

ahogy a sötét Bécs rám borul,
az éj alatt újból fogadom:
a hajnal más valakit talál,
koszos ágyneműm alól
az kel fel, aki lehetnék
nem, aki vagyok,
a ritmus mégse változik
a finálé vaspáncélban szorong
a lepedőn mindig,
mindig csak én vagyok

maradj távol...

Koncsek József

A nap fogyása

Hét ló húzza az ekét.
Mit mesél a köd?
Hús a hajnal, kék az ég
a barna domb fölött.

Hat ló húzza az ekét,
Vígán szántanak.
Jönne már a délebed,
hisz délre jár a nap.

Öt ló húzza az ekét.
Egyik hátrales.
Elvitték a feketét?
Vagy a vasderest?

Négy ló húzza az ekét.
Párba fogva jól.
Elmaradt a délebed.
Uzsonna se volt.

Három ló húz egy ekét.
Besötétedett.
Tücsökszóval zeng a rét.
Árnyak rémlenek.

Két ló húz már egy ekét.
Épp' lehull a nap.
Éhes szeme izzik még
a láthatár alatt.

Egy ló húzza az ekét
Hat ló hova lett?
Elfogytak a népmesék?
Mind elszéledett?

Nem húzza ló az ekét
Szánt az egymaga.
Sűrű csendjét hinti szét
egy titkos éjszaka.

Ladányi sor

Ladányi sor. Ladányi sorsa.
Ladányi sör. Ladányi sör se.

... ha van sör és víg asztalom,
barátaim vigasztalom.

Ladányi Mihály olyan volt, mint a madarak.
A madaraknak, tudjuk, ügyes kis börendjük van, s benne írógép.
Az írógépet kiveszik a börendjükből, amikor utazgatnak-vándorolnak,
verseket írnak rajta. A verseket elküldik a szerkesztőségekbe, ott
a szerkesztők elolvassák, s "Ezek a madarak, ezek a madarak!" –
csóváltgatják elismerően a fejüket, aztán beleteszik a verset a
lapjukba. Aztán honoráriumot utalnak ki érte.

Eddig volt, mese volt.

Ladányi Mihálynak szokása volt, hogy félévente-évente látogatott el egy-egy szerkesztőségbe, s a pénztárban egyszerre vette fel a versek összegyűlt honoráriumát. Egy alkalommal Miskolcon elterjedt a híre, hogy jön Ladányi. A szerkesztők, a gimnazista lányok meg az akácfaék reszkettek a gyönyörűségtől.

Ladányi Mihály felvette a pénzt, s elegáns fordulattal meghívta az Avas nagyvendéglő udvarába sörözni a szerkesztőket meg a Napjaink táján tébláboló kezdő lírikusokat.

Ladányi Mihály nem azt számolgatta, hogy hányan vagyunk, hanem azt, hogy hány pohár sör fér el egyszerre azokon az asztalokon ott a murvakavicsos udvaron – ha jól emlékszem, úgy ötvenet kért ki egyszerre a pincéértől.

Ladányi Mihálynak márcsak ilyen lényegre tekintő, hogy úgy mondjam, összefoglaló jellegű megnyilvánulásai voltak. Mind a honorfelvétel, mind pedig a sör megrendelése terén. Meglehet, hogy a lírájában is.

Ladányi Mihályról szólva viszont felróhatóknak tartom, sőt kifejezetten helytelenítem, mi több, rosszallom, hogy nem számolt az utókorral. A sört ugyanis nem pohárszám, hanem ládaszám kell rendelni. Egy-egy ladányi sör mégiscsak jobban emlékeztet Ladányira. Ladányi sor. Ladányi sör.

Persze – keserű.

Ez is.

Az is.

Meséld el, Juhász Ferenc...

Meséld el megint, Juhász Ferenc, a sárkányt,
lehelje le rólunk az átlátszó jeget,
mely alatt – bár emelt fejjel – mint bálvány,
mítoszunk múlttá dermedt.

Hazudj te a szádból
előtörő lángot, tűznyelő,
a nyelv ellenkezőre forduló használatából
fakadó igazi
tűzköpő.

Tudom, az emberfaj ma is sárkányvetemény,
s a lelke ott bolyong-borong a messzi
ködök között, ahonnan a remény
a lelkünk ké melegsik.

Néz rám itt ellágyuló komoly tekintetekből
kicsike szeretet: vajon emlékezném
töredelmes életemben a régóta fel- és felderengő
eszményt?

A szarvasnak szállnia kell. Kisgyerekként
a mesét akartam, az igaz-hazudást,
hogy ő varázsolja megtartó életemmé
a kopár tudást

Nézd, mennyien vannak itt, akik révedeznek
képzeteik kristályhidegében,

s fénnyé foszlanak vagy görccsé gémbereznek.
Nekem Te tanítottad meg: nem olyan az Éden.

Ósi bűnöm az első örömből kiűzött
embersonon felemelt jövője:
a foganni képesség, a tudás, a hó fehér, a fű zöld
gyönyöre és a földre

hullt vércsepp az inni szomjazó
szarvas szilánkok szabdalta pofájáról,
mert így mondja ki zászlónk színeit a szó.
S ha fáj és fáj, hát fájjon.
Nemrég az önmagát jelentő pincepáholyban, emlékező
szavak közt voltam, hol pezsgő nem pezseg
ám kívül az utcán, mintha valami behavazatlan ropogó jégmező
alakjai, forró teára szomjazó emberek –
és köd mutatja, a lélek az elhagyottak, jaj, a gyermek
fölé borul, s mint József Attilának
kérő szavára Thomas Mann felelhet,
Ferenc, te is nyisd szóra a szádat.
Hiszen jól tudod, hogy nem hazudás a mese,
mert mindent magához csábít hatalma,
s itt van e korszak hány meg hány türelmese,
de nem Hudini kockájába halva.
S majd él a szarvas beszélő meleggel
tavasszá lehelt falvaink mezőin,
mert az élet Juhász Ferenc szemekkel
az életünket őrzi.

Kárhozat emléke

Gy.-nek

Hasadnak drága üstformája,
csípőd, melled, a tomporod,
több gyönyör boszorkánykonyhája,
mint gondolod.

Az idomokba szakadt vágynak
újultán újra felhevült
szarvas remények találnak
készületlenül.

Így arcod nő ilyen szavakban,
szemed, a szád, a homlok is
ébred, hogy szakadatlan
engem boldogíts.

Hiszen – mára már – asszony volnál,
kigörccsölt ritmus és soha
pergetett gyöngysor, vasoltár,
mosolyunk mélyfoka.

Kukoricatörés

Az asszonycombtövön lapuló vadnyulat
térdét csapkodva neveti az ámulat.

Valaki a barázdavégen guggol,
a férfi nevetés éri utol.

S lám, a rét szélén egy megbillenő buzogány
dugja ki nyers nyakát az eliramodás után.

S né, patakban ül már az asszony,
a melle parázs,
hogyan fellángol tőle a kukoricás.

S egy kék gazdakötényből a csövek
csörrenve hullnak a földre le.

S fejét csavarja a jó öreg,
hogyan micsoda termés, micsoda kosarak,
és micsoda ölek!

Anga Mária

Isten áldását várva

Vétkeim dárdáit mellemnek szegezem,
s tudom, nem kegyelmez az idő múlása,
mert olykor a tavasz csak egyetlen délután,
vagy az emlék felidézett mása.

Ki hisz majd szavaimnak?
Ki lesz büntető szolgálom?
Ki lesz, aki éjszakai szorongásaimat
velem együtt izzadja ébredésig,
és ismeri majd romlott ételeim ízét?
Ki lesz velem a kegyelemben,
az Isten áldását várva?

Amit most írok

Amit most írok, az csak záradék.
Az elkufárkodott szavak
összefüggéstelen magyarázata,
a kihordatlan magzatok soha
nem hallott sírásának emlékére.

Itt vagyunk mind, akik most élünk,
elfogadott magányunkban, szinte boldogan.
Kifeslett reggeleinket takargatjuk
ágyunk melegével, s az évszakok
ragyogása szemünkre szürkül, mint az álmok.

Serfőző Simon

Fennen magaslanak

Csurka István halálára

Nemcsak valamikor, a fölporló múltban,
a mi életünkben is támadt olyan hőse a szónak,
hogy félrevezetések medrei iszapjukba belesüllyedtek,
annál is mélyebbre, és összerettentek a fondorlatok,
leszakadva róluk égszakadással a leplek,
s látjuk a világot oly nyomorultnak,
mint elgázolt biciklit valamely kültelki árokban.

Támadt olyan hőse a szónak,
hogy leáldozott napja, csillaga is az illúzióknak.
Hisz eljött újra a silányságot sarjadzó idő,
a szemgödrükbe örökre alázuhanók kora.
Az országos lomtalanítások ideje eljött:
utcákra az erényekkel! A homály tolózárát
ránksukó időé eljött. S a nemzetközivé fakuló
zászlóé az országház ormán!

Ám magaslanak fennen az ő szellemének tornyai,
akárcsak Makovecz Istenlátó templomai.
Fújhat a káosz szele, ki nem lengenek,
hogy a gallyaikkal mámorban csápoló fák is
sorsukra döbbennek: megállni helyüket
a robajló időben.

Állok én is. Szívkoszorúmat sírjára leteszem.

Tapasztaljuk

Míntha csak szokásból:
a kivívott győzelmet
elbukni miként lehet,
kipróbáltuk hányszor!

S tapasztaljuk régen,
hogy bár fölszabadulunk,
csak épp a szabadságunk
nem nyerjük el mégsem.

Távolodnak

A fölbiztatott igények nekilendülve
húznak fölfelé, kanyarítják
az irányt a magasba.
Utánuk csak a lemondások
sóhaja száll, s vadkapor:
útszéli radar fordul. S szemgolyók:
dinnyék, tökök gúvadnak ki,
hisz már nyomukat is alig látni.
Lehetőségeinktől messze,
rég az elérhetetlenségben,
azon is túl szárnyalnak,
távolodnak egyre.

Csontos Márta

Jeanne d' Arc napja

Hangom szabad
kiáltás az átszűrt fényben.

Azon a napon majd hallgatok,
s a kivérzett gondolat
anyagát terítem lenyomatom fölé.

Hová kerget majd a kérdések
igazsága, ha közelednek a jelek,
s ha megküzd velem maradék életem,
a győztes oldalán ?

Már nem takar távolság,
viharpalást,
maradsz,
mi voltál,
sorsod eretneke,

Christiana járnai tanul

Nyugalmad tengerkérek áramlása
érint, szinte ölel a táncoló hullám,
arcomon lélegzik a távolság üzenete,
s míg a diadalív árnyéka finoman remeg,
győzelmed hírére elhallgatnak a fegyverek.

Fák örvénylő lombjaiban kúszik
a dallam, fűzért fon a sugár,
már útra kel bennem
a találkozás öröme., lobban a láng ritmusa,
s az ébrenlét határán jöttödöt várom.

Mon cher, hisz ez csak a képzelet
villódzása. Már is járnai tudok a vízen?
Szemembe simul a titkok selyme,
álmomba ömlik a parázs- pillanat.

Teréz Anya léptei az időben

Az idő sürget, már
kevés az alkalom.

Porba rajzolt átváltozás
marad a szándék üzenete,
ha igent mond sejteimben
a csoda, talán megértem,
hogyan íródik a lét története.

Azon a napon
az ítélet felbontja a
rögtönzött zárójelet,
s az Úr puha tenyere magába zár.

Tóth Ilona medika halálba gyógyul

A Semmi és a Minden roppant
keveréke forgat, a küzdelem örök.
Magam létéből ered a sötét
és a fény, a képzelet
hatalmas kövein.

Homlokom
mögött olvadnak hamis képek.

Nem izgat már az Ige forró lehelete.

Testem utolsó szikrái
alatt pernyébe hamvad a gondolat.

Zsarolnak halálra ítélt parancsok,
én vagyok a meglöpött tolvaj.

Minden, mi ismerős, arctalanná
vállik, felhők
fonákjára üszkösödik a Nap.

Homályba pólyál az éj angyala.

Fecske Csaba

A levegő falára írva

a pillanat pókszálán függök
a tátongó szakadék fölött
életem mint égő gaz füstölög
könnybe lábad tőlem a szemed
eltűnök benned mint szél a rozsbán
amit lehet mentsd meg emlék
képzelet egy húron pendül
lehető lehetetlen elbűvöl csaló igézet
csak a szíveden ejtett seb marad utánam
szégyenkező nevem a levegő falára írva

Semmiség

a juharfán ablakunk alatt
feketerigó fütyül
bohó kis nyári szél szalad
s a rigó mellé egy ágra ül

megrezen picit az ág
semmi kis mozdulat ez
nem billen ki helyéről a világ
talán szóra sem érdemes

Folytatásom

ha véget érek
majd legszebb versem legyen
a folytatásom

Ajándék

Azt adtad nekem
ami terhedre volt már:
a hűségedet.

Remény

Villámsújtotta
fa megnyomorodtál, de
rügyeid bíznak.

Cseh Károly

Zürmöl a hó

Rézsút a menny meg a föld közt,
rézsút a menny meg a föld közt

nyírfasor dől az ablaknak,
üvegén túlhan ott caplat
újra az angyal, az ördög.

Onnan lopakodnak, ahol
a nap még kemence-fehér
s minden út decemberbe ér

haza mindig a havakból,
haza mindig a havakból.

Dél táji kegyelem

*Bihari Sándor (1932–2011)
földi(m) emlékének*

Állok dél tájban a kripta előtt
s Halottak napja kegyelme elér:
csúzliágasból az egykor kilőtt
kavics ilyenkor visszafele tér,
surrogását is hallom a bokron,
s kulcsolódik a kéz, ahogy mondom:
cinke lehet-e - s jaj, csöpplik-e vér,
vagy csak az avarló mindenséget
pettyezik körben levelek, mécssek?

Korhű

Dr. J. Z.-nak

Nem haszon most
sírban feküdni! – kint a standon
templomból kivert kufár bömböli bős
hangon.

Nagyszombaton
Jézus is a piacon ágál –
fehér köntösében egy eladó virágszál.

2012. Húsvét vasárnapján

Nagypénteki almafa

Itt feledte volna Krisztus köntösét,
attól vakít úgy virágzó almafánk?
Mindörökre már Nagypéntek délutánt
magvazik a fény s özönöl szertesét

árvult kertünk alján, hol évről évre
sűrűbb az elvonult idő iszapja,
s tárt karral merül a törzs a gazba;
mintha jeltelen sírgödörbe térne.

Koratavasz

*Töredezett arany(kori) metszet
egri barátainnak*

már mind hidegebbel
közelget a tavaszi reggel
kövek szivek felé

félkörben
a várfal tetején
borostyán
kúszik zölden
a sarkkörü fény

2012. március 4.

Tavaszi szél

Templom falához
koccan a gesztenyerügy-
duzzadt mellbimbó.

Ezüst szemle

Forrás gyűjtötte vízereket
visz a fehérbe hátán az ősz,
mint egy ellopott gallyköteget.

Végidők

Őszelő

Pereg az est szét.
Szerteszóródott szögek
kékjén a fecskék.

Napéjegyenlőség

Pilla-aranylás
hajsza ezüstje s bronzlón
két kar: a napban.

Végidők

Őszvég? Világvég?
Vagy gyerekkorom vége?
Szár az a forrás.

Kelet-Közép-Európai séta

Forró ősz

Délies hőség,
ökör farka legyezget-
vállon a zászló.

Kelet-Közép-Európai séta

Egyre több ajtó
rejtvényesül. Rácsokkal
nő a szabadság.

Szeptemberi krónikalapra (Homage a' Christine Busta)

Rozsdáll temetőnk,
Új kriptával a dombján.
Nytva jövőnk már.

Szekeres Mária

Telehold előtt vízkeresztkor

bolond idők. mibe kapaszkodjak?
béke úszik szívembe és sajgó fájdalom.
bolond idők. kapaszkodom.
a magány már nem fáj nagyon.
ez más fájdalom. a csönd kívül
a hideggel egyesül. kopasz ágak
csontváz ujjai ma még madarokat
ringattak, a kis cinkék az ablak alatt
örültek egy-egy magnak, a melegtestű
vadgalambok burukkoltak a diófán.
most éjjel, és a Hold hízik az égen,
holnap telehold. a lelkünk remeg
ebben a fényben és talán óvón
vigyázzák álmunk a halottak hangtalan
tanácsaikkal míg a szeretet ellen
érzéketlen és kegyetlen támadás
húzódik családjainkban, s a béke
fegyvere kényszeríti majd térdre
a kísértőt. ó, kisdéd, már menekülj,
s ti napkeleti bölcsek, örömmel szívetekben
térjetelek otthonaitokba.
bolond idők. a béke a szívekből száműzött?
bolond idők: ütések zuhognak Rád, Uram.
a napkeleti bölcsek, mi lesz, ha hazaérnek?
hogyan tovább, most, Uram?

Áttörések

Áttörtem egy falon
lebegek
igazságaim mint egy
halom:
rám zuhan fenyeget
állok: levegő körülöttem
fény lenne talán?
arcom a tükörben:
halott porcelán
Fény csillan
mégis a Te Arcodról
rám.

Mária

szavak fényköre –
arcod, anyám,
elém vetíti imám.
a Fény el nem
éri, csak sejti
alázatod.
mélysége tiszta
tótükör –
szent Fiad Arca
benne ragyog.

Benő Attila

(forgatókönyv)

Maga körül is meglátta
a tékozló fiút,
kit elszédített a vágta;

meg a tavaszi pénzváltót,
a parázna asszonyt,
kinek útja göröngy-átok;

a jelek útvesztőjében
öntelt írástudót,
ki álomba téved ébren.

Látta, ki választ szerepet,
kényszer-sorsot választ
(ó, könnyen mondott végzetek).

Fölszárad a maszkok könnye,
ismétlődik megint
az Írás forgatókönyve.

Nincs kivétel, meg van írva.
Miért hullna újra
a langyhideg kéjbe, kínba?

Elnyűtt, levetett szerepek.
Gondban tisztult látás:
arc-pusztán a fény megered.

(modern tékozló fiú kérése)

atyám,
mit tőled kialkudtam: elfogyott,
a hajdani köntöseim rongyok;
elgurult, mit tőled örököltem,
de nincs erőm visszatérni hűtlen.

Tudom, közeledben másként lehetnék,
de innen azt se tudhatom, élsz-e még...

Ha szavam eljut hozzád,
és valóban még vagy,

küldj édesítőszeret
a déli moslékba.

(képernyő)

A képernyő üvegén
déli szobád ablaka.
Az ablakon túl a fák.

Képük, mint a sejtelem,
körvonaláiban él,
még színek se árnyalják.

Ím, a hátad mögötti,
váratlan megpillantott,
de még látatlan világ.

(kéz)

A kéz, amely úgy simogat,
mint nyári est a lombokat.

A kéz, mely fellobbantja a belső fényeket,
és újra előhossa a rég letűnt éveket.

A kéz, amely a félhomályban is ragyog,
és közel, ha utcán az erőm elhagyott.

A kéz: vigasztalót játszhat,
ha megcsalt a sok látszat.

A kéz, a kéz, a te kezéd,
mely magamhoz visszavezet.

Balázs Tibor

HÓBAN TÁBOR

A holnemvoltak

A holnemvoltak, téli estvén,
és ami abból megmarad,
amihez – mesékből kilesvén –
hozzáadhattad még szavad:
a holvoltak havas ruhája
egy égi kandalló előtt,
s a tűzrakás, az Úr csodája:
a Hold fényével összenőtt.

Az álom és a pásztor

A bukolikus ihlet:
a pásztor kitalált,
ha (pásztor)tüzeinket
regékből lopja át,

hogya „a selymes réten”,
hol „báránka legel”,
az idill semmiképpen
nem jön lepkéivel,

az álom és a pásztor
egy versben, valahol,
a tűzrakáson párszor
érettem áthajol.

A bárány

Ő volt a
fekete bárány,
fehérségében,
egykor: védett,
lehajolt érte
egy szivárvány,
az égbe vitte,
ahol most lépni félhet...

Csend

Ez még egy régi délután,
s üzen veled, én Herczegem,
hogy nem Te élted íly sután,
és nem költöd át életem.

Fehér asztalon óborok
tüze vakít oly szertelen,
minthogyha hóban táborok
vészszelei egy szigeten.

Pohártörés: kardhüvelyek
utórezgése, bármi ez,
lecsapolva már a sebek,
ömlik a bor a Semmihez.

Rovásírással játszik
a Hold a hófehér falon,
ádventi csended, Herczegem,
az életemen átson.

Nyíri Erzsébet

Őriznek a szavak

Őriznek engem a szavak
Vad tébolytól óvnak
meg nyájas hazugságoktól,
s teszik puha fészekké
a csendet, -lakhelyemet-
varázssá a magányt.

Kérdések

Léthatárok között
átlibbenő fényasszony!
Tudod-e a választ:
maradunk-e vagy
szabadulunk
földsárba tapadt
félelmektől
szorongásoktól
ragacsos gyávaságtól?

Lesz-e mentség
bűneinkre,
csak sártestünk hordozza-e
a kint,
a mocskot?
Vagy a szorongásunk is
halhatatlan?

Átvisszük-e, mérgezzük-e
az anyagtalán világot?

Tavasszal

Tavasszal
libbenős szoknyát veszek,
a szél fog játszani velem,
s kopogós magassarkút is,
üteme víg lesz és sebes,
piros kalapot teszek,
széles karimásat,
fejemet oldalt billentve
tűröm a szellő
pajkos csókjait,
Tavasszal
táncolnak lábaim
a Duna parton,
szemezek merészen
karcsú gőzösökkel,
vágyam átrepítem
könnyedén,
s vitetem
-potyautasként-,
messzi tengereken.
Tavasszal
olyan leszek, mint
a természet,
kihajt bennem újra
a törhetetlen
élet.

Kőfalban

Kőfalba préselt
virág lettem
élet nélkül
díszíték csupán
holt köveket...
ásványok fénye
hasít lelkembe.

Antal Attila

Őzek

Ültünk erdő ölelte
kertünk végében
szünidőnk alkonyán
búcsútüzünk omladozott
akár a nyár
nevetéseink megritkultak
s hogy a közénk ült este
végleg átadta a szót
a tücsköknek s a sziszegő paráznak
szemek tükre villant felénk
a drótkerítésen túlról
őz-szemek páros csillagai kutatták
kik vagyunk
milyenek vagyunk mi

kétágú lények ideát
mélyükben foszforos idegenség
rezgett szelíden:
három lépésre
egy messzi világ

Fát gyűjtöttünk apámmal

Tapostuk a nyirkos avart
apám elöl mögötte én
s addig bújtuk az elvadult
bükköst amíg eltévedtünk
károgott az ég a fák közt
fácán rikkant cinke rebbent
messzebb szarvas iramodott
üveg hangú ropogással
mi meg föl-le ködből ködbe
míg terhünk ledobtuk végül
s egy jókora mohos kőre
telepedtünk tanácskozni
egyek sose voltunk még úgy
nevettünk lógáztuk lábunk
került kenyér és szalonna
villant kezünkben a bicska
hátunk összetámasztottuk
össze lelkünk és lebegtünk
mint se addig se azóta

Margit

Sápadt arc figyel
– konok száj égnyi szem –
őrzök-e valamit
általa idebenn

magadra támadó
királylány mit akarsz?
harcod magaddal ma
követhetetlen harc

mért kísért mégis
szigorú sors-zenéd?
mért kapaszkodom
rossz éjeken beléd?

s vajon miért hiszem:
azért tartunk csak itt
mert nem értjük vissza-
fojtott sikolyaid?

Stankovics Marianna

Angyal a pápai Fő téren

a Vár előtti régi kőgolyón
ül a zöldruhás angyal
áll a tenyerében
a térdén könyököl
nézi Kerekes Karcsi házát
a megmaradt fákat
átlát az óriás gödrökön
látja a bódékkal
ragasztott régi kőkerítést
a föld alatt üldögélő holtat
a sok halott gyereket
felpróbálja az eltemetett pártát
kancsóba zárja az áldozatra szánt galamb sírását
rég házzal takarja a cölöphelyeket
látja Gyuri bácsit novíciusruhában
szeptemberben az új osztálytársak között
kútból kihúzott dédanyámat
amint az irgalmas kórházban
tekintete hónapokra egy pontra költözött
a passióképet az Anna-templomban
a kútba ugráson kívül
vajon mit engesztelhetett
három fia az egyházé
a negyedik a háborúban
egy tífuszban elveszett
talán a lányainak kellett volna a pénz
de a drága kép most is megvan
mi fontosabb
a tűző napba néz az angyal
a szépséget látja
de izzadni néki nem szabad
elindul a tér fölött két arasszal
a munkások dicsérik
a hirtelen szelet
felszáll a nyitott templomtetőre

a lába nem mocskos a lenti portól
a freskókon ügyesen átlibeg
simítja Szent István vértanú-arcát
meggyújt egy gyertyát
visszarakja a Maurer-kép hiányzó szélét
tágítja a keretet
játszik kicsit még az orgonán csenget
Borromei Károllyal beszélget
Szent László bárdjának élet
ujjával próbálgatja meg
végül az oltárról egy kézzel
felveszi a koronát
s ismét a Város fölött lebeg

Saját élet

Wutka Tamás beszélgetése Mátyus Alizzal

Mátyus Aliz munkásságát több évtizede ismerem és szeretem. Pályafutását szociológusként kezdte, falukutatóként olyan területeket járhatott be, amelyek mára végleg eltűntek. Sajnos és szerencsére. Fiatalon vonzotta a színház, a kultúra különböző területei. Kora ifjúságától lelkesen ismerkedik az étellel, megpróbál sok mindent kedve szerint vagy sorsszerűségből. Negyvenéves korában esik meg vele a mindent felülíró élmény, az anyaság. A gyereknevelés teljesen kitölti életét, csak miután fia felnőtt, tér vissza a közéletbe, elkezd szépirodalmat írni, összetéveszthetetlenül sajátos stílusban. Írásaiban szimbólumokkal, olykor szürreális látomásokkal találkozunk, amik egyértelműen kapcsolódnak a valósághoz. Műveiből kibontakozik egész élete, de a legkülönfélébb kötődések, szerteágazások révén, korok, sorsok, benyomások által, mindenféle létezett vagy vágyott világokba hívja értő olvasóját. Azért is van ez így, mert nem csupán a maga életét éli; erős empátiás képessége folytán örömeket és bánatokat, boldog szárnyalásokat és csüggesztő mélyrepüléseket mind-mind hatványozottan él át. És így ad tovább.

Nagy öröömre, sok éve már, hogy – merem hinni – jó barátság van köztünk. Mégis, ki tudja miért, soha nem tegeződtünk. (Pedig nem tudja, hogy testvéremmel és legközelebbi barátaimmal időtlen idők óta hasonlóképpen vagyunk...)

– *Sokan, többen, mint hinnénk, nem a „saját” életüket élik, vagy csak részben. Aliz hogy van ezzel?*

– Attól függ, mit mondunk saját életnek. Amikor az ember gyerek, akkor is a saját életét éli, mert miközben a formások meghatározottak körülötte, aszerint, hogy milyen családba született, a benne zajló dolgok mindig emberfüggők. Ha csak arra gondolok, hogy mi hárman voltunk testvérek, és felnőtt korunkban egyeztetjük, ki hogyan élt át dolgokat, egyáltalán, ki mit vett észre a családban, kiderült, nemcsak hármunk érzékelése különbözött, hanem az is, ki mire érzékeny anyyira, hogy az később is meghatározó tud lenni.

– *A kultúra, a hagyományok folyamatossága, az otthonról hozott értékek, minták, ez az alapja mindennek. „Mi példából nevelődtünk” – írja erről. Milyen példák voltak ezek?*

– Anyám arisztokratikus teremtés volt, neki fontos volt, hogy a báró Hetéssyekkel rokonságban van a család, az ő életében sok olyan tevékenység volt, ami egy életformát őrzött még akkor is, miután Zalából, ahol ő földbirtokoslányként nőtt fel, francia nevelőnővel és minden egyéssel, ami ezzel együtt járt, el kellett jönniük.

Az az életforma egyébként sem volt használható senkinek tovább, de ő megtartotta azokat a cselekvéseket, amelyek kötődtek a lánykorához. Nálunk úgy kellett ülni az asztalnál, ahogy arra a soproni zárdában megtanították, mintha könyv lenne a könyök alatt, és az evőeszközöket is úgy kellett használni. Elérte, hogy ugyan nem saját lovon és nem a megszokott területen, de a gazdasági technikum lovásza kíséretében lovagolhatott, a pápai tanítóképző tenispályáján pedig teniszezhetett. Ezek az ő fontos tevékenységei voltak, és szerette volna, ha én is gyakorlom, de nekem ezekhez sem kedvem, sem érzésem nem volt, amely köztünk már eleve nagyon furcsa viszonyt teremtett. Ezt kamaszkoromban nagy fájdalommal éltem meg, mert őt mindenben fantasztikusnak láttam, magamat pedig egy tenyeres-talpas gyereknek. Inkább apám alkatát örököltem, és csak most, idősebb koromban jönnek elő anyám vonásai. De ő nemcsak ilyen módon folytatta a hagyományos életformát, hanem olyan kulturális értékek mentén, amely adott egy mintát, hogy hogyan is lehet élni. Anyám mindent megtett azért, hogy nekünk, gyerekeknek mindenünk meglegyen, de ettől volt valami folyamatosan érezhető feszültség, amelyet gyerekként, azt hiszem, én viseltem a legnehezebben.

Apám első generációs értelmiségi volt olyan parasztcsaládból, amelyikben nagy volt az akarát, a lelemény, a tehetség. Többéves amerikai munka eredményeként beszálló vendégként nyitottak itthon a nagyanyám vezetésével, aki az államosítás után is benne maradt, kocsmárosként. Nagyapámnak határozott szándéka volt, hogy a fiának tanulnia kell, így apám elvégezte a pápai tanítóképzőt. Két ilyen ember, mint az anyám és az apám soha nem találkozhatott volna, ha nincs az a történelmi korszak. Különösen elgondolkodtató, hogy anyám, akinek rengeteg kérése volt, miért választotta apámat. Minden bizonnyal addig nem ismert módon szerethetett bele soktehetségű apámba, és a számára ismeretlen világ is vonzotta. A háborús élmények, az orosz hadifogság, a három gyerek biztosan meg is erősítette a kapcsolatukat. De amit én gyerekként észleltem köztük, az mindig apám mellé állított, mert védtelennek láttam őt, és úgy éreztem, hogy az anyám igazságtalan vele. Az anyámmal való nehéz helyzeteinket, amelyeket gyerekként mindhárman megszenvedtünk, mert ő a lelkiismeretünkre apellálva nevelt minket, s a kelleténél mindig nagyobb súlyok maradtak rajtunk, apa a puszta megjelenésével semlegesítette, csak hát ő keveset volt otthon. Egyébként is nagyon erős kapcsolat volt vele, ő volt a családban, akinek a nevetést, az éneket köszönhattük. Igen szép basszus hangja volt, lehetősége lett volna az Operába kerülnie, de kényszerű megváltásai után a családtól (háború, hadifogság, ház építése Pápán), többé már nem akart belőle kiszakadni. Körülötte volt az életnek az a formája, amely engem nagyon vonzott. Pápán estjei voltak, színházi előadásokat rendezett, ambicionált erre a pályára, ezért jelentkeztem is színházrendezői szakra, de időközben másképp alakult az életem. Nekem a családban, amelyikbe beleszülettem, nem a

feszesre alakított, hanem az elengedett helyzetek kellettek. Belefeledkezős gyerek voltam, és ez kellett a morfondírozáshoz és az olvasáshoz. És mivel korán kezdtem el olvasni, egy-egy szerzőtől több művet, összeállt bennem egy-egy világ, és én azokban éltem.

– *Nyilvánvaló, hogy ez a meglehetősen sokrétű, összetett léggör erősen motiválta Alizt, hogy minél előbb önálló lehessen, saját lábra állhasson.*

– Az biztos, hogy életem egyik legnagyobb élménye volt, miután leérett-ségiztem, és helyhiány miatt nem vettek fel az egyetemre, hogy kiköltöztem Lovászpatonára. Képesítés nélkül tanítottam egy éven keresztül, történelmet ötödikben, magyart hatodikban és hetedikben, oroszot pedig a nyolcadikosoknak. Nagyon jól éltem. Az óravázlataimat megírtam a lyukas óráimban az iskolában, egész nap olvastam, esténként pingpongoztunk falubeli fiatalokkal a kastély-iskola díszterem-tornatermében, estet rendeztem a művelődési házban. Beilleszkedtem. Szerették volna, ha ott maradok. Nekem tanulságos év volt, érzékelhettem, hogyan oldok meg magam dolgokat. Közben készültem az újabb felvételire, és a következő évben elkezdtem az egyetemet magyar–orosz szakon, Budapesten, végül ezekhez hozzájött még a népművelés, tehát három szakon diplomáztam. Kollégiumban laktam, elsőben és negyed-ötödévben az Eötvös Kollégiumban, sosem voltam egyedül, udvarlóim voltak, ekkor kezdődött az első komoly kapcsolat, majd jött a Ruszt-féle kapcsolat, házassággal. Ez hatalmas szerelem volt, szinte gyerekfejjel, rengeteg szenvedéssel, majd néhány év utáni válással. De ezek az évek voltak azok, amikor úgy éreztem, hogy bármire képes lehetek. Aztán jött egy újabb hosszú kapcsolat, amit a Sartre–Beauvoir kapcsolathoz hasonlíthatnék, két intellektuális ember egymást kerülgette, és ha összeért a haladási irányuk, akkor egymást segítették. A szerelem itt is kísérelés volt, erős érzelmek nélkül nem kezdtem kapcsolatba. Nagyon nehezen viseltem, amikor anyám 59 évesen meghalt, anélkül, hogy lezajlott volna köztünk egy beszélgetés, amelyben valami megértésféléről tudtam volna tanúbizonyságot tenni. Akkor én még mindig nem azzal voltam elfoglalva, hogy mit köszönhetek neki. Magamban, egész életemben, folytonos harcban álltam vele, ami neki természetesen nagyon fáj, miközben persze látszólag a legjobb gyerek voltam, jártam a szülői házba Pápára, élete utolsó éveinek gyakori pesti kórházi időszakai alatt naponta mentem hozzá, hosszú időket töltöttem vele, a szobatársai előtt büszke is volt rám emiatt. 36 évesen, a Ruszt nagybácsijától rám maradt Nádor utcai lakásban életemben először laktam egyedül, és ez az egyedüllét adta meg, hogy akkor, amikor már számoltam vele, hogy az anyámmal való viszonyom majd egész életemben a lelkeket nyomja, a helyére került. A lakás rendezgetésével voltam elfoglalva, épp egy szöveget vertem a falba, amikor kitört belőlem a sírás, amely meghozta az anyámmal való megbékélést. Semmihez nem köthetően érkezett meg ez a megnyugvás, anyám iránt bennem

előmlő szeretettel. Nem hittem, hogy ez az állapot bekövetkezhet, ha anya meghalt. Bekövetkezett, és ez megváltoztatott.

– *De előtte még történt egy drámai esemény az életében...*

– A tanyám leégése. Amiről mondhatom, hogy alapvetően változtatott meg. Ez abban a helyzetben következett be, amikor az intellektuálisnak nevezett kapcsolatom lezárult, albérletben laktam, és azért mentem a tanyára, hogy egy hétvégén egyedül lehessenek. Éjszaka arra ébredtem, hogy ég a ház. 36 éves koromig az hártározott meg, ahogy az apám viszonyult hozzám. Ennek köszönhetően volt egy hihetetlenül erős akaratom, nagyon kifejtett öntudatom, ehhez tartozó önértékelésem, és mindezek következményeként úgy gondoltam, hogy amit én meg szeretnék csinálni, az lehetetlen, hogy ne sikerüljön. Hogy ilyen voltam, ez nagyon nagy hatással volt az életem alakulására, de aztán, a tanyám leégését követően, a hatását meglátva az életemben, világos lett, hogy mik voltak az apai hatás komoly negatívumai. Amikor égett a tanyám, és én ott álltam, életemben először tudomásul véve, hogy legyőztem, esendővé lettem. Zsolozsmáztam, könyörögtem, hogy a kicsi ház, amelyben egy kis konyha és egy istálló van, az ne égjen le, maradjon meg nekem, hogyha már a nagy ház leégett, az első tiszta helyzetet éltem át életemben, amelynek köze volt az alázathoz. Később arra is rájöttem, hogy keménységem miatt számomra csak egy természeti csapás hozhatta a megváltást. Embernek nem tudtam volna hagyni, hogy legyőzzön. A tűz után, néhány évre rá, az addigiakhoz képest egy egészen más kapcsolatom kezdődött, amelyiknek köszönhetően gyerekeket születt. Ezek mind a tanyatűzhöz kötődnek bennem. Nem mondhatnám azt magamról, hogy addig egy szabad értelmiségi nő életét éltem, mert az olyan erős erkölcsi kötöttségek, mint amilyenek engem jellemeztek, ezt kizárták, de tény és való, hogy minden átértékelődött az életemben. Az a versenyben lét, amely korábban jellemzett, megszűnt. Az alázaton kívül lett bennem egy szelídség is. És az a nő, aki anyává is képes lenni, ekkor kezdett érni bennem. Korábbi lényem az apai hatáson kívül biztosan két fiútestvéremnek is köszönhetően alakult ki, hiszen fiús alkat voltam, és fiú módon gondoltam magam versenyképesnek. Hogyha az ember áldott állapotba kerül, vár egy gyereket, aztán a gyerek megszületik, a saját testével kerül olyan viszonyba, hogy leválnak róla érzetek és képzetek, amelyek bennem a mi katolikus családjunkban kialakultak, ahol például a testiségről soha szó nem esett. A szülés maga olyan, hogy magáévá teszi az ember testét. Mindaz, ami korábban talán tisztátalannak, másra nem tartozónak, szégyellnivalónak tűnhetett, a szüléssel, az ember gyerekének a megszületésével, ezzel a szép erőfeszítéssel az élet természetességét erősíti meg, és csodaként élhető át. Az öcsém volt az, aki örök életében egy dolgot irigyelt a nőktől, azt, hogy csak ők szülhetnek.

– *Hogyan teltek az évek az egyetem elvégzése és a tanyatűz között?*

– Egyetem után egy évig Szentendrén dolgoztam, 10 falu népművelése tartozott

hozzám, és a munkámat nagyon szerettem. Utána kerültem az azóta is meglévő munkahelyemre, a Magyar Művelődési Intézetbe, a volt Népművelési Intézetbe, amelynek a Művelődéskutató Intézet részében dolgoztam hosszú ideig. Első komoly munkám az intézet kísérleti programjának a vezetése volt, közben magam is belekezdtem egy munkásszállás-kísérletbe Veres Sándor pszichológussal. Ottani tapasztalataim alapján írtam meg első szociográfiámat. Fontosnak tartottam és szívesen műveltem a szociográfiát fiatal koromban, mindig azzal a szándékkal, hogy akikről szól – és ez legjellemzőbben a vidékről Pestre került lányok esetében volt érvényes – fontos, hogy lássák magukat. És fontos az a tudás, amit én meg tudok jeleníteni az ő életükről azoknak, akik ennek következtében esetleg nem fognak feljönni vidékről, bár nagyon nagy a vonzása egy fővárosi, pontosan nem lehet tudni, hogy milyen világnak. A nők a textiliparba, a férfiak az építőiparba kerültek, a legnehezebb munkahelyekre. Úgy gondoltam, hogy lehetséges a nevükben megszólalni, és helyettük a helyzetet feltárni. Végigjártam a helyeket, ahonnan eljöttek, és láttam, ahogy a gyárban kihasználták őket. Három műszak, gyakran túlóra, a munkásszállói élet sivársága, belterjes kapcsolatok; így teltek fiatal éveik. Ez volt az a perspektíva, amelyre ma, mint a biztos megélhetés „boldog” korszakára emlékeznek egyesek. Ez a kötet a „Magyarország felfedezése” című sorozatban jelent meg.

Ennek a munkámnak a során jöttem rá, hogy nagyon erős empátiás készségemnek köszönhetően – amely nagyon segített a lányokkal való viszonyom alakulásában – nagyon megvisel a helyzetük. Ezért örültem, hogy az intézetemben lehetőségem nyílt falukutatásra, az volt az elképzelésem, hogy keresek egy falut minél messzebb Budapeستől, minél inkább zártat, hogy láthassam a valódi faluközösség működését. Akkor találtam meg a Zemplénben Pusztafalut, a maga-ura parasztfajtát, ahogy én neveztem el, és örömmel látom, hogy ma már használják ezt a kifejezést. Nagyon érdekelt, hogy mi van e mögött, hogy a tudás, a rend, az önfegyelem, a fel nem adás mire képes. Anyai nagyapám mentalitását találtam meg ebben a magatartásban. A szociográfiák után a Faluregény már valóban regénykompozíció volt. Amit a szociográfiákban, tanulmányokban nem lehetett megírni, azt a regényben megírtam. És igazából megérezni egy világot ebből lehet. Legjobban mindig az emberi kapcsolatok érdekelték, azt szerettem volna kutatni, mikor bekerültem az intézetbe a kutatási osztályra. Közben kialakultak azok a területek, amelyekre elindulhattam. Ez jó így, mert nem úgy van, hogyha az ember nem kutathatja azt, amit szeretne, az már nincs is. Az az érdeklődés, amely megvolt bennem fiatalon, örök életemre megmaradt, és mindig úgy figyeltem, embereket, kapcsolataikat, helyzeteiket, amelyekből mind-mind leszűrhető volt az, ami kutatóként lett volna megtudható. Az élet éppen elég jó empiria ahhoz, hogy mindenki megfigyelhesse benne, ami őt a leginkább érdekli. Levonhat az ember belőle minden tanulságot. És ha értelmét látja, mások számára is fontossá teheti.

– *Ez nyilvánvalóan a személyes kapcsolataira is vonatkozik?*

– Az emberi kapcsolatokról a szülő-gyerek viszony a maga teljességében, több generációt érintve, benne van az írásaimban. A párkapcsolat az, amely mindig csínján szerepel, de erről tapasztalatok alapján nagyon sok olyasmit gondolok, ami megérné, hogy egyszer írjak róla. Mert talán a társkapcsolat az, amelyben a legnagyobb változásokat tudja megélni egy ember. Az, hogy két ember szerelem idején (én úgy szoktam ezt mondani) a legnagyobb felületével kerül kapcsolatba egymással, azt tudja eredményezni, hogy olyan dolgokat tudnak fölerősíteni egymásban, amelyek egy életre szólóan jelenthetik a semmi másféleképpen meg nem szerezhető előnyt. Lehet, hogy ezt ilyen pragmatikusan nem is kellene megfogalmazni, de egy ilyen világban, mint a mai, amikor a legnagyobb baj a motivátlanság, az érdektelenség, a fásultság, micsoda nagy lehetőség, hogy egy ember össze tud találkozni egy másikkal, aki kiválthat belőle és felerősíthet benne dolgokat, mind-mind érte valóan, mert egymásért valóan. Ezt fontosnak gondolom. De hozzágondolom és hozzá is teszem, hogy miközben az ember vágyja a szerelmet, és hiszi, hogy a legjobb dolog a világon, ha az ember már eleget élt, akkor azt is látja, hogy az ember éppen a szerelemben a legvédtelenebb. Tudni kell, hogy előfordulhat, hogy a legtávolabbra kerül magától, vagy a legkevésbé rá jellemző dolgokkal él együtt, és talán nem a saját életét éli. Az utána következő időszak fog rámutatni, hogy szerelem idején hova lett, mivé vált az ember. Beszél erről a kapcsolat fennmaradása vagy fenn nem maradása, és a már észhez tért ember rengeteg dolgot tudhat meg magáról, a másik emberről, kapcsolatuk természetéről. Az, aki figyel, és akinek fontosak ezek a dolgok, tudja, hogy szerelem idején milyen komolyak és nagyok a fájdalmak.

– *Mennyire lehet valakivel azonosulni, akár észrevétlenül, hiszen sokszor előfordul, hogy az ember egy idő után megkérdezi magától, hogy ez én vagyok egyáltalán? Mennyire vagyok azonos, mi maradt belőlem, és leszek-e még újra, aki voltam?*

– Amivel elkezdjük a beszélgetést, ez a saját élet, továbbra is foglalkoztat. A többi vetületből, amit érzékelek, elmondtam, a gyerekkor mennyire lehet saját élet, és mennyire nem. Létezik ennek olyan vetülete, amit a történelem ad és a történések. Van, amibe csak úgy belekerül az ember, és van, amiben nagyon meghatározott lesz. Még az is felmerül bennem a saját élet kapcsán, hogy például mi van akkor, ha a számos kint élő rokon révén apám gyerekkorában kint marad, ott összekerül egy amerikai nővel, s akkor a két ősöm nem találkozik egymással, s nem én születtem volna meg. Nem lettem volna sem én, sem az én saját életem. Egy másik lett volna, helyettem. Érdekes a kérdés, a sors, a család vonatkozásában. Aztán, ami anyámnak megadatott Zalalövőn, egy földbirtokos család életéből, én, aki ott születtem, és kilenc hónapom telt el ott, abból valójában semmit nem érzékeltem. Amikor a fiam megszületett, akartam neki írni egy családregegyet, akkor mentem utána a dolgoknak, vettem fel a kapcsolatot olyan rokonokkal, akik segítségével kezdett összeállni

az az élet, amit anyám lányként, apás lányként, a nagyapám mellett élt. Számomra fontos kérdés, hogy az ember megszületik, leéli az életét, de vajon hoz-e döntést abban egyáltalán, vagy csak sodródik és hömpölyög, és a körülmények határozzák meg az egészséget, amelyben ő csak egy elem. Vagy egyáltalán az emberek gondolnak-e arra, hogy az élet döntések sorozata, és pillanatról pillanatra is döntéseket hozunk? Csak az a kérdés, hogy ki milyen döntésekkel foglalja el magát. Hogy mindig azzal foglalkozik-e, hogy mi hiányzik otthon, a só, a cukor vagy a hús, és ezzel eltelik az élete, vagy mosogatás közben arra is sort kerít, hogy viszonyba kerül a saját életével. Azt érzékeli, látja, és ezáltal a vele együtt élők, és a rá leginkább szorulóknak életét is érzékeli, és tud nekik segíteni azokban a helyzetekben, amikor talán észreveszik, hogy döntéseket kell hozni. Mert az emberek a megszorított helyzetekből vesznek észre, hogy ezek döntések, de tudni kéne, hogy ezek valójában kényszerhelyzetek, és nem valódi döntéshelyzetek. Az ember életében minden életkorban megvan a zárt, kötelező rész, iskola, család, munka stb. Hogy a kötelezőn kívüli részt mivel tölti, abból egy másodpercet is mivel tölt, az már döntés kérdése. És ezeken a döntéseken múlik, hogy valaki milyen ember, hogyan viszonyul önmagához és a környezetéhez, hogy lesz-e érvényes mondandója, érvényes közlése. Ide tartozik a szabadság definíciója, amit manapság sokszor szándékosan eltorzítanak. Azt, hogy a szabadság elemei egy vállalt, kötelező alap és egy azt kiegészítő választható rész. Ebből áll a szabad ember. Szóval ez a saját élet nagyon erősen meghatározott, és adódik belőle egy sors. Az ember él egy ideig családban, aztán tanul, ehhez tartozik valami kollégium vagy hasonló; és mire azt befejezi, rendszerint bent van egy kapcsolatban, tehát az ő saját élete megint összefonódik valakiéval. Leélheti az ember úgy az életét, hogy soha nincs egyedül. Pedig bizonyos dolgok kialakulásához előnyös lehet. Nem véletlen, hogy a család, amelybe az ember beleszületett, biztosítja utódjának – ha teheti, és ha belátja értelmét – a külön élési lehetőségét.

– *Aliz gyönyörű érzékletességgel írja le az anyaság semmihez nem fogható boldogságát, amely valójában a fogantatással kezdődik. Szívesen hangoztatja, hogy az anya, a feleség szerepe számára fontosabb minden karriernél.*

– Gyereket mindig akartam. Ha én kapcsolatban voltam, abból a kapcsolatból gyereket akartam. De 40 éves koromig nem lett. Hihetetlen, hogy én életemben hányszor gondoltam, hogy most biztosan gyerekem lesz, és mielőbb tudni akartam. Amikor viszont valóban lett, az olyan egyértelmű volt, hogy nem is mentem orvoshoz mintegy három hónapig, mert kivártam a december 23-át, ünnepet akartam, hiszen anyám azon a napon született, és szintén akkor házasodtak össze apámmal. Életem korábbi legnagyobb baja, az anyámhoz való viszonyom, anyaságom tudatával átcsapott ünnepbe. Ünnepeltem. Volt mit. A tanyatűznek köszönhettem azt a lelki változást, amelyben nem csak akarásaim voltak már, hanem meg is adtam magam. Hiába akartam gyereket korábban, valószínűleg úgy akartam, hogy nem

volt meg bennem az a változni tudás, ami ahhoz kell, hogy az emberben egy gyerek megfogjon. Erről persze akkor mit se tudtam. Amikor megtudtam, hogy anya leszek, megéreztem egyfajta boldogságot, amire nem is ez a legjobb szó, de nem tudok jobbat, ami azóta nem múlt el rólam. Az érvényességemet szereztem meg, a magam számára a világban.

– *Bence megléte mindig, mindenképp előtt határozza meg Aliz életét. A boldogság mellett azonban ott lebeg a szülő, különösen az anya végtelen felelőssége.*

– Amíg egy gyerek növekszik az emberben, az agyával tudja, az érzelmei jelzik állandóan, aztán fizikailag is érezhetővé válik, elkezd mozogni, és ekkor már anynyira ténylegesen van, hogy bekövetkezik egy pillanat, amikortól nem csak lehet, hanem beszélni is kell hozzá. A kórházi papírjaimra rá volt írva, hogy idős szülő nő, plusz vizsgálatok és egyebek figyelmeztethettek volna arra, hogy ez problémával járhat, de bennem soha fel nem merült, hogy valami baj lehet. Elfoglaltam magam a megszületendő gyerekemmel a legnagyobb boldogságban. Ami körülöttem ezalatt történt, az is mind olyan volt, amit én számunkra a legjobbnak éreztem. A szülés után egy évig együtt volt a család, utána ketten maradtunk Bencével. Eszembe jutott, hogy amikor nekem még nem volt gyerekem, hallottam a Kelenföldi lakótelepen, hogy fiatal anyák a homokozóban mászó gyerekeik mellett beszélgettek egymással, hogy nem tudják elviselni azt az egyedüllétet és elzártságot, amit addig kell átélniük, amíg a férjük este hazaér. Mi ott voltunk Bencével ketten egymásnak, napról napra, s minden, amit Kelenföldön hallottam, teljesen érthetlenné vált. Megadatik az embernek, hogy egy lény, egy csöppség pillanatról pillanatra ott növekszik fel mellette, ott fedezi fel a világot, a környezetét, saját magát, az ember egy másik lényen keresztül újra átéli azt, amikor ő ismerkedett az élettel. Hogy a világa, a saját élete kitágul a gyereke életével, világával. Hogy lehet, hogy vannak anyák, akiknek ezt az életszakaszt nehéz elviselni? De még ha valami nehéz is lenne közben benne. De nem. Mert mi az, amire egyes-egyedül koncentrálni kell? Megtartani a rendet. Biztos vagyok benne, hogy Bence nehezen viselte volna el, ha testvére születik. Úgy alakult az életünk, hogy erről dönteni nem kellett, nagyobbacska korában megállapíthattam róla, nagyon megszenvedte volna. Az írásról tudtam, az semmivel nem foglalja le kevésbé az embert, mint egy gyerek, tapasztaltam a tanyatüzet követően, a Nádor utcai egyedüllétem alatt, hogy minden este úgy mentem haza a folytatandó könyvemhez, mint más ember a párjához, a családjához, mint akit várnak. Tehát én nem írtam Bence mellett. Jegyzeteket készítettem, de az nem foglalja le az embert, köti le a figyelmét, teszi folyton másra figyelni nem tudóvá. Bence igényelt engem, akarta, hogy játsszunk, olvassunk, hogy nézzem őt, figyeljem őt, hogy folyton vele és mellette legyek. Ő minden olyasmire, ami a mi kettősünket megzavarta, élénken reagált, azt megszüntetendő. Legszívesebben kikapcsolta volna a külvilágot az életünkből. Ezért

is volt nagyon ideális hely a tanyánk. Ott aztán, ha úgy akartuk, napokon keresztül senkivel sem találkoztunk.

– *Ez bizonyára paradicsomi állapot volt. És biztosan tágult is a tér, mindig anynyira, amennyire Bence kora megkövetelte.*

– Az a tanyai lét, amelyben részünk volt együtt, meghatározta Bence figyelmének tökéletes kialakulását és a természethez való viszonyát. Aztán, miután már nemcsak Bence édesapja és a barátaink jöttek a tanyára, hanem az édesapja felesége és a hat évvel fiatalabb húga is, az alkalmak a közös együttléteink miatt örökké emlékezetesek lesznek. Akkor jöttünk rá, hogy két nő és két gyerek kicsoda ideális négyes. Amíg én főztem, Erzsébet a gyerekekkel sétált és játszott, de kicsoda életjátékokat, a ligetben óriási helyiségeket alakítottak ki, s miután megebedtünk, ők hívtak engem vendégségbe ligeti ebédlőjükbe, gyűjtögetett gyümölcsökre, dióra, meggyebekre. Bence egyébként sose nélkülözött embereket, mert folyamatosan önálló világokat teremtett, benépesítette általa teremtett lényekkel, emberekkel, állatokkal, felruházva őket mindenféle tulajdonságokkal. Az ő kitalált lényei részesei voltak az életünknek, szerepeltek a mesékben. Bence, ha épp ünnepelni volt kedve, kitalálta, hogy Kungnak vagy Kungsinak vagy Bandinak, esetleg Bubinak a bohóc-bábnak vagy az 5-ös robotnak, azaz egy Bence nagyságú doboznak, antennával a tetején, szájjal-szemmel és kezekkel, éppen a születésnapja van. És máris kezdődhetett a készülődés, jöhetett az ünnep. Bence 12 éves koráig éltük ezt a nagyon gazdag életet egymással. 16 éves koráig ez kiegészült még a közös utazásokkal, és akkor én mintegy visszavonulásként, újra foglalkozni kezdtem az írással. Bence természetesen járt óvodába, hogy a saját korosztályával ismerkedjen, és aztán Waldorf iskolában tanult. Megkapta óbudai osztálytanítójától, Magdi nénitől, amit egy ilyen iskolában megkap a gyerek, hogy az ember nem véletlenül született meg erre a földre, és dolga, hogy megtalálja a helyét, feladatát, úgy élje az életét, hogy azt beteljesítse. Egy szülő a saját gyereket feltételek nélkül szereti. Eredmények, teljesítmények nélkül. Biztos vagyok benne, hogy csak az a gyerek lesz ép felnőtt, akihez a szülő így viszonyul. Egy waldorf pedagógus, aki 8 évig kíséri egy gyerek fejlődését, életét, s aki ismeretében kínálja neki a lehetőségeket, és vár tőle teljesítményt, jelentős, szülőt kiegészítő személy egy 6–14 éves gyerek számára. Utána képzőművészeti gimnáziumban tanult Bence, ahol az érettségi utáni évben megkapta a bútorműves szakmunkás bizonyítványát is, most pedig a képzőművészeti egyetemen tanul, festés szakon, mellette fotózik és még olyan dolgokat művel, amelyeket most legrövidebben úgy tudnék érzékeltetni, hogy a helyét nehezen találó képzőművészet egyik útkeresője. Még anyaként hozzátenném, hogy ha már annyira felnőtt az ember gyereke, hogy társa is van, s látható, hogy az egy jó kapcsolat, tehát vannak és lesznek egymásnak, az a pillanat az első nagy megkönnyebbülés, felszabadulás a felelősség teljes súlya alól. Én pedig nem

szociográfiával folytattam az írást, így született meg három szépirodalmi kötetem. Miközben, jövőre lesz 40 éve, folyamatosan dolgoztam-dolgozom a most Magyar Művelődési Intézetben, ahol 17. éve szerkesztem a *Szín – Közösségi Művelődés* című folyóiratot.

– *„A gondolat élvezete, mint a különállás egyetlen igazi és saját formája” – írja valahol. Ez lenne az énazonosság próbája és bizonyossága?*

– Nagyon érdekes dolgokat vet fel ez a furcsa összetétel, hogy saját élet. Hozzá kell tennem, ami talán írói szempontból a legérdekesebb, hogy az én életemben minden döntés etikai, erkölcsi döntés elsősorban, és emiatt amikor írok, ezt egy ilyen élet tapasztalatából teszem. Ami meghatározza, amit írok, írni tudok, írni akarok. Hogy ennek a szövete milyen lesz, ebben adódnak nagy különbségek. Most például elkezdtem olvasni egy néhány évvel ezelőtti könyvemet, és azt láttam, hogy a könyv egy kristálytisztá szerkezettel kezdődik, majd ahogy az akkori életfolyam beszűrődik, kissé megzavarosodik. Nyilván azért veszem ezt észre, mert az a novelláskötet, ami éppen kiadásra vár, már úgy készült el, bár akkor még nem érzékeltem, hogy az láthatóan tiszta. Valószínű, a most készülő írások megint egy kicsit másképpen fognak íródni, és mást fognak mutatni. Ilyenkor persze az ember mindig azt hiszi, hogy ez már az a teljesen letisztult írói állapot, ami örökké eltart. De ezt nem lehet előre látni. Az ember mindig annak örül meg, amit már megoldott. Nekem ahhoz bizonyos módon kell élnem az életemet, hogy írni akarjak. Mert ha nem úgy élném, akkor nem akarnék írni. Ha az ember a gyerekeivel, az őhöz leginkább tartozóval, a tőle leginkább függővel, a rá leginkább utalttal nem a legjobb tehetsége, a legjobb akarása, a legjobb szíve és esze szerint tenne mindent, akkor miért lenne értelme leírni egyetlen sort is? Bármit csak azért érdemes leírni, mert az ember gondolja valahogy a dolgokat, látja valahogy a dolgokat, érzi valahogy a dolgokat, ezek szerint él, s valami hirtelen olyan módon okoz benne feszültséget, hogy nem tudja másképp feloldani, mint hogy hagyja magából kiíródni. Valami megoldás az írásban akarja megmutatni magát, az elemek újra akarnak formálódni a közlés szándékával. Ez mozgatja az embert. És nem az eredmény, hogy könyve legyen, író legyen, kitüntessék, beletartozzon egy kasztba. Az író közlendője nem más, mint a saját maga számára való megoldása. Ez lehet olvasás közben egy másik ember számára olyan, mintha a könyvvel kapna magának egy embert barátjául, társául, egy olvasásnyi időre, aki ismerve őt, azokról a dolgokról beszélne neki, amire szüksége van. Az olvasás azért lehet jobb helyzetekben, mint egy barát, mert távolságtartóbb az olvasás helyzete, s meg lehet látni olyasmiket, amelyeket személyes helyzetben nehezebb. Tapasztalataim szerint én olyan könyveket írok, amelyek érintik az embereket. Amikor írni kezdek, mert kell, akkor írok. Nem írok sokat, mert csak akkor írok, amikor megindul belőlem. S ha ez megtörtént, azt megcsinálom. Fiam apját idézve, „kipurgálom”.

Pusztai Zoltán

Adventi elégia

– *szonettkoszorú* –

1.

legszebb talán a vízköpő torok
körötte frissen nyírott a pázsit
keringőt zenél és amíg forog
elektromos szentjánosbogár világít

fahídon lépdelve odaáttra
békalencse és aranyhalak
zöldet legelni máshova jár a sáska
teniszpályára jó lesz a vörös salak

és nyarak csak telek soha
szénporos pincében padlásszoba
vaságyon szalmazsák de máshol

hol kisedre vár a jászol
pálinkát kristálypohárból
Kajafáséktól nem kér a pásztor

2.

Kajafáséktól nem kér a pásztor
jó tanácsot iránytűt pásztorbotot
hiányzik pár lap a Bibliából
tüzet szított és lángot lopott

a máglyából minap a szent
inkvizíció küldötte észrevétlen
s a halálnak megágyazott a csend
fürgén a színpalak mögött a mélyben

és nem messze már a mától
amíg a cirkuszban tapsot aratva
vértett ki nem is egy gladiátor

harminc ezüstöt kamatos kamatra
kínált egy bankár s a lapra
árulásról írt örömódát a toll

3.
 árulásról írt örömódát a toll
 markát tartotta jó néhány tanítvány
 fekete listát körmölt a cenzor
 júdáspénzt osztott a Soros-alapítvány

s tangózva az időben előre-hátra
 kalácsra várt ki követ dobott
 és halált is jószolt a kártya
 de működött minden biorobot

s holdjáró cipővel lábán
 lebegni tanult már súlytalanul
 ki szebb volt mint maga a Sátán

és letegezett minket a rend
 mogorva sebhelyes arcú öre
 kutya is volt nem egy veszett

4.
 kutya is volt nem egy veszett
 ónos eső esett sőt olykor savas
 északon volt dél napnyugaton kelet
 halakról ezüstös pikkelyt kapart a vas

és templom épült az éghez közel
 imából fényből a magaslaton
 nem tudni újra mikor jön el
 de várok rá minden hajnalon

köd gomolyog üres a világ
 fázna a szélben ruhátlanul a fák
 rács van egy semmibe révedő ablakon

mint szemfedél élőknél halottakon
 kibontja hófehér kelyhét egy jégvirág
 jégkorszak kopogtat fázom nagyon

5.
 jégkorszak kopogtat fázom nagyon
 napon felejtve se olvad a jég
 írást egy vaskori műanyagpalackon
 olvasva mi jót is remélhetnek

utolsó kapaszkodó a szó
 gyűrött papír lobog a szélben
 lelkem lenne bár lyukas zászló
 telt múlt a múlt továtűnt 56 évem

mint mesebeli Atlantisz egykor
 úgy merült alá a boldog gyerekkor
 mindenestül végérvényesen a mélybe

kíváncsi bűvár se talál rá semerre
 de kagylóban igazgyöngyre lelve
 felszáll egyszer a tengerkékek égbe

6.
 felszáll egyszer a tengerkékek égbe
 egy lesz mint volt a fent és a lent
 könnyeket miért is ejtenél ma érte
 egy lesz a mindenség fénye veled

időknek végezetéig sőt azon is túl
 mint kimondhatatlan szépség
 az örökkévaló felizzó fénye vár
 amint azt Jóisten angyalai ígérték

így zárul Alfától Omegáig a kör
 a világ egy hófehér virágkehellyé
 szűkül és tágul s hiánytan lesz

minden szavakkal kimondhatatlan
 határtalan gyönyör s örökzöld dalt
 a lélek énekével kísérve dalol a lant

7.

a lélek énekével kísérvé dalol a lant
arról hogy minden seb egyszer beforr
Világ Világossága várja a világtalant
vasszeg a feszületben nem lesz sehol

vaskor se lesz végül e bolygón
kapitulálnak Heródes katonái
sátáni kacaj se visszhangzik többé
későre jár ideje otthonról hazatalálni

mondogatom magamban halkan
leomló tűzfalak tövében zihálva néha
mint aki magára maradt a bajban

de vérig sebezve is úgy ér majd célba
hogy szeme előtt nem lebeg más
csak a Feltámadás, a Krisztusi példa

8.

csak a Feltámadás, a Krisztusi példa
minden más mihaszna vásári giccs
műanyag kereszt az idők hozadéka
életet lehelni Lázárba Jézus segíts

álszentek szavától visszhangzik
síkátor cirkuszi sátor sőt sivatag is
új ruha immár a csonton a plasztik
csak a lélek sebe sajog ma is

és fájdalomtól fakad a dal
tanú rá Vörösmarty József Attila Ady
minden vers újabb megkésett zárszó

kattog a vonatkerék a kopott sínen
nincs messze Balatonszárszó
nincs már mit bevallani

9.

nincs már mit bevallani
én vétkem én igen nagy vétkem
júdások kezéből ostyát se kértem
nem csúsztam senki előtt se térden

templomom kupolája az ég volt
szerettem hajnali fényét a pirkadatot
szemembe havat most viharos szél hord
sorolnám hosszasan mi adatott

záróra lassan készül a leltár
jogarom olvadó jégcsap
jogarom kifogyott örökíron

hófehér papíron azúrkék tintafolt a tenger
a hajnali pára egy távoli reggelen felszáll
kígyóként sziszeg egy szódászfifon

10.

kígyóként sziszeg egy szódászfifon
valahol örökös napfogyatkozás van
nappali félhomályban tolvaj oson
osztozhatunk nincsből és hiányban

vasrácson ezüstös angyalhaj lobog
sietve búcsút int 56 boldog karácsony
helyét ki nem leli se bent se kint
káróg mint magányos varjú az ágon

és fagyottan koppan a deszkán hant
míg margóra érnek közben a sorok megint
olyan már minden akár egy lidérces álom

boldoggá boldogtalant
sokadik ostorcsapás avat
örökös öt éves tervek szerint

11.

örökös ötéves tervek szerint
mintha már nem is lehetne másképp
késve de beér a célba és körültekint
a szikra amíg a füstszürke ponyván át ég

és lehull az ékezet ismét a Szentírásban
a Tabor-hegyről és „Tabor” lesz lopva
és Hierosolyma szent sólyma
talán már nem talál vissza soha

a hetedik menyből többé e földre
hol óriásnak öltözve néha a törpe
Nimródnak Baálnak festi magát

és fejére Szent Koronát illetve
Salome táncát ropja egy zártkörű bálban
ál-mában színezüst tál van

12.

ál-mában színezüst tál van
nem látja táncát más csak a Hold
színe-java régóta ott hever holtan
a Holdvilág-árokban volt ami volt

és nincs pont a mondat végén soha
sötétben támad fegyvere hálós és tör
vár már rám Szent Mihály fehér lova
messzire nem szaladhat senki se maga elől

s az ostya bár kovásztalan kenyér
de kerek akár a Napkorong a hajnali égen
hozhat még jó hírt is végszóra talán a szél

miért ne lehetne sorsomat vállalni bátran
miért keresne-kutatna egyre fehéregérutat
szemem a nem szűnő hideg homályban

13.

szemem a nem szűnő vaksötét éjben
néhanap sötét tükör homályos csillag
olykor a mindenség fénye is törékeny
de lesz majd ki angyali hírt kap

s idővel mágusok nyomában lépdél
köszöntve hajnali órán a kelő Napot
versenyt futni mivégre hát a széllel
jászolban kiseddet úgy ringatott

álmomban ma is akinek koronája
igazgyöngyökkel ékes párta
mint Napba Öltözött Asszony

aki az aranyló-világoló fényt szülte világra
s akinek szent nevét imába foglalva zengi
a mindenség dicséretére felizzó hála

14.

a mindenség dicséretére felizzó hála
szeretet oltára temploma kolostora
oltalmazónk égszínkék palástja
láng mely nem lobban el soha

hiába hasított sebet a lándzsa hegye
hiába volt a felhabzó eszeveszett harag
feszületre szögezni hogy is lehetne a fényt
bitófát naponta kifulladásig hiába farag

vaskori fejszét markolva bárki
árnyékkal fölösleges vitázni
Van aki Van és nincs aki igent

és ígét tagadva írhatna örökidőig
vérünkkel farkasvakon törvényt a lapra
míg harmadik kakasszóra csendül a csend

15.

legszebb talán a vízköpő torok
Kajafáséktól nem kér a pásztor
árulásról írt örömdát a toll
kutya is volt nem egy veszett

jégkorszak kopogtat fázom nagyon
felszáll egyszer a tengerkék égbe
a lélek énekével kísérve dalol a lant
csak a Feltámadás, a Krisztusi példa

nincs már mit bevallani
kígyóként sziszeg egy szódásszifon
örökös ötéves tervek szerint

ál-mában színezüst tál van
szemem a nem szűnő hideg homályban
a mindenség dicséretére felizzó hála –

Simon Zoltán

Gondolatok

Részletek

Emberi feladatunk: önmagunk megismerése és fejlesztése. Az élet célja pedig megtanulni élni és halni. A kettő ugyanaz: csak az tud helyesen élni, aki barátja a halálnak, és az tud jól halni, aki képes volt jól élni. Minden lényeges tudás erről szól. Az örökkévalóság viszonylatában minden más ismeret hiábavalóság.

A mély beszélgetésről

Létezik-e olyan ember, aki nem tudja megbecsülni a mély beszélgetés értékét? Szerintem életünk legnagyobb élményei közé tartoznak, mert ilyenkor megmutatjuk valakinek a lelkünket, elmerülünk egymásban.

A beszélgetés mélysége általában fordítottan arányos a résztvevők számával: minél többen vannak együtt, annál felszínebb a társalgás. Igazi mélységeket csak párosával lehet elérni; a tömeg hígítja az eszmét. Egyszerre nem lehet sokféle figyelni, mindenkihez tökéletesen igazodni. A társalgás során így kialakul egy közös nevező, az a mélység, amit mindenki el tud érni: ez pedig csak egy jól összehozott, őszinte társaságban nincs nagyon közel a felszínhez.

Álarcok

Az emberek általában nem ismerik magukat. Ebből származnak a problémák: amikor valaki olyasmire törekszik, ami nem fér össze jellemével és sorsával. Az ebből eredő állandó önbizalomhiányt tüneti kezeléssel maszkírozzák, mert ehhez kell a legkevesebb munka. Szinte mindenki kompenzálja a gyengeségeit, leggyakrabban úgy, hogy a szavaiban ott mutatja magát a legerősebbnek, ahol valójában a leggyengébb. Minden önként és sokszor hangoztatott állítás gyanús, mert a gyakori ismétlés legtöbbször arra szolgál, hogy elrejtse a szavakból hiányzó igazságot, és a hangok erejével próbálja pótolni az igazság erejét. Általában ilyenkor hazudunk a legvaskosabban, magunknak is.

Álarcot hordunk szinte mindannyian, de mivel nem tudunk életünk minden pillanatában tökéletesen játszani, az álarcon mindig vannak rések. Viszont az idő

előrehaladtával egyre nehezebb kinézni az álarcok mögül; ezek végül megkövednek, és ránk ragadnak. És talán csak életünk végén fogunk rájönni arra, hogy tükrünket nem az arcunk megismerésére használtuk, hanem arra, hogy minél jobban elrejtjük magunkat mások, de főleg saját magunk elől.

Zabhegyező

A *Zabhegyező* főhőse, Holden Caulfield a kamaszok éles igazságérzetével rájön arra, hogy színház az egész világ. Kevés élettapasztalatából adódóan ezt személyes sérelemként éli meg, és agresszióval, elfordulással válaszol az embereknek. „A serdülőre jellemző, hogy nagylelkűen meg akar halni azért, amiért az érett ember alázatosan élni akar.” A magát és másokat ismerő ember már tudja, hogy az álarcoktól nem kell félni; sőt, épp félelemből készítik őket a lelkek; ettől lesz olyan nagy a távolság lélektől lélekre. Holden homályosan sejti, hogy ezzel a felismeréssel egyike lehet az Őrzőknek, akik az Ember értékeit mentik egyik korból a másikba. Sejti, de még messze van tőle, és a feladat nagyságával sincs tisztában – még nem érett meg rá.

Holden, miután alámerült, visszatér a világba, és vigyázó lesz, legelőször is a hozzá legközelebb állók őrzője. Ennél jobb kezdet nem létezik.

A csend

Sok ember nem szereti a csendet, és szüksége van valami állandó zajforrásra, hogy lekösse a figyelmét. Ez segít elzárkózni önmaguktól, a gondolataik elől. A zajhoz való ragaszkodás az önmagunkkal való békétlenség jele.

És ami kicsiben, az nagyban is: ha az egyén nem viseli el a csendet, a tömeg se fogja. Nem a világ nyüzsgése vetül rá az egyén életére, hanem fordítva: az emberek saját maguk elől menekülve teremtik meg a tömegzajt. Folyamatos sürgést kényszerítünk magunkra, hogy lekössük a figyelmünket.

A rangodról

Igazi rangodat az életben nem világi javaid adják, még csak nem is az emberi mi-voltod. Hanem az a tény, hogy Isten fontosnak tartja a létezésedet: érdemesnek tartott téged a megteremtésre és arra, hogy részt vegyél a világában. Feladatot adott, személyesen neked, és hisz benne, hogy ehhez a feladathoz fel tudsz nőni. A végső, nagybetűs Teremtő bizalmat előlegezett neked, teremtőnek; mindennek ellenére.

Manuel Carrapiso Araújo (1962–)

A belső ködökről

(De nieblas interiores) – részletek

Amikor már tudunk minden választ, azok kérdésekké változnak. Ez azonban nem óv meg minket sem az unalomtól, sem a dogmáktól.

*

Az irodalomban a halál utáni többet hoz a konyhára, mint az életben alkotott.

*

A rólunk kialakított kép dimenziói a közösségben egyenes arányos a magánéletünkkel szembeni érdeklődéssel. Senki vagy, ha nem másoknak létezel.

*

Feuerbach írta, hogy a kunyhóban nem úgy gondolkodnak, mint egy kastélyban. Bár ez egy agymenés, ennek ellenére azt mondom, hogy az igazság valahol a középben van. Szerintem azt fontos tudni, hogy hol gondolkodnak jobban, alaposabban, vakmerőbben és hitelesebben.

*

Vannak tárgyak, amelyek csak magyarázkodnak önmegtartóztatottságukkal, hogy képtelenségekké váljanak, miután ők már kielégültek.

*

Az élet nem más, mint egy otromba előjegyzési napló, amikor a halál után váratlanul minden szépséget és feltétlen erkölcsi hitelt kap.

*

A gyerekeknek adott étellel nem adósokat, hanem hitelezőket csinálunk.

*

A legnagyobb tisztánlátás a legnagyobb kinszenvedés.

*

Aki az utolsó útszakaszhoz a kezdet életkedvével és energikusságával érkezik, számításban nem az élethez méri az érveket, hanem az érvekhez az életet.

*

Csak arról ítélünk helyesen, ami nem érint bennünket mélyen. Nos, amikor az értelem terhét hordozzuk, ez az az állapot, amikor mélységesen kiüresedettek vagyunk.

*

A közhely egy közönséges hely, nem azért mert sokan látogatják, hanem azért, mert túlságosan gyakran.

Sólyom Sándor műfordítása

Agócs Sándor

A reptér környékén

már olyan vagyok mint
az arcodra hulló hóesés –
nehezen indultam el és a
szemedet látom most is
hullámszik benne a tenger
a félig megkopott arcom
a szemüvegem amit te
maszknak gondolnál pedig
még véletlenül sem az
de talán már hiába minden
maga a VERS nem tud a
szemedbe nézni átölelni se
nem tud szólni se hozzád
csak van létezik él mintha
minden csak tegnap történt
volna ott abban a hóesésben –
és történik itt minden áldott
nap a reptér környékén

A bácskai ember

Szikra Jánosnak Pátkára

nem kell kavics a kabátzsebbe
és szárízík-tűzön se égek
bár bőröm egy réteggel kevesebb
elvisz a gyász így holtomig
s belesek néha közéték

akit a tél szült mindig fázik
szinte a lelkem roppant bele
amikor eljön a hó és hideg
csont fagy a csonthoz s unalmában
arcomba fúj a lélegzete

téged óv a *közép-európai nyár*
hozzám tán csak a kutya marad hű
te réges-régi bácskai ember
bennünket eltéríteni az útról mindig
nehéz – csak leköpní könnyű

Dobozi Eszter

Zselyke

Tánc

Derül az ég, táncol az ág,
szalad a réten a katáng,
hozza a hírt, hogy reggelre
megszületett kicsi Zselyke.

Fürge patak elcsacsogja,
hozza-viszi már a szél is,
örvend fűszál, szénaboglya,
örvend a tölgy, fenyő, hérics,

egész Erdély, Magyarország.
Király-hágón túl és innen
lobog az ing, szoknya libben –
ezt a táncot ezért ropják.

Babaágy

Kip-kop, papa kalapál.
Mi zúg? Mi bűg? Gyalugép.
Elkészül a babaágy,
hintán röppen Zselyke-lány.

Morzsi

Lábára hajtva le fejét,
nem mozdul, csak a szeme él.
Jöhet a postás, a kondás,
be nem engedi. Mint nyáját,
éppúgy őrzi Zselyke álmát.

Úton

Hová, hová, kis leánka?
Messze megyek, Magyarhonba.
Oda, hol Morzsi született?
Oda, bizony. S látogatni
dédmamát meg a dédpapát.
Hív a Tisza, vár a Duna?
Szólítanak rokon gyerekek...

S. Csoma János

Profán

ez az én testem
ez az én teám
mondta az angol Krisztus

Tragédia

Pasztőrrel mellbe szúrta
élettársát, majd
kötéllel felvágta
ereit és elvérzett

Tisza-menti sorok

csanyteleki szőlőhegyre
felmászott a kecsge
kíváncsi volt, hogy a szőlő
ha ráharap, recseg-e?

Angol történet

szegény Róbertről
hét Börnst húztak le
a literáris inkvizítorok

Időváltozás

ha megtelt Ithakában
a juhok óla
flaskát nyom ajkához
a pásztor,
lecsúszik torkán
pár deci Coca-Cola
istenem, micsoda módus
sóhajt rá Budapesten
egy klasszikafileológus

Öröklet

paranoiás pici pólyás

Hallomás

szívem, miért eszel úgy mint egy disznó?
--- mért mondod nekem azt, hogy szívem?

Natúra

combjait Aliz
széjjeldobja
popsiját szúrja
szénaboglya

Alattvaló

mikor házi orvosától
a királynő megkérdezi:
doktor úr milyen a széketem?
felség, fölséges illata van.

Üzenet utódomnak

ha már kihűlt haló porom,
halászd ki a műfogsorom

...
a lírai költő furcsa kannibalizmusban szenved
--- jobbára önmagából táplálkozik

...
génjeink emlékeznek, tehát:
ezt cselekedjétek a gén emlékezetemre

hitünk e sugárkoszorú

hitünk e sugárkoszorú
öleljen körül minket
támaszunk - pásztorbotunk
frissítő nyárelei szél
cibáld rajtunk az inget

jelet hagyni?
minek?
ki érti meg?

vége, vége, vége, vége
tüzét a tűz tűzben elégte
kihűlt, kihűlt, kihűlt a vére
kített, betelt vége egésze
nézd meg, lásd meg, hogy mi lett a volt?
életét felélte a holt.

magamra húzom
hótakarómat
jó melegében
szívem megolvad
mind amit adtál
teremtő lélek
s mind, amik egykor
szívemhez értek
tűztégelyedben
acéllá égnek

Turai Laura

Sóhajban a mindenséghez

Merre repítenek
keserédes magba zárt sóhajaid
sötétlő lovak kérlelő árnyékába
esetben
meddig remélsz még alakot
ezeregyjtekintetű paripád nyakára?
ó kérdezd csak egyre
de várj! van hogy a homály kitágítja
a rostok sorsbapréselt barázdáit
s inaid feszülését rugalmasra rugja
az örök reménység
hogy a bíborszínű láng itt benn
mi olykor opálba tetszik
kitágul földgolyónk falára
s végre belédolvasztja színterét.

V

Álmodtam
Gyilkos csendet s mindent
Mi nincs velem
Átöleltek a termek
És védett a verem
A verem a gyöngyház-fényben
S két világ tárt kaput
Az egyikén – már betértem...
A másik – egyre fut...

Alföldy Jenő

Egy eurázsiai magyar költő*

Buda Ferencről

Buda Ferenc barátja és mestere, Nagy László ilyen címet adott egyik versének és verskötetének: *Himnusz minden időben*. Ennek sok évtizede már, de a benne rejlő jövődőlés súlya és merészsége megújult időszerűséggel hat rám, amikor Buda Ferenc költészetét tanulmányozom. Az irodalom élővizének betonmederbe terelői most már évtizedek óta mondogatják, hogy a himnikus, tehát patetikus költemény szavatossági ideje lejárt, a múzsák arca végképpen groteszkre fitorult, a társadalom gondját-baját bízunk csak politikusokra, politológusokra és politikai újságírókra, ők mindent jobban tudnak közös dolgainkról, mint a közösségi érzéssel megáldott-vert költő- és írófélek. A költő nem „látó”, mint az ókori fároszok toronyőrei, mint a *Látó ars poeticáját* író Batsányi vagy mint Ceaučescu diktatúrájában a magyar szóért küzdő székely költők, akik *Látó* címmel indították el Marosvásárhelyt kitűnő folyóiratukat. A vers nem társadalometikai jelenség, nem lélekébresztő zene, hanem szöveg, s a költészet már nem hivatás, hanem foglalkozás. Még a jobbik eset, ha mesterséget mondanak; a versírásnak nagyon is fontos oldala a mesterségbeli tudás, és mindjárt megjegyzem, hogy Buda Ferencnek ez éppúgy erős oldala, mint a küldetéstudatából következő vállalások az igazságért való harcaiban. Az új irodalmi gátörök mondogatják azt is, hogy a modern költő tartsa meg magának az érzelmeit, elég, ha szerelem helyett csak szexről ír, ne zavarja a diszkókedvelő fiatalságot a családi ügyeivel vagy a népességfogyás közérdekű kérdéseivel. Kit érdekelnek a népdalok, mit nekünk Bartók és Kodály fonográfja, mit Ady tárogatója, József Attila kanászdudája, Nagy László saját készítésű hangszere.

Szerencsére a költők jó része nem így gondolja. Nem így gondolja legalaposabban képzett, legszebb magyarsággal megszólaló költőink egyike, Buda Ferenc sem.

* Hamvas Béla „a Duna-Tisza-közi táj génuszát” emlegette emlékezetes esszéjében. Buda Ferenc ezt a génuszt, ezt a szellemet idézi föl műveiben ugyancsak felejtethetetlenül, ahogyan Petőfi a nagy tájverseiben vagy Tornai a *Síkságban*. S ahogyan Hamvas, úgy ő is érzi ennek a vidéknek a folytatását az eurázsiai sztyeppe Mongóliáig elnyúló s a végtelenbe vesző síkföldjén. Ezt a génuszt a távoli Kelet vidékein élő népek dalaiban, meséiben is érzékeli, anélkül, hogy földadná európaiságát. Körösi Csoma Sándor is magával vitte Tibetbe ezt a nyugati szellemet, és Bartók Béla is az európai magyar ismeretszomjával és honvágyával fordította Napkeletre a tekintetét. Buda Ferencet pedig nevezhetem eurázsiai magyarságunk lírai hangadójának is.

Az ő hangja még himnikusan szól, sőt *vall*, ha a fiatalságról, az életről, ötvenhatról, a szerelemről, a *Homok-haza* és a *Szíkfold-haza* szikáran szép valóságáról és a hozzá való hűségéről, a történelmi tegnapról és a máról, öregeiről, gyerekeiről, mestereiről, pályatársairól, anyanyelvünkről vagy akár magáról a költészetről ír.

Nemcsak öröklött és választott világát figyelni nyitott szemmel és füllel, hanem a szellemi környezet kevésbé kívánatos megnyilvánulásait is látja. Ezekre is *szabatos szavai* vannak: ismeri a groteszk műzsát, a vitriolos iróniát. Ha régebben himnikus volt a jellemző hangja, akkor újabban – főként az elmúlt másfél-két évtizedben – groteszkbe hajló, ironikus éneke is fölerősödött. A rossz erkölcsöket „felszabadító” korokban szükség van erre: a korrupció nemcsak tragikus, hanem nevetséges is, az erény pedig nem válhat hősiessé, mert az általános lezüllés többé-kevésbé mindenkit bemaszátol. Ritkaság a „démoni” gonoszság és a heroikus kiállás a közéletben, gyakoribb a harsány középszerűség s ellenében a csendes helytállás. Közdolgaink groteszk fénytörésű megvilágítására középkori vagabundus énekekre, haláltánc-dalra emlékeztető kántája, az *Össztánc* a fő példa, de fontos a *Rigmusok a századra, századvégre* című, nyolcsorosokból álló sorozata is. Buda Ferenc lírai *énje* nem az a költőfejedelem, mint a *Himnusz minden időben* szerzője, inkább a *Versben bujdosó* hősiére emlékeztet. A *Füvek példájában* így vall a lírai szituációról, amely osztályrészéül jutott: „Hogy is láthatnék villámló szavakhoz / megszabdalt tekintetemmel? / A próféták saruban jártak vagy mezítláb, / énrajtam meg szürke kabát van és ócska cipő”. Ennek a módosulatnak is megvan a pátosza: „De nékem a füvek példája erőt ad, (...) / fejemet fölemelem mint a füvek, a zöld katonák”. A mindennapi emberség tartásához ragaszkodik, nem azért, mert letaszították a költőfejedelmi trónról (mint egykor Benjámin Lászlót; ő azóta lett súlyos szavú költő), hanem mert így hű önmagához.

Szépen rajzolta meg negyed évszázaddal ezelőtt az akkor ötvenéves Buda Ferenc szellemi portréját Szécsi Margit: *éneke tiszta és szárnyaló; egyszerű, akár egy természeti jelenség*. Evidens költőnek is mondanám: természetesen és egyszerűen, szinte magától értetődően fejezi ki a bonyolultat. Fejlett verskultúrája úgy viszi célba a gondolatot, ahogy a tavaszi fecske hazaszáll. Aranynak mondta egy béres a *Toldiról*: „én is így írtam volna meg.” Mi is úgy érezzük Buda verseiről: más-hogy nem lehetett volna megírni őket. Tárgy és képzelet, indulat és látomás, élet és ihlet nála egy töről fakad, a saját létünket meghatározó valóságból, a megélt és a tanult történelem találkozásából. Gyakori szava a kemény földet feltörő és megművelő szerszámok anyaga, a *vas*. Szoboszlai Ágnes megfigyelése, hogy ez a szó, „ha a külvilágra vonatkozik: negatív hangulatú, ha a küzdő emberre, akkor pozitív”. Másként viselkedik a vas a tankok dübörgő és csikorgó lánctalpainak közeledtekor, és másként, amikor az ember megmunkálja késével vagy rézkarc-tűjével az anyagot. A „vasvilág” tudatos József Attila-áthallás is lehet: történelmi

tanúságtétel arról, hogy a világ az újabb időben sem lett lágyabb és barátságosabb, mint a nagy példakép korában.

Buda Ferenc verseinek alanya, a költői *én* erős karakter. Határozott véleménye van az apja nemzedékét sújtó második világháborúról és következményeiről, a hadifogságba hurcolt hazánk fiairól, a személyesen megszenvedett ötvenhatos forradalomról és megtorlásról, a szólásszabadság, az emberi jogok tartós nélkülözéséről, a felemásra sikeredett rendszerváltásról és az utóbbi évtizedek vadkapitalizmusáról. Hallatja a józan ész s a közösségi érzelmek tiltakozását a kor demokráciahiányos gyakorlatáról, a kulturális nemzet lezüllesztéséről, a gengszterségről, a korrupcióról, a „celebek” és az „elitek” bunkóságáról és a torz szabadságról. A magyarságukat bazári giccsként *áruló* és a nyugati fórumokon *eláruló* politikusokról. Összefoglaló szóval: megoldatlan és újonnan fölkiértő *sorskérdéseinkről*.

Esztétikai fogalmakról, például a személyességről más a véleménye Buda Ferencnek, mint ahogy ezt a lírai alaptényezőt kezelik az újabb keletű esztétikák. Ő nem a tárgyiasság hiányában személyes, hanem azzal együtt: jó kötetnyi verset össze lehetne gyűjteni azokból, amelyek nem róla magáról, hanem a lét általános kérdéseiről szólnak. Az időről például, amelyet hol tapasztalati és érzelmi síkon, hol filozófiai általánosításban ragad meg. Az elmúlást józan rezignációval, önsajnálattal nélkül, mégis az emberi természet bánatával – vagy éppen hetykén dacolva, a rossz sejtelmet elhessentve veszi tudomásul. De ha tárgya személyes, akkor sem érezzük magánügynek örömeit és gondjait: sikerrel avatott közügygé olyan kérdéseket, hogy a tanyavilágban vagy a faluban, ahol évekig tanított, mennyire mély volt a sár, hogy fákat zúzott a fagy, s mégsem volt ez az életszakasza elveszett idő.

Személyesség és tárgyiasság különös együttesét szeretném érzékeltetni Buda Ferenc költészetében. Ennek az esztétikai kettősségnek egyik legszebb példáját látom *Árvaföld* című versében. Már a címben összegyűrja a rajta kívül állót – a hazai tájat – és az elárvultság érzelmi állapotát. „Árvaföld” nem létezik sem a térképen, sem a közigazgatási könyvelésben – ilyesmi csakis a költői lélekben, az érzelmekben születnek, ha van hozzá talentum. Buda Ferencnél a „kétfedelű” és a sokértelmű szóösszetételek, képek, alliterációk és más *zenei* alakzatok s nem utolsósorban az elmés szójátékok sűrítve jellemzik az általa újratereztett világot, a „tér-időt”. Azt, amelyben létrejöttek az érzelmi kötődései, és amelyben kialakapódott és – Babits szavát veszem kölcsön – kifejeződött a költői személyisége és költői nyelve, mértékkel használt metaforák gyöngysoraival.

Csupán egy példával szeretném megmutatni, „mit tudnak” az ő komplex képei. Idestova harminc évvel ezelőtti kötetének ez volt a címe: *Holt számból búzaszál*. 2006-os, válogatott kötete ilyen címmel jelent meg: *Isten szalmaszálán*. Szép szimmetriát érzek a két metaforában: az egyik szinte a föld alól sarjaszt folytonosságot a mulandó egyén és az örök, egyetemes létezés között, a másik égi látomásba he-

lyezi az emberi lét függését az univerzális természeti és szellemi törvényektől. A két kép találkozása szemlélteti egyúttal, hogy mennyire egyöntetű és egyanyagú ez a költészet. Buda Ferenc fiatalon, még a híressé vált ötvenhatos versei előtt rátalált a költészet lényegére, s azóta is úgy munkálkodik, mintha egy és ugyanazon égisz alá állna, ágainak égbe törekvését, azaz „növéstervét” követné, hogy Németh László szavát vegyem kölcsön. Nem terjedelmes az életműve, a terjen-gösségtől oly messze van, mint innen az óceán. De olyan határozott költői logikával épül a mű, mint ahogy a fa növeszti lefelé gyökereit, fölfelé lombkoronáját. A természet mint a kertész, megkritikája: nincsenek fölösleges versei. A „válogatás” csupán lemondás kérdése lehetett, amikor az *Isten szalmaszálán* verseit kigyűjtötte a kétszer ennyi összetermésből, nem számítva műfordításait.

Ezekről is beszélni kell pedig. Néhányadmagával (például Tornai Józseffel) azt a munkát folytatja magas szinten, amely Vikár Béla finn eposzfordításával kezdődött el irodalmunkban: a nem európai népek, főként a finnugorok és a Szovjetunió által bekebelezett közép-ázsiai török népek nemzeti költészetét ülteti át magyarra, jókora meglepetéseket keltve: ilyen gyönyörűségek is teremttek azokban az isten háta mögötti országokban vagy országrészekben. S mennyi rokonság lelhető föl bennük a saját népköltészetünkkel, törökökében, obi ugorokében egyaránt! Jut figyelme Buda Ferencnek arra is, hogy az ismeretlenségből olyan oroszokat is kiemeljen, akik saját elnyomottságunkra emlékeztető verseket írtak fehér és vörös cárjaik korában.

Egy-két szót még ejtenék Buda Ferenc irodalomtörténeti helyéről. Versben, interjúban és veretes kisprózában már többször elárulta, hogy Nagy Lászlót tartja legfontosabb mesterének, akkor is, ha a régiek közül József Attila is „kiszemelte” őt utódjának, amennyiben a mester önarckép-miniatűrjeit, falusias dalait, vázlatrajzait, nagyszabású tájleírását vagy a *Hazámat* vesszük alapul. Nagy László azonban még közelebb vitte őt a természethez s a régi falusiak, parasztok és kézművesek világához, munkaerkölcséhez (*László műhelye*). Nagy László hatalmas fantáziája azonban, úgy vélem (Vasy Gézával egyetértve), valamivel távolabb repül Budától, mint Illyés Gyula realitásoknál maradóbbr írói és költői világa. A verseket tanulmányozva olykor eszembe villantak egyik kedvencem, Csanádi Imre archaikus és népköltészeti elemeket egyesítő versei is – a remek *Szólásért való ének* például az *Erdei vadak, égi madarak* költőjére hajaz.

Buda Ferenc kritikai fogadtatásában ismételtelen említik a rideg valóság szikár, pontos és kontúros (csak ritkán pasztelles), élesen megvilágított, éjszakai képeiben szénrajz-fekete jellegét. A verseiben előforduló népmesei (*Ég s föld között*) és népdalmotívumokat rendre kimutatták – az utóbbiakra sok példa van, s nemcsak magyar, hanem többek között kazah is. A régiektől ráhagyományozott *kobzos* szilajság, a táncra is emlékeztető gesztusok életszerűsége, a nyelvi humor és a va-

rázsvers mágikus hatása sem idegen tőle, korántsem. Sőt, ezek az erősségei közé tartoznak: joggal említik őt a bartóki–kodályi elv követői között.

A „szárnyas csikó” költőjétől eltérően, őrá akkor érezzük, hogy elrugaszkodott a földtől, amikor a vers végére értünk. Amikor a szociográfiai és szociológiai tények és a metaforákba tömörített, racionális érvek formává álltak össze, s egy egész néposztály vagy sorsközösség nevében kérdez és követel több jogot a gondoktól felhős ég alatt. Kedvenc példám erre a *Vonatok*, amelyben a hol rövid, hol megszaladó mondatok gondolatrítmusától, a belső rímektől, az alliterációktól s a merész áthajlításoktól szenvedélyes beszéde magasra csap. A fojtottan is heves lélegzetvétel az életigenlés himnikus versévé emeli a művet, szuggerálva az ingázók, az elcsigázott szegények igazát, az emelkedő sors követelését.

Költői rokonsága széles körű: az említettek mellé kívánkozik a „Hetek” nevű költőcsoport többi tagja, mindenekelőtt a népéért aggódó, igaz történelmünket visszakövetelő Ratkó József, de mások is, az ötvenhatról megszenvedett hitelességgel tanúskodó Ágh István, a halandósággal halálában is pereskedő Bella István, a falu világát sorsszerűen vállaló Serfőző Simon s a Keleten tájékozódó, gyökereinket és rokonságunkat ott is kereső Kiss Anna.

Buda Ferenc költészetével kitűnő irodalmárok foglalkoztak már (a költőtársak mellett) Kiss Ferenctől, Kabdebó Lóránttól, Ilia Mihálytól Görömbei Andrásig, Márkus Béláig, Olasz Sándorig, Vasy Gézáig, Szakolczay Lajosig vagy a kecskeméti *Forrás* folyóirat körüli gárdáig. Az utóbbi szellemi közösségből elsősorban a másfél évtizeddel ezelőtt kismonográfiával tisztelgő Szekér Endre neve kívánkozik ide: Buda tudományos fogadtatásának ő rakta le az alapkövét. Az irodalomtörténet-írásnak jócskán lesz még dolga a legkiválóbbak közé tartozó költővel. De főképpen az olvasó nemzet az, amelynek visszaigazolására égető szükség lesz a jövőben.

Bárdos József

Strófák a „Szubjektív világirodalom”-ból

Alan Alexander Milne

Saját nyomomba lépek,
keresve mézes lépet.
De nézd, a hús Pagonyba járva,
fiam, te sem maradsz ma árva.
Vár Tigris, Kanga és Füle.
Csacsi öreg medvém, szeress!

Agatha Christie

Amikor Mary Westmacott
a jó krimikre rákapott,
nem írtam több szerelmeset.
Ez így esett.
És semmi hiszti.
Megszületett Agatha Christie.

Friedrich Dürrenmatt

Az életünk komédia – a sors nevetve nézi:
Hiába tyúkok, angyalok – hiába bármi tézis.
Az ember élte csak szerep – halála is színészi:
Gödörbe hull pojácaként – akármi nagy vitéz is.

Jerome David Salinger

Csak áll a rozszban, zölden, kábultan, mint a Holdon.
Idegen itt a Földön: lelombozódva Holden.
Valamit elveszített (talán egy vívőkészlet?)
DB sem érti, mit tett: valami nincs sehol sem.

John Updike

Se pénz, se hír, se szexi nők,
a sors még össze-vissza ráncigál is.
S hiába húznál nyúlcipőt:
a boldogságod is provinciális.

Demeter József

Az ötödik az első

„Mint fent, úgy lent.”
(Smaragdtábla)

Illó olaj illama illan,
Macskaméz – almák árnyaiban.
Aszús a fény, a szmogos levegő...
Hópehelylő ég – mennyei szemfedő.

És így ismétlődik bennünk is minden,
A legbensőbb csönd közhelyeiben.
Illan a jó. A rossz szaporodik
Mint fent, úgy lent – virrad, sötétlik így.

Illó olaj illata libben –
A tiltott fa gyanta gyöngyeiben.
Aszús a szív is? Túlérik ősszel.
Tél; és (!) Az ötödik az első, Isten-i köz-hely.

Verstájoló

Fűszálak zöld fényszálain
Csönd csillan, harmat
Tükrözi. Minden csöpp
Egy-egy betű. A táj-
Vers olyan egyszerű, mint!
A hulló falevél, holtan
Is tavaszt zenél. Hófehér
Tél szálldos rája. Kikelet
Szó – társát várja,
Kapaszkodjanak mondattá.
A mondatok vers-
Sorokká. Szólhat ez a
Vers az őszi, nekrológ –
Halott élőkrol, mert!
Őszben, télben tavasz él.
Haláltól a Mű nem
Fél, s ha feledés száll
A tájra, azért szentül
Nap a fákra, hogy!
Fagyrügyei a télnek szó-
Bimbókat zenéljenek.
Szavakból a
Mondatok. Mondatokból vers-
Lombok, és kezdődik
Minden előlről. Szólhat
Ez a vers az őszi, fehér
Szmogról, hótlan télről,
Gyász – csárdás halott
Költőkről. Csöndülj
Tavasz holt
Levélből. Fény-
Húrokon szó –
Nyirettyű. Kikelet-muzsika.

Halad

*„Az az ember, akinek nincs pénze,
az szegény. De, akinek CSAK
pénze van, az még szegényebb.”*

(Dickens)

Halad. Előre és forog
Visszafelé a Föld, s!
Eredményeképpen?
A világon már másod-
Percenként hal éhen egy-
Egy gyermek. Ez ellen bezzeg soha
Senki sem éhségstrájkolt.
Egyetemes szegény. A
Világon már másod-
Percenként hal éhen
Egy-egy felnőtt
Némber – műveltség
Nélkül, betevőfalat
Műveltség nélkül, s! Jaj,
Miatyánk, a mi
Mindennapi kenyerünket;
A mi mindennapi
Kultúránkat add
Meg nekünk ma, és

Bocsásd meg –
Bokáig,
Térdig,
Derékig,
Szívig(?),
Állig, állig...
Érő vétkeinket, de!
Jóuram, mi lesz azokkal,
A kik hit nélkül születnek,
Hitetlen édesanyák emlőin
Szívják magukba a
Hitetlenséget, és! A költő
Csak költ, betűről betűre
Halad előre és forog
Visszafelé a Föld, a mi
Költemény-kék bolygónk –
Sziporkázó csillagok
Miriádjai közt –
Minő mennyeeien.

Honvéd Nagy- bátyám Kecskeméten szolgált

A népdalos, nótás kedvű
Anyai nagybátyám,
Ifjú Nagy József (Irsai) –
A második világháború
Élet-halál tűzijátékában –
Kecskeméten szolgált
A magyar hazát, és!
A rend őreként
Csapta a szelet svungosan
A szépséges Gulyás Erzsébetnek.

Éljen, éljen a szerelem,
Fütyentették a golyók,
Minő rendszeresen.

A biztos úr, Napot fényesítő
Sarkantyús csizmája,

A Sétatér utca zengedező
Kockakövein
Olyan fénybőn szikrázott,
Visszhangzott, hogy hát!
Ma is látni, hallani –
Históriáskodván,
Felnőtt háborúsdit, hiszen!
A béketűrő Kodály
Tanár úr Hold-
Korongra rögzítette a
Falu nótáját –
Szerenádként – szív-szerfelett.
Zsold gyanánt pediglen,
Csillagokkal fizették a bátor
Honvédeket – idegen
Országban. No de! A
Nagybátyám nem
Toldi-erős vállaira,
Hanem! Az elcsatolt – száz füstöt se
Számlálgató – magyardellői nagy
Égre fényesítette fel őket.
Szibériai fogságban, mintha-
Mintha! Fütyörészve.

D E M E T E R J Ó Z S E F

*Országos felmérés szerint –
Magyarországon – Kecskemétnek
van a legszebb főtere.*

Megyek...
Mögötte, s!
Csak nézem,
Nézem...
Lábujjhegyen,
Halkan,
Észrevétlen.
Nézve nézem – szép
Tetőtől talpig.
Mennybéli kút hűse
Versenként, hogy hevít,
Miként! Az úr spirál-
Fény-
Gyűrűit..., s!
Ahogy zengedező
Kedvem csúcán –
Így tűnődve –
Kérdem, hogy
Is lehet, ó, Istenem,
Ily édeni e
Halandó –
Homokhátságunkra
Szálló szép-
Nem...
Tükröződvén –
Íriszemben, minden
Porcikája rebben...
Kéjre kéj...

Csodálom,
Tökély. Találgatni
Fenség voltát?
Fénylő fényért – a
Kodály-
Módszer kórus
Okát? Honvágy-
Topánkákban,
Mintha! Ború után
Légies-
Szép női bokák.
Tiszta sor, ó,
Tiszta fény –
Minő
Szivárványt
Zenél, dallanosan: a
Város szív-
Hangszórójában. Déli-
Báb kél. Énemben él.
Némán is bong
Csönd-
Hangosan. Harang-
Játék
Vers-
Lábakban.
Hang-
Hézagokban is
Trillán, már egyre
Dallanosabbá,
Vérköreimért
Javában; fény-spirál –

A L E G S Z E B B Z E N G Ő

Dalárdájában,
Harangok
Dalárdájában... Csak
Sétálok, s!
Nézve
Nézem –
Figyelmesen,
Éterien, mint!
Angyali nőt
Minden férfi. A
Bámész Nap szem-
Pillája szín-
Felhőit mintás
Slájerként röpteti –
Virágosan – a hon
Hit-nemzeti, szent
Ünnepén. El-
Mélázó
Képzeltésben –
Kokárdásan
Meg-megállok, és!
Csak nézem,
Nézve
Nézem, ó,
Te
Hírös Város,
Zengő templomok
Fő tere –
Égi tüneményem...

H Í R Ö S V Á R O S ...

Alföldy Jenő

Előszó a Szabadság, szerelem!

*Versek Bács-Kiskun megyéből című versantológiához (2011)**

Antológiánk tisztelgés a megyénkben született, itt élt vagy – mint Arany János – évekig ezen a tájon működő költőinknek. Tiszteletadás annak a szellemnek, amelyet ők képviseltek ezen a „tengersík”, de mélyen igaz és magasan szárnyaló versekre ihlető vidéken, a Kiskunságon. Bács-megye – s az egész magyarság – büszkén tekinthet az itt felvonultatott harmincnégy poétára. Méltán megbecsülheti őket akkor is, ha nem mindegyikük lett „koszorús költő” (Csokonai, József Attila sem volt az, legalábbis életében).

A válogatás szempontjául választott földrajzi megkötés egyszerre kizár és befogad. Kizárja a hazai poézis nagyjainak tetemes részét, viszont befogadja azokat is, akik még a pálya elején tartanak. Kitarja a kaput azoknak a kismestereinknek is, akiket a reprezentatív gyűjtemények jobbára mellőznek – pedig letettek az asztalra nem egy költeményt, mely méltóvá tette őket arra, hogy a „Szabadság, szerelem” mottó alatt szerepeljenek ebben a könyvben. Márpedig a szabadság és a szerelem útmutató csillaga a követésre legméltóbbak közül való. A mindenkori magyar líra jeligéi ezek, akár Balassi és Csokonai, akár Petőfi és Ady, akár József Attila vagy Nagy László költői hitvallásait nézzük.

Találunk e Bács megyei harmincnégyek között nagymestereket: a Szabadság, szerelem! kezdetű mottóvers szerzőjét, az Alföldet és a Kiskunságot gyönyörűen megéneklő Petőfi Sándort éppúgy, mint a XIX. század másik ikercsillagát, Arany Jánost – a nagyszalontai születésű költő a nagykőrösi gimnázium tudós tanárainak testületében működött évekig. A megye büszkeségei között tartjuk számon Kecskeméti Vég Mihályt, az alig ismert XVI. századi költőt, bizonyosságául annak, hogy klasszikussá válhatott olyan mester is, akitől mindössze egyetlen vers maradt ránk, az is fordítás, az *55. zsoltáré*. De oly eleven tűzzel, oly szabad szívvel szól, hogy hallatán a bűnökben tobzódók ma is összerendezhetnek, az igaz lelkek pedig fölemelkednek. Kodály Zoltán erre a szövegre írta nagy művét, a *Psalmus Hungaricust*. Megyeszékhelyünk és a magyar drámaírás európai rangú büszkesége, Katona József a *Bánk bán* részletével, a *Tiborc panaszával* van jelen, de kevésbé ismert lírájának húrjain is játszik a drámaköltő.

Az anyai részről kunsági, szabadszállási származású József Attilát nem akartuk

* Kissé bővített változat. Az eredeti szöveg a *Szabadság, szerelem!* című versgyűjtemény előszavaként jelent meg a Lakiteleken működő Antológia Kiadó gondozásában, 2011-ben.

beleerőltetni az antológiába – ez talán már részrehajlás lett volna. Így is régi és mai költészetünk számos jelessége hangolódott két vezéreszménk, a szabadság és a szerelem hullámhosszára. A játékosan „mesterkedő”, XVIII. századi Mátyási József és a nagy mesemondó, Jókai Mór, akinek több mint száz életműkötete közül az egyik – tán kevesen tudják – versekből áll össze. Petőfi István, akit Sándor bátyjának verse, az *István öcsémhez* tett halhatatlanná, maga is írt néhány figyelemre méltó költeményt. A szabadságot a visszajáról is alaposan megismerő, 1956 után börtönviselt, a Kossuth-díjjal már a nemzeti szabadság idején kitüntetett Buda Ferenc ma legjobbaink egyike; az alább felvonultatott verse rászolgál az *Egy mondat a zsarnokságról* című Illyés-költemény legszebb és legtalálhatóbb rájátszása elnevezésre. Újabb költészetünk javához tartozik a Kormos István költő-főiskoláját kijáró Szervác József és Pintér Lajos vagy a József Attila-díjas Dobozi Eszter, aki, íme, a Rákóczi-nóta hangján is megszólal, ha kell. Költőként is jelen van a kötet nyomdászati munkálatait irányító, tiszta hangú lírikus, Agócs Sándor. Szerepel a kötetben a „lantot” a Lakitelken működő, magyarságszervezésre hivatott népfőiskola irányítására s a parlamenti munkájára cserélő – verseinek eszméihez ily módon hűséges – Lezsák Sándor. Jelen van verseivel a Kecskemét kulturális életében – a folyóirat-szerkesztésben – kiváló munkát végző, prózájáról is nevezetes Hatvani Dániel. A *kilencek* költőcsoportjának oszlopos tagja, Kiss Benedek. A férfias hangú, fanyar humorú Szikra János. A szürrealisztikus Turai Kamil és lánya, Turai Laura. A kulturált Miklya Zsolt, akiről még biztosan hallunk még. Vagy a kivételes formaművészettel verselő Bozók Ferenc papköltő (Pilinszkyvel mondva: „költő és katolikus”), s mind a többiek. Akik itt helyet kaptak, azokban – hisszük – nem csalódik az olvasó. Különösen, ha neki is szívügye a szabadság és a szerelem. Az inkább összefoglalásul, mint ráadásul közölt Utassy-vers nem pusztán „vendég-szöveg”, noha a költő gyakran vendégeskedett Kecskeméten, Nagykőrösön vagy Kiskőrösön, hanem a szabadság és a szerelem ügyében oly autentikus mű szellemi kézfogása Petőfivel.

Az épületes olvasmányokhoz jó lámpást, belső megvilágosodást kíván a szerkesztő.

Három vers az antológiából

Kecskeméti Vég Mihály (XVI. század)

LV. zsoldár

Mikoron Dávid nagy búsultában
Baráti miatt volna bánatban,
Panaszolkodván nagy haragjában,
Ilyen könyörgést kezdte ő magában:

Istenem-uram! Kérlek tégedet,
Fordítsad reám szent szemeidet,
Nagy szükségemben ne hagyj engemet,
Mert megemészti nagy bánat szívemet.

Csak rívek-sírok nagy nyavalyámban,
Elfogyatkoztam gondolatimban,
Megkeseredtem nagy búsultomban,
Ellenségemre való haragomban.

Hogyha énnékem szárnyam lett volna,
Mint az galamb elrepültem volna,
Hogyha az Isten engedte volna,
Innét én régen elfutottam volna.

Akarok inkább pusztában laknom,
Vadon erdőben széllal bújdosnom:
Hogynemmint azok között lakoznom,
Kik igazságot nem hagynak szóllanom.

Éjjel és nappal azon forgódnak,
Engem mi módon megfoghassanak,
Beszédem miatt vádolhassanak,
Hogy fogságomon ők vígadhassanak.

Látod jó uram álnok szíveket,
Csak szemben való szép beszédeket,
De zabolázd meg az ő nyelvöket,
Ne tapodják le híremet-nevemet.

Ugyan szememmel jól látom őket,
Énreám való gyűlölségeket,
Fülemmel hallom káromlásokat,
Igazság ellen feltámadásokat.

[...]

Te azért lelkem, gondolatodat –
Istenben vessed bizodalmodat,
Rólad elvész minden terhedet,
És meghallgatja te könyörgésedet.

Igaz vagy, uram, ítéletedben,
Az vérszopókat ő idejekben
Te meg nem áldod szerencséjekben,
Hosszú életek nem leszen ez földön.

Az igazakat te mind megtartod,
Az kegyeseket megoltalmazod,
Az szegényeket felmagasztalod,
Az kevélyeket aláhajigárod.

Ha egy kevésse megkeserítőd,
Az égő tűzben el-bétaszítod,
Nagy hamarsággal onnét kivonszod,
Nagy tisztességre ismég felemeled.

[...]

Katona József (1791–1830)

Tiborc panasza

Részlet a Bánk bán harmadik szakaszából

Ő csordaszámra tartja gyűlevész
szolgáit, éppenséggel mintha minden
hajaszála egy őrzőt kívánna; sok
meránit, olykor azt hinné az ember,
hogy tán akasztani viszik, úgy körül
van véve a léhűtőktől; s mi egy
rossz csószt alig tudunk heten fogadni.
Ő táncmulatságokat ad szüntelen,
úgy, mintha mindég vagy lakadalma, vagy
keresztelője volna: és nekünk
szívünk dobog, ha egy csaplárlegény az
utcán előnkbe bukkanik, mivelhogy
a tartozás mindjárt eszünkbe jut.
A jó merániak legszebb lovon
ficánkolódnak, – tegnap egy kesely,
ma szürke, holnap egy fakó: – nekünk
feleség s porontyainkat kell befogni,
ha veszni éhen nem kívánkozunk.
Ők játszanak, zabálnak szüntelen,
úgy, mintha mindenik tagocska benne
egy-egy gyomorral volna áldva: nekünk
kéményeinkről elpusztúlnak a
gólyák, mivel magunk emésztjük el
a hulladékot is. Szép földeinkből
vadászni berkeket csinálnak, a-
hová nekünk belépni sem szabad;
s ha egy beteg feleség, vagy egy szegény
himlős gyerek megkívánván, lesujtunk
egy rossz galambfiat, tüstént kikötnek;
és aki száz meg százezert rabol,
bírája leszen annak, akít a
szükség garast rabolni kényszerített.

Buda Ferenc (1936–)

Míg élsz

Ilia Mihálynak – Ő jól tudja: miért

Nincs Múlt s Jövő – Jelen van.
 Míg élsz, mindig veled van,
 álmatlan éjszakán túl
 rádtörő virradatban
 ott hurcolod magadban.
 Bármerre lépsz, ő ott jár.
 Úton-útfélen megvár.
 Nem tolakszik: türelmes.
 Korrekt és illedelmes.
 Rádcsonget, bekopogtat.
 Átölel. Megpogogat.
 Titkokat súg füledbe.
 Beül a foteledbe.
 Ajtódon túl és innen
 szeme előtt van minden.
 Szóra bír, végighallgat,
 észrevétlen kihallgat,
 s másnap már magad várod,
 mint leghívebb barátod.
 Utcán, buszon, lakáson
 nincs zug, hogy meg ne lásson.
 Veled él egyrakáson.
 Vele élsz egyrakáson.
 Tömegben, otthonodban
 ott nyomul a nyomodban,
 fekvőben-felkelőben
 fürkészhatsz az agyvelődben,
 orvosi rendelődben,
 tanszéken, hivatalban,
 esőben, zivatarban –
 követ égen és földön.
 Ott ül az esküvődön.
 Lakásod szentelésén.

Kisfiad temetésén
 figyeli zokogásod.
 Magányos motyogásod
 felhangjait felírja.
 Érdekli arcod pírja.
 Kedved sötét fonákját
 kilesi, mint a kártyát,
 s jelent – filkó az ásznak –
 vadat a Fővadásznak.
 Életed, lám, lepergett.
 Őrizvén hited, elved,
 hordod ma is a terhet.
 Mondd, ugyan mondd: mivégre?
 Pályád siralmas bére
 megér egy pipafüstöt?
 Ő lett miniszter, püspök,
 professzor, főkurátor,
 békeidőben bátor,
 szeplőtelen szenátor,
 törvényhozó a Házban –
 de minek szaporázzam?
 Hitet úgy vált, mint inget,
 túlél téged és mindent.
 Míg rá nem csap az ostor,
 hallgat, sunyítva kussol,
 a javaidból jussol.
 Kápráztat zegzugos röpte,
 rászáll előre-dögre
 s vígan zöngicsél: hétbaj-
 terjesztő rusnya légyraj.
 Akár a fekete átok,
 belepi napvilágod.

Bárdos József

A honvéd özvegye

A tudomány a tényekről beszél, a művészet az emberekről. A tudomány megbízható: szinte bizonyos, hogy előbb-utóbb megváltoztatja a véleményét. A művészet megbízhatatlan: mindenfélét kitalál, virtuális világokat teremt, megszépíti az eseményeket. De nem avul el.

Talán Arany Jánosnak is ilyen gondolatok, jártak a fejében, amikor hosszú hallgatás után váratlanul újra megszólalt Jókai:

– Ne bántsd te azt a gyermekasszonyt! – mondta.

Akkor már kettesben voltak. A háziasszony egy kis bort meg két poharat állított az asztalra, aztán kiment, hogy lefektesse a két gyereket, a majd tízéves Juliskát és a kis Lacit, akit az a másik barát már halhatatlanná tett ajándék versével. Arany töltött, koccintottak, kortyoltak a borból.

– Gyarlóság, asszony a neved! – mondta a házigazda. – Mit véded? – kérdezte aztán. Felállt, odasétált a fal mellett álló kis tékához, kezébe vett egy hosszúszerű pipát, nézegette, letette, felvett egy másikat, kezdte megtömni dohánnyal.

– Gondolj bele, alig múlt húszéves – mondta a vendég.

– Ha jól számolom, te is alig vagy huszonöt.

– Az már egy negyedszázad – próbálta tréfára venni a dolgot a vendég, de hiába.

– Akkor is! – toppantott a házigazda. A csizma sarka beleütődött a döngölt padlóba.

Belekezdedt:

*„Feledte a feledhetlent;
S midőn a nászi vigalom
Beállta, szíve sima volt már,
Mint rég elült ó sírhalom.”*

Abbahagyta a verset, legyintett. Odakínált egy pipát a vendégnek, de az nemet intett.

– Két ország szeme függött rajta – mondta aztán Arany. Visszament az asztalhoz, leült. Körülményesen rágyújtott.

– Nem kettő: három – igazította ki a vendég. – Magyarországé, Erdélyé, no meg az osztrákoké. Mindenhová követték. Megfigyelték. Zaklatták. Fenygették. Te talán el tudsz tűnni itt, Szalontán. Neki nem olyan könnyű, mint másoknak. Mint neked vagy nekem.

– Mért volna neked könnyebb, mint neki?

– Hallottad, Klapka menlevelet szerzett minden komáromi védőnek, tisztnek, köz-

legénynek egyaránt. S tekintve, hogy én egész idő alatt, mint tudjuk, Komáromban szolgáltam...

– Te? Komáromban? – lepődött meg Arany. – De hiszen Pesten is, Debrecenben is...

– Ugyan, barátom – vágott a szavába a vendég. – Ha nem lettem volna Komáromban, ugyan honnan lenne menlevelem? Csak nem adsz te is hitelt annak a szóbeszédnek, hogy valami asszony szerezte nekem, körülményesen bejutva az osztrák ostromgyűrével körülvett várba, és ott kétségbeesetten addig színészkedve, míg Klapkát lábáról levehette?

– Nagyon kellene szeretnie az urát az ilyen asszonymak – mondta Arany.

– Úgy hiszem én is.

– Bezzeg az a másik!

– Gondolod, Sándor nevével el lehet bújni valahová? – kérdezte a vendég.

– Hát hiszen... – a házigazda halkabbra fogta, odahajolt a vendéghez. – Azt beszélük, ő maga is bujdokol valahol. Talán Törökországban. Bemmél.

– Ott bizonyosan nem – mondta Jókai. – Tudod, Egressy nemrég jött vissza.

– Örültem neki. Küldtem is Pestre valami firkát.

– Szilágyi mutatta. De nem meri közölni. Meg Egressy se akar föltűnést. Így is rajta a besúgók szeme.

– Jó, hogy szóba hoztad. Az a Szilágyi! – engedett ki hatalmas füstöt Arany. – Lévai nagyon csúnyákat írt felőle. Én igyekszem vele a lehető leghivatalosabban tárgyalni. De nem tudok kiigazodni rajta. Óvatos is vagyok. Csak egy nagy „A”-val jegyzem, amit tőlem kinyomnak.

– Tudom. Én meg ezzel a Sajó névvel próbálkoztam, de már fölhagyok vele. Mert lásd, Macchio tábornok úgyis jobban tudja, hogy melyik álnév kit rejt, mint te vagy én.

– Macchio? Az meg kiféle szerzet? – kérdezte hátradőlve Arany, és jóízűen pöfékelt.

– A pest-budai kerület katonai parancsnoka. Tőle kaptam én is most az útlevelet ide, hogy meglátogassam távoli rokonomat, Ercsey Juliannát.

– Nocsak – mosolyodott el Arany. – Komák lennénk?

– Hát ki nem rokon, legalább Ádámról-Éváról?

– Ha csak úgy nem – bólintott a házigazda.

– Ez a Macchio most az élet-halál ura mifelénk. De okos ember. Még egyetlen könyvet se koboztatott el. Nem jótékonyságból persze, hanem mert így szemmel tudja tartani, hogy mi is jár nekünk, rebelliseknek a fejében.

– Aztán honnét tudná ez a Macchio vagy kicsoda, hogy ki rejtőzik az én nagy „A” betűm mögött?

– Ne félj, van annak füle meg szeme mindenütt. De meg ha megkérdezné, azt hiszem, Szilágyi is megmondaná.

- Ő is besúgó? Hát hisz akkor egy sort se küldök neki eztán! – csattant fel Arany.
- Besúgó, nem besúgó! Élteni az irodalmat. Élteni egy kicsit a reményt. Könyvet, lapot csinál. Fizet is valamit. Hogy nem tehetséges? Hogy gyenge ember? Mit számít az ilyenkor?
- Hát... Ti ott Pesten biztosan jobban látjátok.
- Van, amit talán tényleg jobban. Például azt a házasságot. A gyereket föl kell nevelni. Az ő gyerekét. Azzal a névvel meg nem lehet életben maradni.
- Ha azelőtt jó volt neki ez a név?!
- Az *azelőtt* szót jól megnyomta Arany.
- Sándor boldog volt mellette. Hidd meg, én közelről láttam. Mit akarsz még?
- És ha visszajön? Ha vége lesz a bujdosásnak? Vagy ha csak beállít, titokban, két rejtekezés között, mert látni akarná a kis Zoltánt?
- Ha visszajönne. Ha csak úgy beállítana. Hát igen, az egészen más helyzet volna.
- És bármi megtörténhet. Láthatod, mennyien előkerültek már, vagy legalább értesítéssel voltak – bizonykodott a házigazda.
- Igen, mindenféle hírek járnak.
- Tompa is kérdi, nem tudok-e valamit. Pedig ő jócskán felhúzta az orrát a Sándor nyers szavai miatt. De látod, most ő is felőle kérdez. Mesés történet annyi járja, hogy sok is. Hol itt látták, hol ott bujtatták...
- Így van ez jól. Bár ha azelőtt lett volna annyi barátja, mint amennyi most támadt...
- A vendég legyintett, nem fejezte be a mondatot.
- Azt mondják, az osztrákok körözik.
- Féljenek is tőle! Még száz év múlva is átkot mond a zsarnokokra!
- Ő halhatatlan – mondta Arany.
- Na igen. Költészetére nézve bizonyost – helyeselt Jókai – De vajon ő maga?
- Egy ilyen költő, egy ilyen ember nem halhat meg csak úgy!
- Ezt írta jegyzetében a Szabadság szerkesztője is, amikor tudósítója tavaly augusztus elején megírta, hogy a Segesvár melletti útközetben „*koszorús népköltőnk, a tűzlelkű P. S. hír szerint elveszett.*” Annnyira feldühített, hogy még mindig emlékszem rá, szó szerint.
- A Szabadság? Nem láttam. Ide nemigen jött meg akkoriban – mondta Arany. – És mit írt az a szerkesztő?
- Hogy „*nagyszerűbb nemzeti csapás lenne tisztelt barátunk – ezt Sándorra értette – elvesztése, sem hogy a valóság esetében eddig hivatalos tudósítást nem kaptunk volna felőle.*” Hivatalos tudósítást? Vajon kitől várt ez hivatalos tudósítást? Haynautól? Vagy az oroszoktól?
- De hát csakugyan! El nem tűnhetett! – próbálkozott Arany.
- Júlia járt Erdélyben. Tudod, mennyi ott a friss tömegsír? – A vendég legyintett, láthatóan nehezeére esett volna folytatni.

– Az nem lehet! Ennek a népnek szüksége van rá! Visszavárják! Mi lesz velük? Mi lesz velünk így?

Jókai még mindig hallgatott. Arany felállt, az ágy melletti kis asztalon matatott egy darabig, aztán odahozott egy negyedrést hajtott lapocskát.

– A minap is – mondta – vele álmodtam. Te hiszel az ilyesmiben? Mintha üzenni akart volna... Írtam is valamit...

Jókai elvette, félhangon olvasni kezdte:

*„Hát miért nem jönnek egy bizalmas szóra,
Hogy velők megosszam a kevést, amim van,
Szívemet legalább, ha egyéb nem volna...?
Oh, – mivel nyugosznak néma süket sírban!*

*S hol a puszta domb és egyszerű faoszlop,
Mely szentté jelölje a föld egy zugolyját,
Azt, hol testi részök sár-elemre oszlott
S a feltámadásra magukat kiforják?...”*

– Szép. És nagyon szomorú – mondta a vendég.

Egy darabig hallgattak. A pipa is elaludt. Aztán megint a házigazda szólalt meg:

– Tudsz valamit? Valami biztosat?

– Ki tud manapság bármi biztosat? – kérdezett vissza a vendég. – Valamikor azt hittem, hogy van egy fix pont: a király személye. S történiék bármi, a nemzet ősi törvényeit senki sem ronthatja le.

– A világ ront vagy javít, de nem henyél, ahogy Vörösmarty írta.

– Most őt is úgy bujtatják valahol.

– Micsoda idők – mondta Arany.

– Hogy mikor veszett el a bizonyosság? – folytatta Jókai a félbemaradt gondolatot, mintegy magának beszélve. – Ki tudja. Ama március 15-én még úgy láttam, a rend győzött a forradalommal. De aztán Kossuth...

– Vagy inkább Jellasics! – szólt közbe Arany.

– És Debrecen...

– Vagy Arad?

– Hát az eléggé bizonyos – mondta elkomorodva a vendég. – Most aztán se ország, se király. Tán az Isten is elhagyott bennünket.

– De itt vannak a rendszerváltás hiénái – ugrott fel Arany, és az ablakhoz ment, homlokát a hűvös üveghez nyomta. A városzéli ház ablaka a semmibe nézett – Ezek sose vitték vásárra a bőrüket. Ők mindig a biztosra mennek. Nem hittek, hát nem is csalódhattak. A semmittevésüket most úgy árulják, mint bőszen ellenállást. Mert ők már

akkor is... Néha arra gondolok, jobb volna nem élni. Elaludni. De vajon milyen álmok jönnek a halálban?

– Hamlet is ezt kérdezi... Ki tudja, Róza mikor játszhatja újra Gertrudot? – sóhajtott nagyot Jókai.

– Amikor hazajöttem az után az értelmetlen debreceni, pesti kaland után – fordult vissza Arany –, az egyik este, későn, a gyerekek már aludtak, beállított hozzám az utódom, az aljegyző. Félrészezen. De bort még hozott magával. Búcsúzásra, azt mondja. Hová megy, kérdem, mire ő, hogy én megyek. Mert, mondja, jól tenném, ha eltűnnék Szalontáról. Ne higgyem, mondja, hogy az emberek nem tudják, mit műveltem a bukás előtt. Hát mit műveltem én, kérdem? Ha van bűn, ami a lelkem nyomja, csak az, hogy őt nem tudtam megtartani.

– Az emberek irigyek. Föl se vedd! – mondta a vendég. – Mennek ezek még Toldi írójához küldöttségbe, meglásd.

– Nem vágyom én effélére. Csak élnék, írogatnék. Mi lesz most már a Shakespeare-összessel?

– Fogadd el azt a geszti meghívást! Aztán majd csak rendbe jönnek a dolgok.

– És addig? Mi lesz velünk?

– Várni lehet. Remélni lehet. Akár Törökországból is.

– Emlékszel Kertbenyre? Ő egyenesen Párizst emlegeti. Hogy Sándor azóta ott éli világát.

– Párizs? Hát jobb, mint Barguzin. De mondd, ki tudja, hol élt s halt Homér? És Osszián? – kérdezte a vendég.

– Igaz, a költők is meghalnak. Byron is meghalt, Shelley is eltűnt – mondta Arany tünődve. – Előbb a viharban, aztán örökre tűzben, lángban. Így hal meg egy költő.

– Azt mondd? – nézett rá Jókai. – Én is így gondolom. És hát vihar, az volt itt is – tette hozzá.

– Bizony – bólintott a házigazda. – Letépte a tetőt a házunkról, kitepte a reményt a lelkünkéből. Eltépte a lanton a húrokat.

Ültek, hallgattak. Arany újra töltött, de Jókai épp csak megnedvesítette az ajkát, aztán azt mondta:

– Mutatok egy pár sort magam is. Előhúzott az ujjasa beléséből egy jól összehajtogatott lapot. – Meghallgatod? – Kisimította a papírt, megköszörülte a torkát, aztán belekezdett:

„A visszatérő kozák csapat most már óvatosan kikerülte a veszélyes örvényt, s félig-meddig csatárlánban kifelé ügetett a mocsárból. Béla megtapintá társa szívét: hiába, az nem vert többé. Bizony meg volt halva. Akkor levonta ujjáról a gyűrűt, egy fürtöt levágott a hajából, azt eldugta kebelébe. Aztán fölemelte a hullát, s a közeli odvas fa üregébe helyezé. Akkor megcsókolá utoljára az ifjú arcát, s azután elkezdé körüljáratni

a fűzfát azon nádgúllák egyikével, miket a rétvágók a szárazabb magaslatokra felhalmoztak. A csillagfénynél egész várat épített körüle. A máglya kész. Egy piros szál vesszőt letört emlékiül, s akkor körös-körüül meggyújtá a nádat. A lángok recsegve iparkodtak elérni a máglya tetejét, onnan felkaptak a fűzfa gallyaira; s a terebélyes fa, mint egy tűzsátor borult a máglya fölé, tűzágakkal, tűzlevelekkel.

– Bajtárs, szép, római temetésed van – gondolta.

Reggelre nem maradt ott más, mint egy nagy, fekete folt, fedve hamuval. Az égett szerű közepén állt feketén a tövig leégett vén fa csonka törzse; kormos öble mint gyászhamvveder, melyben egy hírét bevégzett hős maroknyi hamva barnul.

E barna hamv azon ifjú, kit úgy szeretett egy hölgy, kit úgy becsült a jó barát, kiről dalt énekelt a nép, kit szárnyán hordozott a hír.

Ki találna itt reá? És ha azután, évek múlva a vadszederinda ki fog hajtani az égett fa öbléből, futó folyandárját messze elereszti, koszorúkat fonva belőle a bemohosult földön.”

– Fiú, ez gyönyörű – szólalt meg hosszas hallgatás után Arany. Hangjában benne volt a génusz érintésének döbbenete. – Mi ez? – kérdezte aztán.

– Még nem tudom. Talán valami elbeszélésféle – mondta kissé zavartan Jókai, és gondosan visszadugta a lapot. – Ezen dolgozom mostanában. Róza nagyon biztat.

– Ki ez Béla? Te találkoztál vele?

– A főszereplő. De lehet, hogy Jenő. Még nem tudom. Jár eszemben egy másik név is: Pusztafi. Ahhoz mit szólnál?

–Te tudod.

– Nehezen megy. Ez nem a Sue modora. Ez valami más. De muszáj, hogy emléket állítsunk Komáromnak, Segesvárnak, a hősöknek, az asszonyoknak.

– Nincs most nagy divatja az ilyen emlékezésnek.

– Épp azért csinálom.

– Hát – mondta gúnyosan Arany – a politikai divatok nagyon változók. Sose gondoltam, hogy ennyire...

– Ezt látom én is. Úgyhogy, ha, adja Ég, elkészül, kiadni mikor lehet, fogalmam sincs...

Egy darabig csak a gyertya sercegett az asztalon. Aztán újra a vendég szólalt meg:

– Indulnom kellene. A Reisepass szerint három nap múlva már újra Pesten kell lennem.

– Azt hittem, nálunk megalszol. Bár ami azt illeti... – Arany keserűen elmosolyodott. – Ez a kis ház a birodalmunk. Ezt is csak béreljük. Tényleg mindenem odalett abban a viharban.

– Neked nincs okod szégyenkezni – mondta a Jókai. – Tetted, amit a szíved diktált. Amit a haza kívánt tőled. Bár mindenki így tett volna. Ami meg azt illeti: minél kevesebben tudják, hogy itt jártam, annál jobb mindkettőnknek.

Felállt, összeszedte a holmiját, hosszasan búcsúzkodott Julcsa asszonytól, aki jóféle falatokat csomagolt az útra, meg egy kis falusi kóstolót a nemzetes asszonymak is, és megígértette, hogy Jókai máskor majd hosszabban időz ebben a vendégszerető házban. Amit az be is tartott, igaz, nem Szalontán, de már a nagykőrösi tanári lakban többször is megfordult a későbbi évek során. A szekeres is előkerült, türelmetlenül topogott a ló mellett, a zablát igazgatta. Jókai magára kerítette a kölcsön kapott subát, amivel a hűvös, szeptemberi éjszaka ellen védekezhet, míg otthona felé szalad vele a szekér. A házigazda is térült-fordult, s a vendég már az ajtóban állt, amikor újra előkerült, kezében egy nyitott levélfélével.

- Átadnád ezt az írást Szilágyinak?
- Mi ez? – kérdezte Jókai.
- Olvasd el nyugodtan – mondta Arany.

Jókai visszalépett a küszöbről, hogy a benti fényben kibetűzhesse az üzenetet:

„Szilágyi Sándor úrnak!

Kérem kegyedet, ne közölje a Honvéd özvegyét. Hogy a dolgozattal sérteni nem akarok, arra fő okom az, hogy biographiát akarok írni, s adatokra lévén szükségem, nem akarom az azok megszerzésére vezető legjobb út elzárni magamtól. Ezt azon impressio alatt, mikor a verset írtam, feledém vala.

tisztelője:

A János”

Jókai bólintott. Eltette az írást a másik mellé, aztán a szekérhez indult. Mikor odaért, megfordult, a kezét nyújtotta:

- Isten veled – mondta. – Köszönök mindent. Örülök, hogy értjük egymást.
- Az Isten megáldjon. Vigyázz magadra és a tieidre – felelte Arany, megszorítva vendége kezét.

Hogy mire gondolt Jókai, amikor azt mondta, hogy értik egymást? Hogy mi járt Arany fejében, míg ott állt a kapu előtt, és hosszán nézett a lassan távolodó szekér után? Ki tudja? Talán a tudósok egyszer kiderítik.

Bozók Ferenc

Tükörszemek

szemem szemed tükre
szemed szemem tükre
két tükör ha szembe fordul
szűkülnek, de végtelenbe
tükröződnek

Katonatemető

talajba halt sapkák övek
porrá puhult bakancsszögek
szétkorhadó lidérc-bakák
jövönkbe ájult dédapák

Emlékezés arra, hogyan nem találkoztam Pilinszkyvel

Nem csengetett.
Nem lépett be a lakásomba.
Nem köszönt jellegzetes, mutáló kamasz hangján.
Nem volt rajta fekete szveter, amit nem vett le.
Nem viselt sűrű garbós pólót.
Nem kínáltam helyet.
Nem gyűjtött rá egyik talpas cigarettáról a másikra.
Nem beszélgettünk Sheryl Suttonról és Rimbaudról.
Nem tűnődött el időnként, kissé oldalra nézve, izzadt aszkétikus arccal.
Nem maradt sokáig.
Nem köszönt el.
Nem távozott el.

Hószonett

Karácsony éjjelén, ha rossz a kedved,
s ha jambusokra jár az ingaóra,
az ablakon figyelj a kinti hóra,
mert szűzi tisztaság borítja kerted.

Szíved, ha régi gondjaidba dermed,
a bánatot ma hagyd lehullni róla.
Ma bárhogy is belep, ne fújd le róla
ha szívedig szítál is égi permet.

Amíg te enyhülést remélsz borodban
ő gyógyporát szítálja bánatodra,
s ha nem hiszel ma már fehér porokban,

tekints a szán alatti tiszta hóra.
Alád terül, szelíd gerince roppan.
Szonettet is lehetne írni róla.

Újratervezés

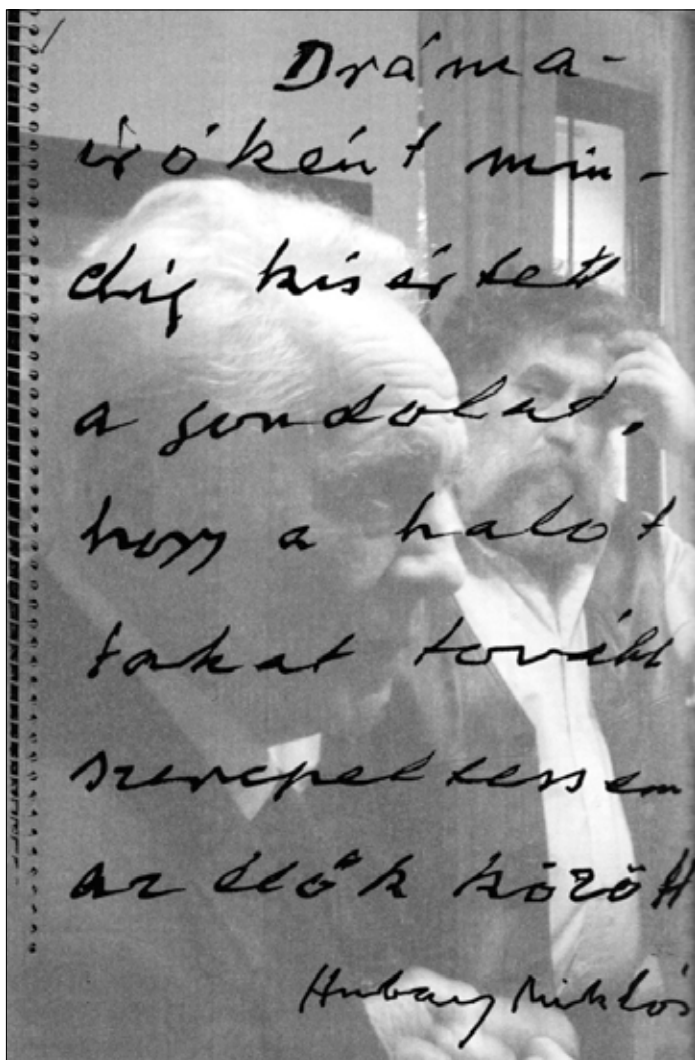
Tán neki kéne fogni
újból az egésznek,
mert már a bárányok is
farkasszemet néznek.

Németh Péter Mikola

Hősök nélkül az Elnémulásig

In memoriam Hubay Miklós (1918–2011)

„Aztán mi végre az egész teremtés?”

„Aztán mivégre az egész teremtés az egész teremtés?” – NPM fotómontázs a Hubay Miklós sztrégovai *Tragédia* elmélkedéseiről

„Mennybemenetel”

„Zarándoklás ez, minden ős kezdetén megtesszük, a kettévágott – a történelmi Neogradiensis, a Palócföld girbe-gurba tájain – Nógrád megyében, hogy előbb – még magyar részen – a csesztvei udvarház körüli pusztuló park csendjében tűnődünk el a Teremtés bizarr kalandján és a vele járó sete-suta világtörténelmen. Mert talán épp egy ilyen kidőlő fára leülve – a krimi hársról van szó – tűnődött el Madách Imre is azon, hogy hogyan lehet egyetlen képletben kifejezni ezt a végtelen térben és időben terjengő „izét”, amit történelemnek nevez az emberiség.

Aztán folytatjuk a zarándok utat tovább, még a megyehatáron belül, de már az ország határon túl, Alsó-Sztrégovára, – ma Dolná Strehovának nevezik a falut ugyanott, a Felföldön, az Ipoly-táji hazában, de már a Szlovák Köztársaságban, – ahol a várkastély gyűjteményében láthatjuk egy magyar író családi képmásait. Az ivadékokat és az ősoket. (A feliratok megértéséhez nélkülözhetetlen a zsebszótár használata.)

De most – a Benes'-dekrétumok újra éledése idején? – nem engedik be a Magyarországról érkezőket, akik itt ez évben is megtartanak előadásukat szűk körben, csak úgy egymásnak Alsó-Sztrégova szülöttjéről. /.../ Átballagtunk – kisedd zarándok csoport – a falu másik végébe, a katolikus templomhoz. S ez lett az előadótermem. Itt talán jobban is kieleződött a létkérdések transzcendenciája.”

S valóban, így történt ez az Ipoly Eurorégió Szabadegyetem Madách Tanulmányi Napjain 2004–2008 között. A váci Madách Kör rendezésében, a Madách Irodalmi Társaság tagjai, valamint magyarországi és szlovákiai középiskolások, főiskolások és egyetemisták évről évre hittell érkeztek az „északi géniuszba”, Madách szülőföldjére, hogy lelkiekben erősítsék a szellemiekben egységesülni vágyó Európánkat, és azzal a reménységgel, hogy a klasszikusoknak nem árthat már semmiféle politikai fondorlat, még a szlovákiai nyelvtörvény sem. Tévedtek, tévedtünk volna? Nagy baj volna, ha igen. Ám bárhogy is legyen a magyar–magyar, a szlovák–magyar határokon átnyúló emberi kapcsolatok továbbépülnek, ahogyan Hubay Miklós is sejtetni engedi az itt idézettek értelmében, a Napkút Kiadónál 2010-ben megjelent *„Aztán mi végre az egész teremtés” – Jegyzetek az Úr és Madách Imre műveinek margójára* – című vallomásos könyvében. A XIX. Madách Szimpóziumon most rá emlékezünk:

(Ikarosz requiem)

Pilinszky-palimszeszt(usz)

Milyen lesz az a *VisszaSejtesedés*,
 amiről csak hasonlatok beszélnek,
 olyanfélék, mint oltár, szentély,
 kézfogás, megtérés, áldozás, ölelés;
 Fűben, fák alatt megterített asztal,
 ahol, nincsen első és utolsó vendég.
 Végül is milyen lesz, milyen lesz
 az a nyitott szárnyú emelkedő zuhanás,
VisszaHáramlás a világ közös fészkébe
 lángoló szívébe? – Nem tudom,
 és mégis, hogyha valamit ismerek,
 hát ezt igen, e forró folyosót,
 a nyílegyenes labirintust, melyben
 mind tömöttebb és mind tömöttebb
 és egyre szabadabb a tény, hogy repülünk.

„Szemben velem, otthon, a József Attila utcai szobám falán – mesélte Hubay Miklós 2007 januárjában az Írók Boltjában *Mysterium Carnale / Hommage 'a Pilinszky című kötetbemutatóm felvezetőjében – az egyik nagy magyar grafikusnak, a ma már klasszikusnak számító Kéri Imrének egy fametszete függ.*” Ha valaki átléphetne egyszer is a Hubay-szentély küszöbét, meggyőződhetett róla, hogy az előbb említett grafika Michelangelónak a Sixtus-kápolna mennyezetfreskóján, „*A Nap, a Hold és a növények teremtése*” című részén látható figurájával állítható párhuzamba. Ott az Istennek csak a feneké látszik, ahogy egy hatalmas köpenyben átsuhan a levegőégen, s kifelé repül a képből, a fenekét mutatva felénk, mint akinek elege van a világból, amit Ő maga teremtett, elege van az emberből, akit saját orcájára formált. Ezzel a michelangelói látomással szembesült tudatosan, nap mint nap, kilencvenen túl is Hubay Miklós, a drámaíró. Mert Ő jól tudta – amióta valóban elhittük Nietzschének azt a közhellyé lett kijelentését, hogy: „... *az Isten meghalt*”; Babitsnak modern próféciáját, hogy „*Az emberek elhagyták Istent, / Most Isten hagyja el a világot.*”; Pilinszkynek jelenkorunkra hatványán igaz állítását, hogy ti. „*ez az a föld, amit Isten elhagyott*” – azóta senki sem kerülheti meg ezt a kérdést, valamennyiünknek valamilyen formában, újra és újra át kell gondolnunk a fent idézett megállapításokat. Jelen pillanatban ennek legfőbb akadálya, hogy mindennapjainkban eljutottunk, arra a mélypontra, ahol már gyakran a tényeket sem vagyunk képesek megkülönböztetni a valóságtól, hovatovább, a

virtuális valóság egyre inkább összekeveredik a realitással. Vajon miért lett ez így, mi lehet ennek az oka? Valószínűsíthetően Rilkének az a felismerése adhat választ erre az életre szóló kérdésre, ami egész földi létünk ellentmondásosságára képes rávilágítani, s amire úgyszintén Pilinszky hívta fel a figyelmünket, hogy ti. „*Rettenetes, hogy a tényektől sose ismerhetjük meg a valóságot!*” Igen. Pilinszky János erről a könyörtelen igazságról tovább elmélkedve megállapítja azt is, hogy „*a tények, emberi világunk tényei mindenkori részei a valóságnak, de sohasem azonosak egészen vele. A tények az emberéi. A valóság Istené. Földeríthetjük a tényeket, s igyekezhetünk egyeztetni azokat a valósággal – ez minden.*” Ez minden!? Kérdezek rá kétségek között vergődve, miközben újabb kérdéseket hívok elő tudatom mélyrétegeiből menekvőként a drámaíróval folytatott dialógusban. Akkor mire való a színház? A színház csak játék? És az élet csak valóság? *Nem* – állítja határozottan Hubay Miklós a *Napló nélkülem* jegyzeteiben –, *a színház mindkettő: játék és valóság is – csak máshol és másképpen. Ha a színházat csak játéknak vagy csak megjelenítésnek tekintem – írja a továbbiakban –, legfőbb erejétől fosztom meg. Mert egy drámaíró nem csak az életében, de a művében, a színpadon is bűnbe eshet és megtérhet. A színház morális intézmény. Az új színháznak el kell felednie, nem azt, hogy játék, hanem azt, hogy elmeszülemény, fikció. Amikor a függöny fölmeleg, „itt és most”, valóságosan megtörténik valami, semmivel se kevesebb súllyal, mint amikor az életünkben kétségbeesésbe kergetünk, vagy épp megvigasztalunk valakit. Az egyetlen különbség az, hogy a színház „mesterséges” síkján a valóság másképp történik meg, mint egyebütt. De mégis, hogyan? Talán olyasformán, ahogy Az ember tragédiájában, ahol már az első szín második megszólalásában azt halljuk az Úr hangján Madáchtól, hogy „Be van fejezve a nagy mű, igen / A gép forog, az alkotó pihen”. Á, dehogyan van befejezve, kiált fel határozottan Hubay, a dramaturg. Isten itt nagyot tévedett, hiszen az egész Tragédia arról szól majd, hogy valami hiba történt, homok került a gépezetbe. Ettől az újra, meg újra felforrósodik, begerjed...” Ráadásul mindezek után a Teremtő eltűnik a történelmi színekből. De mitévő lesz aközben, amíg a világtörténelem kereke recsegve-ropogva ugyan, de körbejár? – kérdez rá Hubay. Majd így válaszol: – *Pascal szerint elbújik; Szkhárosi Horváth szerint: elalszik, így nem lát; Nietzsche szerint: meghal; Vörösmarty szerint: megöszül; Kosztolányi szerint: álmatlanul ül aranyágon. A Biblia szerint a Mindenható bánkódik, megbánja, hogy embert teremtett.* De mégis miért? Meglehet azért, mert Ádám, mikor a bűnt elkövette, nem érzett semmiféle megrázkódást, bűnbánatot. A „*Bűn és bűnhődés*” erkölcsi parancsa számára ismeretlen, mert meggyőződése szerint, ő nem bűnt követett el, hanem természetes emberi módon lázadt az isteni tiltás ellen. Ahogy az első emberpár a *Tudás fájának* gyümölcsét megízlelte, a *Halhatatlanság fája* közelébe se férközhetett, mert az Arkangyal útjukat állta, s tüzes pallosával kitessekelte őket a Paradicsomból. Ma-*

dách szerint ez sem egészen így történt, hiszen Ádámot így beszélgeti: „*El innen, hölgyem bárhová, el, el! / Idegen már ez a hely*”. Vagyis Ádám és Éva önszántukból hagyják el a Paradicsomot, ha valaki tartóztatná őket, akkor se maradnának. Itt válik érzékelhetővé, olvashatjuk Pilinszkynél, hogy „*a modern világ többek közt két rendkívül fontos dolog jelentését mosta el bennünk. Az egyik a bűné, a másik a vezeklése*”. Valójában ugyanerről, pontosabban a „Bűn és bűnhődés”, a „Bűn és vezeklés”, a „Bűn és bűnbocsánat” ok és okozati összefüggéseiről elmélkedik Hubay Miklós is, aki azt írja *Jegyzetek az Úr és Madách Imre műveinek margójára*, idézem: „*A bűnbeeséssel és a kiűzetéssel mintha a színét veszítette volna minden... Szürke lett a föld. Értelmetlen. A teremtett világ, amely nem régen még az Erő, az Értelme és a Jóság fényében ragyogott, működik azért tovább, csak éppen azt nem lehet tudni, hogy minek. Kérdés az, nem volna-e jobb leállni az egészszel. Mert minél nagyobb szabású az univerzum, s minél olajozottabban funkcionál, s minél tökéletesebbnek látszanak törvényei, – voltaképpen annál szembeszökőbb a botrány, hogy mire való ez a felhajtás?*” Úgy érzékelnünk tehát, hogy a harmadik évezred küszöbén átbukdácsolva, a huszonegyedik század előterében téblábolva, ugyanez a dilemma még inkább felerősödik, elhatalmasodik rajtunk. Lucifer provokatív kérdése így talál totálisan célba, így talál el ismét bennünket: „*Aztán mi végre az egész teremtés?*” Ádám se tudja, de a Mindenható se képes egyértelmű isten-emberi választ adni erre a gyötrő kérdésre, állapítja meg Hubay. Mindettől függetlenül, vagy mindezzel együtt Ádám útját minden nemzedéknek újra és ismét végig kell járnia. Nincsen változtatásra mód, minden időkre szóló parancsolat ez. De mindazonáltal, mégis, mi legyen ennek a Planétának a sorsa, a jövője, ahol sorsunk szerint a Teremtő szabta Úton, a születéstől a halálig „kötelező gyakorlatként” végig kell haladnunk? Ha Isten nem képes választ adni erre a sarkalatos kérdésre, úgy valóban nincsen értelme a földi létnek, így a teremtésnek se sok. És mégis, ennek ellenére „*Szegény Ádám, – sajnálkozik Hubay – ő fogja majd kiizzadni és kiverekedni, korszakról korszakra, a teremtés művének értelmét*”. A magányos Ádám. De magányos maga a Mindenható is. Most válik rejtőzködő Istenné. Nem is fogjuk Őt többé látni a történelem folyamán. Beteljesedett *Isten büntetése*. Ez a kifejezés színére és visszájára is forgatható. (A büntetést elszenvedő Istent is jelenti, és a minket büntetőt is.) Így is, úgy is megvan az értelme *Az ember tragédiájában*. Figyeljük csak, milyen szöveget ad Madách Ádám szájába:

„*Érzem Isten, amint elhagyott,
Üres kézzel taszítván a magányba,
Elhagytam én is.*”

Ez a világban való kivetettségünk, teljes elmagányosodásunk kulcsmondata.

Hubay Miklós olvasatában: „*Nem csak Isten bünteti Ádámot kiűzetvén őt a Paradicsomból – Ádám is az Istent. Mondhatni egymást taszítják a magányba*”.

Ó, jaj, mi lesz veled árvaságra jutott emberiség!?

(„Hősök nélkül”)

Mi lesz velünk hősök nélkül? Hubay Miklós 1940-ben, azonos című drámájában erre a lelkeken átviharzó és elhatalmasodó nemzeti sorskérdésre keresi a választ, s akkor a mohácsi csatavesztés és a Buda eleste utáni időket idézi, azt a korszakot, amikor az ország tragikus módon hosszabb időre elveszti függetlenségét. De miért pont azt, a magyar történelemnek miért nem valamelyik dicsőséges hőskorszakát eleveníti meg tanúként és tanulságként? Minden bizonnyal azért nem, mert szinte testközelből érzekeli Nagyvárad szülöttjeként Ady intelmét: – „Nekünk Mohács kell” – az ő üzenetének végzetre hangolt aktualitását: „*Ne legyen egy félpercnyi békességünk, / Mert akkor végünk, végünk.*” Ugyanolyan szorongatóak voltak a körülmények már akkor is, mint manapság. A kérdés továbbra is az maradt, hogy az ország mindenkori vezetői képesek lesznek-e a kialakult drámai helyzetben a tragédiát, személyes tragédiaként vállalni, megélni, vagy megszöknek a hamis tudatba és áruházaiba? A nemzethalál gondolata, „*az elfogyni, mint a gyertyaszál*” félelme azóta is, és most is kísért. Ugyanígy van ez a kortársak – Németh László, Márai Sándor, Sarkadi Imre, Illyés Gyula – drámaiban is, s a rá következő nemzedékek már egy elesésre méltó csatateret se találnak maguknak, amely a „senki földjén”, a „senki idején” heroikus küzdelmeik színtere lehetne. Arany János kétségbeesett bölcselétéig jutnak el ők mindahányan, ahogy Hubay is megírja: a rosszat tovább rontani – „*No, lássuk Ūristen, mire megyünk ketten*”. Ebből a majd félezredes életérzésből, tapasztalásból, tragikus hagyományból tör elő, fel a magasba, a csillagos égre Madách Imre – vélekedik a drámaíró. Az emberiség lét-nemlét kérdésének megragadásában kétségtelen, hogy egy olyan egyedülálló drámai koncepcióval, amiben megadatik, hogy eljusson a leg-lényegig, megfogalmazva a legfontosabb létkérdéseket, amelyeket minden élőlény végigél itt, ezen a Földön: a VerőKöltő Bodobáctól, a tudós Baglyon át Shakespeare Vilmosig. Az egyik sarkalatos madáchi kérdés így hangzik: „*Miért, miért e percnyi öntudat, hogy lássuk a nemlét borzalmaikat?*” Igen, földi halandóságunkkal kell szembesülnünk mindennek előtt, avval a felismeréssel, hogy itt létünk születésünk pillanatától feltartóztatlanul vezet a megsemmisülés felé, a nemlétbe, a semmibe. Ez a felismerés életünknek olyan paradoxona az utódok szempontjából is, amelybe csoda, hogy már a felismerés pillanatában bele nem pusztulunk. S ez az az ellentmondás, amely csakis a hit által, üdvözülésünk reménységével kezelhető. De hogyan, milyen formában, ha a tudományok racionalizmusa felszámolta Isten fogalmát? És vajon mi okból?

Hiszen így az emberbe olytott haláltudat még inkább félelmissé, fel- és megoldhatatlan gondná válik a lélek hullámhosszán. Ha nincsen odaát, transzcendencia, akkor Madách szavával a „végetlenbe” plántált jövőkép is megsemmisül. De mi van helyette? Csak a jelen van! De miért is? Ádám erre így válaszol: „Segítség, Lucifer! El innen, el, / Vezess a jövőmből a jelenbe vissza, / Ne lássam többé ádáz sorsomat...”. A jelen múlásában élünk ma is, se múltunk, se jövőképünk. Miért nem vesszük hát észre végzetünk? Vagy egész egyszerűen önvédő reflexként az ész csele érvényesül itt is? Ha nincsen jövő, és csak jelen van, akkor halál sincsen? Pillanatnyilag azt hihetnők, hogy ez így még igaz is. Ám az élet biológiai törvényei szerint a végkifejletet tekintve nincsen menekvés, ezért „egészséges” haláltudat nélkül teljes életet élni képtelenség. De mi van a tudat mélyén, a tudatunk rejtett bugyraiban? Mitévők lehetünk ma, ha az „Isten halálával a spirituális harmónia helyébe a spirituális rettegés lépett” megsemmisítve aranykori álmainkat? Valószínű, hogy nem tehetünk másként, minthogy emlékezünk, a drámaíró ajánlása szerint, a halottainkat tovább szerepeltetjük az élők sorában.

(„Az álomfejtő álma”)

„Madách nagy leleménye volt – írja Hubay Miklós –, hogy álomlátásként *dramatizálva egybeállított egy a priori fikciójú („Ádám látta”) képsort a történelemről. S hogy ez a művészetben – így, csak így – el is hihető.*” Ettől a pillanattól a dráma-költőn nincs miért és nem is lehet számon kérni a tények szintjén a történelmi hűséget, valóságot, mert különben sincs lehetőség arra, hogy a tapasztalatoktól függetlenül vagy azt megelőzően bárki is hitelesen rekonstruálhassa az emberiség történelmét. Egyébként meg csak azt fogjuk fel, ami már realizálódott, megtörtént velünk, megvalósult, ezt már Hegeltől is megtanulhattuk. Hubay illetően *Freud Az álomfejtő álma* című drámájában az első világháború kitérésének érthetetlen körülményeit vizsgálja, elemzi. Valójában azt a megmagyarázhatatlan talányt szeretné megfejtetni, hogy a „boldog békeidőkben” mi készítethette az európai embert arra, hogy szinte dalolva háborúba kezdjen. A szerző tétováságát mi sem jellemzi jobban, minthogy darabja címét több rendben is megváltoztatta, így *Álomfejtés, Analízis, Mintha már megtörtént volna, Különös nyáreste volt, Utolsó császárcsűrő, avagy Ausztria a világvége laboratóriuma* címeken jelentette meg Európa színpadain is előszeretettel játszott opusát. Ez utóbbi címadás korszakolja leginkább a tartalmi lényegét, hiszen az Osztrák–Magyar Monarchiában játszódik a darab, akkor, amikor a pszichoanalízis megalapítója, az ideg- és elmeorvos Sigmund Freud (1856–1939), az álomfejtő és a magyar királyi fenség, I. Ferenc József (1830–1916) osztrák császár, „egy doktor senki, s egy apostoli valaki” hírében, egy légtérben, kibékíthetetlen ellentétben élnek a korabeli császárvárosban.

Időnként együtt kávézgatnak – ez persze fikció – a király barátnéjánál, Schrott Katalinnál Bécsben. Konfliktusuk ok és okozati összefüggéseit nem elsősorban a társadalomban betöltött szerepkörük, pozíciójuk motiválja, hanem sokkal inkább a jellembeli különbségek, a homlokegyenest ellentétes személyiségük, életszemléletük, életvitelük, illetve a korszellem. Továbbá egymásnak feszülésük abból az Krisztus előtti 6. századi tapasztalásból eredeztethető, ami a 20. századra teljesen elhalványuló héraikleitoszi felismerésből vezethető le, hogy ti. *mi, emberek álmainkban különbözünk a leginkább egymástól*. Ugyanakkor, mint tudni lehet, a pszichoanalízis egy olyan orvosi módszer, „via regia, azaz királyi út, amely a tudatalathoz vezet”, s amelynek segítségével az individuum működése bizonyos vonatkozásaiban jól elemezhető, racionálisan értékelhető. Freud kutatásai szerint az Ego (én) – „az éber állapot és a hatékony tevékenység szíve” – a Szuper-ego (felettes-én) és az Ösztön-én között „liftezik”, s amikor az Ösztön-én túl nagy konfliktusba keveredik a Felettes-énnel, akkor az Én és a Felettes-én eltávolítják az Ösztön-ént, olyasformán, hogy annak tartalmát a lélek tudattalanjába gyömöszöli. Ezt az elfojtó folyamatot nevezi Freud *Cenzúrájának*. S ezek az elfojtott tartalmak rejtetten hatnak aztán idegrendszerünkre. A tudós elme megállapításai a művészi, alkotói tevékenységre vonatkoztatva lényegi következtetéseket tartalmaznak, tekintettel arra is, hogy a kreativitás forrását minden esetben az elfojtott érzelmek nemesítésével, szublimációjával magyarázza. Freud iskolája gondolkodásában nem volt ugyan képes megváltoztatni Európát, hiszen „Ausztia a világvége laboratóriuma” volt és maradt a 20. században, – ezt Hubay Miklós is megtapasztalhatta a második világháború idején – ám a valóságról alkotott világképet árnyalta, azon a szinten mindenképp, hogy ebben a globális *Karneválban*, ami azóta körénk keveredett, s amelyben élni kényszerülünk, legalább helyel-közzel képesek legyünk különbséget tenni *Arc, Maszk és Álarc* között.

(„Római karnevál”)

Karneváli állapotok uralkodnak ma a világban. A „kettősségben-lét szindrómája” elhatalmasodott a lelkeken. De mit jelent ez? „*Dupla sorsunk lett, egy macbethi és egy hamleti, illetve egy Don Quijote-i és egy Sancho Panza-i, vagyis egy hivatalos/nyilvános és egy privát „szélmalom-történet”, ez vált Európában „természetes-sé”. S ez arra figyelmeztet mindannyiunkat, hogy a harmadik évezred küszöbén átbukdácsolva a „tökéletes személy”, a „tökéletes szabadság” ideája még inkább viszonylagossá vált, és a tökéletességre való törekvés önmagában is egyre elhalványulni látszik, mint a korábbi évszázadainkban. De mit is értsünk ma tökéletesen, ráadásul a szabadságvágyaink – „...a szabadság: az emberiség fejlődésének Abszolút Nulla Foka” – összefüggésében mit? És egyáltalán, ki lehet ma közülünk*

„tökéletes személy”, személyiség, akkor, amikor az „európai személyesség” már a kezdetek kezdetén „tudathasadásos” kettősséget teremtett, nem tudva, hogy Maszkot vagy Álarcot visel e? Az Álarc és a Maszk ősi jelképek, rituális kellékek amíg a helyükön voltak, vannak, nincs is velük semmi baj. Jézus az Emberfia, Isten maszkját viseli földi létében, a Veronikon is ennek bizonyossága, olvasom a minap a Vigíliában. S valóban, a baj akkor kezdődött, amikor Arcunkon, a megismételhetetlenen, bemocskoltuk Teremtőnk képmását. Amikor az Arc, a Maszk és az Álarc funkciójukban összekeveredtek. Pedig egyik a másikával föl nem cserélhető, hiszen a Maszk az olyan Arclenyomat, amely a személy felismerhetőségét az örökkévalóságba emeli. Ilyen Ady, Babits, Pilinszky, Szabó Lőrinc, Németh László és Szentkuthy Miklós vagy épp Liszt és Beethoven, Nietzsche és Hegel halotti maszkja. A Maszk tehát szakralizál. Az Álarc ugyanakkor a karneváli, a farsangi, a maskarázó egy olyan, az emberi Arc elé helyezett műtárgy, ami nem föltétlenül emberre emlékeztető, dezantropomorfizál tehát, s amely az illető személy alakoskodását, eltakarását, felismerhetetlenségét szolgálja, így tehát profanizál. A kettő ilyen értelemben annak ellenére, hogy vannak közös vonásaik, lényegileg különbözik egymástól, a közgondolkodásban funkciójuk mégis összekeveredik. A XX. század emberének a külvilággal való egyre kilátástalanabb és zavarodottabb kapcsolata szinte már csak mitikus alapokon, a csodavárással kezelhető. Hubay Miklós *Római karnevál – Katarzis két felvonásban, prologussal és közjátékkal* – című drámája is erről beszél. A *darabot* Itáliában többször is színre vitték. Genovában például a híres Aldo Trionfo rendezte meg. De én most szívem szerint a váci előadás körülményeit idézném, hiszen ott élek, ott láttam a bemutatót az 1980-as évek elején. Huszárik Zoltán kezdte el, az *A piacere* című film rendezője, majd betegsége miatt végül is Ruszt József rendezte meg Ruttkai Évával a főszerepben Vácott a *Római karnevált*. A dráma magyarországi fogadtatása több volt, mint rendhagyó, arról a tragikus sorsú színésznőről, Lánczy Margitról szólt, akinek akkorra már az Arca is a feledés homályába merült, de akinek Widmar, a Tragédia olasz fordítója mint „*A legszebb Évának*” ajánlotta fordítását. Magyarországon a '70-es években szinte minden sztár, amikor már eljött annak az ideje, hogy a rivaldafényből a háttérbe vonuljon, szerepkört váltson – ezt magától a szerzőtől tudom – önként kérte színigazgatójától a *Római karnevál* női főszerepét. Így tett Mezey Mária, Dayka Margit, Tolnay Klári és Ruttkai Éva is – mondanom sem kell: egyikük sem kapta meg az öregedő, az elmúlással szembesülő színésznő hősi szerepét. Ám Ruttkai nem nyugodott. Őt, a „színészkirály” korai, tragikus halála miatt érzett fájdalma, Latinovits Zoltán iránt érzett síríg tartó szerelme – „Sírj vagy ne vessz, zokogó víz Balatonszemes” – hatására talán elfogta valamiféle profetikus asszonyi hevület. Akkoriban a legnépszerűbbnek ismert színésznő ki-kiszökött a budapesti nagy kőszínházak zárt világából, s ott volt szinte minden pincészházi

premierén, mint aki lázasan az ideális társulatát, a szeretetközösségét, az otthonát keresi... „Éva kész tervvel érkezett hozzám...” – így emlékezett vissza a bemutatót megelőző történésekre Hubay. Előre megegyezett a váci Madách Imre Művelődési Központ akkori igazgatójával, Végh Károllyal, hogy a város befogadó színházában fogja eljátszani a főszerepet, és csodák csodája, halálos betegsége ellenére el is játszotta. Igen, a *Római karnevál* már önmagában is azt sugallja, arról beszél, hogy megtörténhet mindenkivel a csoda, az, amit az ókori krónikák is följegyeztek, hogy tudniillik a karneválok idején a Via del Corson versenyfutást rendeztek a nyomorékoknak, a féllábúaknak, a bénáknak, a sántáknak, a csonkáknak-bonkáknak, és mert ők az életükért futottak, elszántságukban időnként legyőzték az olimpikonokat, a profi atlétákat is. Hubay Miklós írja minderről a váci előadás felvezetőjében, hogy amikor először meghallotta a történetet, úgy érezte, hogy az mindenképpen drámába kívánczik. S mindennél jobban kifejezi ez a karneváli helyzet és hangulat az akkori, a hetvenes évekbeli szocialista országokban elhatalmasodó abszurd létállapotokat. Valójában azt, hogy „odafent” az „elit” köreiben egyre kevésbé hisznek már a forradalmi eszmékben, de működik a bürokrácia, és működik a protokoll. És paradox módon – csodaszerűen – mégis fellobog az eszme – „egy-eszme, aranyeszme, rögeszme” – a pályáról leszorítottak világában. Ők futottak versenyt a római Corsón is, ők voltak a szocializmus sztahanovistái, „hősei”, és most ők adják bele utolsó lehetőségükig mindenüket abba a színpadi próbába mint egyetlen lehetőségbe, amiből meg lehet, hogy sohasem lesz előadás. És így van ez most is. Ha mások már nem is, ám ők, a társadalomból kiszorítottak, a hajléktalanok, a jogfosztott „tisztátalanok” még mindig hisznek. Egyes egyedül lassan már csak ők hisznek a fordulatban, a gyökeres változásokban. Esélyük van az esélytelenségben! Az analógia az antik drámák történetéből való, ezt maga Hubay Miklós többször is megvallja, hiszen elleste a *kontamináció* technikáját a klasszikusoktól. Ami azt jelenti, hogy az igazi drámai helyzet csakis ott és akkor születhet meg, ha két vagy több élmény metszik egymást. Továbbá Madáchtól megtanulhatta, hogy „A színpadon az Idő és Tér nem szab határokat. Mindkettő átjárható. Együtt lehetnek ugyanazon a színpadon a világtörténelem főszereplői a Big Bang pillanatától a Föld kihűltéig”. S így is van ez Hubay legtöbb művében, köztük az *Egy magyar nyár*, az *Egyik Európa*, a *Nero játszik*, az *Antipygmalion*, a *Tűzet viszek*, a *Párcák, avagy: Isten szeme mindent lát*, a *Te Imre, itt valami ketyeg*, a *Zsenik iskolája* („27 rövid dráma”), a *Színház a Cethal hátán*, az *Ők tudják, mi a szerelem*, a *Késdobálók*, a *Mennyből egy angyal*, *Hova lett a Rózsa lelke?*, a *Pünkösd*, *A bál után*, az *Elnémulás* címűekben és más műveiben.

(„Néró, a legszebb fiú”)

1968 – a francia diáklázadások, a prágai tavasz, a terrorizmus első nagy hullámai Itáliában – új fejezetet nyitott Európa történetében, miközben Magyarországon az ‘56 utáni megtorlások, a diktatúra konszolidációjának, az új gazdasági mechanizmus kezdetének és ellehetetlenítésének időszakát éljük. A zsarnok megszilárdítva hatalmát közöttünk él, folytatja „kised játékait”, amiről az időközben felnövekvő nemzedékek érdemben szinte semmit sem tudnak, vagy ha igen, akkor sem az igazságot.

Hubay Miklós *Kegyelmes Néró isten, avagy a császár jól érzi magát* című drámáját, miként ő maga nyilatkozta, tanítványa, Márkus László „hisztérikus, kaján és kéjenckedő, fölényesen ironikus, effeminált, agresszív, magamutogató, mindig ambivalens” játékára komponálta, többéves kényszerű hallgatás után felkérésre, 1968-ban. A nérói személyiség *nyolc etűdjét Nero játszik* címmel a *hatalom és a színjátszás témájára* mutatták be a Madách Színházban, Kerényi Imre rendezésében, Almási Évával Poppea, Tolnay Kláival Agrippina szerepében. Néró, a „szürrealista császár”, „a véres költő” története jól ismert Kosztolányi Dezső regényéből, akit anyja, Agrippina is megátkoz, tudva, hogy „Ő szülte az átok-sarját”, azt a fiút, aki szülőanyja gyilkosává lesz. De hogy a császár embertelenségében, beteges anyagyűlöletében még arra is képes lett volna, hogy élő varangyos békát nyeljen csak azért, hogy testiekben „átélhesse” az anyaság gyönyörűségét, ezt már csak kevesek tudhatták róla. Mint ahogy Néró császár és Szent Pál „apokrif találkozásáról” is csak kevesen tudhattak, hiszen az nem szerepelt az evangéliumokban. A *Nerone e morto* színház történeti eseménynek számító bemutatója nevet szerzett szerzőjének Itáliában a torinói Teatro Stabile társulata játékaival, majd Rómában, a Teatro Argentínában történt vendéjátékaival. A Nero a későbbiekben az európai színházi fesztiválok „iskoladramájává” lett. Így mutatták be Arezzóban, Olaszország nagyobb városaiban, és ’93-ban eljutott a darab a franciaországi Avignonba is.

2005 augusztusában, a Ferragosto idején, amikor családommal Szőnyi Zsuzsa római vendégszeretetét élvezhettük, nem először, a „Triznya-kocsmá” teraszán lóbálva lábunkat az esti langymelegben valahogy a színházakról folytatott diskurzusunkban szóba kerültek Hubay olaszországi bemutatói is. Hiszen Miklós annak idején ahhoz képest, hogy útlevelet csak kevesen kaphattak Magyarországról Nyugatra, s akkor is csak rövid, meghatározott időre, ahhoz képest ő viszonylag sűrűn járt Itáliában, s így gyakran megfordult a Római Magyar Akadémia hallgatóival együtt az Aventinuson, a Via Annia Faustina 19. legfelső emeleti lakásában, a híres és nevezetes „Triznya-kocsmában” is. A Triznya házaspár, Mátyás és Zsuzsa Miklóssal való kapcsolata úgy alakult, hogy volt nekik egy kedves tudós

ismerősük a Michelangelo Múzeum igazgatója személyében, a Charles de Tolnay professzor. Triznyáék gyakran ellátogattak hozzá Firenzébe, vagy éppen ő utazott át Rómába, hogy magyarul elmélkedhessen valakikkel a világ folyásáról. Szőnyi Zsuzsa mesélte, hogy Tolnay olyan személyiség volt, aki különösen szerette a társasági életet, szeretett hosszasan elbeszélgetni, szeretett elmélyedni gondolataiban, a történelmi múltban, a magyar- és a világirodalomban, a művészetekben. Egyszer egy ilyen maratoni beszélgetés alkalmával Hubay Miklós nevét is megemlítette, akinek műveit, köztük az ikertestvér Ferenczyekről írt vallomásait, a Noémiről írt monográfiáját, valamint a fentiekben említett *Hősök nélkül, Nero játszik* című drámáját már korábról ismerte, s jó véleménnyel volt a könyvekről. S ezért is kérdezett rá Triznyáéknál, hogy szerintük a firenzei egyetem megüresedett magyar tanszékére meg lehetne-e hívni vendégtanárnak Hubayt? Erre Mátyás és Zsuzsa derűsen válaszolták: – Miért ne!? Hiszen Hubay Miklós nem csak kiváló magyar író, de jól beszéli az olasz nyelvet, remek társaságbeli ember, s még annál is tehetségesebb előadó, akit Szőnyi István háború utáni genfi tanulmányútjának köszönhetően, amit Hubay a magyar szellemi elitnek szervezett, ők már régóta ismernek. Azt persze, hogy van-e egyetemi előmenetele, azt nem tudták megmondani, de Olaszországban az egyetemi hierarchia soha sem volt olyan szigorú, mint épp akkoriban Magyarországon. Így történhetett meg az, hogy nem sokkal később örömmel hallották, meséli Szőnyi Zsuzsa, hogy Hubay Miklós katedrát kapott Firenzében. A „Professore” szeretett ott élni, és hál’ istennek őt is megszerették olasz kollégái. Megbecsülés és tisztelet övezte pedagógiai munkásságát, személyét, 1997-ben Róma város díjával, 2005-ben az Olasz Szolidaritás Csillagrendjével tüntették ki. És ami a legfontosabb, imádták a tanítványai, akik olykor, saját bevallásuk szerint, többet tudtak Hubay professzor előadásainak köszönhetően a magyar klasszikus költőkről, írókról – így Janus Pannoniusról, Balasiról, Berzsenyiről, Vörösmartyról, Petőfiről, Aranyról, Madáchról, Komjáthyról, Adyról, Babitsról, Kosztolányiról, Kassákról, József Attiláról, Pilinszky Jánosról, Weöres Sándorról és folytathatnánk még a sort, akiknek életművét fejből idézte Hubay – mint az itáliai klasszikusokról. Ő maga mesélte, hogy amikor megkérdezte firenzei diákjait, hogy melyik verset tartják a legszebb magyar költeménynek, akkor kórusban válaszolták, hogy az *Anyám tyúkját*, amelyről talán még ő sem tudta, hogy Petőfi ezt a versét épp Vácott átutazóban költötte szüleinél 1848 februárjában tett látogatásakor, mint ama „*tyúkanyó, kend*” a kicsibéit. Ám a költő mindenségen átvirágzó szabadságszeretete mintha itt a Duna-tájon már nem éreztetné oly lelkesültséggel hatását a felnövekvő nemzedékek lelkében, mint az Appenninek dombjai között az Arnó folyó völgyében, pedig még emléktábla is tudatosítja a vers keletkezésének színhelyét. Hubay Miklós 1974-től tizenöt esztendőn át tanult és tanított a művészetek nagy mecénásainak hírében álló Mediciek,

Botticelli és Michelangelo, Dante és Petrarca és persze a máglyára küldött, majd a közelmúltban szentté avatott Savonarola városában nem mindennapi módon. És hogy mégis hogyan? Arról Csillaghy András filológussal és nyelvpszichológussal írt *Két kuruc beszélget* című közös könyvükből értesülhettünk 2009-ben, a Napkút Kiadó gondozásában. Hubay meséli Csillaghynek, hogy ellentétben olasz professzor kollégáival, akik Dante Divina Commediáját is úgy tanították, hogy minden pillanatban belenéztek a kötetbe, ő memoriterként, sorról sorra táblára írta a kiválasztott magyar verset úgy, hogy nyersfordításban – annyira már a kezdet-kezdetén is bírta a nyelvet – minden szónak megadta az olasz megfelelőjét. Maga az a tény, hogy Hubay Miklós betéve tudta az előadott költeményeket, az hitelesítette a lelkekben és a fejekben az elhangzottak értelmét, tartalmi súlyát, belső logikáját, asszociációs hátterét, zenéjét. Így a diákok sajátos módon megnyíltak, felszabdultak előadásain, hiszen úgy érezték, mintha épp ott és akkor születne meg egy-egy műretek. S így a szemináriumok végén a hallgatóság hatványán érezhette a motivációt, azt, hogy egy olyan poézissel találkozott, amit lehetősége szerint meg kell tanulnia. Ez a tapasztalás nemcsak abból adódott, hogy a tanítványok megértették a vers mondanivalóját, hanem hogy megsejtették a mélyebb asszociációs összefüggéseket, a rejtett szövegbeli kapcsolatokat is. Valójában arra az egészséges szellemi világra csodálkoztak rá, ami egy-egy költemény mélyrétegeiből a felszínre kerülhetett egy számukra teljesen ismeretlen nyelv, a magyar nyelv gazdag világából. Európai kultúrmisszió volt ez Hubay Miklós részéről a magyar irodalom szolgálatában, amit felejtethetetlenül termékenynek, örömtelinek értékelt drámapedagógusként ő maga is. Ezért tartom fontosnak felidézni végezetül a *Napút* című folyóirat kortárs drámairolalmat tematizáló, *Színre szín* című 2010-es számából élete utolsó éveinek vallomások összegezését. Íme: „... én se mulaszt-hatom el „hogy búcsúzáskor kalapot ne emeljek a fiatalok előtt” – írja. S ugyanott maliciózan állapítja meg: „Valóban: láttam, végig lelkesedtem, végigszenvedtem a XX. században nagyszerű magyar drámaírók nemzedékeinek együttes jelenlétét és legjobb szándékainak elpangását.” Ma már kimondható, hogy megsemmisülését! „Akik még élünk e nagyra hivatott nemzedékből, emelt fővel állíthatjuk, hogy nem egy olyan drámát gondoltunk el, amely versenyezhetett (volna) a Nagyvilágban olvasható külföldi szenzációkkal.”

Majd később így folytatja: „...személyesen ismertem a Nemzeti Színháznak azokat az igazgatóit, akik számára halálosan fontos volt, amit ez a plejád (az az iskola) teremteni tudott – egy új aranykort... Még jártam Hevesi Sándor emeletes könyvtárszobájában a neki dedikált Bernard Shaw-arc képek között. A zöldfülű senkinek, nekem, premiért rendezett Németh Antal. Az ezerarcú Major Tamástól kaptam felmondólevelet, s utána új darabomnak nagyszerű rendezését (Ez volt Színház a cethal hátán). Ebben a megvalósult aranykori évtizedben a nagy pró-

zairó, Márai Sándor is drámaíráásra adta a fejét. És a legnagyobb költő: Weöres Sándor is. A magam sorsán mérve, húszéves koromban úgy érezhettem, hogy a nemzeti színházi kispadon ülve, a művészbejárónál reám várnak azok a félistenek: Csontos Gyula, Tőkés Anna, Bajor Gizi, Szörényi, Jávor Pál, Maklári... és ma pedig, az ötvenedik dráma megírása után, a tizedik X-et taposva, nincs Pesten színház, amelybe bemerészkedhetnék a művész-bejárón. Kiöregedtem? Meglehet.

Ám az is lehet, hogy ez az egész civilizáció öregedett ki, valamilyen falanszter utáni állapotra... Így aztán, ha valamikor, most volna igazán szükség a dolgok lényegéig ható drámaírói pillantásra." Erre az ihletett pillantásra várva, az esz-kimó-szín témájára született, – a „lidérces messze fény”, a „legelviselhetlenebb idegenség” világa ez, ahol az sem segíthet, hogy Istennek nézik Ádámot az esz-kimók. A *bál után* című Hubay Miklós utolsó egyfelvonásos variációinak egyike. Ami túl a világtörténelem utolsó katasztrófáján, túl a természeti környezet pusztulásán, egy túlszaporodási hullámon is túl, a kihalásról, a teljes megsemmisülés idejéről beszél, Madách mottójára építve: „Ez óra / Csodálatos átvizsgálása ám / A gazda nélkül készült számvetésnek.” Az utolsó földi emberpár, A Nő és A Férfi dialógusában a végső számvetés így hangzik: „Az emberiség egyszer úgy is elpusztul – mondtam magamban. Ha most pusztul el, legalább látom a világtörténelem legnagyobb eseményét... Világvége. Megszólalnak a harsonák... De ki gondolta volna, hogy ilyen lesz? Ilyen semmilyen. Csak, mint egy gyermektelen házaspár élete”, amiben a Nő nem mondhatja ki, bármennyire kilátástalan és tragikus is az élethelyzet, a reményt keltő és jövőt igenlő mondatát: „Anyának érzem, oh, Ádám magam”. Igen, Hubay a drámaíró legfontosabb felismeréseinek egyike a Tragédia összefüggésében, hogy „Madách áttörte az Idő falát, s amelyben megközelítette a XX. század utolsó harmadának három nagy szorongató élményét: a falansztert, az űrutazást és az élettelen földgolyót. Egy az emberiség. Ennek valóságát csak most kezdjük igazában felfogni.” ... Csak nehogy későn vegyünk észre: egyetlen emberiség van és volt. Megismételhetetlenül.

„Elnémulás”

Hubay Miklós Kossuth- és József Attila-díjas drámaíró, műfordító, esszéista, a magyar kultúra nemzetközi elismertségű nagy alakja, a Magyar PEN Club tiszteletbeli elnöke, a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia alapító tagja, életének 94. évében, 2011. május 7-én elhunyt. Amikor a gyász hírt olvastam, abban a tavaszi lassú körém fekedésben, szorongva, – „Mindig a másik ember hal meg, nem te!” – az *Elnémulás* című drámájából Madách: „Csak az vég! – csak azt tudnám feledni! –”; Babits: „Ha meghalok, az Isten behunyja egy szemét.”; graffitiként a börtöndíszlet, a siralomház falán felvillanó sorai jutottak az eszembe. A három-

szereplős dráma – *A Renegát, Aleluja és Patrick* – egy kihaló kultúrának, egy még élő nyelv in extremisének a megjelenítése, ami a *herderi jóslat* szerint, akár a magyar is lehetne. Vagy épp az az észak-olaszországi friuli nyelv, amely Pier Paolo Pasolini költői nyelve, a magyar történelemben az első világháborús véres csaták, Isonzó és Doberdó színtere, ahol a monarchia katonájaként több ezer magyar huszár, tüzér és gyalogos vesztette életét, s ahol földrajzilag pontosan, San Vito városában a darab ősbemutatója, az alig ötvenezer lelket számláló ladinok nyelvén valósult meg, és csak évekkel később mutatták be Debrecenben, a Csokonai Színházban. Az ezredforduló nyitányaként az *Elnémulást* többek között az teszi drámaian aktuálissá, hogy Magyarország csökkenő lélekszámának szorongató jeleit igazolva – Babitsét, Németh Lászlóét, Illyését, Fekete Gyuláét – a statisztikai mutató valóságosan is a 10 millió alá süllyedt. Ez pedig a demográfia számszerű törvényei szerint cezúra a nemzet létezésében, hisz 2050-re várhatóan 7 millióan leszünk. A kritikus lélekszám határa alá zsugorodó nációk, mint ahogy a színmű drámaírói alapötletét adó nyugat-szibériai szamojéd népek is, akik többek között az ún. kamasz nyelvet beszélték, előbb vagy utóbb, de eltűnnek a történelem súlylyesztőjében. Akiknek helyén – s ez már a történelem fintora – épp távoli nyelvrokonaink, a finnugor hanti-manysi népek honosodnak meg, mára pedig már ők kerültek végveszélybe. Ez volna hát a történelem természetes folyása? Domokos Pál Péter, Lükő Gábor, Jean-Luc Morean, Schmidt Éva s más elkötelezett etnográfus és lingvista szerint természetesen nem, hiszen egy nyelvben az emberiség lángelméjének megismételhetetlen isteni csodája, kultúrája van jelen, amelynek megőrzése kötelezően humánus cselekedet. Miként azt Hubayval majdnem egy időben az odaátba, az elíziumi mezőkre távozó Juvan Sesztalov (1937–2011) vogul (manysi) sámánköltő tette, aki hihetetlen módon, az 1930-ban létrementett vogul írásbeliséggel élve, – „*Torum jisz teli, / Korsz jisz telí – / Ton laven...*” (*Isten kora eljő, / Kozmosz kora eljő – Majd akkor beszélj...*) – a manysi népköltészetből forrasztatva megteremtette az alig 10 ezer lelket számláló nemzete identitását tápláló vogul irodalmat. „Az irodalom mégiscsak irodalom lesz, még ember és kultúra lesz” – ebben is Adynak van igaza, mint annyi minden másban – állítja erre hitelt érdemlően Hubay Miklós, akinek Elnémulása zárásaként egy lokalizálhatatlan, a mindenséget átlényegítő Hang a Szentírás (*Márk 13,2-37.*) evangéliumából idéz, íme: „*Látod ezeket a nagy épületeket? Nem marad kő kövön, amely le nem romboltatik. Mikor pedig hallani fogtok háborúkról és háborúk híreiről, meg ne rémüljete, mert meg kell lenniük; de ez még nem a vég... Mert nemzet-nemzet ellen és ország-ország ellen támad; és lesznek fölindulások mindenfelé; és lesznek éhségek és háborúságok. ... Halálra fogja pedig adni testvér testvérét, atya gyermekét; és magzatok támadnak szülők ellen, és megöletik őket. ... A háztetőn levő pedig le ne szálljon a házba, se be ne menjen, hogy házából valamit ki vegyen; ...*

Mert azok a napok olyan nyomorúságosak lesznek, amilyenek a világ kezdete óta, amelyet Isten teremtett, mind ez ideig nem voltak, és nem is lesznek. ... Bizony mondom néktek, hogy el nem múlik ez a nemzetség, amíg meg nem lesznek mindezek. ... Az ég és a föld elmúlnak, de az én igéim soha el nem múlnak...” Ám azt a napot vagy órát senki sem tudja, – így folytatódik az evangélium – sem az ég angyalai, sem a Fiú, hanem egyedül az Atyaisten. Az „Isten tenyerén ülünk” hát azóta is, lábainkkal kalimpálva a tátongó mélység felett. Mióta is? Születésünk pillanatától, amiről, mármint a Teremttségünkről hajlamosak vagyunk idő előtt elfeledni, hogy az az újszülött, aki egykoron voltunk, aki világra vergődött „vérben és mocskokban”, az „az életet a halálra ráadásul kapja”, hiszen „a teremtés teleologikus kimenetele is a semmi felé mutat. Abszurd.” Ezt már Madách is jól tudta. *„Aztán mi végre az egész teremtés?”* luciferi kérdésfeltevése is ezt erősíti. Ha ez így van, akkor miért nem abszurd drámát írt Madách Imre? Albert Camus a kortárs F. M. Dosztojevszkij életművére vonatkozóan teszi fel ugyanezt a kérdést, olvasom Pilinszky János *Ars poetica helyett* című esszéjében. Egészen pontosan azt, hogy F. M. D. felismeri ugyan a világ abszurditását, mégsem ír abszurd regényeket, hanem a hit világába menekül. Igen, ez igaz. Csakhogy a világ abszurditásán túl – és épp a menekvés irányában, világosít fel a továbbiakban Pilinszky – van egy még következetesebb, ha úgy tetszik még abszurdabb lépés, s ez a világ képtelenségének vállalása. Ezért is ad Madách drámai költeménye újra és megint alkalmat arra, hogy létünk életre tévedt egyszerűségének egészét végiggondolhassuk. Hadd mondjam így: kéri a színházban elmélyülő Hubay Miklós hogy *„végiggondoljuk a dramaturgia módszereivel. ... S ezt az alkalmat kár kihagyni. Szembesítsük tehát Madách világkoncepcióját jelen töprengéseinkkel a történelem értelméről és/vagy értelmetlenségéről, valamint az emberiség mindent túlélő tehetségéről és/vagy önpusztításáról, valamint a teremtés sikeréről és/vagy kudarcáról.”* S ezt fontos is, hogy időről-időre megtegye a kutató elme. Ha én rendezném *Az ember tragédiáját*, játszik a gondolattal Hubay, akkor Jézus Krisztust is a Tragédia élő szereplőjévé tenném, s úgy lehet, ezzel a lépéssel Madách is egyetértene, csak azért, hogy végkifejletként a szentháromságos Isten nevében maga a Fiú Isten szólíthassa fel a keresztségben bűneitől megváltott Ádámot a folytatásra: *„Küzdj!”*. De mire elég ma ez a felszólítás? Elég-e még a történelem folytatásához, vagy a jóslatok szerint történelmietlenné válik maga a valóság is? Most még nem tudni. Azt ellenben egyre inkább érzékelni, hogy a mindennapi lét abszurditása nőttön-nő. Ádám a szikla meredélyén áll, s lábainál a „mélység éjszakája tátong”, ő az abszurd ember megtestesítője abszurd helyzetben, aki Lucifer sugallatára öngyilkosságra készül, s ha megteszi, azzal, mint első ember az emberiség jövőjére mond áment. Ebben a drámai helyzetben a *„bízva bízzál!”* óhaja képtelenség. Hacsak a *credo quia absurdum* (hiszem, mert képtelenség) által nem válik értelmezhetővé.

Láttunk már olyan Tragédia-előadást, Paál István szolnoki rendezésében (1980), amelyből az utolsó mondatot kihúzták, arra gondolva, hogy aki olvasta a dráma költeményt, az úgyis képes lesz megidézni a záró akkordot. Így állhat össze alanyi szinten „a keserű valóság és az utópisztikus vég kettőssége” a lelkekben, ezzel lobbantva fel a belülről kimondható igazság katarzisének tisztító tüzeit. A „*Mondottam ember: küzdj, és bízva bízzál!*” isteni intelmének valójában a credo ut intelligam (a hiszem, hogy megértsem) vonatkozásában van igazán értelme, így a mindennapjaink összefüggéseiben annak, hogy Arany János nyomán tovább folytatva az eszmélkedést, válaszokat keressünk Madách, Hubay Miklós által ránk testált létkérdéseire:

- „Miért, miért-e percnyi öntudat, hogy lássuk a nemlét borzalmait?”;
- „Mit állsz tátongó mélység lábaimnál?”;
- „Megy-é előbbre fajzatom...”?
- „Mi lesz első hőseből a keresztnek?”;
- „A nő, méregből s mézből összegyúrva. Mégis miért vonz?”;
- „Aztán, mi végre az egész teremtés?”.

(XIX. Madách Szimpózium – Szeged, Somogyi könyvtár, 2011. 11. 15. – Az elhangzott előadás átirata)

Barabás Zoltán

Küldj értünk

*Neil Armstrong
amerikai űrpilóta
emlékére*

Neil,

ma éjjel,
2012. augusztus 28-án,
romániai idő szerint
22 óra 31 perckor
Reád gondoltam.
Kint álltam
egy lepukkant ház
frissen felmosott balkonján
és néztem a sebhelyes Holdat.
Tudom, hogy Te voltál az első.
És azt is tudom: már soha,
de soha senki sem fogja
célba venni az öreg égitestet.
Láttam a Barack Obama elnök úrral
készült híradó-filmet.
Ízléses és méltó volt.
Megtuehetem, hogy szabad emberként
szeressem őt, mert megilleti.

Neil,

én most megsüvegelek.
Lehet, hogy ezt a szót
nem lehetséges
szabatosan lefordítani angolra,
Shakespeare gyönyörű nyelvére,
de mégis megteszem
ezt a vallomást,
hiszen Nagyvárad fölé is
minden este feljön a Hold
és jöjjon is az idők végezetéig.

Neil,

onnan fentről
küldj értünk
egy felmentő
angyalsereget.

Mégis feláldoztuk

Ő embernek született.
Húsvér ember volt,
mégis feláldoztuk,
mi, emberek.

Reánk várnak

Lélekdonor vagyok:
holt költő,
ahogyan Kődöböcz Gábor
testvérem mondaná
tudós emberként
és szerényen.

A váradi főutcán
most egzotikusan kitömött
nők sétálnak. Reánk várnak.
Ébredj királyfi!

A kitzasztottak menetoszlopa útrakész

(*A Nietzsche-dagerrotípiákból*)

*Elcseng a nap,
derút, fényt fakít.*
A füst lúdbőrös
halántéka körül
látszólag
gazdátlan
házak
keringenek,

bűnösökkel
lassan
megtelik
a város
piactere,
a kitzasztottak
menetoszlopa
útrakész.

Mily
messze
lehet Ő.
az egyetlen Isten,
aki ebben
a percben
még együtt
látja

a hatalom
mezítlábasát,
a gyávát,
a kufárt,
a báránybőrét
réges-régen
kihízott
csuhást

és megcsömörlött
szegény
barátimat,
akikért
a ványadt
harang
sem
szól.

De
a messziről
száműzött árva
fény hamarosan
átüti a csönd
kagyló- héját.

Vele zendülök
magam is.
*Már nem
várhatok itt,
mint gyümölcs,
mit lehelet
leszakít.*

Gittai István

Elúszott pódium

Érdekel is, nem is
a majális. Inkább
úsznék a Dunában.
Az viszont mogorva,
én meg kedveszegett.
Már megint nincs hol,
s kinek eljátszani
a fenegyereket.

A bibi

Amíg a tegnapomat
magvalom, csizkorálok,
elinal a mám, miként
a rakoncátlan gyermek,
aki után hiába
kiabálok a nevét.
Majdanába ki láthat,
ki szól rá? Hebehurgya
kölyök, nem ott a bibi!

Uzsonna a szabadban

Ízek sava-borsai,
mind, ide gyertek piknikem
napos, füves asztalára.
Egyetek, igyatok hangyák,
pettyes katicabogarak,
méhek, dongók, darazsak,
és ti, piaci legyek is.
Társaságokban jobban
esik ugyanis nekem is
a madárlátta uzsonna.

Egy hajléktalan árnya

Szeszmámor-hiányban,
isten hidegében,
koszos, bűzös, tetves,
seszínű kabátban
caplatni az ékes,
fényes bulevardon,
s vacogva remélni
a kegyelmet, a jót,
nem több, s nem kevesebb,
mint egy számkivetett
szatyornyi motyója.

Diadalérme

Jó volna, hipp-hopp,
 hazatalálni,
 s elfelejteni
 a sanyargató
 hó-birodalmat;
 vagy jégbe kuckót
 vájni baj ellen,
 s benne telelni,
 túlélni, miként
 a fű, a medve.

Isek

Manapság nem sok
 vizet zavarok.
 Őszintén szólva:
 nem is akarok.
 A vak is látja,
 félkegyelmű is
 feléri ésszel:
 jégkorszak ami
 nyomába nyomul.

Japánkodások

Öngyilkos bálna
 tetemén vijjog, tömi
 begyét a sirály.
 *

Majd csak híre kel,
 s felzaklatja az öblöt,
 mi búzleni kezd.
 *

Bakfis, siheder
 hévjó vízben viháncol.
 Kipattan a rügy.
 *

Szital az eső.
 Tolla-konyult kakasnak
 háreme hűtlen.
 *

Látod, jobblétre
 szenderült az olajfa
 postagalambja.
 *

Lángol a padlás.
 Nincseim sokasodnak.
 Sehol a tűzcsap.
 *

Gyümölcsteáznak
 szép korú asszonyaink;
 tereferélnek.

Goron Sándor

szó vagyok benned

mélyre temetett
szó vagyok
benned

szívedbe fúródom
mint
ősbűn
mely nyugtot
sohasem ád

mintha

mintha ágyad lenne
a szétterülő zöldben

lennék veled
örökre e réten

mintha szíved
árnyéka lüktetne
a kékből

a ránk boruló égben

szívközelben

légy egyre jobb
és szívközelben

fogadj véredbe
lassan szépen

utoljára
még együtt
a luciferi mézben

oly halk

oly halk
vagyok most
akárcsak te

és nincs
utam hozzád
hogy kébbe
vonjalak

és nincs
egyetlen
közös szavunk se már
hogy meglapuljunk
benne

Lipcsei Márta

Májusi illatok

Száguldó szelek
 életzajjal telítik az erdőt
 szálas, szép rétek élednek
 orgonák illatára támaszkodik
 a tavaszi napfény
 villódzó színek ölelik a májust
 a szerelem és halál hónapját
 emlékek ezrei tódulnak
 fecskefüvek sárga tengerén
 múlik a gyors idő
 kipusztíthatatlan perjefű emlékek
 bújnak ki a jelzéseket váró reggeli párákból
 lélek erdőirtásaiban kongat a vers
 buja zöld tengerek hullámain
 bogarak fényes hátán csillog a nap
 megmagyarázhatatlan élni akarás
 hajtóerő energiái dolgoznak
 nyúlni a napfény felé
 s a csendesebb ritmusú
 csontokat melegítő idő
 harmatcseppekbe kapaszkodik

Ipi – apa

Égi membrán fogja körbe
 föld öleli
 homok órli, magát szűri
 látható – e?

Kitartó kín, mélyebb hangok
 csend sötétje
 csontok csókja, hangszín váltás
 halhatóba

Októberi táj

Mintha vére hullna
 a Körös parti fűznek
 vad szőlő indái rajta
 már vörösek

az ég, bágyadt, fáradt
 a víz tükörsima
 belengi a száraz
 nyár alkonya

a fűzfák hajzuhatagjai
 még mindig zöldek
 fésülködnek rajta
 múló erények

a gesztenyefák
 lombjukat hullatják
 míg vad vágyaikat
 burokban ledobják

Cseng csepegve, szédül látva
 látható szín
 tartományba, öli magát
 ipi – apa

Pataki István

partiumi magyar falu 2012

üres templomban a pap
csak a segílyt várja
hogyha nem hoz a holland
majd csak küld az árja

zsidó házban a cigány
tót szomszédra bámul
szidja és átkozza
naponta románul

hajnalban egy ifjú
ballag mint egy árva
a jó magyar ugaron
olasz cipőgyárba

magyar anyó hallgatja
kertjében kapálva
unokája helyett lesz
autonómiája

újjgazdag a dzsippjéből
kigőgől a porra
mindegy neki mit húznak
csárdás lesz vagy hóra

szerelem

szabó lanyha megfogta kovács szemerke megfognivalóját
és fülébe súgta
nagyon bejössz nálam
te is – válaszolta szemerke
és ő is megmarkolta lanyha megmarkolnivalóját
reggel egy reklám szatyorral lanyhához költözött

párkapcsolatuk tizedik évfordulóján diszkóba menet
lanyha véletlenül rálépett egy parkban ugrándozó
kislány lábára

ekkor hallottak először gyermeksírást

az imádság erejéről

imádkozzon szép hölgy
hogy méltó legyen
az én hajlékomhoz

imádkozom szép hölgy
hogy méltó legyek
hajlékához
hajlatához
hajj, lékéhez

epéstolák

1
efeskének hogy ne évődjön
múzsáügyben

neked gyárkémény kojtoló füstje
nekem vágyélmény rotyogó üstje
téged gyenge szocreál szelleme zár
engem lenge roszeány kelleme tár

2
egy versünnepre

hova keveredtél istvánom
plüssmedve hevert a díványon
szobabiciklin tekert a vers
földoklott lomos fürdőkádban

józsef attila krákogott
mintha okádna

Pomogáts Béla

Bánffy Miklós búcsúja a monarchiától

Bánffy Miklós háromrészes regénye, az öt kötetben, közel ezerhétszáz lapon közreadott *Erdélyi történet* a romániai magyar irodalom első korszakának legjelentősebb szabású elbeszélő vállalkozása. Elkészülése, megjelenése maga is közel egy évtizedet fog át: a *Megszámláltattál* 1934-ben, az *És híjjával találtattál* 1937-ben, végül a *Darabokra szaggattatol* 1940-ben hagyta el Kolozsvárott az Erdélyi Szépműves Céh nyomdáját. Hatalmas prózai alkotás, nemcsak kivételes terjedelme, hanem epikai anyagának sokrétűsége, a lapjain megvalósuló írói szándék következtében is. Bánffy Miklós a Ferenc József-i Magyarország arisztokráciájának életrajzát írta meg, számot adva a társadalmi piramis csúcsán elhelyezkedő osztály életmódjáról, politikai magatartásáról, kultúrájáról, ízléséről, szokásairól, egyszersmind az öszeomlása felé sodródó történelmi Magyarország utolsó éveiről.

A regénytörténet egy évtizedet ível át: 1904 és 1914 között, történelmi értelemben mindenképpen válságos évtizedet, amely során olyan, a regényben is megörökített események jelezték a hanyatlás menetét, mint a kiegyezés óta folyamatosan kormányzó Szabadelvű Párt felbomlása, az ellenzéki koalíció választási sikere, majd kormányzati csődje, az 1908-as annexiós válság, a Balkán-háborúk, majd zárójelenetként a szarajevói merénylet és a kirobbanó első világháború. A monarchia és a történelmi Magyarország ebben az évtizedben indult el a végső bukás, a felbomlás felé, a hagyományos politikai vezető réteg, az arisztokrácia ekkor jutott a történelmi szerepvesztés végső állomásához. Az epikus visszatekintésnek ezért mindenképpen számvetésnek kellett lennie: nemcsak a regény jóslatokkal terhes bibliai címe és mottója árulkodik erről, hanem epikai világa is, amely szemléletesen mutatja be a történelmi Magyarország és nagyobb körben az Osztrák–Magyar Monarchia kényszerű bukását, illetve azokat a káros társadalmi és politikai viszonyokat, amelyek eleve megszabták a későbbi eseményeket.

A regénytrilógia epikus anyaga három nagyobb körben helyezkedik el, és ezeknek a köröknek az ábrázolása világítja meg közelebbről az író szemléletét. Az első kör az emberi kapcsolatok övezetét jelöli meg, részben egy szerelem, részben egy barátság történetét. A regény főhőse, Abády Bálint, akinek alakjában tulajdonképpen az író önarcképével találkozunk, az ifjúság érzelmi kalandozásai után ismét beleszeret gyermekkori ideáljába, Milóth Adrienne-be, aki közben a rabiátus, tébolyodott Uzdy Pál felesége lett. A szerelem beteljesülésének igen nagyok az akadályai, ezek azonban csak növelik, erősítik a kölcsönös érzelmet, s a regény hőse kétségtelenül ennek a jellemet végső próbák elé állító emberi kapcsolatnak a következtében lesz érett, felnőtt személyiség, aki mostoha körülmények közepette

is képes kitartani a maga választotta eszmények mellett. Az ő jellembeli szuverenitásának ellenképét Gyerőffy László szomorú sorsa mutatja, az igen tehetséges zongoraművész Abády unokatestvére és jó barátja –, s kettejük kapcsolatának történetéből is a regényhős jellemének fejlődésrajza bontakozik ki. A regény kettős lelki történetének elbeszélését a századforduló irodalmának egy-egy jellegzetes epikus hagyománya alapozza meg; a szerelmi történet a késő romantikus regény, Gyerőffy elzúllásának realista színezetű rajza az „oroszos” elbeszélő irodalom ábrázolásmódját követi. A két írói megoldás közül kétségtelenül az „oroszos” realizmus hagyományainak átvétele jelentheti a regénypoétikai tekintetben korszerűbb változatot. A regénytörténetnek ez a rétege a századvég és a századforduló elbeszélő irodalmának azt a lélektanilag árnyalt, ugyanakkor erősen kritikai ábrázolásmódját követi, amely Petelei István, Thury Zoltán vagy Török Gyula műveiből ismerős.

Az epikus anyag második köre az erdélyi és a magyarországi arisztokrácia életmódját felidéző állóképek sorát mutatja. A kaszinói összejövetelek, táncmulatságok, a nagy családi ebédek, a pesti lóversenyek, a felvidéki és erdélyi vadászatok hiteles, élményszerű rajza egy hagyományok és szokások által teljes mértékben szabályozott egykori életforma benső rendjét, emberi levegőjét idézi fel az olvasó előtt. Illés Endre a regénytrilógia „pótolhatatlan betéteiről”, „egy új, megsokszorozott, huszadik századi, az eredetinel színesebb és dúsabb Apor Péter-freskóról” beszélt. Valóban az *Erdélyi történet*be szőtt gazdag életképek az erdélyi emlékirók: Apor Péter, Bethlen Miklós, Cserei Mihály memoárjainak epikai hagyományát keltik életre, a magyar elbeszélő irodalom múltjának egy igen érdekes, értékes fejezetéhez kapcsolva vissza a századforduló bizony ma már fakóbbnak tetsző elbeszélő törekvéseit. Az epikus freskóvá összeálló életképek mutatják Bánffy Miklós nagyszabású művének legjobb értékeit, egyszersmind az író tehetségének igazi karakterét: a festőiséget, a dekorativitást.

A kettős érzelmi történetet, illetve az arisztokrácia életének leírását egészíti ki az epikai anyagot minduntalan átszövő politikum: az erdélyi regionális politikai élet, a magyar országos politika, illetve az európai nagypolitika eseményeinek és konfliktushelyzeteinek bemutatása, illetve azoknak az intézményeknek - a megyegyűléseknek, a Nemzeti Kaszinónak, a szabadelvű pártkörnek, a budapesti országgyűlésnek a rajza, amelyeknek zárt köreiből lezajlanak a politikai csatározások, viták és intrikák. Az *Erdélyi történet* mint politikai dokumentumregény elsőrendű érdeklődésre tarthat számot, minthogy az író személyes tapasztalatai nyomán idézi fel az 1905–1906 körüli pártharcokat, a koalíciós kormányzat balfogásait, a monarchia vezető köreinek külpolitikai elképzeléseit és belső hatalmi küzdelmeit. Ezek a politikai mozzanatok és publicisztikus betoldások az írónak arra az 1932-ben közreadott *Emlékeimből* című memoárjára utalnak vissza, amelyben Bánffy

az 1916-os királykoronázás történetét, illetve az 1919-es nyugat-európai emigrációjának tapasztalatait beszélte el.

Az emlékirat műfaja régi erdélyi tradíciókat követ, ennek a műfajnak is megvan a maga „irodalomszociológiai” és „formatörténeti” hagyományai. Általában akkor készültek ezek az emlékiratok, midőn szerzőjük már megvált attól a szereptől, amelyet a közéletben betöltött; formájukat ezért az utólagos számadás, a jövőnek szóló vallomás és tanúságtétel alakította ki. Az emlékeit rendezgető író vagy államférfi életének és munkájának végső összegezésére készült, cselekedeteinek magyarázatát, esetleg „mentségét” vetette papírra, az önéletírás ezért sohasem az utókor hálás emlékezetét vette célba, inkább a lelkiismereti tisztázás jegyében formálódott: lezárt egy közéleti pályát, számot vetett a történelmi tapasztalatokkal, emellett az egész erdélyi magyarságnak szolgált hiteles beszámolóval és eligazítással: az utókor elé kívánta tárni a tapasztalatok értelmét, tanulságait. Valójában Bánffy regénytrilógiájának politikai cselekménye is ilyen emlékirat: egy történelmileg lezárt korszak súlyos tanulságait foglalja össze, egy politikai vezető réteg és egy államrendszer szükségszerű bukásának állomásait világítja meg; ennyiben a néhány esztendővel korábban papírra vetett *Emlékeimben* bemutatott történelmi események előtörténetének is tekinthető.

A történelmi számvetés eredményességét az alapozta meg, hogy Bánffy mintegy „kettős nézőpontból”: egyszerre közelről és távolról tekinthette át a monarchia, illetve a régi Magyarország bukásának előtörténetét. Közelről: minthogy jól ismerte az erdélyi regionális politikát; mint Kolozs megye országgyűlési képviselője, 1906 és 1910 között Kolozsvár és Kolozs megye főispánja és mint az erdélyi hitelszövetkezetek, valamint az Erdélyi Gazdasági Egylet egyik vezetője, igen mélyen láthatta át Erdély gazdasági, társadalmi és politikai életét, s közvetlenül ismerhette a megoldásra váró súlyos gondokat. Ugyanakkor széles körű nemzetközi áttekintése is volt: fiatalkorában a földművelési minisztérium által szervezett külföldi gazdasági szaktudósítói hálózat berlini kirendeltségén dolgozott, később országgyűlési képviselőként gazdaság- és külpolitikai kérdések foglalkoztatták, átfogó ismereteket szerzett a monarchia európai helyzetéről, általában a világpolitika alakulásáról, és mint ismeretes, 1921 áprilisától 1922 végéig ő volt Bethlen István kormányának külügyminisztere, aki igen nagy szerepet töltött be a konzervatív hatalmi rendszer külpolitikai konszolidálásában. Például az ő munkájának eredménye volt az, hogy Magyarország népszavazás révén megtarthatta Sopron városát. E „kettős nézőpont” – a közeli és a távoli, a regionális és az európai jellegű – érvényesült annak a képnek a kialakításában, amelyet Bánffy regénytrilógiája adott.

Ennek a képnek a középpontjában az Osztrák–Magyar Monarchia végnapjainak szomorú és szánalmas története áll. S valóban az *Erdélyi történet* igazi „Monarchia-regény” abban az értelemben, ahogy az újabb irodalomtörténetek a „Monar-

chia-irodalom” alkotásainak tekintenek olyan költői, elbeszélői és drámai műveket, mint Rilke, Trakl, Kafka, Musil, Broch, Karl Kraus, Krleža, Krúdy vagy Kosztolányi műveit. Ez az irodalom egy nagy múltú, gazdag történelmi tradíciókra épülő közép-európai birodalom lassú hanyatlását, minden megújulásra való képtelenségét és nagyszabású összeomlását ábrázolja mitikus vagy realista eszközökkel, nosztalgikus vagy ironikus látásmóddal, nem egy esetben egy egész korszak, egy egész civilizáció, mi több, az emberiség pusztulásának előhírnökeként. Valójában Bánffy Miklós nagyregénye is a hanyatlásnak és a végső pusztulásnak a jeleneteit vázolja fel a magyar politikai élet, az országgyűlési és pártpolitikai küzdelmek, vagy éppen az osztrák–magyar politikai huzavonák keretében. Jól látja, hogy az adott politikai rendszer feltételei között, a megoldatlan és komolyan megoldani nem is akart társadalmi és nemzetiségi feszültségek erőterében miként bomlik fel a birodalom, és miként válnak semmivé azok a lehetőségek, azok a politikai értékek, amelyeket a nagyhatalmi lét adhatna. Hiszen Bánffy, mint az európai nagypolitikában jártas államférfi, azt is jól tudja, hogy a monarchia romjain létrejött kisállamok egyáltalán nem szolgálták a közép-európai régió politikai stabilitását, ellenkezőleg, a térség „balkanizálásának” útját nyitották meg, s az egymással küzdő nacionalizmusok megakadályozták minden olyan ésszerű kompromisszumot, amely megóvhatta volna a régió népeinek függetlenségét.

Bánffy felismeri, egyszersmind elemzi a kettős monarchia bukásának okait, az írói számvetést, amelyet végez, mindazonáltal nemcsak a tárgyilagos, oknyomozó visszatekintés jellemzi, hanem az érzelmektől mélyen áthatott történelmi búcsúvétel is. Az *Erdélyi történet* írója, aki személyes veszteség gyanánt élte meg a monarchia és a történelmi Magyarország bukását, illetve azt a történelmi sorsfordulatot, amely szűkebb hazájának, Erdélynek az életében bekövetkezett. A közép-európai birodalom hanyatlását és felbomlását ő is olyan világtörténelmi katalizmának látta, mint a „Monarchia-irodalom” nem egy képviselője, például Az *emberiség végnapjainak* végeérhetetlen tragédialáncolatával birkózó osztrák Karl Kraus, aki talán a leginkább szuggesztív képet rajzolta meg az első világháború poklába merülő, következesképp elbukó közép-európai, valójában nagy jövőre hivatott, mert az európai integráció egy korai változatát képviselő soknemzetiségű államszerkezet pusztulásáról. A regénytrilógia zárójelenete – amely során Abády Bálint a Kolozsvár fölött emelkedő Feleki-tető magasáról letekintve elbúcsúzik szülővárosától, Kolozsvártól – ezt a katasztrofikus pillanatot idézi fel.

Az *Erdélyi történet* írója búcsút vesz a monarchiától, a történelmi Magyarországtól és a magyar Erdélytől, és mi sem természetesebb, hogy búcsúzása tragikus hangoltságú, minthogy olyan történelmi intézményektől búcsúzik, amelyek igen nagy értékeket adtak a régió népeinek. Ugyanakkor erős kritikával tekint vissza a monarchia végső napjaira, elsősorban annak következtében, minthogy a biro-

dalom létében adott történelmi és politikai értékek elkallódtak, s az önző módon politizáló „történelmi osztály” nem volt képes megőrizni sem az ezeréves magyar államot, sem a közép-európai integrációt. Bánffy Miklós az írói szemlélet kettősségével látja tárgyát. Ez a kettősség az azonosulásban és a szembefordulásban található, következményei pedig az írói világképben, illetve az ábrázolásmódban egyaránt kimutathatók. A világkép szintjén a „történelmi osztály”, illetve az általa vezetett monarchia hagyományos eszményeinek elfogadásában, ugyanakkor életmódjának kritikai elutasításában, az ábrázolás szintjén pedig abban az egymást kiegészítő nosztalgiában és ironiában, amellyel Bánffy saját társadalmi osztályáról nyilatkozik.

Az írói szemléletnek az a kettőssége, amely az elbeszélő és a tárgy viszonyában, következésképp az epikus kifejezés kettős – nosztalgikus és ironikus – intonációjában jelentkezett, Bánffy Miklós személyes helyzetére utal. Az *Erdélyi történet* írója maga is kettős kötődésben élt és dolgozott: származása és családi hagyományai, vagyona és társadalmi helyzete az arisztokráciához kötötték, személye ambíciói és emberi vonzódásai, műveltsége és közéleti magatartása viszont eltávolították ettől a rétegtől, és a reformokra törekvő liberális értelmiség szövetségében jelölték ki helyét. Elhelyezkedésének kettőssége mindenképpen erős függetlenséget eredményezett, a regénytrilógia írója független módon ítélte meg a Ferenc József-i Magyarországot (s később a Horthy Miklós-féle felemás restaurációt).

A független politikai elhelyezkedés megfelelő eszmei megalapozást kívánt, s a Bánffy Miklós által képviselt nézetek, az általa választott magatartásformák pontosan jelezték ennek az eszmei megalapozásnak a lehetőségét. A művészi hajlamokat eláruló fiatal arisztokrata a századforduló esztétizáló hitvallását fogadta el, ezt a hitvallást részben a pozitivistá filozófia tanulságaival, részben az életfilozófiák tanításával támasztotta alá. A művészi szépség iránt táplált rajongással kívánta kiszabadítani magát a származás okozta kötöttségekből, s próbálta megszerezni az áhított személyes függetlenséget. A „szépségvallás” hatékonysága mindenesetre csak korlátozott lehetett, minthogy az esztétikai világkép a lassanként háborúba és felbomlásba süllyedő magyar társadalomban már nem adhatott elég védelmet, elegendő ellenálló erőt. Ahogy a világháborút átélte egész nemzedéknek, Bánffy Miklósnak is új világképet kellett formálnia, pontosabban ifjúságának esztétizáló magatartását morálisan hatékonyabb magatartásmóddal kellett kiegészítenie (anélkül természetesen, hogy a maga esztétikai érdeklődéséről, ízléséről, nézeteiről lemondott volna). Ez a magatartásmód az erdélyi magyarság kisebbségi közéletében és irodalmában vállalt tevékeny szervező-irányító szerep következtében alakult ki, midőn Bánffy Miklós – elfogadva a transzylvanista gondolat által képviselt kisebbségi humánusmot – arra törekedett, hogy a magyar nemzetiségi érdekek szószólója, az erdélyi népek békés együttműködésének előmozdítója legyen.

Az *Erdélyi történet* regényvilágát valóban átszövik a transzilvánista ideológia tanításai, pontosabban utalások ezekre a tanításokra. Ilyen a szövetkezeti gondolat, a kölcsönös magyar–román megértés eszméje vagy a sajátos erdélyi érdekek előterébe állítása: valamennyit a politikai küzdelmekbe bocsátkozó Abády Bálint képviseli. Bánffy természetesen nem ugyanazoknak az eszményeknek a jegyében szolgáltatja meg a transzilvánista progressziót, mint a polgári radikális Tabéry Géza és Ligeti Ernő vagy a népi radikális Kós Károly és Tamási Áron, az ő gondolatrendszere a konzervatív reformizmus körében mozgott, ebben Makkai Sándor vagy Reményik Sándor nézeteivel találkozott. A transzilvánista gondolat mindenképpen alkalmas volt arra, hogy az *Erdélyi történet* írója belőle merítsen erőt és biztatást, midőn minden korábbi személyes (eszmei és politikai) függetlenedési törekvéshez képest is következetesebben távolodott el a múlttól, és alakította ki azt a sajátos nézőpontot, amelyről még belülről szemlélhető egy lezárt korszak élete, de már kritikailag mérhető és ítéltető meg ennek a korszaknak a mulasztásai és vétkei. A nagyarányú regénytrilógia a transzilván eszmék elfogadásának révén vált igazi számvetéssé, sőt leszámolássá, s az írói nézőpont eme személyes jellege következtében tarthatjuk számon Bánffy Miklós művét nemcsak a két világháború közötti magyar regény, hanem az úgynevezett „Monarchia-irodalom” megőrzendő értékei között.

Pósa Zoltán

Nyári napforduló

Amikor a naptűz arany orgiája
A nyári ragyogás totális pompája
Beborítja fénnel a földi világot
A megszületett nyár ránk küld bűvös álmot
Előbb csúcsra emel, majd a völgybe ereszt
Kiteljesedik, de máris csökkenni kezd
Országának tere s abszolút ideje
De még sziporkázik lángoló deleje
Beteljesül a Nap és a Hold szerelme
Frigyükből születik a föld fejedelme:
Merlin a kozmikus csúcspontot világló.
Halászkirály atyja, tótündér szerelme
Éjjel és a nappal békét, köt virágot
Forrást, tűzglóriát küld ránk a varázsló
Földvárnak angyala, arkangyaltáltosa
A teremtő erő világi harcosa
Napfordulót hoz el az emberiségnek
Vígsgát gazdagnak, vigaszt a szegénynek
A fény győzelmének ős-diadal tánca
Után elkezdődik a sötét románca
Egyre csak rövidül Napkirály sétája
Aztán ősbe fordul az ég vörös pírja,
a pokol felé száll. Minden angyal útja
Véget ér a földön majd újra kezdődik
Éj és nappal között lassan felörlődik
Az embernek minden jó és gonosz álma
Álom és ébrenlét örök körforgása....

*Újbuda, Gazdagrét, 2011. november 30. – december 1-jén a tél első napján írtam
verset a nyári napfordulóról*

Merlin ébresztése

Tintasűrű alkonyatban Merlin lelke földre száll
 Mennyei birodalomból közénk hívja az a táj
 Ahol ég és víz malasztja kelta dombon összeér
 Gránátszínű Pelső partra hozza el Illés szekér
 Akkor kell a megváltóját napról napra elfeledő nagyvilágnak
 Krisztusi hit ős vándora
 A Szent lélek apostola
 Amikor a gyarló hívek is a sátán földi útján járnak
 Mammon és a züllött démon ül a satnya emberálmok pusztá csúcsán
 Gyilkos eszmék orgiája hentereg az antikrisztus trágár bálján
 Jöjj el Merlin, varázserőd népesítse végre földünk
 Égi hittel, egészséges leány-fiú szerelemmel töltsd be lelkünk
 Röpülj közénk balatoni szakrális körökbe plántált földi tájra
 Földvár-Szántód és Köröshegy égbe törő szelíd ívű földhalmára
 Ahol földi sírod és a fejfán ülő turulmadár várja azt, hogy visszatérjél
 Antikrisztust dicsőítő hamis bálványt földre döntsél
 Végrehajtva küldetésed Szent honodba visszatérhess
 Atya, Fiú, Mária és a Szent Lélek országában nyugalomban addig élhess
 Amíg újra nem hív hozzánk világvégi rémületünk halk szózata
 Vár ez égi menedékhely, Isten és az örök haza

Hitetlen dalnok

Jim Morrison emlékének

Ősi dallam íve rejtőzik szívemben
 Monoton ritmusa lüktet a véremben
 Velem született és velem tovatűnik
 Átadom másoknak, nélkülem vergődik

De mégis föléled mert van örök élet
 Bár én a hitetlen aligha remélek
 Üdvösséget, amit csak a hívek nyernek
 Ám a bennem őrzött, átörökített dal
 Tovább lüktet másban, így soha meg nem hal

Bertha Zoltán

Földem

Vonások Oláh János költői arcképéhez

A Kilencek legendás 1969-es antológiájának címadó darabja az *Elérhetetlen föld*, Oláh János emblemikus, korszakjelző verse. Egy egész nemzedék, de egy egész korszak közérzetét is torokszorító szuggesztivitással fejezi ki ez a vallomás, amely éppen nem didaktikus egyszerűsítéssel vagy olcsó moralizálással, hanem az esztétikum talányossá légiesítő, enigmatikussá átszellemítő sugárzásával teremti meg a hiányérzet elégikus vagy melankolikus, egyszersmind bölcseleti mélységeket felkavaró atmoszféráját. A gyökérhűség nem szólamosan artikulálódik, hanem a művészi szó sűrű és összetett áttételein keresztül szűri, préseli át gazdag jelentéstartalmait, fogalmilag alig meghatározható gondolati és erkölcsi sugallatait. Mert a nyilvánvaló ragaszkodás a földhöz, a szülőföldhöz, a metaforikusan-jelképesen a közösségi identitást a természeti őserkékekkel és az emberi őstudást hordozó autentikus világszemlélettel együttesen reprezentáló létezősszférához: a kötődés-érzet a vallomástevő egyéniséget ugyan elementáris erővel hatja át, de ez a lélekviszony azonnal az elszakadás, a visszatalálási remény és reménytelenség, a föld és az ég, a múlt és a jelen, az időiség és az időtlenség közötti lebegés érzületét is magával áramoltatja, így téve bizonytalanra – ezzel artistikusan többértelművé – magát a versalany beszéd- és emlékpozícióját is, jövőképzeteket programszerűtlen spirituális programossággal vibráló eszmei és érzelmi hangoltságát, egzisztenciális személyiségkereső, tűnődő, merengő beállítódását. Aki „hú marad a földhöz, az megmarad, annak *tartama* van”; aki pedig elidegenedik attól, azt az a veszély fenyegeti, hogy „elveszíti az összefüggést lényének sötét, anyai, földszerű ősokával” – fejtegeti Carl Gustav Jung *Föld és lélek* című esszéjében. Itt a föld mindig örök viszonyítási pont: evidenciává lényegített, szubjektummegalapozó érvényességgel átértzett létminőség. Persze, hogy nem a megtagadását, hanem a problematikus-sá vált élethelyzetek gyötrelmét demonstrálja archaikus-modern líraisággal az a szemlélődő fájdalom, amely veszteségeket, harmóniatöréseket, disszonanciákat is kénytelen immár elénk tárni, amely a borongó emlékezés légkörében magát a személyiséget is az örök keresés létállapotához kapcsolja. Hol az ég, és hol a föld – ha mindkettő éppoly elérhetetlen, mint amennyire elérhető is? A valahai földbiztonság, a vágyott gyermekkori őselmények pneumatikus teljességű hona mi-féle irányt jelez? A sajtó lélekvénylésekben feltoluló és feltorló emlékképek, vágyképzetek, a magáratalálásokat sóvárgó benső indítatások merre vezetnek? Egyeztethető-e megőrzés és megújítás, azonosság és máság, kötődés és min-

denségigényű, önteremtő átvalósulás: élet-halál ciklikusságban újjászülető vég-törvényszerűség? Előre vagy visszafelé tart-e tehát az önmegfigyelés iránya? „Itt lakom a barnasisakos dombok oldalán, / mint egy ezüstbalta, olyan fehér a házam. // Kint esik az eső: az ágak között / meg-megbotlik, csontjai lehullanak a földre. // Én a szobámban ülök egy háromlábú széken, / körülöttem szerszámok porosodnak. // Gondolataimban, mint egy mély folyóban / lesüllyednek az emlékezés roncsai” – hangzanak a visszarévedésre utaló önreflexió érzékileg, szenzuálisan is kitapintható mondatai, hogy aztán a múltba világító emlékszilánkok az állandósulásban megigazuló világra-nyitottságot, kozmikus messzenézést, egyetemessé tágított érdeklődést és szemléleti értéktávlatoosságot érzékeltethessék: „Nem volt a szívünkben semmi, ami kioltotta volna // az évszakok roppant illatát, / míg verőfényes őszi napokon // a domboldal száraz füvei közül / néztük a robogó fellegeket.” Ha az égi mozgás a távoli, miért a föld az elérhetetlen? Ha pedig a föld is messzire száll a lélek univerzumában, akkor miért oly révetegen rezignált az égbolmagasságokat is bejáró érzület? Amikor logikailag sokértelmű, az átvarázsoló esztétizis ihletett élményszerűségében viszont szíven ütő erővel visszhangzó jelentéstartalmak vibrálnak tovább, akkor képződik az a háttérmoraja a költeménynek, amely magához vonz és lebilincsel, amely a profanitást a szakralizáció felé lendíti, s amely így egyszerre rezdíti meg a humanitás és a rejtett divinitás (a paraszti mélyvilág inherens mítosziságának) titokzatos zenéjét és hangulathullámlázását. „Szép vers, nyomatékos vers, de nehéz volna eldönteni még ma is, hogy mi az erőteljesebb benne: a népies vagy a bukolikus hangvétel. Ez a versbe rejtett, feloldhatatlan kettősség csak növeli a varázslatot, s nemcsak Oláh János korán kibontakozó formaérzékéről tesz bizonyosságot, hanem egyúttal arra is alkalmas, hogy éppen e tendenciákat összefogó kettősség révén az egész csoportnak lehessen programadó verse is. Az *Elérhetetlen föld* az emlékezés és az azonosulás verse is egyszerre: összeköti a gyermekkor elsüllyedő, de még eleven élményvilágát a férfikor lehetséges élményeivel, s nem megtagad, hanem az örökké áramló történelmi-természeti időfolyamban a folytathatóságot hirdeti. Az elérhetetlen föld paradox módon egyrészt maga a megtalált vagy még hitelesebben: a soha el nem vesztett föld, másrészt viszont a maga elégikus hangvételével mégis az elérhetelenség szimbólumát állítja a vers a középpontba. Életrajzilag annak a fiatalembernek a határponton állását, aki már nem falusi, de a múltat még el nem feledve városi, aki már nem paraszt, nem iparos, de erre még emlékezve értelmiségi. Ez a vers, a maga idézhető szövegével elsősorban a múlt és a jelen szembesítése, az antológia címadójaként azonban leválaszthatatlan többletjelentést is kapott. Az antológia egésze ugyanis elsősorban költői programadás, igénybejelentés, s így az elérhetetlen föld nem a múlt, hanem a jövő partjainál terül el, s elérhetelensége nem lemondásra, hanem radikálisabb erőfeszítésre ösztönöz” – ahogyan Vasy

Géza boncolgatja a költemény finom árnyalatait és karaktertulajdonságait. Amely költemény azután a nemzedék második közös antológiájának, az *Elérhetetlen föld II.* (Bp., Magvető, 1982) című gyűjteménynek, az együttmaradást hangsúlyosan vállaló kötetnek kiemelten az élre helyezett darabja is lett.

S általában ez a képes beszédbe tömörített meditatív és kontemplatív filozofikum az a fő vonása ennek a líratípusnak, amely megkérdőjelezheti az olyanfajta sematikus irodalomtörténeti megítéléseket is, amelyek a népi-nemzeti hagyományvonulat pusztá örökség-hordozójának tekinti a Kilencek szellemi üzeneteit és poétikai törekvéseit. Éppen Oláh János az egyike azoknak, aki például a Nagy László-i költői szenvedélyesség és drámai vitalizmus kép- és hangzásfelcsigázó, látomásos mágiáját az elszürkítésre berendezkedett „történelemszünetes” kor silányságainak jellemzésére és elutasítására bizonyos szempontból alkalmasabb, vagy legalábbis tárgyyszerűbb nyelvezettel váltja, cseréli föl, aki a „torkonvágott forradalmak pirosát s gyászát” (Nagy László) társaival együtt viselve a hétköznapiok lélekölő sivárságát és hazugságáradását is realiztikusabban kívánja már megjeleníteni. Egyébként Nagy László tisztán fel is ismeri ezt a változást, amikor gyönyörű antológiabevezető soraiban a lényegre tapintva megállapítja: „kötődnek az empirikus igazságokhoz jobban, mint az előttük járó néhány nemzedék általában”. A felajzottan hiperbolikus víziók nyelvi revolúcióját a végletekig fokozó Juhász Ferenc pedig szintén fogékony a visszafogottan elégikus tónusra: tőle származik az antológia címjavaslata (amint azt Oláh János saját verse kapcsán elmondja a költőcsoport tagjaival készített – Csontos János által kötetbe is foglalt – beszélgetésfüzérben, az *Együtt és külön* (Bp., Széphalom Könyvműhely, 1990) című könyvben; megemlékezve Váci Mihály, Kormos István érzékeny segítőkézségéről, sőt Darvas József közbenjárásáról is). „Sohasem voltam Nagy László-utánzó” – teszi hozzá, amivel arra is utal, hogy a romantikusan próféta, messianisztikus attitűd helyett a konkrétabb valósághelyzetek diagnosztjaként, a szellemnyomorító diktatúra személyiségelnemző, kisszerűen és korlátoltan alpári mechanizmusainak a hiteles krónikásaként is igyekezett megszólalni. „Racionális érdeklődése a világ eseményeiről érkező minden információt befogad és feldolgoz, filozófiai ihletői a személyiség középpontú elméleti rendszerek, a huszadik századi költői hagyományból pedig elsősorban az idősebb Kassák és az angolszász líra fanyar tárgyilagossága és gúnyorossága volt rá kimutatható és vállalt hatással”; „lakonikus mondatok, nyelvi párhuzamok és ellentétek, gondolati paradoxonok közé és mellé, szívesen építi be hétköznapiaink szókövéteit” – állította róla a pályatárs Rózsa Endre is.

Nagyító fény: ez volt a költő reprezentatív válogatott verseskötetének címe (Bp., Széphalom Könyvműhely, 1991). És valóban: nagyító lencse alá veszi korának visszásságait, látletet készít arról, amit magán- és közemberként megélt, amit

leleplező tömör iróniával kipellengérezhetett, amit szomorkás szarkazmussal vagy önreflexív, önélveboncoló őszinteséggel megvallhatott privát pillanatairól, személyes, családi és művészi felismeréseiről, a szerelemérzéstől a gyermeknevelésig, az utazásoktól az irodalmi életben is megtapasztalt haszonleső tülekedések és álságos törtétesek valódi arculatának észrevételéig. Magát mindig kicsit a félrehúzódo, a banalitások között is megférő, a mások sérelmére vívott érdekharckokat kerülő személyiségként láttatva. S közben vitriolos társadalomkritikai gúnyral illetve a környező valóság pöffeszkedő igazságtalanságaiból élösködőket, illetve az elviselhetetlen méltánytalanságokat. Kör- és korképet (sőt kórképet) ad a hetvenes-nyolcvanas évek végzetesen szabadsághiányos világáról, amikor a szociális egyenlőtlenségek, a nemzettudat sérelmei, a gátlástalan történelemhamisítás, az ostoba, bornírt valóságeltagadás, a félelmes kiszolgáltatottság, a roncsoló szolidaritáshiány, a jövőfelzabáló felelőtlenség szégyentelen morális eróziója vagy éppen a testi-lelki sorvadás, romlás és pusztulás keservei újra és megint (mint 1956 előtt meg a forradalom leverésekor persze) egyre kibírhatatlanabbá súlyosbodtak: „Egy gépezet szemérmertlensége / minden hivatalban. (...) Díszszemlék örömmámorában / egy korty nélkül esik el, aki elesik. / Fölötte nem csizmatalpak, / írógép kopog csupán. (...) Bezárkózhatasz, ha kedved tartja, / ennyi szabadság kijár a legyőzöttnek. (...) Átvágnak rajtunk a tankönyvek, mint a tankok, / láthatóan egy más világ felé. / Akárki akárkit eltaposhat / egy szebb jövő nevében” (*Történelmi lecke*); „A rabságot is meg lehet szokni, / berendezkedhetsz nemcsak egy ország, / egy földrész határai között, / pár négyzetméteren is” (*Pangloss mester átváltozása*); „Ha nem ferdíti el senki a tényeket, / ha a tévedéseket, véletleneket / sikerül kijátszanunk, / túl sok lehetőség marad / a visszaélésre akkor is. / Nem tudhatom, milyen áron veszik meg / szerencsésüket a hatalom kegyeltjei” (*A hatalom természetrajzához*); „Egészen szabadon, / saját kedvünkre élni föl, / mindegy hogyan a mindegy milyen jövőt!” (*A kísértés csapdájában*); „Olyan világba készültem, / ahol a gazdag nem tapossa el a szegényt, / a hivatal nem uzsorázza ki a közembert, // s mit látok magam körül, / szegény a szegényt fizetségért tapossa, / közember a közembert hivatalból uzsorázza ki. // Más úton akartam járni, / ahol a gazdag segítséget nyújt a szegénynek, / s a hivatal megvédelmezi a közembert, // s mi lett a részem, / a gazdagság morzsáit leső szegény kinevet, / a hivatalt szolgáló közember ellenem támad” (*Álruhában*); „Jól tudom, nem olyan országban élek, / ahol bárki bármit elmondhat bárkinek” (*Ajándék*); „A hatalom álcázott féreg-arc-csal / hajol fölém, de meg nem ismer, / közönyösen rágcsálja jellemem” (*Nem kéne félnem*); „Kövér tankoktól rázkódott az asztal / s az üveglap egy ördöglepke-szárnnyon. (...) Amire készültem, most már hiába. / Talán jobb is, ha nem válik valóra. / Rászoktattam magam a hallgatásra, / gyűrött papírra, hideg altatóra” (*Titkos ország*); „E kiszolgáltatott helyzetben, / ha lehet élni, beszélni minek?” (*Vállamon a*

kártyavár pora); „A történelem lábát / bennem törölte meg, / de gyalázatam nem fájt / végül is senkinek” (*Tanulság nélkül*); „E konok nyelvet / kevesen beszéljük, / de ahhoz mégis / túl sokan, / hogy értsük egymást” (*Magyarok*). Miközben a megcsonkított, „egyharmad ország” határainak átlépése sem könnyű az örökös vezatúra miatt; a határőr „a zsebkendőmet is kibontogatta, / mohón turkált papírajaim között, / de elpocsékolt, ósdi titkaim / nem találta meg, bárhogy kutatott” (*Átutazóban*). S így a végkövetkeztetés: „Mint ez a szélre sodort, e megalázott nép, / élni akartam csak, és így pusztulok el” (*Egy mondat*).

A költészet: sorsbeszéd. Magasabb rendű, mert érzelmi és szellemi, konkrétum és absztraktum szintéziséből létrehívott igazságbeszéd. A lét- és művészetfilozófiai értelemben vett kontingencia csodája: az ontikus jelenvalólétben, az evilági embernyelv sűrűjéből és esetlegességéből kivilágító metafizikai ősválóság önközlő önkijelentése. A relativum feltétlenül az abszolútumra utal, minthogy semmilyen viszonylagosság nem nyerheti el jelentőségét a fennálló végső értékérvényesség lehetőségi feltétele vagy oksága nélkül. A műalkotás az ihlető formai és az ösztönző jelentéstani inspirációk együttesében alakítja új világmodellé a nyelv egyszeri és egyedi kompozícióit. A rész nem lélegezhetik az egész nélkül, és fordítva sem testesülhet meg az, ami nem a teljesség végső misztériuma és transzcendentális bizonyossága felől érkezik – rejtelmes végtelensége és titkokban illanó törvénye szerint. Minden végesben ott suhan az érzékfölötti enigmatikussággal inkarnálódó határtalanság; „A leghosszabb élet is / csak egy töredéke az egésznek, / de már a legrövidebben is / ott van az egész” (*Szemfényvesztés*) – hangzik Oláh János egyik verséből, a gondolati líra Adytól Weöresig és Babitstól Pilinszkyig meg tovább végestelenül húzódo áramlatában is otthonosan elhelyezve önnön apóriákon, paradoxonokon és aforisztikus elmékedéseken iskolázott (s azután paralelizmusok, kontrasztok, zeugmák, chiazmusok különös poétikai alakzataiba csiszolt) költői töprengéseit. A gnómiikusan összemléleti megnyilatkozásmód számos egyéb mítoszi stilizációban kifejlő beszédlejtést, dallammenetet inspirál, s a feloldhatatlan parabolikus enthimémákba foglalt élettézisek sorakoztatása pedig szellemesen vezet vissza az ősiség örökérvényű hangulati övezeteihez: „1 Ha tudom, nem jól tudom, / ha nem tudom, jól tudom. // 2 Vagy nem tudom, hogy tudom, / vagy tudom, hogy nem tudom” (*Két változat* – amelyben a szövegformálás intellektualitása mintegy összevillantja a tudó nem-tudás ógörög, szókratikus bölcsességét, axiómáját a kierkegaard-i „vagy–vagy” szofizmájával); „Ha tudod, mi a részvét, / ha tudod, mi a közöny, / ha tudod, mi a becsület, / ha tudod, mi a csalás, / ha tudod, mi a szeretet, / ha tudod, mi a gyűlölet, / ha tudod, mi az öröm, / ha tudod, mi a bánat, / megtudtad, mi az élet. // Ha tudod, mi a részvét, / ha tudod, mi a közöny, / ha tudod, mi a becsület, / ha tudod, mi a csalás, / ha tudod, mi a szeretet, / ha tudod, mi a gyűlölet, / ha tudod, mi az öröm, / ha tudod, mi a bánat,

/ megtudtad, mi a halál” (*A végső tudás felé*); „Azt kérdezitek, / miért utálok a világot? / Mert benne élek. // Azt kérdezitek, / miért ragaszkodom az élethez? / Mert elveszíttem. // Azt kérdezitek, / miért irtózom az embertől? / Mert ember vagyok. // Azt kérdezitek, / mit keresek közöttetek? / Önmagamat. // Azt kérdezitek, / miért vagyok csalódott? / Amiért mindannyian” (*A különnc*); „Fordíts háttat az írásnak, / fordíts háttat a törvénynek, / fordíts háttat a hagyománynak, / fordíts háttat a kötelességnek, / fordíts háttat a tudásnak, // vesd el bilincüket! // Magadban keresd az írást, / magadban keresd a törvényt, / magadban keresd a hagyományt, / magadban keresd a kötelességet, / magadban keresd a tudást, // s te magad leszel a bilincs” (*Bűvös kör*); „Hát elindulok én is / oda, ahol senki se vár, / hol minden elveszett, / vissza, visszafelé” (*A tanító*); „Ég, föld, / dög, búz, / fény, árny, / ad, vesz. // Száj, szó, / kéz, szem, / vágy, bűn / űz, rejt. // Fű, fa, / éj, nap, / zaj, csönd / véd, ver. // Láng, füst, / jó, rossz, / víz, só / volt, nincs” (*Titkosírás*); „Az idő lassú, hétpecsétés titka / sose tér, ha elveszett, vissza” (*Szemtől szembe*); „Az igazság bizonyos ponton, / a lényegtelenység határán, / akkor szűnik meg, ha kimondom, / vagy tévedésem ha belátnám” (*Két részlet egy elképzelt számvetésből*). – Tudás és tévedés, ösismeret és újrafelismerés határmezsgyéjén: az elrejtett igazság felszínre hozatalának esélyei és kudarcai. Kérdésre kérdés, kétségre kétség. S a jó kérdés az, amire nincs válasz; az ember kérdéseire a kozmosz csendje válaszol – Albert Camus nyomán szólva. Benne vagyunk a nyelvben, és mégis kikíváncozunk belőle: ami igazán izgat, az a nyelven túlra vezet, a lényegvalóságok birodalmába. De benne a létben, onnan hová juthatunk még tovább? Afelé, s talán csak közelíthetvén azt, ami elrejtőzött, de a műben megnyílik: az önmagáért való igazság felé. Mert a „műben az igazság megtörténeése működik. (...) Az igazság a létező világlásaként és elrejtéseként akkor történik meg, ha megköltik. *Minden művészet* – mely megtörténni engedi, hogy a létező igazsága mint olyan eljőjön – *a lényegét tekintve költészet*. A művészet lényege, amire a műalkotás és a művész egyaránt rá van utalva, az igazság működésbe lépése”; „Az igazság a lét igazsága. A szépség nem e mellett az igazság mellett fordul elő. Akkor jelenik meg, amikor az igazság művé válik. A megjelenés, mint az igazságnak a műben és műként való léte: a szépség” (Martin Heidegger). És ugyancsak Heideggert idézve: a „mindenkori nyelv ama kimondás megtörténeése, melyben egy népnek történetileg kibomlik világa”. Mert a költészet amellet, hogy az igazság világlása, „örökletes gyógyír” is: „a népé különösen”; hiszen mindig „akad valami, amivel szemben védtelen az ember. S amíg akad, addig van költészet” (Szilágyi Domokos elmélkedése szerint is). Oláh János költészete megrendítően sorolja egy közösség bajait és történelmi kínjait – de regényei, elbeszélései, drámái is megrázón tárják föl mindazt, ami kifosztottságban, alávetettségben, nyomorúságban és bizarr önfeladásban, idegenmajmolásban, hazaárulásban ezt a magyarságot csak az utóbbi évszázadban

is tépte és zilálta, ami külső vagy belső száműzetésbe sodorta a tisztességet, az emberséget, a tisztalelkűséget. „Elszenvedtük az örökös ellenőrzést, az ocsmány értetlenséget, a hivatalos hányingert, ezt a senki érdekében folytatott földöntúli propagandát” (*Nemzedékem*) – amint mindezt így összegezi is a költő.

S ha valaki idejétmúltak vélné a sorsirodalom, a sorsköltészet népi és nemzeti vétetésű erkölcsi szemléletvilágát, annak számára mindamelllett, hogy Oláh János életműve is, mint csak a fentiekből is látható, a hagyomány legtágabb értelmezése szerint nemhogy nem zárja ki, hanem éppenséggel előhívja a bölcséleti mélységek és magasságok legigézesebb perspektíváit, az is megint egyszer bebizonyosulhat, s mindenki meggyőződhetik tehát arról is, hogy a poétikai modernség is csak többletjelentéseket és többletértékeket nyerhet a sorsvállaló tradíció megújított folytatásából. A kettő szükségszerűen tartozik össze, mert valamit igazán életben tartani mindig csupán újszerűen lehetséges, és nemkülönben azzal az érzékenységgel, amely felfogja annak az értékrendnek a definitív univerzalizitását, amely például a magyar népi kultúra egész történelmi, kultúranthropológiai és metafizikai teljességtartományát is meghatározza. A modern népiség ebből a szemszögből immár: nemcsak elháríthatatlan művészetontológiai nyilvánvalóság, de kultúraépítő alapvetés is. Fundamentuma és horizontja is egyszerre a magyar megmaradásnak, ráadásul emberiségléptékű felismerések összefüggésében is. „Czine Mihály megállapítását, amely szerint a népi irodalom nem stílus, hanem 'érzület' kérdése, többször idéztem. Most sem tudok mást mondani. Czinének igaza van, amíg a magyar nép s az általa megjelenített néplélek, népi 'érzület' létezik, nem irtható ki annak irodalmi vetülete és az azt újraélesztő impulzusok megfogalmazására vállalkozó irodalmi irányzat sem. A *Poets and Writers* című magazin Billy Collinst, az egyik legnépszerűbb és talán legjelentősebb amerikai költőt a nép költőjeként ajánlotta a közelmúltban olvasói figyelmébe. Az amerikai irodalmi közvélemény kifinomult hallással kutatja a népi hangot, az amerikai lélek közös rezonanciáját. Akkor mi miért próbálunk minden népi hangot a kánonon kívülre, a senki földjére száműzni, és csupán a disszonanciákra figyelni? / Attól, hogy a magyar irodalmi népiség újra helyet kapna, és pedig vezető helyet a magyar irodalmi értékrendben, természetesen nem oldódna meg minden nemzeti problémánk. Nem születne meg egy csapásra minden abortuszra ítélt magzat, nem olvadna semmivé az államadósság, nem nyernék vissza autonómiájukat az elszakított magyar közösségek, de ha a magyar irodalmi tudat végleg elfojtja a népiség hangját, a fenti problémák megoldásának lehetőségét is elveti magától” – hangoztatja Oláh János a Szakolczay Lajossal készült interjújában is (*Agria*, 2010/3.), ahol a kérdező ugyancsak hasonló szellemben méltatja beszélgetőtársát: „Ahhoz a nemzedékhez tartozik, amelynek tagjai még érezték a föld szagát, látták – maguk is csatasorba állván – nincstelen robotosait. Ebből a hatalmas, a népi

írók műveit szintén meghatározó élményből gazdagodván – az esztétikum mellett nem kis súllyal ott szerepelt az erkölcs – Oláh 'sült realista' is lehetett volna, csak a föld, a munka, a kétkezi szorgosság krónikása. Több lett – modern író. Versben, szépprózában, drámában izzó szavai, ha majd a modernség fogalma átértékelte, annak a rétegnek is sokat fognak mondani, amelynek tagjai ma még csupán a magánélet hajcihőjét tartják esztétikum-forrásnak."

Dehát a költő Oláh János nem tartóztatja meg magát semmilyen élettény megörökítésétől, a legapróbb privát – vagyis magánéleti – élmény rögzítésétől sem. Még azt is anekdotikus lírai realista életképbe foglalja, ahogyan tízéves kisgyermekét pofonnal próbálja rávenni, hogy segítsen neki a mosogatásban. Persze alkalom ez az elgondolkodásra is, hogy miképpen működik a kényszerű alá- és fölérendeltség még a családban is: „A szerep, amit játszunk, nem kegyelmez: / erő koholta ostoba fölényrel / vonom fölötte ráncokba arcom, / legszívesebben aki vele sírnék” (*Életkép*). A zsánerrajzok, a helyzetképek, a portrék, a természetleíró tájképek, az öntanúsító élménydalok vagy az önelemző tárgyias számvetések műfaji sokféleségének azonban a másik iránya felfelé: az égi dimenziók felé mutat. „Egyszer csak nincs sehoh a régi kegyhely, / az őszi kertben pirosuló bogyók, / az ég fölöttem és a föld alattam” (*Nem olyan egyszerű*); „Alattam a föld, / fölöttem az ég, / mintha ugyanegy ítéletre várnánk” (*Óreg gyümölcsös*); „Az ég reszketőn keresi a földet” (*Visszafelé*). Igézetességükben ezek a tájrajzok így pedig mintha már a mágikus realizmus esztétikumának bizonyos jegyeivel, elemeivel is feltöltekeznének; olyan mozzanatokkal, amelyek a föld, a természet, a régi vidéki magyar világ egészét képesek valamifajta különleges fénnel és sugárzással áthatni vagy bevonni: „A láthatatlan gyöngybagoly kibontja szárnyát, / nem azért, hogy elszakadjon a földtől, / hanem, hogy érezze a súlyt, ami visszatart” (*Kint járok a réten*); „Esti csillag ring az égen, / meg a Hold, tele hold, / ez a neve, tele bárha / sose volt, sose volt” (*Hajnal felé*); „Mint pásztorkürtök vésett, faragott / ábrái közt a pásztor a kutyta, / csontszínű, őszi tájon baktatok. / Nem kísér más, csupán az út pora” (*Pásztor*); „utam hova úz, hova vonz még, / az ég fönn, lenn a föld milyen süket, / nem érdekel. A célt, amit keresnek, / föllelni, tudom, soha nem lehet” (*Forr a világ*); „Én nem hagyhatom el bármily iszonyú vágtaival se e földet, / ideláncoltak a fehér por, az alkonyi felhők meg a falvak” (*Katonák*); „Akár a hó, még esőmosta csönd pihent / az almafák hamvaskék lombjai alatt, / halk, ébredés-lehelte béke volt a kert, / zárt ablakok mögött zsongott a nap, / s fehér mezőkön át a szél, / a nap mezőier’ / Én hallgatok. Gyerekkorom a fű / zenéje volt, és margaréták tengere. / Megfoghatatlan mélyű ízet keserű / bodza őrzi, fűzfa méze, kenyér bele. (...) Nyár, hajnali ég, én hallgatok, csak a szél, / csak az érintetlen porba ejtett faág / emlékezik, csak véletlen rajzokba fér, / ész el nem éri földem távolát: / – csöndes, műhely előtti kép – / a rögzös arcokét, / foszlott kötények, nyütt zsebek alatt / a megbúvó kezek

repecskes partjait. / A spaletták mögött egy másik ég vakít, / sárkányként nyeli el a dombokat a nap" (*Földem*). Különösen ez utóbbi versremek zsongító csendzúgása és dús emlékképeket egymásra rétegző borongása tudja olyannyira megragadóan érzékeltetni az egyszerre közeli és távoli, ésszel felfoghatatlan föld bűvöletes vonzását és mágiáját, s intonációjában pedig az olyanfajta „zsoltárhangba bújtatott sámánmormolást”, amelyet a költő Határ Győző műveiben figyel meg. Nem véletlenül nyilván, hiszen maga is képes erre a megejtő hanghordozásra, a szenzibilitás efféle átlényegítésére. S még legújabban is mint egyik kedvenc költeményére emlékezik rá: „Kapáltam, kaszáltam, a kovácsműhelyben segítettem. *Földem* című versemben mindezt a tőlem telhető legteljesebb pontossággal és érzékletességgel megírtam. Érdekes, hogy ezt a versemet egyetlen folyóirat sem közölte (...) aztán a versesköteteimből is kimaradt. A *Nagyító fény* című válogatott verseskötetemben jelent meg 1990-ben mintegy huszonöt év lappangás után.” S ez a földszeretet rendre a kulturális élményhatások tágas szellemi boltozatáig emelkedik. Átképzeléses szerepversek – bujdosóénekek, szegénylegénydalok, népdal-parafrízisok, népi vallásos, imádságos énekek, archaizáló nép- és közköltészeti vagy műköltészeti alkotások –, a régiség és a népiség bőséges ihletforrásaiból táplálkozó stílusimitációk, reminiscenciák, asszociációk, parafrázisok sokfélesége (s még formanyelvi tekintetben is a hosszúverstől a szentenciózus aforizmaig, a rím- és ritmusjátéktól a szabad-, sőt prózaversig tarkálló változatossága) is színesíti e versvilágot, a Bibliától Széchenyiig, Shakespeare-től Vörösmartyig, Kosztolányiig és tovább. Az egyik legszebb, gyakran idézett darab Bornemiszához kapcsolódik (*Bornemisza óta – magyar dalok*): „1 Jöttek erre mások, / mentek erre mások, / hozták-vitték, amit tudtak, / sehol sincsenek. // Röghöz lehajolni, / ég alá kiállni, / nem árulás, nem is hűség, / akárki teszi. // Én is lehajoltam, / ég alá kiálltam, / hét határon át elűztek, / mégis itt vagyok. // 2 Magyarországból, / édes hazámból / elindulok. // Magyarországba, / édes hazámba / visszajövök. // Magyarországból, / édes hazámból / bármi marad. // 3 Ha nézek e mocskos földre, / ha nézek e tiszta földre, / ha érdemes, ha hiába, / innen kell fölállnom. // Vállamat a súlyos égbolt, / vállamat a könnyű égbolt, / jól tudom, hogy nincs különbség, / megtöri hát végül. // Hazámra itt rátaláltam, / hazámat itt elvesztettem, / akkor is, ha megtagadnám, / föld tömi be számat.” S egy másik pedig a tragikus Adyt, a magyar tragédia énekesét invocálja (*A legjobb most elbújni volna – levélféle Ady Endréhez*): „Álmodsz a nyílt zsilipmorajban, / a hab, a köd bőrdöbe szúr, / mi lenn volt, fölszökik, mi fönn, itt sír alul, / minden úgy fordul, ahogy nem akartam. // Mindegy, hogy kinek az utódja, / a földet járja, meglesi, / nem kell a beszéd, se a hízélgés neki, / tudja anélkül, léptét hova rója. (...) Itt már akármi visszacsúfol, / a harang kong, üres a mély, / az igazság elveszett, akármit beszélj, / visszhangja sem ér föl hozzánk a kútból.”

Hó és dér lepi be a bujdosók útját, hazugság övezi az igazak és tisztánlátók sorát. Ezért is oly beszédes az a csönd, amely a hallgatás, az elhallgatás, a szavakkal, a mondatokkal, a sorsbeszéddel való birkózás metaforáit sokszorozza. A szkepszis hangjait a jelentéstelített némasággal ötvözve, egyszersmind a szó nyelvfilozófiai problematikájára is reflektálva. A beszéd is sorsesemény, s a csend is egzisztenciális jelentőségű létállapot. Wittgensteinig („amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell”) is elvezetnek azok a meditatív tapasztalatok, amelyek az igazságot a transzcendencia szubszisztenciális hangtalanságába olvasztják, miközben a mégis-kimondás lehetőségeit fürkészik: „Beszélni kellett volna mindarról, / miről beszélni nem lehet” (*Nagyító fény*). Mindez sajátos kelet- vagy közép-európai színezetet is ad annak az abszurditásnak, amely a nyugati filozófiát elsősorban befolyásoló metafizikai, nyelvelméleti és antropológiai problematikát egy jellegzetes történelmi, társadalmi jelentéstartománnyal bővíti ki: az általános beszédképtelenség ontologikuma nálunk a politikai elnyomatás és a hatalmi diktatúra (sőt az idegen nagyhatalmi invázió) következtében a szóelfojtás erőszakélményével, a beszédtiltás és a gumibottal fenytés konkrét brutalitásának abszurdjával is társul. Az egyetemes szenvedés még összetettebb egyéni, közösségi létkataklizmákkal telítődik. A hallgatás elhallgattatással és kényszerhallgatással. A nyelvvel, az igazságrejtő és nyelvmegszüntető csenddel, a szubjektív életérzés közölhetetlenségével, a kommunikációképtelenséggel, az értetlenséggel és érthetlenséggel, az elmagányosodás tét nélküli ambivalenciájával viaskodó lélekfeszültségnek így aztán számtalan változata csapódik ki – egész motívumkört, sokértelmű képzethálózatot bontakoztatva ki: „Nem akarok többet mondani, / mint amit összeszedhettek az utcán” (*Történelmi lecke*); „Mióta ezt az egyszemélyes nyelvet beszélem, / azóta nem hiszem már, / hogy felöltözhetnek a csontok ott a pusztán, / hogy odaférkőzhet a szó / valaki közé és közéjük. / Elhallgatok, hogy hihetőbb legyen” (*Biblia idézet*); „Másra valló szavak mögött / rejtőznek az igazi szavak, / és az idejükre várnak, / mikor mindent elmondanak” (*Búcsú nélkül*); „Nyitod a szájad, / üres a torkod. / A dal, mibe kezdted, / elhallgatott” (*Vége a dalnak*); „Kimondtam, amit kimondtam. Amit / nem, az nincs, és most már nem is lehet / kimondva, mert ez a beszélgetés / véget ért, és nélküle ugyanúgy, / mintha vele ért volna véget” (*Amit elhallgatok*); „A szavak bányamélybe szállnak, / és nincsen mód követni őket, / az üzenet lefoszlik róluk. / A világ elvesztette őket, / nem ismerik föl többet egymást. / Magad is elveszetté válva / vesztük holdudvarán bolyongasz” (*Bányamély*); „Hiába, az elmondottak helyett mást / kellett volna elmondanom” (*Kezdet*); „Olvasd a hallgatás könyvét” (*A délibábok hőse*); „Hallgass inkább! Zeng helyetted / a kabócák konok, érzelmes muzsikája” (*Estére kelve*); „A szó, ha igazán meghitt, / adjon hírt bármiről, / úgyis visszhangtalan” (*Ars poetica*); „Nem szólni semmit, tán az volna jó, / várni, eső kopog az ablakon” (*Nem szólni semmit*); „Jobb azért, ha titkod

elhallgatod, / ha nem adod ki magad senkinek” (*Vess számot*); „Tülekvő hallgatás / mart szét mindent egészen” (*Mindent egészen*); „Sosem volt szavak jutnak az eszembe” (*Sosem volt szavak*); „E megkésett vallomás is, / látod most a torkomra forr” (*Régi harang*); „Az Isten akkor van veled, / amikor megtámad a csönd. / Bizonytalan lesz a neved, / mi van lent és mi fönt. (...) Kárhozat ez, vagy irgalom, / a csönd nem válaszol” (*Elveszett motívum*); „a tudás felszínétől le az utolsó sejtig / a legtisztább titokról mindenki maga hallgat” (*Vissza mindent*); „Süt a nap / és pereg az orsó. / Körbe jár a folyosók szála. / Az ajtó mögött / Orfeusz hallgat” (*Orfeusz*); „beszélj, / míg körbe zár / lehet és nem lehet (...) beszélj, / míg el nem fogy / ez a morzsányi élet” (*A Szarka városa*); „A hiány akusztikája / csaknem tökéletes. / Minden kultikus táncot / illetlenséggé törpít, / azzá, ami. // Minden beszédet hallgatássá, / a közléskényszer kudarcává, / minket is azzá, / amik vagyunk, / részeinkké. // A tiszta jelentést / emberi nyelvre fordítani / suta kísérlet. (...) Itt van e tanulságok nélküli világ” (*Fordulópont*); „Az ember meg se szólal, / az ember el se hallgat, / azt hiszi, nehéz terhet, / és cipel könnyű álmot. (...) A keszkenők közt / lebukó arcra / emlékszik-e / valaki még? // Ez az a hullámsír, / amiről hallgatunk” (*Ahab kapitány sírversei*); „Szavak nélküli csönd. / Karba font karok. (...) megszoktam, hogy a győzelem, / amiért harcolok, / ha beköszönt, / nem enyém. (...) Nem sejtettem egykor, / micsoda könnyebbség lesz / többé már nem remélni. (...) Csak ami érint, szégyentelen / arról beszélj, azt hallgasd el. / Célhoz érsz, eltévelyedsz? / Ne törődj semmivel. (...) Erről beszélj, / erről a dobravert titokról, lajstromba vett, / kihúzott tetteidről” (*Távolodóban*).

Hogy nyelvközpontú és közösségközpontú költészet nem egyeztethető? Hogy egyéni szabadság és nemzeti felelősségtudat, hogy nemzetpolitikai valóságtudat és elvonatkoztató filozófiai egyetemesség nem fér össze? Csúnya manipulációk áldozataivá válunk, ha ezt elhisszük. Csak a fenti példatár, s csak egy kiváló költőnk lírikusi pályája is bizonyosság rá: ami emberség és magyarság együttes érvényesítésében, nemzetféltő helyzettudat és morális-bölcseleti absztrakció szintézisében megalkotható, az nála is tisztán szemlélhető, vizsgálható, értelmezhető. Oláh János költészete számunkra tanítás és minta. A minden oldalú tájékozódást és a becsületes erkölcsi helytállást, amikor népünk élete forog veszélyben, az irodalomban is megilletheti a méltó elismerés. A nyelvművészet, az írásművészet szabadsága éppen azt jelenti, hogy mindent, amit ez a szabadság átölel, s minden, ami emberi érték, átszellemítve, átesztétizálva, átlényegítve közös kulturális kincsünké nemesedhet. Régen is így volt, legyen így ma meg holnap is.

Kedves János, Isten éltesen hetvenedik születésnapodon!

Ködöböcz Gábor

Hit, hűség, helytállás

*A Partiumi Író Tábor 2012. évi irodalmi díjával kitüntetett
Oláh János köszöntése*

Mondják, az emberi élet sorsszerű, s a lapok előre le vannak osztva. Előfordul, hogy valaki hátszélből támogatva, úgymond surranó pályán vagy mások oldalvizén lavírozva ér el látványos eredményt, a kevésbé szerencsés pedig ellenszélben haladva, kőkemény küzdelem árán, nemegyszer vért izzadva éri el a hőn áhított célt. A viszontagságokból és menet közbeni gyötrelmekből persze sokadik hatványra emelt erő és önbecsülés születik akkor, amikor a révbe érkező hajós – afféle mozarti nyugalmat árasztó zeneként – átéli a jól és tisztességgel végzett munka oltalmazó derűjét. Talán mondanom sem kell, hogy a mai ünnepelt, az idei kitüntetett – íróként, költőként, szerkesztőként, kiadóként, s az utóbbi években a magyar irodalom hajóskapitányaként – hátszélben avagy ellenszélben hajózott-e az irodalom, illetve az irodalmi közélet sokszor cunamiszerűen fölkorlácsolt vizein.

Oláh János 1942. november 24-én született egy Somogy megyei faluban, Nagyberkiben. Családja a háborút követően Budapestre költözött, itt végezte általános iskolai, gimnáziumi és egyetemi tanulmányait. Az ELTE magyar–népművelés szakán szerzett diplomát 1966-ban, s itt ismerkedett meg a Kilencek költőcsoport tagjaival, közöttük Mezey Katalinnal, akivel 1971-ben kötött házasságot.

Oláh János irodalmi pályája az 1969-es *Elérhetetlen föld* című versantológiával indult. Az ősök tartásához igazodó, archaikus életrendet közvetítő kötetcímadó versnek ő a szerzője. A nemzedéket indító-összefogó *Elérhetetlen föld* az emlékezés és az azonosulás verse, amely „összeköti a gyermekkor elsüllyedő, de még eleven élményvilágát a férfikor lehetséges sorsával” – írja az életmű egyik legavatottabb ismerője, Vasy Géza.

A pályatárs, Utassy József nemzedékéről adott epigrammatikus tömörségű lát-lelete (*Kilencek*) a csoport irodalomfelfogásáról és minőségszemlééről mindent elmond: „Különcök/ a/ Kilencek?! Hűek,/ mint a kivert eb!”. A legendás antológiához írott előszavában Nagy László is ezt a rendíthetetlen hűséget és mozdíthatatlan elkötelezettséget emeli ki: „A torkonvágott forradalmak pirosát s gyászat viselik belül. (...) Komoly ügyekről komolyan szólnak. Etikus költők, felelősségvállalók. (...) Hűek a magyar költészethez, a folytonosságot folytatni akarják.”

Az archaikus léttörvények tisztelete, a tradicionális életrend megbecsülése, a megtartó hagyomány folytonossága az egyik legutóbbi Oláh Jánossal készült interjúban is hangsúlyosan jelenik meg: „Ahhoz a nemzedékhez tartozik, amelynek

tagjai még érezték a föld szagát, látták – maguk is csatasorba állván – nincstelen robotosait. Ebből a hatalmas, a népi írók műveit szintén meghatározó élményből gazdagodván Oláh 'sült realista' is lehetett volna, csak a föld, a munka, a kétkezi szorgosság krónikása. Több lett – modern író. Versben, szépprózában, drámában izzó szavai, ha majd a modernség fogalma átértékeltetik, annak a rétegnek is sokat fognak mondani, amelynek tagjai ma még csupán a magánélet hajcihőjét tartják esztétikumforrásnak” – írja a *Szembenézés és tisztánlátás* című beszélgetés (Agria, 2010. ősz) bevezetőjében Szokolczay Lajos.

Az elmondottak esztétikai reprezentációjaként vehetjük kézbe Oláh János drámáit (*Kenyérpusztítók; Európai vőlegény*) novellásköteteit (*Az örvényes partján; Vérszerződés; Száműzött történetek*), regényeit (*Közel; Visszatérés; Az örült*) és versköteteit (*Fordulópont; Jel; Nagyító fény; Por és hamu*) – mintegy tanúságként és tanulságként egyéni és közösségi életünk értelméről, küzdelmünk lehetséges céljáról és jövőbeli esélyéről. A már idézett interjúban erről így vall a szerző: „A megnyomorított, ezerszer kifosztott magyarság boldogulása csakis együtt, az öszszefogás eszméjének jegyében képzelhető el. Ha a magyar identitás, a magyar mítosz égboltja alatt újra egybegyűlnék a Kárpát-medence meg a világ ezer égtája iránt szétszóródott, de génjeikben, emlékezetükben – ha már nyelvükben nem is mindig – összetartozó magyarok, és egyet akarva megpróbálják egybe forrasztani s egységként újra építeni szétszabdalt világukat etnikai, szellemi és anyagi értelemben egyaránt, akkor beszélhetünk majd nemzeti egymásra találásról, s netalántán az ebből fakadó újjászületésről”.

Miként az iménti, távrolról sem teljes felsorolás bizonyítja, Oláh János mindhárom műnemben maradandót alkotó, változatos élmény- és érzékenységformákat tárgyiasító, sokoldalú szerző. Szívesen olvasom líraisággal gazdagon erezett szépprózai műveit, legutóbb például a 2011-ben megjelent *Száműzött történetek* ropant karakteres, remekbe szabott novelláit. A nagy felidéző és megjelenítő erővel bíró, atmoszférikusan is jelentésszerű novellafüzér emblematikus darabjai (*Májusi por; Isten báránya; Az intéző háza; Az éjjeli gyors; Hajnali madárszó; Kutyakomédia*) a nyelvi gyönyörűségen túl az utóbbi évtizedek szívszorítóan pontos és hiteles látletét adják. Jó okkal idézhetjük Deák Ernő Bécsi Naplóban olvasható recenziójának értő és találó szavait: „A *Száműzött történetek* kíméletlen mérleg, leszámolás közel fél évszázad szervezett őrzöngéseivel.(...) Oláh János történeteivel visszahozta a száműzött évtizedeket, amikor nem volt elég a hallgatás, felejtteni kellett. Nem értékel és főként nem ítélik, csupán korhú krónikásként emlékezik és emlékeztet. (...) A kimondott szóban, a megszólalásban rögzíthető Oláh János szándéka az irodalom rendeltetéséről. Így sejlik fel a kárhozatból a kibontakozás, amely úgy kezdődik, hogy akár eszelősen is kimondjuk, száműzetésükből tudatra ébresztjük az elfojtott, kimondatlan dolgokat.”

A lírához kiváltképpen kötődő emberként számomra a lehető legnagyobb öröm, ha egy versben a nyelv otthonosan lakja a formát, mert ezáltal magam is otthonosabban élem meg a világot. A létezés izgalmával ható nyelvi intenzitás, a misztériumszerű megszólítotttság és megajándékozottság semmihez sem fogható, atavisztikus mélységekből feltörő élményét Oláh János versei által többször is átéltem. A korábbiak közül *Katonák; Lázadók; Három égtáj; Térképeink*; az utóbbiak közül *A gyolcson át; Olyan nehéz; Szabadság; Késő napraforgó; Pinczeseri elégia; Hajnal felé* című opusaira gondolok leginkább. A kortárs költészeti antológiákból is kihagyhatatlan versek között vannak olyanok, amelyeket e jeles alkalommal feltétlenül idéznem kell: „Csak te, gyökerek járhatatlan,/ labirintus-mély otthona,/ te ne hagyj el soha/ vélt igazamban,/ seb tépte arcú rög-szerelmem,/ pusztító éhű menedék,/ akit túrnöm elég,/nem kell szeretnem,/ringasd el éjsötét parázson/ fáradt karom, fáradt fejem,/égőn és szüntelen,/akár az álom!” (*Három égtáj*); „Olyan nehéz szótlánul szólni hozzád,/ megcsonkolt, kivérzett, hazátlan ország;/ mert néma vagy, és néma vagyok én is,/ e némaság hiába serkedt vér-íz.//(...) Akárhogy is, minden összejtünk sejtji,/ bár elbuktunk, nincsen jogunk feladni,/ igazságunk cserélni szolga-szóra,/ a kimondhatatlant kimondhatóra.” (*Olyan nehéz...*); „Ifjú csillag gyúl az égen,/ öreg lámpás, ég a Hold./ Káprázattal teli minden,/ ami van, és ami volt.// Nehéz szekér, alig mozdul,/ jobbra-balra ing az ég,/ szállingózva űri por hull,/ sarjú szénánk szanaszét.//(...) Miért késik, hol a hajnal?/ Láthatatlan szekerünk/ el se indul, üggyel-bajjal/ egy helyben dülöng velünk.// Éjszaka van. Senki se vár./ Patkó koccan: kici-koccc./ Fényt, meleget közeleg már,/ aki hoz, de jaj, ki hoz?” (*Hajnal felé*).

Oláh János az utóbbi két évtizedben szerkesztőként, kiadóként és irodalom-szervezőként több ember munkáját végezte el. Mintegy újfent igazolva a *Faust*ban olvasható szentenciát: „A törvény alól, mely az élőket sújtja,/ Csak az szabad, ki magát fölülmulja”.

A *Magyar Napló* című folyóiratot 1994 óta főszerkesztőként irányító Oláh János – akárcsak korábban a tatamin – sok-sok iponnal fenyegető támadást, nem egy végzetesnek tűnő fojtást, lábkisöprést és leszorítást háritott, mígnem az immáron tizennyolc éve szerkesztett lapot a kortárs irodalom egyik legrangosabb, széles körben ismert és megbecsült orgánumává, úgymond a magyar irodalom zászlóshajójává tette. Az újítás hagyományát a hagyomány újításával ötvöző, nagy ívű és tág horizontú szerkesztői koncepció eredményeként válhatott a lap az összmagyarság létgondjait és sorsproblémáit reveláló erővel és egyetemes érvénnyel kifejező szellemi műhellyé. A Magyarfalutól Clevelandig, Oslótól Buenos Airesig szemlélődő folyóirat főszerkesztője méltán érezheti magáénak a Kányádi Sándortól ismerős hitvallást: „Aki megért/ s megértet/ egy népet/ megéltet”. Vagy ahogy Oláh János vallomásában olvashatjuk: „Mondják, úgyesen lavíroztam a

ránk zúduló kartácstűzben, azért nem sülyedtünk el. Nem így van. Gyöngeségem ellenére az ügy, a népi irodalom iránti elkötelezettség tartotta meg a *Magyar Naplót*. Az én érdemem csupán az, hogy kitarítottam.”

A magyar ajkú közösségekért vállalt áldozatos szolgálat, az elhívásból és elhivatottságból fakadó feltétlen használni akarás hívta életre az 1999 óta működő *Magyar Napló Kiadót*, amely mostanra megkerülhetetlenül fontos, sok tekintetben példaszerű nyomvonalra fejlődött. A hiánypótló sorozataival, bátor kezdeményezéseivel is igen figyelemreméltó kiadóról Szakolczay Lajos kérdésre válaszolva Oláh János a következőket mondja:

„Miért nem adom ki a Magyar Napló Kiadónál a könyveimet, miért nem indítok egy saját életműsorozatot, kérdezed. Tulajdonképpen jogos a kérdés, de nem könnyű rá válaszolni.(...)”

Kiadóként értettem meg a mondás igazságát, amely szerint a suszternek mindig lyukas a cipője. Igen, folyamatosan mások írásainak a gondozásával kell foglalkoznom, a saját írásaim útját nem érek rá egyengetni.”

A ritkábban fényben, többször árnyékban lépegető Oláh János életére és – remélhetőleg még korántsem befejezett – életművére tekintve az állandó készenlélet és folytonos szolgálatot fölvállaló, a magyarságért és annak kultúrájáért minden áldozatot meghozó, már-már az alázat misztikájával érintkező művészi-emberi portré rajzolódik ki előttünk. Egy olyan, a megtartók fajtájából való, felelősségteljes, hűséges és nobilis jellem portréja, amelyet manapság már alig-alig látni, ezért különösképpen óvni és becsülni kell. Amikor a korábban egyebek mellett a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje kitüntetéssel, Greve-, József Attila-, Március 15-e-, Bethlen Gábor- és Márai Sándor-díjjal elismert Oláh János barátunkat kitüntetjük, azzal magyar talentumból kigyöngyözött örökbecsű értékeinket, egész nemzeti múltunkat, jelenünket és jövőnket becsüljük meg.

A Partiumi Író tábor 2012. évi irodalmi díjával kitüntetett Oláh Jánosnak szívből gratulálok, további munkájához jó egészséget kívánva és életére Isten áldását kérve!

(Nagyvárad, IX. Partiumi Író tábor, 2012. július 7.)

Radnai István

Idősíkok hegyeid alatt

„A karosszék után egy négyzet,
mint csatatéri tisztás, végzet,
a nyílt terep után a dombok,
bevetett ágy, párnáin gombok,
aztán ott elöl ég: az ablak
tiltó jeleivel a fagynak,”
Lászlóffy Aladár: Jégvirágok

lehet már negyven éve soraidat
valaki aláhúzva tette élém
ezt olvasd meg azt és így tovább
most ablakomra kívánkozik a *jégvirág*

egy *más óra ketyeg* feletted a falon
nem üt nem figyelmeztet csak a könyv
szél betüzi az ablakom előtt ha lomb-
ja vesztett fákról hullott avart lapoz
kavar *nem sírok nem bírja szóra*
verseidet melyeken elbámultam
bevallom megtehetem írtam mást azóta
hatott rám a nyelvezet ki múltban
jártam most veled sajnos megint
az olvasás akkori jelenbe vezet újra

gombhoz varrott kabát vagyok
rugóit vesztett karosszék hívogat
öreg barátom maga is halott
áthúzta az élet a sorokat
amiket rám hagyott

a könyvben az élőt keresem
feltámadott mondhatnám könnyelműen
amikor mint jégcsap az ereszen
megindul bennem a vers két barát üzen

elég a gondolat ahogy a kályhában elég
a tuskó minden görcse szikrát ereget
tűz sárkányok szájából fukar meleget
utazom sín-sorokon ma még feléd

Gondolatok Európa-szőlőhegyen

hogy mennyi félreértés uniós masz(k)lag
*ej dönts*d a tőkét jól kiasztak
de én menyecskét babos kendőt
kartonszoknyát s csipkét termő
öledet vágófésűvel borzolgatnám
hogy te inkább borozgatnál
tudod van ami a mustnál édesebb

erőm felvisz kettős csúcsú-csöcsű hegyre
s dombodon gereblyéznék egyre
se szőlő- se fügefalevél
közénk közém s a vágy közé nem fér
mint dudaszó a kettős sípon
tüdőnk ziháljon anyánk sírjon
a síron túlról boldogságunk látva

szüret van édes telihold alatt
élet sarjad hol halál arat
mely játszik sárguló levéllel
vörösbe látszik érett fürtöd
aszút mazsolázok eltévedt mé(h)vel
csókra csókot vágyam üldöz küldöz
oly kortalan olykor talán a hold ezüstje

és amíg a méh fullánkja meglep
deresednek megritkuló szőlőskertek
hajunkra szállnak fakó varjak
fázósan peckes dolmányuknak
ideje jön el s kékes szárnyuk
kékes ködbe egyre szárnyal
feledtetve minden aranyifjú szüretet

„...a szenvedélyem, az életem a munkám”

Verók Attila beszélgetése M. Soós Tamás orientalistával

M. Soós Tamás nem ismeretlen az egri közönség előtt, hiszen kicsit több mint 60 évvel ezelőtt a városban született, és egész életében soha nem szakította meg kapcsolatait a hevesi megyeszékhellyel. Közel-keleti tanulmányai, diplomáciai és kereskedelmi tevékenysége ellenére mindenkor szorosan kötődött szülőhelyéhez, és hosszabb-rövidebb külföldi tartózkodásai ellenére szíve folyamatosan visszahúzta az egykor töröktől uralt településre. Fontosnak tartom kiemelni ez utóbbi jelzős szerkezetet, hiszen élete ifjúkorától összekapcsolódott az iszlamisztikával, az arabisztikával, tehát általában véve az orientalista érdeklődés határozta meg mindennapjait. Olyannyira, hogy egy idő után a keleties életszemlélet és hitbeli meggyőződés elvezetett iszlám hitre téréséhez. Allah világa pedig nem csupán magánéletében, hanem gazdag tudományos munkásságában is kitörölhetetlen nyomokat hagyott: mára az arab–török kultúra egyik legismertebb és leghitelesebb magyarországi népszerűsítőjévé vált. Nem véletlen tehát, hogy a török állami televízió nemrég éppen vele – és még egy másik turkológus honfitársunkkal, Hóvári Jánossal, a jelenlegi ankarai magyar nagykövettel – készített hosszú interjút, amelyet hamarosan, várhatóan a jövő év első hónapjaiban egy sorozat részeként tekinthetnek meg az érdeklődők a török M1-en. Neves fordítónk némi elégtételként és elismerésként élte meg ezt a felkérést és egyben megtiszteltetést, hiszen évtizedek óta azon munkálkodik, hogy szertefoszlassa azt az előítéletet és hamis képet, amely többek között a magyarokban él az iszlám világ kapcsán immár évszázadok óta. Ennek a világnak az emberi oldalát törekedett folyamatosan bemutatni és kézzelfogható közelségbe hozni egész életpályája (publicisztikai-tudósítói tevékenysége, szépirodalmi szövegek fordítása és interpretálása) során. Ahogy maga is fogalmazott: mindig is „kaput szeretett volna nyitni a szíveken”, hiszen az elfogadás első lépcsőfokát ez jelenti.

A családi házról, gyermekkoráról, a Kelet iránti vonzalom kezdetéről, mozgalmas diák- és felnőtt éveiről, tudományos munkásságáról és terveiről faggattam Tündérpart utcai házukban egy esős októberi délelőtt, miközben szívbeli meleget árasztó, keleti eleganciával berendezett nappalijukban forró csokoládét szűr-csölgöttünk, és édességeket majszoltunk – kényelmesen elnyúlva otthonos foteljeikben. Mintha csak egy szeráj kerti beszélgetőlakába csöppentünk volna néhány órára, megfélekedve a magyar valóságról. Tényleg így éreztem, és egyáltalán nem esett nehezemre a kérdezés nemes feladata, hiszen tulajdonképpen kérdezni sem nagyon kellett. Aki ismeri muzulmán barátomat, jól tudja, hogy belőle könnyedén

és szóvirágosan ömlik a szó, tehát kérdések nélkül, monológyszerűen is képes lett volna őszintén elém tárni mindazt, ami felől egyébként érdeklődtem volna. Mindezek ellenére olykor megpróbáltam orientáló kérdésekkel és megjegyzésekkel kijelölni beszélgetésünk csapásirányát.

– *Mikor gyúlt lángra a Kelet iránti szerelem az életedben?*

– Érdekesen indult ez a szerelem. Kezdetben ugyanis sokat vacilláltam, mivel nagyon jó matekos voltam, de az egyéb természettudományi tárgyak is nagyon leköttöttek. Ám nekem ott volt egy harmadik szerelem: a vízilabda. Ezen a területen hamar befutottam, 17 éves koromban válogatott pólós lettem. A 60-as évek közepén ez egy értelmiségi család fiának kifutást, perspektívát jelentett. Éppen ezért nivellálnom, mérlegelnem kellett a dolgokat. Mindannyian jól tudjuk ugyanis, hogy akármilyen kiváló huszár is az ember, egy fenékkal több lovat – bármilyen akrobatikus legyen is az illető – képtelenség megülni. Olykor erre, olykor arra húzott az érdeklődésem. Egy dologban azonban folyamatosan kitartottam: ezek pedig a nyelvek voltak. Édesapám, az Egerben jól ismert, poliglott Soós Imre érseki levéltáros ebbéli képességeimet hamar felismerte, és nem hagyta kihunyini a nyelvek iránti fogékonyságomat. Ez családi vérvonal nálunk apai ágról, hiszen a fiaim is több nyelven beszélnek. Úgy alakult ez ki, hogy kettős mérce, kettős elvárás volt bennem. Az egyik, amikor gyerekkoromban bejutottam a Heves Megyei Levéltárba, amit akkoriban apám vezetett.

– *Ez már középiskolás korodban történt?*

– Nem, ez általános iskolás koromban történt. 12 éves voltam. Hozzátartozik, hogy a szüleim poroszos nevelésben részesítettek. Édesapám, édesanyám egyaránt. Apám egyházi iskolába járt Kolozsvárt. 19. századi tanár- és értelmiségi típus volt, aki a fiát egészen másként nevelte, mint a lányokat. Sokan szörnyülködve meséltek az ilyen emberekről egykor. Hozzáteszem, én egyáltalán nem voltam boldogtalan, nagyon szerettem a szüleimet, és borzasztóan hálás voltam nekik, mert kicsi koromtól fegyelemre tanítottak. Egy olyan regulára, amely korlát is volt egyben, de segítette az akkori életemet. És amikor apám észrevette, hogy szeretem lapozgatni az első világháború korából származó német és latin könyveit, akkor egyszer odafordult hozzám házunk lugasa alatt: „Fiam, érdekel ez téged?” Azt válaszoltam: „Igen. Olyan szépek ezek a képek!” Magyarázón tudatta velem: „Ez itt Mutius Scaevola.” Nem hagyott nyugodni a dolog: „Milyen nyelven vannak itt írva ezek a szövegek?” A latin paleográfia kiváló szakértője azt felelte: „Latin nyelven.” És 12 évesen a lugasban kezdetét vette az ókori nyelvek szemináriuma, természetesen gyerekmértékkel, gyerekeknek szóló könyvek segítségével. Csodálatos világba eveztem be: megtudtam, hogy ki volt Romulus és Remus, megtudtam, hogy történt *ab urbe condita*, Róma városának alapítása. Színes kifestők segítettek a tanulásban,

és latin feliratok vezettek egyre mélyebbre a nyelv rejtelseibe. Apám állandóan mondogatta, hogy tanuljunk, tanuljunk. Én pedig érdeklődtem. Így kezdődött. A másik szál pedig a Dunántúlon indult. Édesanyám horvát származású, arisztokrata lány volt, aki Magyarországra került. Édesapja Ferenc József szarajevói futára, majd boszniai rezidense volt. Ott is elkezdődött a mese nyaralásaim során: a turbánnal, a szerájjal, hogy hogyan verte el a bég a vízipipa szárával a feleségét, és hasonló történetekkel.

– *Tegyük hozzá, hogy ezek a dolgok attól a társadalomtól nem is állnak távol.*

– Nem, hát persze. Meg ott volt a lovas világ. Nagyapám ugyanis nagy lovászként vált ismertté, így a természetközeli életmód is adva volt. Az sem mellékes, hogy lakóhelyükön az egyik utcában horvátul, a másokban németül beszéltek. Nagyapám is így tett velem: a német nyelv használatára szoktatott. Amikor apám meghallotta, hogy a lágy latin mellett a pattogó németet is előszeretettel használom, elhatározta, hogy a német nyelv grammatikai alapjaival is megismertet. Apám elvarázsolt végül is. Mikor középiskolába kerültem, ahol komolyabban felmerült a nyelvtanulás kérdése, akkor erős német, utcai társalgási szintű horvát és szerb, valamint nagyon erős latin nyelvtudással rendelkeztem. Latinból érettségi vizsgát is tettem. A nyelvek ismerete és szeretete tehát determinálta későbbi életem. Hiába mondták már régóta nekem, hogy a vízipóló nagy lehetőségekkel kecsegtet, mégsem ebbe az irányba indultam el. Apám sokszor bevitt magával a levéltárba, a mai Sportmúzeum épületébe, ahol együtt tanultunk, vagy pedig egyedül görnyedtem könyveim fölé a termékenyítő, csodálatos csendben. Igazi goethei világ volt!

– *Hogyan jött a már felsorolt nyelvekhez a török, amelyet ma is a legjobban bírsz valamennyi idegen nyelv közül?*

– Egyik alkalommal megkezdődött a levéltár rendezése. Az akkori levéltári törvény kimondta, hogy az egyház a kezelésében lévő összes történelmi iratot jegyzőkönyv kíséretében köteles átadni egy állami intézménynek, amiből aztán megszületett a megyei levéltár. Na, ez akkor zajlott, amikor a 60-as években gyerek voltam. Egyik délután – szokásomhoz híven – a levéltárban voltam apámnál, amikor kinyitott egy dobozt, és előkerült egy arannyal leporzott szultáni fermán. Akkor az arany még rajta volt. Most, hogy a Heves Megyei Levéltár török nyelvű iratainak fordítását készítem, látom, milyen romlást idézett elő a fermánon az idő vasfoga.

– *Ekkor a török írás még legfeljebb csak díszítő sormintának tűnt a szemedben, ugye?*

– Hát persze! Apám látta azt a szikrát, ami ekkor gyúlt a szememben, és azt mondta, hogy anyám apja nálánál sokkal többet tud a török világról, hiszen egész élete ehhez a kultúrához kötötte. És akkor én a tudós család és a mesélő Balkán között „tengődtem”, ez már aztán véglegesen eldöntötte a sorsomat. Ekkortól az európai nyelveket is szenvedéllyel tanultam! És lehetőségem lett volna arra is, hogy

ezt hazámtól távol tegyem. Pólósként viszont arra kértek, hogy ne menjek el Egerből, hanem végezzem el a főiskolán a történelem és az orosz szakot.

– *Ami gond nélkül meg is történt, gondolom.*

– Igen. Tehát marasztaltak, segítettek anyagilag. Nagyon sokat jelentett nekem abban a másfajta világban a biztonság, így maradtam. Piarista és bencés iskolákban nevelkedett édesapám, annak ellenére, hogy családunk világéletében egyházi férfiak és asszonyok utánpótlását biztosította, tehát mélyen keresztény, katolikus vallású, humanista felfogású család volt, mégis realista szemmel nézte a világot mint történész. Tudása elismeréseként – és ezt el kell mondani egy ma demokratikusnak tartott rendszerben – 1962-ben a Munka Érdemrend arany fokozatával tüntette ki Kádár János. Négy levéltárat tett ugyanis rendbe: a salgótarjánit, a miskolcit, az egrit és a diósgyőrit. Ez olyan heroikus munka volt, hogy még ma is tisztán emlékszem arra, amikor édesapám elment hazulról hétfőn, és csak pénteken este érkezett meg kis aktatáskájával. Ekkoriban igen keveset láttuk, cserébe viszont emberfeletti munkát végzett: rendbe szedte, kutathatóvá tette a nevezett levéltárakat. Megtapasztaltam, hogy aki hajtott, ment előre – tudom, hogy ez a kijelentés sokaknak nem tetszik, én mégis kimondom. Közvetlen közelből éltem meg ezt, és magam is hasonlóan cselekedtem ezután. Engem soha nem diszkrimináltak. Soha nem élveztem volna egy főiskolát vagy egy ELTE-s felvételit, ha nem vagyok kiváló sportoló, hiába érettségiztem sikeresen. Akkoriban ugyanis tudvalevő volt, hogy az értelmiségi gyerekeket háttérbe szorították. Magam is letöltöttem a katonai szolgálatot, ahonnan sportbajnokként és kiváló katonaként szereltem le, de mégis kényelmetlenül érintett, hogy emiatt halasztanom kellett felsőoktatási tanulmányaimat.

– *Mikor is történt mindez pontosan?*

– 1968–69-ben. Ehhez kapcsolódóan elmondok egy tanulságos sztorit. Írtam édesanyámnak egy keserű levelet csalódottságomról. Sirámaimra anyám igazi spártai anyaként válaszolt. Így is közölték velem és bajtársaimmal. Anyai nagyapám katonáember volt, tehát szülemtől sem állt távol a feszes, fegyelmezett életszemlélet. Kása alezredes, Hódmezővásárhely katonai parancsnoka, reggeli sorakozókor olvasta fel anyám levelét.

– *Nyilvánosan? Mindenki előtt?*

– Igen. Azt mondta, így ír egy igazi magyar anya egyetemre készülő fiának, és így tartja a lelket benne. Ez meg is hozta a gyümölcsét, hiszen a katonai szolgálat után azonnal fel is vettek az egyetemre, ahol négy nyelven kellett szövegeket olvasnom és fordítanom. Bekerültem tehát az ELTE turkológia szakára, aztán a török mellé később felvettem az arabot is, mert rájöttem, hogy diplomatikai és keleti történeti képzettség török és arab szövegek olvasása perzsa nélkül nem létezik.

– *Az arab szakon sikerült ezek szerint a perzsát is elsajátítanod? Vagy a nyelvtanulás autodidakta módon történt?*

– Nem. Ezt a nyelvet több szemeszteren át tanultuk az arab szakon. Ma is kiválóan olvasok és fordítok perzsából, illetve perzsára szótár segítségével. Jól megtanultam ezt a csodálatos nyelvet. Persze közel sem tudok ezen a nyelven olyan jól, mint törökül, arabul vagy angolul, de nincsenek komolyabb gondjaim az írással vagy az olvasással. A perzsa borzasztóan fontos az oszmán kultúrában. Ez már olyan szenvedély, hogy mind a mai napig tanulok nyelveket. 38 évesen például albanul akartam megtanulni, mert rájöttem, hogy az oszmán világ egy csodálatos, soknemzetiségű konglomerátum, ahol a török mag rövid időn belül kiképzett egy hatalmas helyi apparátust, amely kiszolgálta a szultánt. A török világ sok nyelvből épült fel: a törökből, az arabból, az albánból, a szerbből, a horvátból, a bosnyákból, a perzsából és még lehetne folytatni a sort. A turkológia tehát egy különösen nehéz szak, mert a felsoroltakon kívül közép-ázsiai illetősége okán tudni kell hozzá oroszul is. Tehát 6-7 nyelvben otthonosan kell mozogni, ha az ember erre adja a fejét.

– *Emiatt vettem fel hajdanán én is a magyar őstörténet szakot a Szegedi Tudományegyetemen, hiszen hasonló a helyzet ezzel kapcsolatban is. A nyelvek szeretete nélkül ilyesmire nem vállalkozik az ember.*

– Ebben teljesen igazad van. Ugyanez a szituáció a rokon altajisztikával is. Az ősi türk–török világ csodálatos kultúra volt! Én is kacsingattam felé, de máshová szólítottak.

– *Én belekóstoltam, és megbabonázott.*

– Nem lepődöm meg rajta. Felemelő érzés a régi keleti világban megmártózni, de egyben hatalmas kihívás is. Úgy érzem, hogy a magam területét alaposan megismertem, tanulmányaimat megfelelően abszolváltam.

– *És tanulmányaid végeztével mihez kezdtél? Korábbi beszélgetéseinkből tudom, hogy – mondjuk így – „világi” pályára tévedtél.*

– Nagyon jól fogalmaztál. Volt nekem egy reális anyám, aki gratulált nekem mindenhez. Ekkoriban ugyanis főleg nevelőtanári munkám mellett a fővárosba ingáztam, hogy egyetemi tanulmányaim is haladjanak. Apám már nyugdíjban volt, én pedig fizetésemből próbáltam meg segíteni szüleimnek, és magamat is eltartani. Amikor befejeztem tanulmányaimat, és kevésbé rentábilis munkákból éltem, édesanyám megkérdezte, hogyan is képzelem további életemet. Mint említettem, nagyon reálian szemlélte a világot. Apám példájára hivatkozott, aki egész életét munkájának szentelte, megbecsült, köztisztületben álló ember volt, de havi fixből éltünk. Nem volt vagyonunk soha. Aztán jött a kapitalizmus szele. Anyám csodálatosan intuitív nő volt. Menedzsere volt az apámnak, és én akkor tanultam meg, hogy mit jelent, ha egy erős asszony van egy tehetséges férfi mellett. Ő volt a nagyasszony a családban. Hiába voltam én egy kétméteres, jól kidolgozott sportalkat, az anyám az az édesanyám volt. Mindig hallgattam rá, nem legyintettem arra, amit mond, hanem tisztelettel követtem tanácsait. Ő irányította lépéseimet más utakra.

Azt mondta: „Nézd, fiam. Mi nem élünk örökké, nem tudunk mindig segíteni, ha gondjaid lesznek. Próbáld meg feleleveníteni egykori matematikai tudásodat, menj el felvételizni a Közgázra, mert a te nyelvi képzettséggeddel a nemzetközi tanulmányok szakon még sokra viheted.” Így is történt. Bevált a jóslata. De kellett hozzá egy Berend T. Iván. Amikor meglátta a papírjaimat, külön bekéretett. A karrierem végül is itt indult el. 28 évesen. 1979-ben. A professzor úr azt mondta, hogy a török állammal a következő évben [ekkoriban polgárháborús viszonyok uralkodtak Törökországban, de a török–magyar viszonyt soha nem sikerült annyira elrontani, hogy ne maradt volna meg a kölcsönös szimpátia – V. A.] újabb diplomáciai együttműködést fog kötni Magyarország, amelynek akár én is lehetnék az egyik nyertese. A vakszerencse tehát odáig segített, hogy az ankarai Közel-keleti Technikai Egyetem nemzetközi kapcsolatok szakán két éven keresztül ösztöndíjasként tanulhattam világhírű professzoroknál. Itt kezdődött az én felfutásom és más pályára lépésem, hogy nem lettem egyből filosz, irodalomtörténész és kutató. Törökországi tartózkodásom idején ugyanis rögtön rám talált a Heves Megyei Népiújság külpolitikai rovatának vezetője, Gyurkó Géza, aki akkor a Magyar Újságíró Szövetség alelnöki posztját is betöltötte, és akire most is tisztelettel és barátsággal emlékezem. Felejthetetlen 11 évet töltöttem el újságíróként életemből. Megtanultam írni. Megtanultam, hogyan lehet minden mondatot még rövidebbre venni. Megtanították velem a szakma minden csínját-bínját. Szerettem ezt a munkát, és alázattal fordultam felé. Boldog voltam, hogy újságíró, kedvelt publicista és jó stilszta lehettem.

– *Mindez kezdetben tehát párhuzamosan folyt törökországi tanulmányaiddal?*

– Természetesen. Aztán – megismerve az olykor véres török valóságot is, belecsokva ebbe a hangulatba is – bejrúti haditudósító lettem egy központi sajtószolgálati irodánál. Akkor kiválóan tudtam már törökül, arabul, angolul, tehát minden feltétel adott volt, ami ehhez a munkához kellett. Egy évet húztam le Bejrútban. Ebből a keresetemből vettem az első lakásomat. Apámék egy kicsit kipótolták a rendelkezésemre álló összeget, és így jutottam lakáshoz. Igen fiatalon abban az időben. Végig az egri lap égisze alatt dolgoztam, mint az ezt követő években is. Bejrút után ismét Ankarába kerültem, ahol egy továbbképzésen vettem részt. Egy fogadáson megismerkedtem dr. Szentesi László nemzetközi jogásszal, Magyarország akkori török nagykövetével. A rendezvényen sokféle náció képviseltette magát. Magyaroként szeretettel fogadtak a társaságban, hiszen országunk az úgynevezett „puha szocializmus” miatt nagy tiszteletnek és megbecsülésnek örvendett. Így az onnan érkezők is. Amikor a nagykövet látta, hogy a különféle nemzetek polgáraival egész este többnyire a saját nyelvükön beszélgetek, kivel németül, kivel angolul, másokkal törökül, arabul vagy éppen oroszul, elküldte hozzám egyik tanácsosát, hogy szeretne velem beszélni, és a fogadás után vár az irodájában. Találkozásunk után azonnal

fel is vett maga mellé „tökös” titkárnónek. Boldog voltam új, egyébként remekül fizető állással, és a nagykövet mellett egy igazi lélekformáló kohón mentem keresztül, megtanultam a diplomácia alapjait, a protokollt, az előregondolkodást. Soha nem akartam azonban diplomata lenni. Mert tudtam, hogy a diplomata nem más, mint egy polgárruhás katona. Annál én zabolátlanabb egyéniség, szabadabb ember voltam. Most, hogy visszatekintek idős koromból, látom, milyen nagy hibát követtem el. Be kellett volna állnom ugyanis a sorba. De én nem voltam ilyen ember soha életemben. Ez volt az egyik ok. A másik, hogy a rengeteg utazás nem kedvezett a családi életnek. Akkoriban elvárás volt ugyanis, hogy kiegyensúlyozott család álljon mögöttem. Én pedig hol elváltam, hol nősültem, hol szeretőim voltak, hol igazi barátnóm. Ebből aztán botrányok kerekedtek, mert Eger az ilyesmihez túlságosan kicsinyke város. A sajtó támogató, mivel jól írtam, megittam a whiskyt, és szerettem a nőket, tehát mindenféle zsurnaliszta elvárásnak eleget tettem, de az egri polgári közeg megszólalt kicsapongásaimért.

– *Ekkor még nem tértél muzulmán hitre, ugye?*

– De! 1983-ban Isztambulban a katolikusról áttértem az iszlám hitre. Ennek több oka van, amibe részleteiben nem szeretnék belemenni.

– *Feltételezem, hogy ezt a jelentős lépést nem kényszerből tetted meg.*

– Nem, korántsem. Az egri érsekség részéről korábban egy óriási pofont kapott a családom. Keresztény múltamra hivatkozva ösztöndíjat kértem az akkori érsektől, amit ő az eklézsia szerény anyagi lehetőségeire hivatkozva megtagadott a már nyugdíjban lévő, de a főegyházmegyének még ekkor is aktívan bedolgozó, korábbi érseki levéltáros fiától. Nem mondom vele újat, hogy abban a korban, amelyikben én is voltam akkor, az ember duplán érzékeny minden sérelemre. Jól tanultam, és ahonnan spirituális támogatást vártam volna, onnan csak elutasításban volt részem. Áttérésemhez ez a momentum nagyban hozzájárult, valamint a Koránban való elmélyedés is efelé lökött. Végül pedig rájöttem arra, hogy az Isten egy, és nem kell szégyenkeznie senkinek amiatt, ha más néven tiszteli Őt. Tehát ha nem kellett az egyik oldalon, akkor magam szabadon megválasztottam, hogy melyik nyájban akartam bégetni. Allahé mellett döntöttem. Az egri érsekség azóta is renegátként tekint rám. De ez nem baj, hiszen előbb-utóbb úgyis rájönnek majd, hogy egy az Isten. Akkor én áttértem, de nekem ez nagyon segített a keleti szövegek értelmezésében. Némi tanulás a muftitól [mohamedán törvénytudó pap vagy jogtudós, aki értelmezi az iszlám törvényeket – V. A.] Isztambulban a mecsetek alkóvjában, ahogy Germanus Gyula leírta, azt jelentette számomra, hogy könnyedén tudtam értelmezni például a szultáni megszólításokat, a vallásjogot, ami elengedhetetlen mostani munkámhoz is. Egy második egyetem volt számomra ez az időszak. Őszintén meg kell mondanom, hogy az iszlámban és a turkológiában való jártasságomat ekkor alapoztam meg igazán. De mi történt aztán? A Németh-kor-

mány nekem sok jót hozott. Jól ismertem Németh Miklóst. Engem a demokrácia taccsra tett 39 évesen. Amikor ugyanis jött a demokratikus rendszer, akkor engem ifjú törökként tartottak számon. Nem voltam tehát bolsevik, de demokrata sem. Ez a rendszer pedig nem fogadott be fiaként. El kellett mennem külföldi zsoldba dolgozni, így lettem a Slovnaft kőolajipari vállalat egyik közel-keleti külkereskedelmi képviselőjének vezetője. 14 évet húztam le a demokráciában Erikával, a párommal a pénzügyi maffia holdudvarában, sőt sokszor közvetlen társaságában. És ha nem lett volna közgazdasági képzettségem, akkor én is biztosan úgy járok, mint az olaj-szőkítők, mert én benne ültem az anyagban.

– *Hol történt konkrétan mindez?*

– Cipruson, Pozsonyban és Egerben volt irodánk. Állandóan úton voltunk. Egy idő után jöttek a törökországi megbízások is. Rengeteget dolgoztunk, de mindig vérzett a szívem, amikor dossziékba kötött irataimra tévedt a szemem, és egyszer azt mondtam Erikának: bármilyen jól keresünk is, ez nem az én világom.

– *A filosz tehát nem halt meg benned, csupán átmenetileg szendergett.*

– Pontosan így van. A lelkiismeretemet úgy próbáltam meg tisztán tartani vagy inkább elaltatni, olykor biztatni 1989-től 1997-ig, amikor súlyos betegséget diagnosztizáltak nálam, és rögtön le is százalékoltak 47 évesen, hogy majd Schliemannhoz hasonlóan [Heinrich Schliemann (1822–1890) német régész, Trója feltárója, az égei civilizáció felfedezője, a modern archeológia neves alakja] gyűjtök magamnak egy kis vagyont, aztán régi keleti szövegeket fordítgatok, adok ki, és a tudomány elefántcsonttoronyában éldegélek majd: megveszek egy nyomdát, és alapítok egy folyóiratot, amelyben igazi tudományos eredményeket közölnek a kiválóbbnál kiválóbb szerzők. Hát, sajnos, nem így lett. Mostanról visszatekintve úgy tűnik nekem, hogy álmom megvalósult volna, ha életem nem töri ketté már említett betegségem, amelynek következtében 1998-ban, 48 éves koromban nyugdíjaztak. Ezután kezdtem ismét bedolgozni magam a tudományba, hiszen húsz évig többnyire mással foglalkoztam, és igen megfakultak már az egyetemi tanulmányaim alatt szerzett ismereteim. Nem volt egyszerű dolog újra bekerülni a tudományos vérkeringésbe.

– *Hogy sikerült a visszatérés? Milyen munkákkal foglalkoztál?*

– Nehezen ment a debütálás, de sikerült. Ami a génekben kódolva van, annak nehéz ellenállni. Ezzel csak azt akarom mondani, hogy a nehézségek ellenére hajlammal visszavezetett a keleti szövegek világába, melyektől igazán sohasem tudtam elszakadni. Egy novella-útirajzos kötetel tértem vissza, a *Milehi meséivel*. Nagy siker volt. Hamarosan azonban egy szívroham miatt újraélesztésen estem át. Amikor magamhoz tértem eszméletlenségemből, édesapám ült az ágyam mellett, és azt mondta: „Fiam, korai még, hogy te elmenj! Maradj velünk, és csináld a dolgod!” Így is történt, és azóta is minden írásom (könyveim, cikkeim, fordításaim) elkészül-

tét és megjelenését neki köszönhetem. Ma is mindennap, amikor leülök a Heves Megyei Levéltárban található oszmán oklevelek mellé, apám ott ül mellettem. Fantasztikus, elmondhatatlan érzés! Önbizalmat, kitartást ad.

– *Mikor távozott el édesapád?*

– Szívrohamom után nem sokkal. Még fel sem épültem betegségeből. Alig tudtam tisztességgel eltemetni. Útravalóként átadott szavai azonban mindmáig el-kísérnek és erőt adnak. Az ő ereje él bennem, ezt állítom váltig. A legkisebb fiam, aki közlekedési mérnök, ő örökölte ezt tovább. Ő még nálam is megfontoltabb, kiegyensúlyozottabb, és hatalmas karakter. Ő az apám igazi unokája. A nagyobbik fiam szintén reneszánsz ember, de ő már más típus. Hiszem azt, hogy van örök élet, és csak a test fárad el, de a lélek tovább járja a maga útját.

– *Ha már az útról van szó, hogyan képzeled további utadat? Mik a terveid a jövőre nézve?*

– Meg vagyok győződve arról, hogy a nagyon közeli jövőben a világ azon részéről fog szólni mindennapjaink története, amellyel magam is éppen foglalkozom. Ehhez elmondok egy történetet. 1994-ben Jeruzsálemben jártam a Slovnaft megbízásából. Megérkezésem után nem sokkal szállodai szobámban csörgött a telefon (a Moszad sohasem alszik), és egy idegen akcentussal beszélő magyar hang szólt hozzám: „Jó napot kívánok! Ön Soós Tamás, a turkológus?” Nagyon meglepődtem, hiszen utoljára az egyetemen hallottam ezt a titulust magamról. Azóta szinte csak külkereskedelemmel foglalkoztam. – „George Friedmann professzor vagyok Hustonból, holokauszt túlélő magyar. Tamás! Meglátogat engem egy nagy beszélgetésre? Küldök Önért egy kocsit” – mondta barátságosan a magát nem zsidónak, hanem magyarnak nevező professzor. Találkoztunk is egy kávézóban, ahol velem mint turkológussal szeretett volna csevegni. Honnan tudta rólam, aki ekkor már régen kupeckedésből éltem, hogy az vagyok, máig sem tudom. De ne is firtassuk. A lényeg, hogy elővezette nekem azt az elméletét, amelyet néhány évvel ezelőtt megjelent, angol nyelvű könyvében (*A következő száz év*) alaposabban ki is fejtett. Az új oszmán ébredésről, az újonnan kialakuló török egységről van benne szó. Weboldalunkon, a www.ottomania.hu site-on olvasható is róla egy nagyszerű recenzió. A könyv egyébként egy kabbalisztikus, bölcs áttekintés a problémáról. Hallatlanul jó mű! Mindenkinek ajánlom. A kétkedőknek. Azt a folyamatot mutatja be, ami felé a világ ma halad. Jelenleg még dühöng a globalizáció, de – azt írja – ennek meg vannak számlálva a napjai. A jeleket pedig már csalhatatlanul érezzük napjainkban is. Ezt azonban most nem kívánom részletezni, mert nagyon messzire vezetne.

– *Még néhány rövid kérdés. Emlegetted az előbb az „Ottomániá”-t. Szólnál egy néhány szót erről, pontosabban a Török–Magyar Baráti Társaságról?*

– Ez értelmiségi társaság, amelynek tagjai imádják Törökországot és a török világot. Bárki lehet a társaság tagja, csak szeresse az ottomán kultúrát. 2000-ben

alakult meg a társaság Budapesten, amelynek egri tagozatát 2001-ben alapítottuk meg párommal, Erikával. Célunk a helyi török emlékek megismertetése, ápolása, publikációk megjelentetése, tudományos rendezvények szervezése. Ez nagyon bejött. Az „Ottománia” nagyon ismert lett, de nem szabad elhallgatnom ebben a riportban, hogy az egri közélet és a helyi adminisztráció nekünk soha semmilyen segítséget nem adott, sőt nem egy akadályt gördített elénk. Hibás döntéseinknek köszönhetően sorra veszítjük el azokat a pénzügyileg erős partnereinket is, akik közreműködésével egy török építészeti és kulturális emlékekben megerősített Egert lehetne varázsolni a városban élők és a városba látogatók számára. Egyedül a megye magatartása változott meg két év óta, és több esetben támogatták, támogatják elképzeléseinket (török–magyar baráti fórum, török sátor stb.). Az *urbs*, a város teljes közönye, parvenüése azonban lesújtó. Itt nincs lélek a nevezett dolgok befogadására. Az „Ottománia” egy lélektől lélekgig társaság, egy utazó, beszélgető, csevegő értelmiségi csapat. Azóta a város is próbálkozik valamivel, hiszen a magyar külügy közreműködésével létrehoztak egy társaságot az iszlám kultúráért, de pontosan engem zártak ki belőle. Ezen tudós körökben is többen csodálkoztak. Az eljárást azonban nem kívánom kommentálni.

– *Igen, javaslom is, hogy másfelé tereljük beszédünk fonalát. Kik azok a személyek, akiket név szerint is kiemelnél, mert életpályád során meghatározó szerepet játszottak?*

– Apámról tudsz. Nagypapám, az ő spiritualizmusa, katonai fegyelme, közvetlensége, a vidéki, dunántúli élet megszerettetése: a lótrágyaszagú istálló, a szénaszagú pajták nagyban befolyásolták világképemet. Kiváló tanáraim is voltak. Nagyon örülök, hogy ezt megkérdezted. Szeretnék is itt emléket állítani nekik. Élén jár Berzi Piroska, középiskolai történelemtanárom. Akkoriban még tudós tanárok okítottak bennünket. Őt követte Pásztor Emilné, a latintanárnőm, Bérczes László, a matematikatanárom, és alapjában véve a Dobó Gimnázium tanári kara. Ott nem hátra, hanem előre mozdították az embert: „Sportolj és tanulj!” – adták ki a jelszót. Aztán jött a főiskolán Lőkös István professzor úr, Berzy András és Pásztor Emil. Az ő nyelvszemléletüknek, logikai módszertanuknak köszönhetően könnyedén tudtam megtanulni a nehéz keleti nyelveket is. Záhemszky László, akitől oroszul tanultam, szintén mély nyomot hagyott bennem. Fodor Sándor, az arab tanszék vezetője az ELTE-n, valamint Hazai György akadémikus úr, mai mentorom és barátom még azok, akiket Magyarországról ki tudok emelni. Törökországi tanulmányaim során szintén voltak olyan neves professzorok, akik nélkül szegényebb lenne életpályám, az ő neveiket azonban nem sorolom fel, hiszen a hazai közönségnek nem sokat mondanának. A megnevezett személyekről mertem példát venni. Voltam olyan naiv, hogy – ami nagyon tetszett bennük, azt – megpróbáltam átvenni, hozzátenni saját egyéniségemhez. Mindig is azt vallottam, hogy ez nem szégyen. Nagy tudású emberek voltak – és a ma élők még azok ma is –, akik emberileg is sokat adtak nekem.

– *Úgy látom, ez a momentum manapság nagy hiánycikk a fiatalok körében. Megfelelő példaképet (és példaképet egyáltalán) választani ma nem divat. Talán félnek is tőle egy kicsit.*

– A fiaimnak is mondom mindig, úgy sajnálom őket, hogy már egészen másfajta világban élnek, mint amilyenben mi egykor éltünk. Úgy átadnék nekik valamit abból, amit én még megtapasztalhattam.

– *Hiányoznak az emberi nagyságok, a példaképek.*

– Nagyon. Azért is vallottam be neked, hogy mind a mai napig, amikor leülök dolgozni, valaki ott ül mellettem. Apám, legnagyobb példakémem, mindig velem van. Ő és az iszlám életszemlélet, valamint a szűfizmus segít abban is, hogy empatikusan bele tudjam élni magam abba a világba, amelynek a szövegeit fordítom. Ha kell, keleti mesék hőse leszek, ha kell, defterdár a 17. századi török hódoltsági Magyarországon, vagy ha kell, török utazó a 19. századi Brazíliában. Azt kell mondanom, hogy a szenvedélyem, az életem a munkám.

– *Ezzel tudok azonosulni. Utolsó kérdésem is munkádra, terveidre irányul. Hogyan tovább? Mik a céljaid?*

– 62 évesen, pacemakerrel a mellkasomban még nagyon jól érzem magam. De ez bármikor megváltozhat. A terveimről te is és Monok István professzor úr is, tehát igen tisztelt barátaim mindent tudtok. A főiskolán szeretnék egy kis orientalista vagy turkológiai műhelyt kialakítani, amelyhez a ti segítségeteket is kérem, hiszen erre a Kulturális örökség tanulmányok szak kiváló lehetőséget biztosíthatna. Az iszlamológiai képzés szükségességét korábban elmondott példám Friedmann professzorral igazolja. Ezt erősíti egyébként az a tény is, hogy a főiskola és a Dobó-gimnázium vezetése felismerte a kínaiak egyre erősödő szerepét a régióban, és a kínai nyelv oktatásával elébe ment az eseményeknek. Ugyanezt kellene megtenni az arab és a török nyelvvel kapcsolatban is. Ehhez minden kapcsolatomat megmozgatnám: diplomáciai partnereket vonnék be, megnyerném a kupeceket, az „Ottománia” segítségével civileket is mozgósítanék, külföldi tudós-kutató barátaim közreműködésével szakkönyveket és szépirodalmi munkákat szereznek be az Eszterházy Károly Főiskola számára. Ezzel megelőzhetnénk sok más intézményt, és felkészülve várhatnánk azt a hamarosan beköszöntő időszakot, amelyet korábban már vizionáltam. A főiskolai hallgatók részéről az iszlám kultúrával kapcsolatos tudatlanság ugyanis megdöbbentő volt számomra, amikor több alkalommal meghívtatok tanszékekre előadni. A diákoknak még csak elképzelésük sincs arról a világról, amely hamarosan kézzel fogható jelenné válik majd az életükben. Amerikai típusú közhelyeket puffogatnak, és nem érzik át a helyzet komolyságát. Ez nem szégyen, de ezen a situáción változtatni kell. Ez a mi felelősségünk. Én is így kezdtem. Akkor ragadott meg ez a világ, amikor először kinyílt előttem a levéltári doboz, amelyben az aranyporos török oklevelet megpillantottam, és szinte érez-

tem a defterdár jelenlétét a helyiségben. Merni kell romantikusnak lenni. És ezt a mai fiatalok a túlhajtott materializmus miatt nem ismerik. Ez is hozzájárul ennek a helyzetnek a kialakulásához, nem csak az oktatás hiányosságai. Ezzel kapcsolatban jelent meg most egy 2010-es szarajevói előadásom angol nyelvű cikkváltozata Leidenben, amelyben arról értekezem, mit tudunk mi magyarok az iszlámról. Döbbenetes tudatlanság, butaságok tömkelege és áltudományos, szubjektív érzelmek jellemzik még a tudós társadalom egy részét is, a hétköznapi emberekről nem is beszélve. Na, ezt szeretném én legalább a saját környezetemben megszüntetni. Tiszta fejek kellene ahhoz, hogy tudomásul vegyünk az iszlám világ jelenlétét. Ma még csak papucsban surran be közénk, de néhány év múlva paripán vágat be. És nem mindegy, hogy a zablát dobja be sorainkba vagy a dárdát. Ezek tehát a terveim. Tovább dolgozom: fordítok és írok. Most nagyon boldog vagyok, mert a Heves Megyei Múzeum élére egy olyan történész vezető került (dr. Rémiás Tibor), aki azt tűzte ki célul, hogy visszaállítja ennek az intézménynek a patináját. Felkérte a Török–magyar Baráti Társaságot, hogy működjön közre kiállítások és rendezvények szervezésében. Az ilyesfajta kurátori munkáknak boldogan teszünk eleget. Egyéb munkakapcsolattal is megtisztelt, hiszen felkért a Heves Megyei Levéltárban található, mintegy kétszáz darab oszmánkori oklevél fordítására és bilingvis kiadására is (*Ottomanicum Hevesiensis*). Az első eredmények a Vármúzeum évkönyvében hamarosan olvashatóak is lesznek. Jelenleg talán ez a legnagyobb szabású munkám. Aztán persze vannak még terveim, attól függ, hogy meddig éltet Allah. Nagyon hiányzik a piacról egy objektív Atatürk-életrajz. Ezt szívesen megcsinálnám. És még sok egyebet. Erre a pályára nagyon igaz a latin mondás: „*Ars longa, vita brevis est*” (Az élet rövid, a művészet örök”). Olyan kimeríthetetlen a feldolgozandó témák tárháza, hogy azt még elképzelni is nehéz. Ezt a szemléletet adom át nálam arabul, törökül vagy éppen perzsául tanuló diákjaimnak is, akiknek folyton mondom, hogy én is sokat tanulok tőlük, amiért nagyon hálás vagyok. Nem szabad, hogy eluralkodjon rajtunk az önteltség, hogy mindent tudunk, sőt jobban tudunk másoknál. Hogy klasszikusokat idézzek, ne essünk az alábbi hibába: „Túl sokat állítottál, ezért éhes maradtál”.

– *Ez végszónak is kiváló, igazán bölcs, megfontolásra érdemes tanács. Köszönöm szépen a beszélgetést.*

– Én vagyok hálás, hogy az Agria főszerkesztője, Ködöböcz Gábor tanár úr helyet biztosít gondolataimnak általam is nagyon tisztelt lapjának hasábjain. Köszönöm továbbá, hogy egy általam szintén nagyon tisztelt barát kérdései nyomán őszintén megnyílhattam, és olyan dolgokat is elmondhattam, amiket máskor és máshol eddig soha nem tettem meg.

Lukáts János

Látogatóban a zöld bölénynél

Most észak felől indult neki a hegynek. A hegyek észak felől sötétebbek, mohosabbak és meredekebbek. De meg kevesebben is járnak errefelé, távolabb esik a városoktól, a vasúti fővonaltól. És kisvasúttal döcögni jó, a tömegből kimenekülni jó.

Manapság az emberek félnek az egyedüllétől. Magányt emlegetnek, amely rettenetes, meg, hogy *az ember társas lény*. Az ember persze társas lény, de nem csordalény. A legjobb társ az ember számára – saját maga. Lőrinc soha annyi bölcs gondolatra nem jutott, mint egyedül való hegymászásai közben, meg ahogy magában úszva ölelgette a Balaton hullámain.

Most a hegyek hullámán igyekezett fölfelé. Nyári délután volt, mozgás ilyenkor nincs az erdőben, a szárnyasok és a négy lábúak nyugodtan gubbasztanak a fészükön, a vackukon. Csak a kétlábúak nem bírnak magukkal...! Lenn csupa tölgy volt az erdő, cirmos fény a zöld ágak között meg a barna avarban. Lőrinc hallgatta a saját lélegzését, szép, szabályos volt még ez a lélegzés. A hátán azért megindult már egy apró verejtékpatak.

Mint a váglyakozó szerelmes, olyan volt az erdő, rejtőzködő és kitárulkozó egyszerre. Aki rekordot hajszolva rohan végig rajta, attól örökre elrejtje magát, aki haza jön hozzá, az előtt szépen bontakozik. A csönd nem némaság, amint az egyedüllét sem magány. Csak a hallgatás jó állapota, amikor elszégyellik magukat a fölösleges szavak. Amikor ember és állat szétnéz maga körül, és elégedett azzal, amit hall, amit lát.

Nem véletlenül választotta Lőrinc útválat az északi hegygerincet, a dédesi váromot. Még a tavasszal olvasott a tatárjárásról, a nagy pusztulás után épült ez a vár ide, a rengeteg fölé, a megközelíthetetlen ormok tetejére. Magyarországon a jó megoldások többnyire a jóvátehetetlen pusztítások után születnek. A dédesi vár állt itt néhány évtizedig, aztán csöndben romlásnak indult, anélkül, hogy az ország lakók legtöbbje akár a létezéséről is tudott volna. Aki ide följön, aki innen lenéz, az megért valamit... Talán azt, hogy ide kellett építeni egy várat a pusztai lovas áradat ellen? Vagy azt, hogy miért kellett – vagy miért kellett volna jobban! – megvédeni ezt az országot. Egy omló fal, egy romló ablakszem..., a fatörzs, amely gyökerével egybetartja a hajdani őrtornyot, már akár hétszáz éves is lehet. Csak a szemével tapogatja az ember, milyen föltartóztathatatlan a múltó idő. És milyen szívós az emberi mű, amely képes dacolni vele, akár a romjai által is.

Egy sas libben le a völgy felé, fészket a fa koronájába rejthette, Lőrinc percekig kutatja szemével az állat otthonát, hasztalanul. Talán megállt – mondják – a sasok

pusztulása. Kilövése, elvándorlása, elijedése, vagy talán összejöttek ebben az utolsó, sasnak való fellegvárba, a dédesi hegygerincre, a Bükk-fennsík északi, árnyékos oldalára?

A nap a leghosszabb és a legkalandosabb nap végén is csak elindul lefelé, így volt ez ma is. Lőrinc szemrevételezte a világot, utolsó világos állapotában. A hajnal és az alkonyat az a két pillanat, amit a városlakó talán soha nem lát az erdőben: az ébredező és az elpihenő természetet. Az erdő persze sötétben is erdő, és világosban is, de ezt az erdőjárók és a hegylakók egy kicsit másképp látják.

Lőrinc a keskeny hegygerinccen eltekintett kelet felé. Maga szemével látta: hatalmas, zöld bölény hevert a völgyben, nyaka púpja a legmagasabb csúcsok fölé magasodott, fejét pedig (azt az óriási, busa fejét) a fennsík szélén pihentette. Mozdulatlannak tűnt, harmincezer éve legalább, Lőrinc úgy vélte mégis, mintha hatalmas horpasa emelkednék és sülyedne a lélegzet súlya alatt, hátán-fején az erdő zöld bársonya meg-megrendült az esti szélben. A zöld bölény úgy hat kilométeres nagyságában feküdt a Bükk-fennsík előtt, három szép görbülete ívelt egymás fölé, amelyet fények és árnyak taglaltak. Egyre inkább árnyak! Lőrinc képtelen volt levenni róla a szemét, figyelte a mozdulatlant, amely lehetetlen, hogy meg ne mozduljon, hogy föl ne tápáskodjék. És figyelte szívszorongva, amint a hatalmas formák fölött ma este is győznek az este sanda árnyai, amint elhessentik és kiűzik a fényt a világ legjámborabb bölényéről, aki ma éjszakára is ott marad sötétben. Igen – gondolta Lőrinc reménykedve –, majd éjszaka! Fölkel majd akkor ez az én bölényem, fölkel, kiissza a völgy csörgedező patakját, aztán egyetlen mozdulattal fölugrik a fennsík tetejére, patája nyomán beszakad a föld, megrepednek és a völgybe görögnek a sziklák, ő maga pedig holnaptól ott fog állni iszonyú magasan és roppant méltóságosan, a fennsík tetején, leszegett fejjel, mozdulatlanul.

Lőrinc megéhezett, hogyne éhezett volna meg, a töfögő kisvasúton, déltájban evett kapkodva egy kockasajtot, most pedig már este hét óra volt. Terebélyes galagonyabokrot keresett, lehet som vagy fagyal is, csak leveles-lombos legyen. Eső a legszárazabb nyárájban is leköszönhet a hegyben járókra, ez már az esők sajátja. És Lőrinc csak egy hálósákot hozott magával, dacból, elég kell, hogy legyen. A tábortűz, amelyet az út porába rakott, rőzselábon forgó lángpalotát épített föl az éjszakában. Fölülről nagy bükkök bámulták az izgó-mozgó jelenséget, a somkagalagonyák legszívesebben a tűz mellé telepedtek volna.

Szinte hallotta, amint a tenyérnyi mangalicaszalonnából kicsordul a zsír. – Derék jószág – gondolta Lőrinc –, jó ügyért áldozta disznóéletét! – A kőlapon zsírcseppek pettyezték már a kenyerét, a sült szalonna illata Lőrinc orrában ingerkedett. Késével lehúzta a nyársról a megkunkorodott ennivalót, és csikokra nyiszálta. Hajdan volt kutyája jutott eszébe, hogy csillogott az állat szemében a tűz vörös fénye, és milyen ügyesen tudta szájával lekapni a szalonnát a bicska hegyéről.

Manapság az emberekben nagy-nagy bizalmatlanság él a hegybe látogatókkal szemben. A teljesítmény bővületében élnek, mégis, az erőfeszítést nem bírják látni. Ha valaki gumikötélen leugrik a szakadék fölött, az kreatív önmegvalósító, ha valaki cápák között könnyűbúvár, az férfias ellazítás, de aki föllépked a hegyek csöndes birodalmába, és az ég alatt éjszakázik, az renitens nomád. Az ilyesmit – mondják – tizenhat éves korára kinövi az ember! Lőrinc már kétszer tizenhat is elmúlt. Sose szerette a kempingek nyüzsgését, a benzinbűzt, a hamburgert és a jeges kólát, a zsivajos összezártságot jópofáskodó idegenekkel. Meg a tomboló decibeletet.

A tűz már hamvadozott, egy-egy pernye föl-föllebbent belőle, aztán a sötétben valahol földet ért. Lőrinc homokot szórt a tűzre, két maréknyit, hármat. Aztán megszámolta az erdei hálózobáját ma éjszaka körülálló, világosszürke bükkfatörzseket. – Ezek minden éjjel így nézik egymást! – gondolta.

Hogy a sötétben félni kell, akármitől, mindentől, na ezt hagyta el tizenhat éves korában! Kétszer is körüljárt, belenézett és belehallgatott az éjszakába, a neszek lehalkultak, lassanként aludni tértek, a fények a legkisebbre húzták össze magukat. Árnyék egy se maradt. Fönn a csillagok..., soha olyan csillagos éjszakát, mint a Bükk oldalában. Aki itt fölnéz, megérzi, hogy közelebb van a föntiekhez. És talán nem csak azzal a kilencszáz méterrel.

Hátborzongató gyermeksírással riadt, talán már álmából. Jajongás, zokogás, mintha elkárhozott lelkek kórusa tartana próbát, Lőrinc hátán a hideg rémület futkározott. Hol innen, hol meg amonnan szólt a lidércek kara, mintha ágról ágra libbennének az éjszakában. – Macskabagoly! – súgott a tudományos ismeret Lőrinc fülébe, aztán hozzászisztegette: – A franc essen beléd! – és nyakig felhúzta a hálósák villámzárját. Sokat megélt törét azért megmarkolta, úgy hallgatta a hivatlan, duplanevű látogatót, akit nyilván a tűz, a mozgás és a sült hús illata csalt Lőrinc nyughelye fölé. Az álom kiröppent a szeméből, nem is tért vissza, amíg a bagoly el nem rikoltozta magát a völgy felé. Talán ott mesélte tovább éjszakai kalandját macska- és bagolytársaknak a rejtélyes tűzrakó, félnék húsevőről. Amint a rettenet kezdett kiállni a tagjaiból, Lőrinc újra megvigasztalta magát, hogy semmi félnivaló sincs egy éjszakai erdőben, és hamarosan mély álomba merült.

Kopogás, nyáreji zápor öntözte a Bükk-fennsík északi kaptatóját. Villámok fényében láthatta a zöld-fekete hegyoldalakat, az erdő homályába pedig beledöfködött a váratlan fénykard. „Inkább a macskabagoly!” – nyögte Lőrinc, megbocsátva a korábbi rémítetőnek, de a mennydörgés elnyomta a bagolyjajongást. Az eső dermesztően csurgott a galagonyáról Lőrinc nyaka közé. Homlokáig húzta előre a hálósák fejfedőjét, amely nappal könnyű volt és elegánsan világoskék. Most jég-hideg és egyre nedvesebb. Lőrinc jobb marka még mindig a vadásztört szorongatva, balja pedig óvatosan végigfutott a hálósák selymes bélésén. Még száraz volt, de már hideg. Talán mégis jobb lett volna a gumiköteles ugrálás? Soha!

És mit csinál vajon a zöld bölény? Hja, könnyű neki, ő harmincezer év alatt megszokhatta az ilyesmit, Lőrinc csak ma délután érkezett, és tessék...! De legalább megázik az a bűdös, kiáltozó bagoly is.

A hálósák alja, mint a jégverem, a hideg pedig akár a kígyó, úgy siklott egyre följebb, a dereka felé, a bal könyöke kilógott a galagonyabokor alól, és mintha vízesésbe került volna. Mocarogni tilos, a mozduló testrészek helyét a hideg és a patak foglalja el. Lőrincnek egyszerre hihetetlen érzése támadt: „Szomjas vagyok!” Kinyúlt a vizes edényért, amelynek oldalán csorog az esővíz, és jót húzott belőle. Bugyborgott üvegében a forrásvíz, arcán pedig az esővíz, Lőrinc megállíthatatlan nevetésbe kezdett, majd, mint akit a vízcseppek kibékítettek az esőcseppekkel, szépen elaludt.

Párak párnái közt ébredt, a párak a bokrok között lógtak kifeszítve, a fák alsó ágai közé ültek, a völgyet pedig színültig megtöltötték. Lőrinc aggódva evickélt elő langyos-nyirkos burkából, és meresztette a szemét kelet felé. Szürkeség és gomolygás volt arra is, nyoma se zöldnek vagy bölénynek. – Csak nem futott föl éjjel a hegyre? – tette föl magának Lőrinc a néma kérdését. – De nekem jó volna egy kis melegteremtő mozgás! – Kicsavarta ágyából és derékaljából a vizet, állva bekapott egy savanykás paradicsomot. Hogy ne vágyjak vissza erre a hidegtelelős helyre! A mai csutkát a tegnapi parázs hamuja közé hajította, és elindult.

Az éjszakai eső minden port letörölt a világról, a feketék fényesen csillogtak, a zöldek eszüket veszve zöldelltek. Szavak helyett a színek beszéltek ma reggel. Föllebbent a köd, az eső elállt, a nedvesség, amely Lőrinc hátán végigfutott, a fölfelé kígyózó út adója volt. A hely neve, ahol járt: Ördög-oldal, többször is megjárhatta ezt az utat, aki a nevet adta neki.

Kanyartól kanyarig, fától fáig tartott egy-egy útszakasz, szaporán futott a lélegzet ki s be a torkán. Egy hegyjáró lépkedett vele szembe, fejét csóválta a meredek lejtőt látva, Lőrinc úgy nézett rá, mint a macskabagolyra. Aztán megbocsátott neki: - Ennek is föl kellett jönnie valahol, meg majd én is baktatok lefelé! – gondolta.

Egy fordulónál még kipillantott kelet felé. Borús volt a reggel, de már szedegette zsákjába a ködöt. Lőrinc megnyugodott, ott hevert a zöld bölény, nem rohant föl az éjjel a hegyre. Minek siessen, ha már várt harmincezer évet?!

Fecske Csaba

A 70-kedő Serfőző

Költőtárs, szinte hihetetlen,
hogyan éveid száma immár hetven.
Ám a számtan tévedhetetlen,
bizony, megnyugodhatunk ebben.
Mért voltál ilyen élhetetlen?
Hiába is mondd: ezt nem!
Megkapod, mint az influenzát,
tollad verset ritkábban nemz hát

Szupermarketek, s nem Közértek.
Ugyan kinek érdekel ma a közérdek?
Noha egészen más a te vágyad,
növesztel sok szép szarkalábat.
Fogad, hajad egyre kevesebb lesz,
félve közelítesz kedvesedhez.

Szél játszik gyérülő hajaddal,
keserűséged ne tagadd el:
elidegenül a magyar dal,
cudarul bánnak a magyarral.

Cipelője te, hetven évnek,
műveid lassan révbe érnek.
Gondolj a régi szép időkre,
a múzsákra, a drága nőkre,
a verslábakon elmenőkre.
Nem úszták meg szárazon ők se.

Bertha Zoltán

A drámaíró Serfőző Simon

A kiváló lírikus költő, regényíró és novellista, esszéíró, publicista, riportszociográfus, a valóság- és vallomásirodalom számtalan műfajának a legszélesebb körben is nagyra becsült és népszerű művelője, a hetvenedik születésnapját ünneplő alkotóművész, Serfőző Simon – ahogy azt a kelleténél kevesebben tudják – kitűnő drámákat, színjátékokat is írt az elmúlt évtizedekben. Életművének ez a területe annak ellenére kapott utóbb talán kisebb figyelmet, hogy első darabjait nagy sikerrel játszották a Miskolci Nemzeti Színházban a hetvenes években, vagy hogy az ezredforduló ünnepén bemutatott Szent István-színműve az akkori idők egyik legkülönlegesebb produkciójának számított, egyik legérdekesebb és legizgalmasabb kulturális színfoltjának bizonyult: szülőfalujának főterén, Zagyvarékas központjában mutatta be népszínházi formában hivatásos és helybeli amatőr előadók közös csoportja – kirobbanó sikert aratva. (A művet azután rádiódráma változatában is sugározták.) A magyar társadalmi és történelmi sorsdráma olyan remekei sorakoznak tehát a neves író pályáját meghatározó alkotások vonulatai között, amelyeket közösségi emlékezetünk és eszmélkedésünk igazán maradandó értéket képviselő szellemi-művészi dokumentumaiként tarthatunk számon.

Az életmű legjava termése – válogatott kiadványsorozat formájában – eddig négy reprezentatív kötetben látott napvilágot (a Püski Kiadó jóvoltából): 2002-ben a *Gyerekidő* című önéletrajzi regénytrilógia, 2003-ban *Közel, távol* címmel a kiemelt versek gyűjteménye, 2007-ben *Még nincs vége* címmel a riportoké, lírai tudósításoké, jegyzeteké, s egyéb közéleti írásoké, illetve interjúké, s közöttük a *Mindenáron* című drámakötet 2005-ben. (S még akkor nincs is köztük kisregényeket, elbeszéléseket, rövidtörténeteket összegyűjtő prózakönyv.) Ez utóbbi – a *Mindenáron* – tartalmazza tehát azokat a darabokat, amelyek szerzőjüket a modern magyar színműirodalomnak is az élvonalába helyezik. Azok szellemkörébe, akik a lélektani-analitikus dramaturgiai hagyományt a szociális és historikus sorsproblémák példázatos, egyszersmind katartikus megjelenítésével szervesítették a huszadik század derekán megújuló magyar drámaírásban, s akik azután folytatták ezt a szemléleti és formatradíciót az újabb időkben is (elsősorban Móricz Zsigmond, Németh László, Illyés Gyula, Kodolányi János, majd Sarkadi Imre, Sütő András, Páskándi Géza, Csurka István, Szakonyi Károly, Kocsis István és a többiek). Ettől a klasszicizáló alapvetésű és nemzeti szellemű színjátszástól azonban nem idegen a modernség sokféle gondolati és formanyelvi sajátossága sem, a stilizáló tendenciáktól az abszurdba hajló groteszken át a népi humor forrásainak bő alkalmazásáig semmilyen törekvés, ami csak frissíteni tudta az évszázados, sőt évezredes színpa-

di felfogás- és előadásmód fundamentumára támaszkodó törekvéseket. Ahogyan például Tamási Áron is – aki azt vallotta, hogy a színház a művészet templomaként kell, hogy szolgáljon a közönség és a nemzeti közösség számára – különleges folklorisztikus és mitológikus elemekkel gazdagította újszerű és világirodalmi szempontból is korszerűen eredeti népi játékeit. Serfőző Simon színdarabjai szintén elevenen funkcionáló példái annak, miképpen ötvözhető a pszichologizáló, moralizáló vagy historizáló drámai ábrázolásmód a jelképes-parabolikus jelentés- és sugallatképző technikákkal, s az erkölcs-, társadalom- és személyiségfilozófiai létproblematika hogyan emelkedik távlatos egzisztenciális horizontok és perspektívák magasába. Az etikai dimenzió kiiktathatatlan dráma művészeti lényegsajátosságokkal: a konfliktusos, középpontos vagy mitizáló személyiségképletezés érzékletes, szemléletes, örökérvényű eszmei és gondolati tanulságokat mozgósító elementáris életszerűségével töltkezik. A lélek többirányú kötelmeit megvilágító dikció öntanúsító erejével: hogy átérezhessük mindazt, ami az adottságok és a vágyak, az emberi és az emberfölötti szférákhoz köti a humanitás értelmi és az érzelmi övezeteit, jelentéstartományait. Az emberi identitás és a nemzeti hagyományközösség kölcsönös feltételezettsége úgyszólván evidencia ebben a modern realista-klasszicizáló drámatípusban, amelyben a naturalisztikus vonások a metaforikus elvonatkoztatás és általánosítás megrendítő eszközeivel egészülnek ki, s amelyben a mélységfeltáró drámai létvizsgálat egyszerre viseli magán az emberszemléleti archaikum patináját és a feszültségteremtés modern és egyetemes nyugtalanságát. Olyan világlátás modellje alakul így ki, amely csakugyan a nemzeti jelleg sajátos mintázatát hordozza, markírozza, nyomatékosítja. Mert az örökös sorsküzdelemben megedzett lélek a nyomorúság és a közösségi kiszolgáltatottság körülményei közül mindenkor a hit és az emberség motívumai szerint igyekszik kiszakadni és kiemelkedni, mindig remény és reménytelenség ütközőpontján birkózik a külső és belső hatalmakkal. A létezés drámaisága a dráma mű mélyszerkezeti feszültségdimenzióiban alakul tehát újjá, s a konfliktustartalmak megszenvedett életszituációk kínzó vívódásait, törvényszerűségeit ábrázolják. Az önreflexív intellektuális átvetítések pedig az ideák és ideálok követhetőségét, az adottságokhoz viszonyított tényleges alternatíváját hangsúlyozzák – a reális és elvont tudatszférák hatásos és dinamikus erőteljes egybejátszásával.

*

Válságos történelmi időket dramatizál Serfőző Simon első darabja is már, élesen tragikus, illetve tragikomikus, groteszk vonásokkal dúsítva. A *Rémhírvivők* (1975) az ötvenes évek végi téészszervezés minden hírhedett galádságát felvonultatja a fenyegető zsarolástól a megvesztegetésig, a hazug ígéretéstől a fizikai megtorlásig és tortúrákig (a belépni nem akarókat „megkocsikáztatva” puhítják meg, azaz hatékonyan elagyabugyalják) – de bemutatja az ellenállók felőrlődését,

demoralizálódását és végső ellehetetlenülését is. Ez a népi írói tradíciók nyomdokát követő parasztdráma vagy társadalmi krízisdrama a zsáneres jelenetek vaskos népi realizmusától a példázatos végzetsituációk olykor bohózatos, „tragifarce”-os modellálásáig ível. Az agitálókra baltával ráijeszteni vagy előlük akár elrejtőzni, elbujdosni – ólak, kazlak mögé vagy a mosóteknő alá bújni – kész parasztszaladok egymással is csak marakodnak, hogy melyikük a gyávább, a megalkuvóbb, az önfeladóbb. A vergődő-veszekedő önmarcangolástól és az öngerjesztő riogatástól felhevülten az őszinte sajnálkozás elemi közhangulata ellenére egymásra uszulkan szegényebb és módosabb gazdák, a másokra mutogatva egymást okolják, vagy éppen irigykednek, vészmadárkodnak, kárörvendenek. A nyomorúság és a tehetetlen megalázottság legmélyebb bugyraiban bontakozik ki azután az életmódváltás döbbenetes tragikuma. Hogy nemcsak azért volt hiábavaló az ősi munkaösztön szerinti (amúgy végletesen önkizsákmányoló, önemésztő) többre törekvés, az örökös földműves („földet túró”) robotolás s most a saját birtokhoz foggal-körömmel való ragaszkodás, mert úgyis minden odavész. Hanem azért is, mert akinek érdekében ez az életáldozat nagyrészt végrehajtatott: az új nemzedék, a fiak már megutálták a paraszti létformát, s könnyedén dobnák oda a szülőktől vérrel-verejtéssel megszerzett és örökségnek szánt kisföldvagyont.

Az *Otthontalanok* (1979) a földjeiktől, falvaiktól immár végképpen elszakadt ipari segéd munkások, a „fekete vonatokon” több száz kilométerre ingázók, a külvárosi munkásszállásokon, nyomornegyedekben, lepusztult albérletekben tengődők mélyvilágát tárja elénk: a nincstelenség és a kilátástalanság naturalizmusával, durvaságával, a környezet determináló hatásával, a stílus ösztöndiktálta nyerseségével. (Találó párhuzammal emlékeztet Bakonyi István az *Éjjeli menedékhely* nyomasztó hangulatú miliőjére.) Pontosan leképezett hetvenes évekbeli típushelyzetek és tipikus magatartásmódok kerülnek színre az alsó néprétegek mindennapos létharcának, a társadalmi erózió felgyorsulásának, a családok felbomlásának, a szülési hajlandóság rohamos apadásának, az abortusz terjedő divatjának, a vak gyarapodásvágy legtorzabb következményeinek a jelenségköréből. A szerves közösségiség és a működőképes tradicionális morál kereteit drasztikusan szétzúzó rendszer megoldhatatlanná fajuló közállapotokat teremtett, s a tömegurbanizáció, a természetellenes kétlakiságba kényszerítő elgyökértelenítés minden gondja-baja lecsapódik a különféle korú és jellemű emberalakokban. Visszautak vagy felfelé mutató, kecsegtető perspektívák nélküli űrben hanyódnak. Az egyiknél úgy fejeződik ki a honvágy, hogy a munkásszálló börtönrácsos ablakába tett cserepekben palántákat nevelget, a másik inkább az önző nemtörődömségbe menekül, a harmadik a váláshoz vezető ivászatba, s megint egy másik házasság úgy törik szét, hogy önálló lakás hiányában folyvást a könyörtelen (s a férj számára boldogító) magzatelhajtást kell választani. Ebben a „rohadék életben” mi vagyunk a piszkos,

alja munkára szegődők, „a városok cigányai”, fakad ki egyikőjük, de a falun maradó – és szüntelen, eszeveszett hajszában görnyedező – öregebbek is csak szitkozód-
nak: „Városon még ha az utolsó munkát végzi is valaki, azt is többre becsülik, mint
azt, aki falun van. Ahol nincs becsülete a földnek, semminek.” Az organikus ön-
szerveződésétől eltiltott társadalom halálos sorskérdései nyilallanak itt fel, a szo-
ciális katasztrófa rémsejtelmek, a deformált mentalitások és kényszerreakciók, a
harag, a gyűlölködés, az elégedetlenség, az egymásra támadások közegében. Mert
e szerencsétleneknek valamiképpen mindnek igaza van, az érdekháborúságban
és az erkölcsi konfliktusok sokaságában törvényszerűen egymást falják – a valódi
felelősök elleni lázadásnak az esélyétől is messze elzárva. Az értelemvesztés és az
elidegenedés egzisztenciális, történelmi, pszichológiai sokértelműsége gazdagon
ecsetelt, vérbő és helyzetkomikumban is bővelkedő jelenetekben, lendületes kép-
sorokban, pergő dialógusokban, csalárd reményekkel és talmi ábrándokkal vagy
éppen torokszorító önostorozásokkal teli monológokban vetül ki. A szenvedés
egyetemes, a humanitás megannyi erőfeszítése és virtuális értékképviselője pedig
ugyanabba a kínba, sárba, semmibe hull.

A *Mindenáron* (1985) című groteszk tragédiában mindez egyfajta haláltáncsze-
rű végkifejletbe fullad: az öregségükre egyedül hagyott vagy szociális otthonba
dugott idős falusi szülők sorsa bármily tébolyodott ellenkísérletek dacára megpe-
csételődik. Az ingázás, a kettős teher alatt összeroppanó férjét éppúgy, mint saját
magát agyonhajszoló (egyúttal a vak kaparítás gyilkos elviselhetetlenségét meg-
testesítő) anya csupa boldogító szándékkal gázolna át a lánya életén is, akit – a há-
zért, pénzért cserébe – végleg magához láncolna, ráadásul kizárólag diplomás vőt
követelve. A már megesett menyasszonnyal elköltözni kívánó egyszerű udvarlót
így kényszerűségből orvosnak állítják be előtte, míg minden ki nem derül, s a kép-
mutató lagzi az apa halálával egyidőben nem zuhan a teljes összeomlásba. A fél-
reértések, a bonyodalmak akasztófahumoros fordulatai (a problémaösszetettsé-
g és a markáns gesztuskarikírozás sajátos együttesében) úgy torkollanak a nagy-
zolás, a rongyrázás, a kivagyiság farsangoló komédiájába, burleszkes „tévedések
vígjátékába”, hogy közben az összeegyeztethetetlen életelvek, életigények közötti
legmélyebb szakadékok is elősötétlenek. A lélekölő „igahúzás” felesleges mártíri-
umában és a szerzés mániájában összeroskadó zsarnok anya elevenen példázza
az önmagából kiforgatott társadalmi rétegek céltalan, téveszmés küzdelmét, lét-
bizonytalanságról árulkodó érzelmi betegségét. S a feloldhatatlan érdekütközé-
sek sokoldalú revelációjában – sőt szereplői megfogalmazásokban – a történelmi
oknyomozás lényegre vezető eredményei is felvillannak. Az apa és barátja szerint
azokat kell hibáztatni, „akik hatvanban kiraboltak minket. Ha meghagyják, amink
volt, a fiunk itthon marad. De hogyisne! Meg kellett fojtani a parasztot, kisemmiz-
ni”; „nemcsak a vagyónkájából, az életkedvéből is kivetkőztették az embert!”

És montázs szerkezetű szövegszöttesben kiszélesedő történelmi tablót (kissé madáchi jellegű jelenetképző technikával) vázol a *Jövőlátó* (2000) című folklorisztikus (rusztikus humort, népdalt, katonanótát, szakrális-liturgikus népéneket, profán adomát naiv bájjal mozgósító) misztériumjáték vagy mirákulum – stilizált pillanatképekkel az ország ezeréves sorsáról, Szent István álmában, töprengésében feltoluló mozzanataival az országvesztéseknek, tatár- és törökdúlásoknak, idegen megszálló hatalmak alá vettetéseknél, leverett forradalmaknak, háborús vereségeknek, Trianonoknak és diktatúráknak, megghiúsult szabadságtörekvéseknek. A király legendás életét (a félpogány lázadásokat elfojtó küzdelmekről a fiához intelmeket intéző gesztusokon vagy a szent életű, így utód nélküli Imre herceg halálának átélésén keresztül a búcsúzkodó öregségig, az országot a Mária oltalmába ajánló imádságig) és a népe jövőjét mozaikosan összeillesztő kettős időrendben az aggodalom növekszik és a kétségek fokozódnak; s a magyarságfeltés indokoltsága fohászos és oltalomkérő imákban domborodik ki. Az előérzetek és látomástapasztalatok arra tanítják Istvánt, hogy így könyörögjön: „Fegyverrel, sem semmilyen kényszerrel meg ne hódoltassunk: ne váljunk kiszolgáló néppé, parancsvégrehajtó néppé soha! Martalóc népek martalékává soha!” Az eltökélt identitásvédelem, az önérzetes nemzetépítés és megmaradásakarát (hogy a hazánkat „el ne lakják előlünk”, s nehogy „önmagunk ellen forduljunk” vagy „önfeladó nép legyünk” – hiszen „Isten is akkor segít, ha mi is segítünk magunkon”) mindenkor aktuális szentenciái ezek, hol a belső álnoksággal, testvérháborúsággal vagy önfeladó beletörődéssel, hol az érzéketlen külső uralmi agresszivitással szemben. Mert például a keresztény Európát vérvével is annyiszor megvédő magyarság, a magyar kultúr-nemzet helytállását miképpen becsülik és viszonyozzák a nyugati hatalmak? Országdaraboló Trianonnal vagy ötvenhatos magára hagyásával? „Igazából befogadásra találtunk-e Európa részéről? Vagy erre ezer esztendő se volt elég? Számíthattunk-e valaha is másra, mint magunkra? Mire kellettünk, kellünk mindmostanáig?” – ébresztget a szerző is a darabhoz fűzött kommentárjában.

Életérdekű válaszokat várnak az ilyen elvi s mégsem megvalósuló evidenciákat feszegető égető (s olykor kétségbeesett és kétségbeejtő) költői kérdések – miként az író által művelt összes többi alapműnemben és sokféle esztétikai-poétikai regiszteren megszólaló munkájában. Dokumentatív, szociografikus és historikus drámái is krónikás beszámolások, megrázó számvetések egy nép keserű sorsáról. Ez a nagy, körkörös és spirálisan is bejárt élményszféra és tematikai értelmezéstartomány tehát: a nemzetfenntartó magyar nép elemi megrázkódtatásai, konvulziói az elmúlt évtizedekben vagy évszázadokban. Az élethalálharc, amelynek azonban talán még nincs vége. Nincs, mert remélhetően mindig támadnak olyan írók, mint Serfőző Simon is, aki szembenéz és felráz, megmutat és megörökít – s egyben tanít és felkészít. Hogy a pusztulás veszedelmének soha ne engedjünk, s emberi és magyar mivoltunkat semmi esetre se adjuk föl.

Bakonyi István

A magunk szárnyán

(Részlet a *Serfőző Simon* című kismonográfiából)

Serfőző Simon eddigi (és korántsem lezárt) költői pályájának mintegy részösszegezése, némi túlzással azt is mondhatjuk, hogy csúcsa a 2011-ben a lakiteleki Antológia Kiadónál megjelent *A magunk szárnyán* című verseskötet. (Az Agócs Sándor vezette szellemi műhely profiljához jól illeszkedik ez a költői világ.) A pályáiv szélességének, az eddig végigfutott útnak hű lírai dokumentuma. Negyvenöt esztendővel az első kötet, a *Hozzátok jöttem* után. S ha már játszunk a számokkal, azt is hozzátehetjük, hogy egyfajta jubileumhoz is elérkezett a költő és író: ez a huszonötödik könyve. S az előzmények között a verseskötetek mellett regények, novellák, drámák, publicisztikai írások találhatók. Így teljes a kép, és *A magunk szárnyán* szép részösszegezés akkor, amikor közel a hetvenedik életév betöltése...

Az életmű kiváló ismerője, Jánosi Zoltán irodalomtörténész többek között ezekkel a szavakkal ajánlja figyelmünkbe a kötetet a fülszövegben: „Új kötete a harmadik évezred első évtizedében elvégzett tudatosítása annak, amit egész életművével üzen: „a magunk szárnyán” kívül számunkra röptető erő – nincsen. S ha önként levagdaldjuk vagy elveszítjük őket, akkor – Garcia Márquez lerongyolódott angyalaként – a világ szemetes, hátsó udvarára zuhanunk vissza. Erről vallanak Serfőző Simon verseiben a kifosztott falvak magányosan szorongó tárgyai, az ellopott gyermekkor, a szülők magyar sorsmodellé nőtt terméketlen szenvedése, a tájban látott, szülésre képtelen történelem s az itt ólálkodó harmadik világ.” Tegyük hozzá, hogy Jánosi Zoltán szövege több, mint az átlagos fülszövegek többsége: ő egyfajta minielemezést is ad a költő művéről. S közben az új kötet kapcsán kitekint az egész eddigi pályára, annak fő lírai és eszmei sajátosságaira.

A több mint félszáz vers öt ciklusba tagolódik: Minden erőm; Ameddig az ég ért; Te, aki vagy; Mégis lüktet; Át éjszakán, égtájakon. Tudatos szerkesztés és tagolás jellemzi a könyv egészét. A visszapillantó részösszegezés mozzanata már jelen van a legelső mű legelső soraiban: „Felnézek az égre, / s azt látom, / a valamikori patanyomok / ott fenn trappolnak, / a por is ott száll utánuk.” (Azon túl) A költő tekintete egyszerre irányul az égi magasba, ám a föld pora sem felejtendő számára. Megéneklí a természet alapelemei közül a vizet is, „amely a melegben / felforrt az árokban, / odafent párolog.” Hasonlóképpen az életet adó, égő Nap is főszereplő itt. A világ létezőivel közeli viszonyban van az ember, és közben újfent olvashatunk személyes életének apró mozzanatairól. Az érzelmekkel teli befejezésben pedig így jeleníti meg a mindenségbe olvadt apa alakját: „Felszállt a százholdas földekről, / odafönt parázslik verítéke. / Hangjával messze ég dörög. / Karimás bolygót: kalapom / lengetem feléje.” Már itt láthatjuk, hogy korábban ilyen intenzitással nem tapasztalt értékek hordozója ez a verseskötet. Az *Azon túl* ki-

vételes szintézisteremtésről tanúskodik, s közben olyan játékra is futja a költő erejéből, a kaszaként megjelenő „fél-Hold” párja a „százholdas föld”. A magyar nyelv teremtő erejét, pontos meghatározását, a merész képzettársítás lehetőségeit használja föl itt Serfőző Simon.

Legújabb korunkban egyre inkább jól látható, hogy a legcélravezetőbb és legeredményesebb utunk a „magunk szárnyán” repülés lehet. Ugyan az embernek kell valahová tartoznia, családba, baráti körbe, nemzetbe, hazába, emberiségbe, tehát szűkebb és tágabb körökbe, de mindenkinek meg kell tapasztalnia, hogy legfőképpen önmagára számíthat. Ez természetesen nem feltétlenül jelent elszigetelődést, de jelenthet alkotó magányt, és jelentheti azt is, hogy időnként meg kell állnunk, és sort kell kerítenünk az önelemzésre. Közvetve ezt teszi *A magunk szárnyán* költője is.

Ahogy már idézett szövegében Jánosi Zoltán írja: „Az »alulnézetnek« gúnyolt társadalomértelmezés e szárnyak révén válik felülnézetté: egy jövőjétől búcsúzni készülő ország látomásában, olyan hitelességgel, amely elemi módon hívja ki a lázadás vágyát és a »magunk szárnyán« repülés örömeinek távlatait.” Különös összetettség ez: a reményt vesztettség és az örökké élő reménység furcsa összeolvadása, amelyben éppen a nyitóversben is látható távlatosság jelenthet vigaszt.

Serfőző Simon költői világát erősen befolyásolta számos költőelőd. Ennek nyomait már korábban is láthattuk, és most, ebben a kötetben is folytatódik a sor. Újraértelmezi ezt a viszonyt, amikor „Áthallgatózva a Dunántúlra” Illyés Gyulát idézi meg, vagy amikor az alföldi közelségből Veres Péter és felesége, Juliska néni tűnik föl. Móricz Zsigmond, Nagy Imre és Szabó Pál is megjelenik képzeletében, a *Sorsuk út-végén* című vers soraiban, Sinka Istvánnak viszont egy egész költeményt szentel *Özvegyek* címmel. Mindezek a dolgok változatlanul azt igazolják, hogy hozzájuk (meg persze Ady Endréhez, József Attilához, Nagy Lászlóhoz) kötődik elsősorban, ám leginkább a morális tartás tekintetében. A sokáig agyonhallgatott Sinka István neve és példája sem véletlenül kerül elő. Balladisztikus világának, sorsábrázoló képességének hozadéka él tovább a költőutód lírai birodalmában. Ide kívánczok Falusi Márton értő kritikájának egyik részlete: „...Serfőző kultúrtája elvontabb horizonton boltozódik, mint azoké a népi íróké, akik művészetüket társadalomjobbító gondolatok és mozgalmak serkentésére is használták. [...] konkrét »reformprogramot« nem sugall, még áttételesen sem, a verseiből kirajzolódó paraszti világ pedig a lehető legnagyobb mértékben absztrahálódik...” (Falusi Márton: „Életünk mire ment rá?” Magyar Napló, 2011/8. 66.)

Az ebben a kötetben föllelhető metaforái, megszemélyesítései, szimbólumai gazdagabbak, mint korábban bármikor. A kozmikus távlatok mindeközben emberléptékűek lesznek, a távolságok elérhetőkké válnak. A mindenséget versebe foglalni vágyó költő szólal meg itt. Minden intimmé, bensőségessé alakul a keze nyomán. Ezért lesz különösen emberközpontú minden megnyilvánulása. Nemcsak a Sinka Istvánnak ajánlott versben, hanem másutt is vannak folklorisztikus, balladai, népmesei elemek, a népi hiedelemvilág nyomai.

„Anyám még látott / visszajáró lelket. / Biztosan az volt, / mert először a kazlak közt / suhant el, majd az eresz mellett. / Be is kiáltott az ajtón, / amitől a piszkavas / még másnap se mert / előbújni a tűzhely alól.” – olvassuk a *Gólya szállt* első versszakában. Így őrizi meg a költő a letűnt világ szellemi és hiedelmi kincseit és értékeit.

S az első ciklus záróversében újra leltárt készít, elszámol és részben leszámol a személyes múlttal. A múlttal, melyben „porlad rég kihalt ifúságom.” És itt és ekkor már csak a jövő számít igazán – sugallja. „De már intek csak múltra, fél világra, / másik felére merően nézek. / Minden erőm, elszántságom a jövő: / elérhessek odáig fiaként a messzeségnek”. – olvashatjuk a *Minden erőm* végén. S van, hol könnyedebben, lazábban fejezi ki mindezt. Akkor is, ha itt-ott döccen a ritmus, az ütem. Ezek között a leghangsúlyosabb a *Felragyogni* című vers, amelyben a vágyak és a való világ együtt vannak jelen, miközben élvezhetjük a népdalhatások értékeit is. Főszereplője a Nap: „Fél világ előtte, / oda kell, hogy érjen, / felragyogni reggel / a keleti égen.” Természetesen gondolhatunk arra is, hogy a Nap a férfierőt is jelképezi, és ily módon az ember ragyogni vágyását is képviseli.

A kötet különös erénye, hogy költője jó érzéssel rögzít miniatűr formában egy-egy jelenséget, élményt és emléket. Nem idegen tőle bizonyos pajzánság sem, mint ahogy az *Almaszüret*ben látjuk: „Alma az ég, / a Nap, almaarcúak / a lányok. // Széttett lábbal / áll a létra, / alakandikálok.” Az is szembetűnő, hogy különösen erős itt a természetközponitú, gyermekkötetbe illő versvilág (*Most száll haza, Bezárkóztak, A szél*), és ennek háttérében persze ott van a gyermekkor, amit már messziről szemlél a korosodó férfi.

Ezt így jeleníti meg a *Jönnék látogatóba* hangütése: „Gyerekkor, messziről nézlek. / Kezedben kajla Hold-kiflivég. / Pörge forgószele a kalapod, / felakadt a bokrok hegyén.” Falusi Márton szerint: „Serfőző azokban a versekben tud érvényeset mondani a közösségről, amelyekben legközelebbi tapasztalatait a maguk keresetlenségében hagyja megnyilvánulni, s nem nagyítja őket görcsösen kozmikussá, vagy foglalja össze megfelelőbezzhetetlen tantételekké” (Falusi Márton i. m. 67).

Tágabb értelemben ilyen művek a szerelem élményét megfogalmazó versei. Igaz, nem ritka a szinte ódai szárnyalás sem, mint például ezt a *Té, aki vagy* című remeklésében tapasztalhatjuk. A legszebb emberi kapcsolatot és érzést magasztalja izzó sorokkal: „Szerelem, / mennynek magassága, / földnek mélysége, / Napnak heve, / fénye, / úrhajóban:/ emberalakban / a szívvel felszárnyaló tűz / a magasba, / égbe...” Nagy László-i lendület ez, és nemcsak azért, mert a nagy példa és kortárs a tüzet énekelte meg hasonló intenzitással annak idején. A versépítkezés, a képvers elemeinek fölhasználása is rokonítja a két költőt és a két művet egymással. S aztán elérkezünk a vers végkifejletéig: „Szerelem, / világ megváltója, / öröme, / ki ne hulj, / csak ki ne halj!” Ritka pillanat ez Serfőző Simon költői világában, hiszen általában nem ez a patetikus repülés jellemzi műveinek természetét. Aztán a régi idők szerelmi élményeit már másképpen, puritánabb eszközökkel, némi epikai színezettel rögzíti.

Vannak persze hagyományos szerelmi vallomások, dalba öntött tartalmak, az örök

érzést vágyó gondolatok. „Lásd, / gyönyörű vagy! / Hajad a Duna hossza. / Ruhád nyári fény./ Egy ág nyújtja árnyékát, / teríts magadra, ha fázol, / fúj a szél.” (*Eljegyezlek*) A szerelmes versek ciklusa egyben azt is igazolja, hogy ez a kapcsolat nem feltétlenül korfüggő, hanem behalózza az ember (a férfi) egész sorsát, életét.

Egyértelmű ugyanakkor az is, hogy ez a kötet nagy lépést jelent a végső letisztulás felé – esztétikai értelemben csakúgy, mint a sorsegészetet illetően. Ez a vágy gyakran mutatkozik meg a korábbiaknál érleltebb formában és a gondolat fegyelmességében. Kifinomult a szimbólumrendszere is, a megénekelte természeti jelenségek szervesen épülnek bele a versvilágba. Számol többször is, itt is a múlt idővel, s közben egyfajta csak-azért-is lendület jellemzi, vagy éppen eszünkbe juthat Ady mágis-morálja. *Én vagyok az* című versével kapcsolatban nem véletlenül jegyzi meg Falusi Márton, hogy: „Nem vitás: a magyar ugaron kertészkedő Ady hangja szólal meg itt” (Falusi Márton i. m. 67). Vagy idézzük a *Mégis lüktet* befejező strofáját: „Országnyi húsvágó deszkán / darabolják szívverésem. / Mégis: lüktet, ver tovább, / a Napban vöröslök vérem.” De nemcsak a Nap, hanem más elemek, mint a Hold, a szél, a határ vagy az eső is ennek a jelképekben egyre gazdagabb lírának a szereplői közé tartoznak. Sohasem öncélúan, ám mindig a mondandó szolgálatában. Ettől még persze nem szimbolista Serfőző Simon költészete, de a szimbólumok hatása meggyőző erővel bír.

Származásától fogva különös együttérzéssel közeledik a szegénység, a kirekesztettség felé. *Koldusok* című verse ezt igazolja, a *Nyáralásban* pedig szellemesen és ironikusan szól arról, hogy: „Nyáralni idén is / a járda-szigetekre megyek, / közlekedési táblák / pálmái alá.” Az értelmiségi lét nyomorúsága fakasztja ki ezeket a sorokat, ám észrevehető a silány dolgokon való fölülelemkedés mozzanata is. Közvetve arról van itt szó, hogy a szégyen óriásira no az országban, és kérdés, hogy érzik-e ezt azok, akik miatt létrejött mindez. Egész eddigi életműve sugallja az ilyen keserű kérdéseket. A több évtizeddel ezelőttitől alapjaiban különböző, ám nem kevésbé elszomorító viszonyok között. S nem utolsó szempontból a költő a felelősségteljes szembenézésre buzdít ezáltal is. És sokadszor szembenéz a múlttal is, akárcsak a *Feledésből az emlékmű* című korszakos műve idején. Most az *Íme, a múltunk* jelent hasonló vonzódást és értéket. Újra feltűnik a magyar történelem több pillanata: Botond, Dózsa György, a török kor, Petőfi ideje, a két világháború, a tüntető utcák legújabb kori képe. A „ránk sötétedett idő” követői ezek az események és személyiségek. Attól lesz igazán hiteles ez a vers is, hogy nem lép túl saját körein: nem szólamokkal, hanem finoman és érzékenyen földézett példákkal, pillanatokkal, mintegy jelzésszerű eszközökkel éri el a hatást.

Bereti Gábor szerint: „Serfőző Simon lírája a magyar költészeti értékrendben ma is változatlan frissességgel képviseli a hagyomány megtartó folytonosságát. [...] Az új kötet verseinek értelmezésekor épp azon poétikai teljesítmény titkát keressük, amellyel szerzőnknek az utóbbi évtizedekben lezajlott szemléleti átrendeződés ellenére is lehetősége nyílt a képviselési líra presztízisének megőrzésére” (Bereti Gábor: *A folytonosság vonzásában*. Kortárs, 2011/10. 112). S ez a képviselési, vagy éppen (Balogh Edgár hajdani szavaival)

közügyekben érdekelt líra éppen itt, a kötet befejező ciklusában (*Át éjszakán, égtájakon*) számos új, értéket jelentő művel gazdagodik. Olyan versben is, mint pl. a *Ne reméljen*, amely ha nem is a legjobb Serfőző-írás, ám hitelesen mondja ki a történelmi igazságokat a siralomházzá vedlett országról. (Ezzel kapcsolatban túlzónak érezhetjük Falusi Márton bírálatát, amelyben arról szól, hogy végül a közhelyek tanulsága marad csak meg, miután „elvont történelmi igazságokat foglal axiomatikus tömörségű sorokba...” Falusi Márton i. m. 67). Néhol persze nehéz kikerülni a közhelyeket, ha a költő sorskérdéseket érint, ám a legjobb művekben természetesen sikerül újszerűen újat mondani.

Nála is visszatérő mozzanat az anyanyelv dicsérete, a nyelv ápolásának igénye. Olyan költő foglalkozik ezzel, aki mindmáig őrzi szűkebb hazája szavait, kifejezéseit, s azokat jó ízléssel menti át verseibe. A maga természetes módján. *Világfa* című verse szóhasználatban és grafikailag, képversként is szép lírai eredmény, az anyanyelv szeretetének és fontosságának maradandó műemléke. Építkezése újra Nagy László híres *Tűz*-versének építkezését idézi, himnikus és ódai szárnyalással. „Magyar nyelv, / te ősgyökerű, / hetvenhét ágú, / tetejetlen tetejű...” – így a kezdés, és aztán folytatódik a szózuhatag. Szinte varázserőt tulajdonít nyelvének a költő, s közvetve természetesen a hazához, a nemzethez, az országhoz kötődésről is üzen. Ugyanakkor a cím is arra utal már, hogy egyetemes, már-már misztikus erőt tulajdonít Serfőző az anyanyelvének, egyébként beilleszkedvén azok sorába, akik hasonlóképpen gondolkodnak a magyar nyelv kivételes erejéről, teremtő jellegéről és páratlan szépségéről. Korszerű gondolatsor ez abban az időben, amelyben „...jól látható, hogy a harmadik évezredre kialakult társadalmi létehelyzet művészi definiálása csupán a szójátékokra, az ironiára összpontosító technével nem valósítható meg” (Bereti Gábor i. m. 116).

Hasonló, grafikai értékekben is gazdag műve a *Harangok*, megerősítvén, hogy egyre inkább látszik a formai és tartalmi megújulás igénye költőnk legújabb lírájában. Ennek része egy hosszú vallomása *Itt élnem* címmel. Természetes a képzettársítás: a Szózat erkölcsi parancsának visszazengése. (Eszünkbe juthat persze Illyés Gyula *Itt élned kell* című műve is.) A Serfőző-vers azonban más. A tőle megszokott hangon veszi számba a személyes és a közösségi közelmúltat, számos bíráló megjegyzéssel. A „düledék haza”, a „Déva vára ország” jellemzőit. Ám miként Ady és mások: nem becsmerli, nem átkozza hazáját. Nem emleget genetikai zagyaságokat. Szépséges vallomásában talán legfontosabb részlet: „S mégis, / ha ennyire telt is, / mint szembenézni a földönfutó idővel, / s míg biztat a jövő: ne adjam fel, / megérte itt élnem.” A József Attila-i *Hazám* későbbi rokona ez a vers, a „s mégis, magyarnak számkivetve...”-féle följajdulással kezdődő hazaszeretet-vallomás továbbírása.

Ilyen értékek okán mondhatjuk, hogy – ha nem is minden részletében, de összességében mégiscsak – Serfőző Simon költői pályájának eddigi betetőződése *A magunk szárnyán* című verseskötet.

(*Antológia Kiadó, Lakitelek, 2012*)

Fazekas József
Zsoltár

(Serfőző Simonnak)

Számban kenyér a szó
ők táplálnak engem
ízüket magamba zárom
s mint örökös vándor
úttalan utakon
bozót-rejtelmek közt
monszun erdők
füledt csendjében
szivárvány ragyogású madarak
dalától megittasodva
hagyom hadd áradjon
szavak karok vérték
forrás és élet
zengjete
szilaj lovak dobogásaként
menyecske-dalok vígságát
ringató egzotikus
megfejthetetlen mámort
az egyetlen csodát

amit csak mi értünk
itt felejtett titkát
e megtöretett tájnak
ami megtart s őriz
mint bilincs a foglyot
kaloda a legyőzöttet
s őriz a mának
a múltnak a jövőnek
egyetlen talizmán
a soha nem olvadó jéghegy
a felsírás keresztjében kapott
gyönyörűség
európai magányunk
manna-tápláléka
ANYANYELV
kereszttem
amire felszegeződtem
hogyan létezzem
ámen.

Ködöböcz Gábor

A hetvenkedő írástudó

Újabb ecsetvonások Serfőző Simon művészi-emberi portréjához

Nagy-nagy rokonszenvet és tiszteletet érzek a mélyről induló, kagylótürelemmel megáldott emberek iránt, akik küzdelmes életük során semmit sem bíznak a véletlenre, és téglát téglára rakva, organikusan és tudatosan építkezve jutnak messzire. Az elhivatottság léleklángjára és az archaikus életrend örök törvényeire figyelő Serfőző Simon kétségkívül ilyen ember. Első megszólalásától (*Hozzátok jöttem*, 1966) legutóbb napvilágot látott kötetéig (*A magunk szárnyán*, 2011) a magyarság sorskérdéseire, a közösségként elszenvedett veszteségekre és vereségekre figyelmező, felelősségteljes írástudóként jelenik meg. Olyan talentumos, formátumos, sőt korszakos jelentőségű szerzőt tisztelhetünk a személyében, aki csodálatosképpen egy irányba mutató lírai, prózai és drámai alkotásaival hihetetlenül fontos és emberfölötti munkát végzett a nemzetért s mindazokért, akik egy magasabb szellemi-erkölcsi minőségű Magyarországot szeretnének látni ebben a hazában.

Jó ideje meggyőződéssel vallom, hogy a teljesítményt valódi értékén kezelő, az életművet rangjához méltóan megbecsülő hivatalos és legmagasabb szintű elismerés sem késhet már sokáig. Mondom ezt annak tudatában, hogy Serfőző Simon kultúrhistoriai szempontból is roppant figyelemre méltó életműve az adható legmagasabb kitüntetés nélkül is tiszteletre méltóan súlyos, eszméltető és makulátlan. Mert a mezőkövesdi pályatárs költő szavaival élve: „fény és öröklét a szolgálat”.

Napjaink magyar irodalmában (és irodalmi közéletében is) párját ritkítja az a pontosság-, őszinteség- és fegyelmezettséigénnyel társuló rendületlen elkötelezettség, amely Serfőző Simon megszólalásait egyszerűvé és egyedivé avatja. A Balassi kardját is méltán magáénak tudó költő számos emlékezetes szépségű versével (*Egykék országa; Sintér idő; Veszteségeink gyűlnek; Örömeinknek szára szakad; Naptalan; Sirató*) arról győzi meg az olvasót, hogy a bágyadt posztmodern amnézia korában is létezik olyan esztétikai magatartás, amely úgy tesz eleget a korszerűség és a kommunikációképesség követelményeinek, hogy eközben látni, érezni, gondolkodni, egyszerűen élni segít.

Tamási Áronnak Kovács Imréhez küldött szavait idézve: „Akármelyik dombon áll is a pásztor, ugyanazon a nyájon a szeme.” Ezt a hitvallást Serfőző Simon is teljes joggal tudhatja magáénak, hiszen a *Napjaink*, illetve a *Holnap* szerkesztőjeként, az Írószövetség Észak-magyarországi Csoportjának a titkáráként, illetve elnökeként, a Tokaji Írótábor egyik életrehívójaként, kurátoraként és a kuratórium elnö-

keként, a Felsőmagyarország Kiadó vezetőjeként és az *Agria* főmunkatársaként egyaránt az állandó készenlét, a folytonos szolgálat belső lélekhangjára figyel.

Valamikor a kilencvenes évek elején történt, hogy noteszomba (és szívembe) beírtam a nevét, s azóta megnyugvással tölt el, hogy birtokomban van egy biztos cím és biztos telefonszám. Egy ritka egészséges kedélyű, mókázásra majd' mindig kapható, jó humorú, derűs lelkületű embernek ismerem őt, aki körül a szokásosnál jóval több az oxigén, és akinek a társaságában – éppen ezért – élhetőbb az élet. Maradjon így még sokáig!

A *Gyerekidő* című kötetben 'kis vadóc'-ként megjelenő Matyi nevű kisfiúnak a negyvenes évek végén és az ötvenes évek elején keserves tapasztalatok garmadáját kellett elszenvednie. A derű, a napfény és a nyugalom áldásaiban csak ritkán és kivételes jutalomként lehetett része. A felnőtt emberben is tovább élő kisfiú talán mindmáig veszteség- és hiánytudattal gondol vissza azokra az időkre. (Miközben meglehet, hogy a *Kirakják a fát* költője, József Attila is segítségére siet: „A kis kölyök, ki voltam, ma is él/ s a felnőttet a bánat fojtogatja;/ de nem könnyezik, egy dalt zöngicsél/ s ügyel, hogy el ne szálljon a kalapja”).

Szívem minden szeretetével kívánok hát a 70 éves Serfőző Simonnak nagyon jó egészséget, további alkotó esztendőket, az írásaira fogékony, figyelmes olvasókat, de legfőképpen derűt, napfényt és nyugalmat!

Simon, kedves, Isten éltesen sokáig!

Káliz Sajtos József

Helyed az ég alatt

Serfőző Simon 70. születésnapjára

*Oly kegyes a Tisza-vidéke:
nekünk Téged úgy küldött,
ahogy Illyést a 'puszták népe' -
s rá éppen negyven évre.*

Álsz a szántás szélénél
az októberi nyárban,
a sárguló akác ágait
a szél ütemesen rázza...
Nézed a „gyerekidő”,
a tanya helyét, a szülőföld
barázdált arcát.
Neked akkor ez volt
a féltett kis ország –
nézed réveteg...
S képzeletedben az ükök,
nagyszülők jönnek-mennek,
látod a néhai véneket –
elporladt ifjúságod...

Innen hívott a Janus-arcú
város. – És hitted: ott majd
a szerelmet s célotdat megtalálsz;
a küzdéshez társakra lelhetsz,
kikkel együtt járod az utadat,
s leszel a bajokon győzedelmes!...
Indultál a szegények
gond-szötte zászlajával,
s anyai szóval, otthoni
kenyérrel föltarisznyázva. - -

S azóta hordod válladon
a 'sárban-maradtok' gondját,
értük, az otthonos hazáért
perelsz egy életen át...

Te, aki mindenkor 'megálltad
helyed az ég alatt', s kinek
küldetési hite megmaradt –
most ülj le ide mellénk;
s mezőföldi borral
hadd köszöntsünk Téged:
éltesse az Isten
a szelíd szavú Testvért!

Kerék Imre

Mintha az Ő szemével Öledben folytatódik

Anyám nem látott soha tengert,
s Európa zsúfolt képtárai
sem tárták fel előtte kincsüket,
pedig megélt már hetven évet.
Korai lánykorától
neki megtapasztalt valóság
volt a Van Gogh-i búzamező,
a kék magasban gyöngyöző
pacsirtaének.
S pipacsok: a táj lüktető, nyitott
sebei vérezték be álmaikat,
ha enyhethető bokorárnyban,
a dűlővégen
lepihent kicsit.
Szőlőskert bordóvörös levelekkel
zizgő, töppedt tőkék közt cipelte
zöldüveg-fényű fürtökkel teli-
púpozott kosarát,
akár Arles görnyedt szüretelői,
s arcához lenyúlt hamvas-bársony
gyümölcsseit kínálva
mandula-, szilva, - barackfaág...
Anyám nem látott soha tengert,
képet is csak a Bibliában,
kalendáriumban ha látott.
S most már késő. Megfáradt nagyon.
Helyette is nekem kell
nézmem, mintha az ő szemével
látnám, az idegenség meghasadt
csontburkából kitüremelő világot.

fák látványosbódéi közt suhanva
átugorva szélforgó dombokat
falaim közé végre megérkezel
bevágódsz a kozmikus léghuzatban
dörgő dobokkal víg zenebonával
asztalomnál megállsz virágot
teszel vázámba részegítő
piros borral megitatsz szerelemmel
kanyargós énekekkel szalagozod
a szombateste sápadt lampionját
küllöző virradatban átölelsz
vasfényű hétköznapiakon velem vagy
gondok darázsfészekét fejemből
kifüstölöd megalkuvások
hálóiból kiemelsz rügyező
gallyaim csupálhatják igazam
elárverezhetik hiába
rendhagyó életem öledben
folytatódik rontás nem érhet
gyökerek indák alvilága
hiába kéri szívemet hiába
kárognak talpig feketében
varjak siratóasszonyok
vállam fölé emelkedő Nap
hozzád igazodom ne hagyj el
Május bokrok alá tüzet rakó
sarkcsillagom ragyogó koronám

Parafázis egy Ronsard-szonettre

Tóth Judit rímeivel

Mint az őzbak, kikeletkor, ha már
hókupacok olvadoznak a földben,
pirkadattal erdejéből kiszökken
oda, hol zsengebb levelet talál;

hol acsargó kopók veszélye nem
úzi tova a hegyen és a völgyben,
megbúvó tavacskát átúszva közben,
s ugrálva, iramodva féktelen.

Csapda, vagy íj kedvét még nem igázza,
csak akkor hőköl meg, ha eltalálja
orv nyílvevő, vérével ékszeres.

Így tavaszünnepem élvezve, én sem
sejtettem, hogy váratlan egy sötét szem
hegyes nyilával csontomig sebez.

Választok magamnak

Ágak pengenek:
cimbalomverők.
Sej, választok magamnak
igaz szeretőt,
vadvízkék-szeműt,
császárkörte-alakút.
Fonok lenhajába
búzavirág-koszorút,
százsorszéppel ékesítem,
tyúktaréj-csillagokkal
telistele hintem.
Hócsípején fűszoknya,
suhogása vágyaimat

bizsergeti, bogozza.
Dülledező varangy-szemek,
fullánk-mérgű viperák
ne búvólnék, rontanák:
szöktetem, röptetem,
kéksátoros vadonba
kökénybokor-felhők közé
vadmadár-lakodalomba!

Kis Pál István

Garay János kétszáz éves poharára

Ha szomjazna a deák, s keze a poháron,
hát nem koccint senki jó öblös meszelyest?
Merthogy az a pohár, legyen kettő, három,
kevés, ha kár a szó, köpni egy-egy hegyest!
A sör bezzeg korsó, s lemegy egy huzatra,
pogányba való lé, nem épp Krisztus vére,
noha, mint a csapvíz, szomjad elolthatja,
de hol marad a tűz a pompás harcidalra,
hol marad a hév a csókos asszonynépre?

Van-e még itt kurázs, halljátok-e, komék?
Kétszázézer ellen most se jut csak kétszáz.
Törzsökünkön hernyó? Az is akad elég!
Attól apad vérünk, írmagunk s a jószág.
Míg az a szőlőhegy borát most is adja,
ott van abban biz a hét vezér erélye,
szomjadat az ó-bor hűsével apasztja,
de marad-e a tűzből pompás harcidalra,
marad-e a hévből csókos asszonynépre?

Áll még a Bartina, bár nem ér az égre,
jut a tüzes borból minden jó barátnak,
a színe még mindig, mint a bika vére,
s benne a magyarok magukra találhatnak.
Mert a hegy a levét bizonyágul adja,
a hűség a legfőbb, s a népnek erénye,
míg a szomját, s gondját e lével apasztja,
marad még a tűzből pompás harcidalra,
marad elég hév a csókos asszonynépre!

Szd. 2012. szeptember 19.

... új Jónások jönnek...

*Sajnálom – motyogja
a csontok közt botozva –,
a még fellelhető cetek és nagyhalak
rühellik a benzint s kőolaj foltokat,
s én se hittem félnótás barátom,
hogy lehet még e világban
dolgom vagy dobásom.
Mert látom én, hogy nem úgy van, mint régen,
nincs béke az égben se, a földön se,
hát még Ninivében...*

...

Tudj' Isten, mit keres, talán a jelet,
bizonyosságát annak, hogy Jónás a lelet,
hogy Jónásé volt e kőporba roskadó,
szemgödrének odvát ásító kőgolyó.

Akkor persze volt szegénynek,
volt még pompás agyveleje,
bár nem küldte őt jövőt látni,
hangoskodva prófétálni,
istenmódra, ahogy illik,
igét váltott vele.

...

*Én mondtam, hogy kerüld el a várost,
hogy rossz szöveg a negyven napra mához,
a feddett népek meg fognak kövezni,
ha visszajössz, itt nem fog téged,
bizony nem fog tőlük
megvédeni senki!*

*Tarsisból vagy honnan indultál el ember?
Nem vett fel más hajó, csak egy öreg tanker,
s látod, a tenger, ez a hasas szörnyeteg,
olajat böffenve köpött a partra,
mint húsát vedlett csontot,
körmöt és szőrzetet.*

...

Legyint, majd visszadobja
leletét az olajos homokra;
mit számít e csont kinek volt bolondja?
Új Ninivék kelnek, és új Jónások jönnek,
génkezelt magvából indát keltve töknek,
s a népek, mint a sáskák,
a Földet körbevássák...
prófétálhat itt akárki,
az Ember, ha pusztít,
nincs mód, bizony
nincs mód ellenállni!

Végül is csak kő lesz
e múlásba porladó,
pályáján szédülten
kerengő mészgolyó,
a genezis esendő csodája,
a legkitartóbb golyhó
Jónás koponyája...

Szakolczay Lajos

A rövid *i*-től a hosszú *i*-ig, avagy a szent ember és a vad barom

Az Élet és Irodalom Tokaji Író Tábor-vitájához

Schein Gábor szent ember, pólyával védett szavaiban valósággal izzik az „igazság”. Jómagam, szerencsétlen flótás, csupán egy vad barom vagyok. Ezért senki ne várjon tőlem udvariaskodást. Ha már fölültem az Agóra felhőjére – jó kis szék az –, és onnan lóbálhatom a lábamat, hadd mondjak egy új mesét, a fasiszta kommunizmusét. Nem a pontos adatokra – iszonytató meleg van – támaszkodva, hanem csupán az emlékezetemre. Az olvasó a történeteken föltehetően jót fog derülni, mert ha önmagunkon nevetni tudunk, máris kortyintottunk egyet az egészség-önismeret poharából.

Fontos, hogyne volna az, hogy ki írja hosszú, és ki rövid *i*-vel Nyirő József nevét – ezért is vette át az ÉS a szekelyhon.ro internetes lapból egy szekely atyafi tudományos, névmagyarozó cikkét (*Nyirő és Nyirő*, 24. szám) –, de amíg elmélázunk a többféle változat fölött, nem árt leszögezni: az író egy különleges állatfajhoz tartozik. Minthogy sokat áll a tükör előtt, minduntalan – jóleső érzés ez – önmagával találkozik. A saját nevét nem adná semmiért. Tehát a helyesírás, a stilisztika stb. nem döntő abban a kérdésben, hogy ki miképp akarja nevét a könyv homlokán látni. Ha van rá „vevő”, pontosabban kiadó, akár kötetenként is megváltoztathatja – ellentmondva minden szokásnak és törvénynek. Miért? Mert neki *úgy tetszik*. Tehát a *Kopjafák* szerzőjének Benedek Elekhez írott korai levelén az *i* lehetett hosszú, de ez nem bizonyíték arra, hogy a könyv tábláján, borítóján úgy – abban a formában – kell szerepelnie. (Kós is valamikor Kosch volt – bizonyos papírokon így szerepelt –, de senki sem kérte rajta számon, hogy építőművészként-íróként, publikáló emberként miért épp a magyaros változat mellett döntött.) Ha a fiatalabb korosztályhoz tartozó tehetséges költő Nyilas Attilaként írja alá magánlevelét, eltántoríthatja-e valaki attól, hogy könyvének borítóján a Nyilas Atilla szerepeljen? És a két modern képzőművész, ef Zámbó István és fe Lugossy László nem azért vette-e föl a „nemesi cafrangot” – furcsa „doktorátusukat” jelezve –, hogy elkülönüljön a Zámbóktól, illetve Lugossyaktól?

A nevekkel nekem is bajom van. Főképp, ha más-más személy ugyanazt a lapot hordja. A két Márton László még a bíróság előtt sem tudott megegyezni, hogy valójában kit illet az elsőbbség. Pedig akárcsak egy „odavetett” betű alapján könnyen meg lehetne különböztetni egymástól a két szerzőt. A nemrég meghalt

chicagói költőnek, a „Szivárvány”-os Mózsi Ferencnek is volt (van!) egy itthoni prózaíró párja, és a költő-műfordító, 1956 után elítélt magyarországi Király Zoltánnak is el kellett költöznie az árnyékvilágból, hogy tudjuk bizonyosan, amit frissen olvasunk, az egy másik szerző, a kolozsvári poéta műve. Tudományos névmagyarázó székelyünk egyetemi emberekre, kutatóintézetekre, ilyen-olyan tekintélyekre hivatkozik, holott ők sem tévedhetetlenek.

Évtizedek előtt elég durván írtam az MTA Irodalomtudományi Intézete által kiadott „spenót” határon túli magyar irodalommal foglalkozó kötetéről. Rég volt, talán igaz se volt, ezért ma már nem emlékszem, hogy 700 (!) vagy 800 (!) hibát leltem-e az opuszban. A Varga Imrék összekeverve – a szobrász Varga is belekevert az íróbolyba, talán, mert valaki valamikor a támaszkodó Radnótiról mintázott szobráról írt valamelyik lapba –, a jugoszláviai Brasnyó István és Bosnyák István (egész irodalomjegyzékükkel!) úgyszintén. Kérdés, a nyugatos Szabó Zoltánnak egyáltalán van-e köze a kolozsvári Szabó Zoltán nyelvészhez, és a nemrég meghalt londoni történésznek, Péter Lászlónak a szegedi, ugyancsak Péter László nevet viselő irodalomtörténészhez? Azonosnak mondható-e a Nobel-díjas Salvatore Quasimodo – hogy egy malomban nem örültek, az bizonyos – a féldilettáns délvideki Kvizimodo Braun Istvánnal? Reggelig folytathatnám a sort, és akkor a rengeteg összecserélhető Nagyról – Kosztolányi a festőművész Nagy Istvánról írt, az erdélyi prózaíró bibliográfiájában föltüntetni a cikket, botorság –, Szabóról, Horváthról még nem is beszéltem.

Tehát a nevek csereberéje – nem a hosszú *i* vagy rövid *i* – megőrjít. Az első könyvét Tóth Lászlóként jegyző Kamondy László a második művénel már a jól megtalált írói névre váltott, és Somogyi Tóth Sándor is csak bemutatkozó opuszánál bizonytalankodott (a *Gerinctörést* még Tóth Sándorként jegyezte), a továbbiakban karakteres írói nevét használta. A név áruvédjegy, de ha jól megkülönböztethető egymástól, még inkább az.

Ezért is a neveket – hát, még ha jó írókat takarnak – becsülni kell! Nem szabad a versekből 5-10 sort lehagyni, illetlenség-modortalanság a szöveget megváltoztatni. A különben kitűnő irodalomtörténész, Béládi Miklós szerkesztőként megbukott. Nem vette észre, hogy a *Vándorének* című antológia verseket másoló gépirója csupán a lap aljáig írta a szöveget – vagyis elfelejtett lapozni –, ezért a megannyi csonkulás (Határ Győző stb.). Ez utóbbira Nagy Gáspár egyik hetilapunk általi fölháborítóan „humoros” megvesszőzése a példa. A szerkesztő hiába adta le normálisan a verset, a politikai cenzor – megint egy különös állatfaj! (van, aki közülük még ma sem húzta be a fejét) – gondolt egyet, és javított. A „jöhetett kozák-szurony, tehervonat” helyett a „jöhetett csendőr-szurony, tehervonat” jelent meg. A kolontos politikai éber, ha tudja, hogy az utalás Petőfi és József Attila halálára vonatkozik – szegény Petőfi csendőrszuronnal a hátában esett el vagy

vándorolt Barguzinba? –, aligha hajtja végre ezt a csereberét. Persze az oroszokat és a sértődékeny szomszéd népeket mindig védeni kellett.

Régi történet, hátha még valaki nem hallotta. Lakatos István az Írószövetség könyvtárában rám rikkantott – tudsz-e mondani két Hegedüs Géza-verset? Sajnos, nem tudok. Miért kell neked? Föltétlen be akarom tenni az általam szerkesztett – az SZDSZ-től kibrusztoltam 18 millió forintot – *Hét évszázad magyar költői* című antológiába. De hát Hegedüs Géza nem volt költő, mondtam. Dehogy nem, felelte. Hogy kik kerültek be a könyvbe és milyen terjedelemmel, ma már talán nem is annyira lényeges – hadd jegyezzem meg, Lakatos 32 (!) oldala Pilinszky Jánost (17) és Nemes Nagy Ágnes (21) is magasan veri –, de a szövegek itt-ott (csaknem fél évig javítottam, és elment a kedvem a kritikaírástól) meg vannak nyesve, illetve hibásak. Csak egyetlen példát! Márai Sándor nagy versében – a *Halotti beszéd* ebben az aránylag nagyméretű tükörben másfél oldalt tesz ki – egy tucat hiba éktelenkedik.

Schein azt írja, hogy a Tokaji Írótábor felhívásának torzításait ki kellett volna kérnem magamnak. Egész életem avval telt el, hogy mindig mindent kikértem magamnak – és mindig csak egyet kaptam: a munkakönyvemet. Persze, mert mindig vad barom voltam, aki – ha lehet – szépíteni akart az irodalmon, a világon. Hiába tetszett annyira Scheiber Sándor *Folklor és tárgytörténet* című könyve, elolvasván azonnal írtam a professzornak egy levelet, ti. nagyon hiányosnak találtam a *Biblia a magyar költészetben* kötetzáró bibliográfiát. Ha jól emlékszem, kapásból talán húsz címet is elküldtem (Szilágyi Domokos: *Metrovic: Jób* stb.), kiegészítendő a listát. (Úgy vettem észre, hogy Scheiber csak a neki kötetet dedikált költők műveiből dolgozott.) A tudós professzor ügybuzgókodásomat hálásan megköszönte, s azt írta, hogy az új kiadásban szerepeltetni fogja az anyagomat. Az új kiadást nem láttam, a féltve őrzött példányomat pedig valamelyik jótévőm – kölcsönkérő – magának őrzi.

Nem a vad barom működött-e az átkosban, amikor – Aczél Györgyöt és a hivatalos kitüntetésosztókat bőszítendő – megalapította a *Szakolczay-féle 10 Ft-os József Attila-díjat*? (Mindig más-más művészbáratom – Csikszentmihályi Róbert, Várhelyi György – foglalta kis szoborba a kerek tízest). Évtizedek teltek el, és senki sem jött avval elő – a nemrég megjelent Utassy-émlékkötet ugyan megemlíti –, hogy ez volt az *első* művészeti díja. Pedig szépen kikerekedett, és ma is vállalható a névsor: Mészöly Miklós, Utassy József, Kardos G. György, Csukás István, Szepesi Attila, Pomogáts Béla (eme díjazottamat nemegyszer deresre húztam pontatlanságaiért). Nem a vad barom írt-e először – az irodalomtörténet sok évtizedes hallgatását megtörve – többek közt Cs. Szabó Lászlóról, az esszéíróról (E. Fehér Pál a Népszabadságban gyalázatosan – bár filológiai pontossággal cáfolható hazugsága – meggyanúsított, a MŰOSZ Etikai Bizottsága mégis neki adott igazat),

Faludy Györgyről, a költőről? Ez utóbbi miatt – emlékszik-e még valaki a *Mozgó Világ* főszerkesztésére –, az Aczél-beszédet hallván Bata Imre, az *És* főszerkesztője húzta rám a vizes lepedőt. Egy flekkes válaszómban mindössze annyit írtam, a kritika – Bata a fogalmazásmódomat bírálta – nemcsak stílus, ám erkölcs is. Természetesen nem közölte a lap. Odaadtam a *Mozgó Világnak*, ők betették a Levelezés rovatba. Egyik éjjel Kulin Ferencet fölhívták Kecskemétre, ahol a folyóiratot nyomdailag gondozták, ha nem veszi ki a Szakolczay-levelet, nem nyomják ki a lapot. Kivette, de egy-két hónap múlva a szösszenet mégis megjelent. Erre mit ír Faragó Vilmos, az *És* főszerkesztő-helyettese? Erkölcstelen dolog a választ idegen orgánumban közölni, nem ott, ahol a szerzőt megtámadták.

Éppen harminckét éve, hogy a rettegett kommunista szerkesztővel, Pándi Pállal is összeakasztottam a bajszom. A *Múlt, jövő mezsgyéjén – Romániai magyar költők antológiája* című kötetéről írván (Kritika) szóvá tettem a *Hét évszázad magyar versei* zúrzavarát, fogyatékoságait. A huszadik századi rész szerkesztője lévén fáj nekem, hogy szemére vetettem lezserségét, a témát illető fogyatékos ismereteit. A kötet végén volt egy határon túli költőket összegyűjtő *Kitekintés*, amelyből nyilván valamiféle tiltakozás eredményeként a csehszlovákiai magyar lírikusok kimaradtak klasszikus „előzményeikkel” együtt – tehát a kigyomlált Dsida Jenő, Salamon Ernő és Reményik Sándor költészete mellett Forbáth Imre és Győry Dezső életműve is semmissé nyilvánított –, viszont a felvidéki mártírköltő, Berkó Sándor (tudta-e valaki, hogy ő kicsoda?) bennmaradt. Miért? Elnézést – volt a válasz.

Újabb filológiai mese, de ez már a rendszerváltás utáni szabadság korából. A kilencvenes évek közepén a Püski Kiadó megbízott Csoóri Sándor összegyűjtött esszéinek-tanulmányainak a szerkesztésével. Boldogan vállaltam. Azt hittem – milyen naiv tud lenni az ember –, hogy az addig megjelent kötetek összeboronálásával kész is a mű. Betűről betűre elkezdtem olvasni – könyvformában – a szövegeket, és döbbenettel tapasztaltam, hogy egyik Magvető-kötet sem lett korábban megszerkesztve; vagy ha igen, a kézirat gondozója trehány munkát végzett. Vért izzadtam, amíg elkészültem a munkával. Tehát a filológiai hiteles szövegeket a kétkötetes *Tenger és diólevél* tartalmazza. Ki tud erről? Legalább a nagykönyvtáraknak érdemes volna a korábbi köteteket erre kicserélni. A könyvet senki sem olvasta, de páran – hogy belerúghassanak Csoóriba – megeresztettek egy kis szöveget. Például a Népszabadság könyvheti cikkében Fehér Ferenc – a délvidéki költő már rég halott, tehát a filozófus! – azon elménckedett, hogy Csoóri Antall József szalonjában táncolt. (Lehet, nem vagyok sem ördöge, sem szakértője a parkettnek.) De hogy a két vastag könyvben mi van, milyen módon, arról egy szó se! Még egy furcsaság: a *Tenger és diólevél* csupán a könyvhét zárása utáni napokban érkezett meg a nyomdából.

És most mára fordítva a szót. Hiába írtam Schein Gábornak, hogy csak együtt

vagyunk erősek, ő úgy pingpongozik a szavakkal (*Válasz Szakolczay Lajosnak*, ÉS, 2012.jún. 22. 25. sz.), mintha a szigorúan méretre vágott asztal végtelen libalegelő volna. Hogy mi volt Pilinszky első kötetének a címe, ténykérdés, nem akarom szeméremre vetni – ezer más dologgal egyetemben – irodalomtörténeti hiányosságait. De az általa publicisztikának mondott eszmefuttatásban is hátrább az agarakkal!

Schein lazán kezeli a tényeket, híján van bizonyos bibliográfiai ismerethalmaznak, a tömjénfüstölőt lóbálva hinti a szót – szépen, elegánsan, ezért is nevezem szent embernek –, de nem tud veszíteni. Magyarázza a magyarázhatatlant (Kós Károlyok csereberéje), könyvkiadói adatokra stb. alapozva jól-rosszul fölmondja a bibliográfiai leckét, közben nem tud kimászni a saját maga ásta veremből. Addig-addig hintázott – melyik ága erősebb, termőbb? – a Kós-fa ágán, amíg leesett. Legalább is én – nem a szent ember, hanem a vad barom – zuhanásnak képzelem azt az ördögi csavart, amelyet (hogya korábbi laza elírását védje) azért húzott elő a mellényzebből, hogy lássuk, kiismeri magát a Kós-könyvek dolgában.

Addig-addig csúrte-csavarta a szót, hogy kiderítette, a Tokaji Író Tábor a néprajzos dr. Kós Károly életművét (akit oly sokszor elgáncsoltak!) akarja megtárgyalni. Így már rendben van minden. Hát nem! Úgy vélem, noha erről nem beszéltem senkivel, az öreg Kós Károly életművéről lesz szó. (Egyszer majd, jöllehet az Írószövetségnek szorosan nem ez a feladata, eldiskurálunk a magyar mitológiáról és néprajzról is, vagyis Ipolyi Arnoldtól kezdve dr. Kós Károlyig és Erdélyi Zsuzsannáig.)

Kós Károlyt kiadták-kiadogatták, de egy-két pofont is elszenvedett. A kilencvenedik születésnapját a kolozsvári *Utunk* különszámmal ünnepelte (1973, december). Mind a 16 oldal, ideértve a keresztretjvényt is, a szent öregről szólt, s a lap első oldalán *Férfiarcmás* címmel a portréja szerepelt, amelynek szobrászművész fia, András volt a készítője. Éjfélíg rendben volt minden. Utána bevitték a „tisztá fej” által ellenőrzött paksamétát a nyomdába. (Én még barátaimmal együtt láttam az eredeti lapot.) S reggel, mikor szállodámból jövet megvettem az *Utunkat* – láss csudát! –, Kós András szobra helyett Izsák Márton (remélem, jól emlékszem) kőből készült Ceausescu-portréjának a fotója virított.

De a 16 oldal legalább Kóst ünnepelte. Nem úgy századik születésnapján, amikor egy nemtelen támadás következményeképp – Sorban volt a tettes – a román és a romániai magyar sajtóban még a nevét sem volt szabad leírni. Mi, szerencsére, ünnepeltük, ahogyan tudtuk. Igaz, a Corvina? Helikon? által kiadott mappa rajzai közt – száz darab elfogyott a hibás példányból, aztán visszavonták javításra – egy Kozma Lajos-grafika is „helytelenkedett”. (Kós, Debreczeni László, Kozma Lajos, gróf Bánffy Miklós szinte azonos módon rajzoltak, ám a sarokban lévő monogram fölvilágosíthatta volna az álmos szerkesztőt.)

Azért vett vissza vonakodva az akkori főszerkesztő, Száraz György a *Kortárs-*

hoz – később bocsánatot kért bizalmatlanságáért –, mert egy neki címzett nyílt levelezőlapon szóvá tettem, hogy a *Kortárs* Kós Károly-számának linómetszetei közé valahogy egy idegen kéztől származó lap is becsúszott. („Ha nem tudtok különbséget tenni grafika és grafika között – írtam humorral a főszerkesztőnek –, bökjétek le a tollatokat, hátha kivirágzik!”) Kérdezem, az *A kollektív gazdaság üzemi épületberendezése* című kötet (Kós a ruszini fűzizegést is hallotta) miért ne illeszkednék problémátlanul az életműbe? Odatartozik, bizony, mint ahogyan Füst Milán Lenin-ódája is az életmű szerves része, holott különbség van a két „bűn” között: a boronaház senkinek nem ártott, Lenin eszméje pedig igen, az emberiség egy jelentős részének.

Végezetül újra pár szót Dsidáról. A Romániai Magyar Írók sorozatában megjelent kötet, amelyet Schein is említ, kiherélt könyv volt. Az Isten kiszivattyúztatott belőle, de még a *Templomablak* és a hozzá hasonló „gyanús” versek is. A bukaresti kiadású műfordításkötetről – ennek is negyven éve – a *Nagyvilágnak* küldtem cikket, amelyet visszakapván (csak évtizedek múlva árulta el valaki Illés László kifakadását, hogy mit akarok evvel az „angyalos” költővel) végül is a szabadkai *Üzenet* jelentetett meg.

Schein Gábor ki akarja ugratni a nyulat a bokorból, mikor a Nyirő és a Wass Albert felőli véleményem után érdeklődik. Ha sokat és rendszeresen olvas – erre születünk, ez a boldogság-keresztünk –, előbb-utóbb meg fogja tudni. Zárásul annyit tudok mondani – Esterházy Péter „filozofikus” beszédével ellentétben –, hogy ne csak a magyarodat gondozd, ám a zsidódat, a szlovákodat, a románodat és a hottentottádat is! Szeretettel, megértéssel, vitázva, de mindenki értékét tiszteletben tartva. Együtt leszünk erősek, így kerek a világ!

Kürti László

Így érkezel

Ez a tíz perc. Tán, most végtelenné török.
Konyhaablakon függöny, a köldökömig
ér. Meztelenül várlak, cifra kis magány.
Nem, nem hazudtad, hogy jössz. Átsétálok a szobán,
eszembe jut, ahogy a padlószőnyegen,
meg az utcán súgtad: *ne kínozz, de foglalkozz velem.*
Csó zúg a falban, fürdik a felső szomszéd,
zuhanyrózsányi vér, erős lökéssel ont szét
újabb áramot bennem.
Ha eljőnnél is, hozzám nem érhetsz soha,
csak ráz az idegek furcsa impulzusa.
Fullaszt, s remegtet kart, térdet.
Szeretni indultál, de már okát sem érted.

Folyosón csorognak autók fényei,

tapéta csikordul. Lámpa. Kieghet. Indul. Megáll.
Döccen az ablak. Nekiütődik a szemem. Partjainál
várva csakis a járdát, ernyőd terpeszét lesem.
Tudom, hogy hamar, hogy megáll végérvényesen
mind, ami csobog, csattan, lüktet a falon át,
ismerem tested viharos ritmusát.

Érkezel. Máris. Elvillansz a fényben.
Leccsatolom az órám, nincs mit számon kérnem.
Ringatsz majd! Ringatlak, *mint szörnyet a tenger,*
levegőért, egymás után kapnunk sem kell.

Műterem testhatáron

Közben nem illik verset írni.
Fülbe súgni, malackodni igen.
Számát bugyiddal felcserélni
humánus: mindkettőt csak téphetem.

Testhatár engedj, mélyre nyúlok.
Formátlanodjon, ami köznapi.
Elég leszek, te légy ma túl sok,
miközben újjá szülnék ujjaim.

Meglep, nyugi, ahogy a száddal,
tangáddal dús hajad összefogod.
Időfecsérlés másról. Mással

tervezni. Én hozlak világra.
Műtárgy, szobor, törékeny váza.
Portékám vagy: anyagom anyagod.

Utolsó komp

Rád bízom most bajaim, veszítsd te kérlek el.
Én elfelejtem bűneid, halk *kösz't* sem érdemel.
Hamisan játszol, jobb nekem szeretni ostobán,
gondnak, bolondnak jó teher egy közös délután.
Csend van, késő szakítani. Már meg nem kérdem én:
Miért aprózod el magad, kettőnknek nincs remény?
Félelmed súlyos, mélyre nyom: utas vagy, én a komp.
Szökésed rajtam át: erény. Visszhangzik a kolomp.
Segítenék, hogy messzire, hogy tőlem el, de menj.
Közös a csendünk, jól tudod, veszít, ki csak mereng.
Fogyóban van a levegőnk, győzhetnénk. Így se rossz.
Egymást nézzük, két idegen, szerelmünk kamaszos.
Nagy a teher, ereszt a lánc algás folyófenékre.
Számunkra partok nincsenek, mondd ki: *mégis megérte.*

útbaigazítás

lehetnél ma is egy véletlen áldozat.
ne babonázz, ámbár szeressenek beléd.
sajátítson, kinek megtetszel. pasidat
ereszd, ne könyörögj, jobb neked, ha lelép.
ne pazarolj, amid van, kínáld csak ingyen.
az ajándékaidtól gyorsan szabadulj.
blúzodat előre gombold ki, szerintem.
és engedelmeskedj, akármit kér az úr.
előzékeny legyél, van rád bő kereslet.
ne randizgass többé komoly udvarlókkal.
egy magadfajta nő, csakis jól szerethet.
régén betelt már a sok ostoba bókkal.

miért szánnád rám, mit mással sose tennél?
ne vedd észre, hogyha beléd habarodok.
gyötrelmeid ellen hazudnom kell. ennél
gyönyörűbb hiteket magamért alkotok.
jobb neked, ha rajongsz, kerülj minden átkot:
távrolról szeretnek jól csak a boldogok.
minden gödör alján van egy újabb árok.
minden válságomban koldulok és lopok.
úgy kéne, hogy mától zuhanjunk, amíg élsz.
nézzük el egymásnak, hogy éppen mi bajom.
amíg kapaszkodunk, összefog a részvét.
s széthord, amit akar, egy megkéssett pofon.

Hesz Tamás

Éretlen

Csigaházba visszabújni
Mint a tejföl – úgy aludni
Mint a lekvár, néma dunsztban
Paplan alatt fojtó szuszban,
Szélesre az ablak rámát
Kidobni a sok-sok lármát
Jéggé fagyott éjszakákon
Álmodozni nagyapámon.

Lent a kertben rózsafákat
Metszegetett kettőt-hármat
Virágokból nevelt hintát
Tartotta a maga titkát:
- Hogy ha félt is, sose láttam
Etette a gyöngé hátam,
Tejbe-kukoricával.

Szél söpörte – nap szította
Egymagában építkezet,
Fölszaladtam, mint a mókus
Ki a fákon szépítkezet,
Cseresznye gyümölcsöt enni.

Mátyás és Beatrix

Gonosz mosoly szalad fel arcodon,
mint ki járatlan utakra tévedt lopni
koholt vádak nyomán loholsz utánam,
melyik hazába szöktem udvarolni?
Karám körül korom az éjszaka
a hold tenyérnyi tallér, esik-zuhan –
csendben pihen deres lovam kikötve
mind két szemem lecsukva van.
Strázsa prüszköl, szuronyt szeg várfalon
nincs nesz szobámban, rekkenő hőség zavar,
hollóm beszáll veled a nyitott ablakon
egy ágyban király, s egy jó Magyar!

Papp Für János

Csak ne ma

Mi csokit kaptunk, te virágot. Hányszor lesz még így drága anyám? Meddig tudod titkolni előlünk a szemeidben gyűlő könnyeket? És hová fordulsz, hogy ne lássuk tört arcodon zátonyra futott hajóinkat? Mikor sülyedünk elég mélyre ahhoz, hogy eláruld végre titkodat? Tudom mi történt a virággal. Megtaláltam a kukában. Mi, árulók viszont megettük a csokit. Persze nem azonnal. A fal felé fordultam, hogy azt hidd, már alszom. Apám még mindig issza a sört. Árnyéka vibrál a tévéfényben. Néha dörmög valamit, de nem érteni. Szívdobbanásaim közti némaság csöndjeiből figyelek. A húgom már tényleg alszik, átfordulva egy másik világba. A takaró alatt még sírsz, tenyereid közé zárva. Vége az adásnak, végérvényesen beáll a csend. Horkol az asztalra borulva. Egy vékonyka résen át figyelem lélegzeted. Odakint halálos sötét, csupán egyetlen lámpa fénye ragyog a szemközti ház falán. Kérlek. Ne ma halj meg anyám.

Egy este margójára

Befordul a sarkon, a biciklit maga mellett tolja. Szürke arcán eltorzul az este. Elhagyatott szemeiben kifosztott tekintet, keze sörösüveg. Megáll. Nem vár senkire. Elészaladok. Apák elé bizony így szokás. Szemében alig maradt valami, ami én vagyok. Kedvelnem kellene, ám csak szeretni tudom. Kézen fogom és csupán annyit érzek, hogy haza jött valaki, valaki aki eddig még nem volt az enyém. A kormányra csavart csíkos szatyorban néhány üveg sör, talán sportszelet és valami összeroncolt szál virág. Eltámolygunk a házig, kerítésünk soha nem volt; a sarki kocsmá szépen épül. Anyám tereget, még nem vett minket észre, háttal áll a sírásnak. Azt mondják szép kisfiú vagyok. Ha egyszer gyönyörű leszek, anyámra fogok hasonlítani. Majd apám vékonyka vállamra támaszkodik, összerogyok alatta, megbotlik a lépcsőn, neki esik az ajtónak, mozdulatlan. Minden olyan óriási lett körülötte. A szomszédok ablakaiban már égnek a gyertyák. Feláll és elmosolyodik, mint ha csak játékból esett volna el. Fogatlan szájában elkészül az éjszaka. Belefekszik az ágyba, lábait felteszem. Zsebéből kiesik egy ötszázás, egy kevés aprót még találunk mellé, miután kabátja zsebeit átkutatjuk. Amikor anyám a szemembe néz, azt hiszem egy angyal vagyok. Tenyerei közé veszi arcomat, ilyen szépen senki nem tud ölelni, és csókja ma is lüktet homlokomon. Magához húz: - szeretlek kisfiam. Fülembé suttogva gyöngye hangja szólt. Karácsony este volt.

Júdás a táncparketten

Zudor Jánosnak

kering a valcer ritmusára, mintha semmi nem történe. léptei zebra-síkossá válnak, fél feje tenyerébe hull. csak Jézus intésére vár. Júdás rohadtul nincs magánál amikor a kereszt(eződés)hez érkezik. átszáguld az életen, majd oda-vissza megtapossa és persze mindent tagad. a Posticum versfalai közt vár valamire, valamire, ami nem jön. 10+2 lej és átcsoszog a parkon. cigarettát vásárol és kólát. letüdőzi várad egykedvű napjait. kezében keresztrel indul Júdás felé, zsebében lánggra lobbannak az el sem kezdett versek. a befejezés még mindig az intésre vár, de a jel elszivárog Jézus lehunyt szemhéjai mögött. a tánclépések egyre rövidebbek, talán inkább valami ritmusos csoszogás. cigaretta, kóla és egy nagy slukk látomás.

Petrik Béla

Szabó Zoltán száz év múltán¹

Szabó Zoltán 1912-ben Budapesten született. A piaristáknál végezte középiskolai tanulmányait Sík Sándor keze alatt, s bár nem volt gyakorló hívő, a kereszténység, a vallás erkölcsé és tartása mindvégig meghatározta gondolkodását, cselekvését, élt benne a bizonyosság, hogy a „kegyelem tetten érhető” (Szabó Zsuzsa).

Szabó Zoltán a harmincas évek elejétől – először az öregcserkészlet, majd 1934-től a *Fiatal Magyarság* című lap, végül a *Fiatal Magyarság Szociográfiai Munkaközössége* keretében – megkezdett szociográfiai munkájával a népiség eszméjét a klasszikus irodalmi mondanivaló mellett egy teljes újfajta, korszerű tartalommal és módszertannal egészítette ki, áttemelte azt a társadalomtudományok egy más dimenziójába, az íróasztalok világa mögül a valóságos élet terepére, a falukutatás fogalmának kitágítása társadalomkutatássá, már az 1934-es tihanyi szociográfiai felmérésben, mely a népi szociográfia első demonstratív fellépése volt. Szabó Zoltán és társai hozták létre a *Szolgálat és Írás Munkatársaságát*, amely első nagy szociográfiai munkáját – a szerző ekkor még csak huszonnégy éves volt – *A Tardi helyzet*-et adta ki. Itt jelent meg később a *Cifra nyomorúság* is, ahogyan Kovács Imre *Néma forradalom*-ja, s a Kovács ellen indított izgatási és nemzetgyalázási per anyaga is – melyhez Szabó Zoltán írt előszót. Első könyvének a magyar irodalomban betöltött helyét és szerepét a halálig barát Illyés Gyula így értékelte: „A Tardi helyzet első közt volt az a szabálytalan mű – irodalmi műbe burkolt szociográfia, szociográfiai műbe sűrített nemzetizgatás –, amely az új korszak kánonjainak sorát megkezdte. Ismétlem: nem holmi népi irodaloméit, hanem a Halotti Beszéd óta tartó magyar irodalom egy szakaszának ismertető jegyeit.”²

1937-ben a népi mozgalom és a független magyar szellemiség folyóiratának, a *Válasz* szerkesztőbizottságának tagja lett, 1939-től pedig a *Magyar Nemzet* Szellemi Honvédelem című rovatát szerkesztette, amely a háborús években a szellemi ellenállás egyik legfontosabb fórumává vált. 1939-ben Baumgarten-díjat kapott. Ott volt a *Márciusi Front*, a népi mozgalom közvetlen pre-pártpolitikai formációjának születésénél, s a zászlóbontást követő támadások ellensúlyozására, a *Soli Deo Glória* szervezet által tartott tiltakozó gyűlésen Erdélyi József, Féja Géza, Tamási Áron, Veres Péter és Kovács Imre mellett Szabó Zoltán lépett fel a népi mozgalom képviselőjeként.

1940-ben a francia kormány ösztöndíjával Párizsba utazott – amely útból szüle-

¹ A Tokaji Íróklub Tiszaladányban tartott megemlékezésén elhangzott köszöntő

² Illyés Gyula: *Az Ajtónyitó* – Új Látóhatár, 1974/5. október, 330. o.

tett meg a személyes hangvételő útikönyve, az *Összeomlás* –, kapcsolata azonban ezt követően sem szakadt meg a népi mozgalommal. Ekkor írta a szülőföldről szóló talán legszebb vallomást francia földön, a *Szerelmes földrajz-ot*, amelyért 1943-ban az Akadémia Körösy Flóra-díjjal tüntette ki.

A háború végét bujdosva vészelte át, a német megszállásról 1944. március 19. kora délutánján értesült, amelyet a *Magyar Nemzet* szerkesztőjeként így fogadott: „«Mi szüntetjük be a megjelenést. Önként. Meggyőződésből... mert a *Magyar Nemzet* a német megszállás alatt nem jelenhet meg.»³ 1945 januárjában Debrecenben elvállalta a kormány hivatalos lapjának, a *Magyar Közlöny* megszervezését, kiadását és szerkesztését, később a Nemzeti Parasztpárt orgánuma, a *Képes Világ* szerkesztője és a MADISZ országos elnöke s a Nemzeti Parasztpárt vezetőségének tagja lett. Amikor kommunista nyomásra 1946 végén Keresztury Dezsőt meneszteni kényszerültek a demokratikus erők, lehetséges kulturális miniszterjelöltként – a magyarországi hagyományokra figyelemmel – Szabó Zoltán neve merült fel Kovács Imre javaslatára, miután a parasztpárt vezetőségében szóba jöhető katolikus személy Illyésen és Tamási Áronon kívül csak ő volt. Később a Parasztpárt javaslatára a párizsi magyar nagykövetség követségi tanácsosa lett.

1945 és 1947 között a *Valóság* című folyóiratot szerkesztette, ahol megjelent Bibó István híres és hírhedt írása, *A magyar demokrácia válsága*. Sorsuk és barátságuk, bár aztán 1948 novemberétől halálukig személyesen többet nem találkoztak, itt forrott végérvényesen össze. Talán az első leckét éppen Szabó Zoltán adta a diktatúrára készülő kommunista pártnak, amikor a Bibótól megrendelt, még csak kefelenyomatban lévő írás visszavonására utasította őt a kommunista párt ideológiai és kulturális vezetője, Révai József, s amely utasításnak Szabó Zoltán természetesen nem tett eleget. Miután megfenyegették a lap elkobzásával, lemondását helyezte kilátásba, amely különleges akusztikáját adta volna a koalíciós kormányzásnak. Révai s az erősítésként bevetett Lukács György Szabó Zoltán bátor és következetes kiállására meghátráltak, s kénytelenek voltak a betiltás helyett nyilvános vitában képviselni aggályaikat. Nem sok ilyen leckében volt aztán részük.

Szabó Zoltán 1949 júniusában lelkiismereti okok miatt lemondott a párizsi magyar követségen viselt kulturális attaséi állásáról. „Ami Magyarországon az elmúlt két hónapban történt, ami ott a jövőben minden jel szerint történni fog, arra én rábólintani nem tudok. Ahogyan mindig képtelennek éreztem magam arra, hogy a haza eszményét a haladás érdekei ellen szolgáljam, úgy nem tudom a haladás vitás és egyoldalúan értelmezett érdekeinek az ország érdekeit feláldozni.”⁴ Döntéséhez

³ Szabó Zoltán: *Korszakváltás*. Kötetben uő (1987): *Terepfelverés*. (EPMSz), 61. o.

⁴ *Szabó Zoltán levele Károlyi Mihályhoz*, a Magyar Nagykövethez, 1949. március 5., – Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Közli: Kenedi János: *Nem ugyanakkor, nem ugyanúgy és nem*

a végső lökést a Mindszenty bíboros elleni, a katolikus egyház és a keresztény közösségek megfélemlítésére indított perben hozott ítélet adta. „Lehetetlennek látom ezt általános morális és politikai okokból és lehetetlennek látom magánjellegű okokból is. Az általános okok ezek: a magyarországi kormány politikájával közel fél éve képtelennek érzem, hogy egyetértsek. A bíboros pörét és elítélését, mint keresztény, véteknek, mint magyar bűnnek, mint értelmes ember kardinális hibának érzem.”⁵

Szabó Zoltán 1951 augusztusában londoni munkahellyel a Szabad Európa Rádió szerkesztője lett, ahol nyugdíjba vonulásáig, 1974 júniusáig dolgozott. Cs. Szabóval az emigrációs talpra állást követően kísérletet tettek az elveszített fórumok pótlására, s Borsody Istvánnal hármásban létrehozták a Látóhatár Barátainak Társaságát, melynek célja a folyóirat életképessé tétele volt, s „tekintélyükkel biztosították, hogy a nyugati magyar szellemi élet színvonalas nyomtatott folyóiratra tegyen szert.”⁶

Az ötvenes évek közepére azonban őt is elérte az emigrációt bénító fásultság, melyből az 1956-os magyar forradalom zökkenetete ki. Decemberben az angliai Save Hungary Committee segélyegyesület *Magyar Szó* címmel hetilap kiadását határozta el, szerkesztését Szabó Zoltán vállalta, amely a magyar ügyben magáénak vallotta a forradalom eszméit mind a szabadság, mind az egyenlőség tekintetében. 1957. március 15–17-én Londonban létrejött a *Magyar Írók Szövetsége Külföldön* (MIKSZ), melynek első vezetőségében a főtítkári tisztséget Szabó Zoltán töltötte be. Az 1958-ban Párizsban életre hívott *Magyar Könyves Céh*, amelynek programját ő készítette el, az *Erdélyi Szépmíves Céhet* állította maga elé példaképpül, s amelynek során elsőként Déry novelláit, majd Bibó tanulmányait, a *Kilenc költő* című költői antológiát adták ki.

A Magyar Írók Szövetsége Külföldön és Szabó Zoltán különösen fontos szerepet töltött be a nemzetközi szellemi életben a magyar írók bebörtönzése és üldözése ellen kifejtett tiltakozások terén, felemelte szavát Nagy Imre és társai kivégzésének ügyében, s mindent elkövetett, hogy a nyugati világot tájékoztassa a forradalomban résztvevők elleni magyarországi elnyomó intézkedésekről és hogy a bebörtönzöttek kiszabadítása érdekében a szabad világ értelmisége határozottan lépjen fel. Sikerrel mozgósították őket Déry Tibor, Hágy Gyula és a többiek mellett, s talán részben ezen akciók eredménye, hogy a nevezettek 1960 tavaszán kiszabadulhattak börtöneikből. Szabó Zoltán azonban ezt követően is rendületlenül szervezte a nemzetközi tiltakozó akciókat a még börtönben lévők, így barátja,

ugyanazért, *Három dokumentum arról, hogyan mondott le Szabó Zoltán diplomáciai állásáról*, Beszélő, 26. szám, Beszélő összkiadás III. kötet, AB-Beszélő Kiadó, 1992., 741. o.

⁵ Szabó Zoltán levele Károlyi Mihályhoz, a Magyar Nagykövethez, 1949. június 7., – uo. 743. o.

⁶ Czigan Lóránt: *Szabó Zoltán az emigrációban* – História, 1989/6.

Bibó ügyében. A magyar emigráció, de talán a magyar történelem huszadik század második felének egyik legjelentősebb és legnagyobb ember kiállása, az emberi szolidaritás és barátság, az eszmetárs iránti felelősségérzet legnagyobb megnyilvánulása kötődik Szabó Zoltán nevéhez, amely először a fogságban lévő Bibó kiszabadítására, a nemzetközi közvélemény mozgósítására irányult. Szabó Zoltán 1957–61 között az *Irodalmi Újság* londoni rovatvezetőjeként, 1958–64-ben a müncheni *Új Látóhatár* főmunkatársaként, 1957–60 között a Magyar Írók Szövetsége Külföldön szervezetének főtítkáráként sokoldalú munkát vállalt Bibó személyének és műveinek nyugati megismertetése érdekében. Kiadásra ajánlotta az oxfordi The Clarendon Press kiadónak Bibó tanulmányait, egy évvel később Bibó kiszabadítása érdekében – bizakodva az esetleges április 4-i közkegyelemben – a brit természet- és társadalomtudósok fogtak össze: táviratot intéztek Münnich Ferenchez, a Minisztertanács elnökéhez, majd 1962 februárjában Kádár Jánoshoz. Az akkor még raboskodó Bibó István tanulmányai Szabó Zoltán bevezetőjével és az általa adott *Harmadik út* címen jelent meg 1960-ban, mely szándéka szerint a két hatalmi pólus közötti erőterben a harmadik utat kereső magyar politikai gondolkodás folytatója és sokáig egyetlen és legjelentősebb alapműve lett.

Szabó Zoltán világosan látta, hogy a szellemi függetlenség fenntartása vagy a „hazatérés” és az integráció a kádári rendszerbe, tehát mindkét út az írói halálhoz vezet, az egyik erkölcsös, a szép halálhoz. Szabó Zoltán az előbbi választotta, elveit nem adta fel, s élete utolsó harmincöt évében, bármennyire is nehéz lehetett, nem jött többet Magyarországra, hivatalos körökkel párbeszédet nem folytatott. Bibó nyomán ugyanis „hazugság-rendszernek” tartotta a kádári diktatúrát, nem fogadta el annak legitimitását: „Ha a függőségeket függetlenségnek, kis szabadságokat szabadelvűségnek, forradalmat ellenforradalomnak kell mondani, maga a rendszer lehet aránylag türelmes, józan vagy okos egyben másban. Ám ettől az alapvető hazugság hazugság marad.”⁷ Nem hiszem, hogy Nagy Gáspár ismerete volna Szabó Zoltán előbb idézett szavait, mégis kísértetiesen hasonló gondolatot fogalmazott meg, ő természetesen Magyarországon: Nem lehet közreműködni abban a felejtésben, amelyet egy nemzet memóriájára próbáltak ráfogni. Így maradhat meg ugyanis a remény arra, „összefüggésében lássa azt a zajtalan vagy agresszívan csörömpölő mechanizmust, amely ezt a kihagyásos emlékezést az emberi agyakban működtette vagy éppen siettette, szándékolta volna a közös agyérelmeszesedést. A költőnek a történelmi tudatzavar leküzdésében, gyógyításában lehet dolga.”⁸ Szabó Zoltán semmilyen formában nem kívánt tehát köz-

⁷ Szabó Zoltán: *Kritikai Napló, Két dráma* – Új Látóhatár, 1964. május–június, 3 szám. 264. o.

⁸ Nagy Gáspár: *Múlik a jövőnk* – (Kérdező: Nádor Tamás) – N. G.: *Közelebb az életemhez*, Tiszatáj könyvek, Szeged, 2005., 316–317. o.

reműködni abban a felejtésben, amelyet oly sokan gyakoroltak, ő képviselte az emigrációban – talán tartásában Máraihoz hasonlóan – a hivatalos kádári hatalommal szemben azt a passzív rezisztenciát, amely nem kívánt kapcsolatba kerülni, párbeszédbe elegendni azzal. Ezzel a magatartásával az emigráció egyes köreiben ő volt az élő lelkiismeret és az etalon.

Ahogy azt a visszaemlékezésekből, levelezésekből és naplókából tudhatjuk, a magyar emigrációs szervezetek egyik legkeresettebb résztvevője volt, a konferenciák egyik legnagyobb hatású előadója, Cs. Szabó László szavaival élve, a „repülő egyetem” rendkívüli tanára. Rendszeres előadója és résztvevője volt a hollandiai Mikes Kelemen Kör tanulmányi napjainak, a londoni Szepsi Csombor Kör estjeinek mentora, kritikus szemléletű alappillére,⁹ egyik meghatározója az Európai Magyar Evangéliumi Ifjúsági Konferencia éves találkozóinak, az EPMSZ tanulmányi heteinek, az 1977-ig fennmaradt németországi Magyar Főiskolai Hétnek, a svájci Dies Academicus Hungaricus Genevensis nevű értelmiségi konferenciának, amely Genfben jött létre néhány ott élő magyar – Luka László, Molnár Miklós, Nagy László és mások – kezdeményezésére, s amely első találkozó vitaindító előadását is Szabó Zoltán tartotta az 1956-os forradalomról. Ezek azonban csak a jelenlévők memóriájában rögzülhettek, s bár egy-kettő fennmaradt, mégis az emigráció egyik legfájdalmasabb hiányát dokumentálatlanságuk jelenti.

Hogy a magyar szellemi életet mitől fosztotta meg a diktatúra, arról csak halvány elképzeléseink lehetnek, a háború előtti évek bő termését ismerve, amikor is a harmincas évek közepén évente félszáz írása látott napvilágot. Szabó Zoltán írói pályáját az emigráció derékba törte, életműve – bár ennek a képzelt műnek elő-elő bukkanó részei önmagukban is csodálatra méltóak – kényszerűen csonka maradt, távol a szülőföldtől, a nemzet és a társadalom mindennapos valóságától nem tudta magát megújítani. Számára a szerelmes föld volt az ihlető.

Személye, tudása és erkölcsi nagysága okán ő lehetett volna a huszadik század második fele magyar szellemi életének nagy összefoglalója. Az egész nemzet életében betölthette volna azt az összegyűjtő, összetartó és szintetizáló szerepet, amelyet az emigrációban megvalósított: bár a népiekhez tartozott, de feddhetlensége, tartása és elkötelezettsége, illetőleg életművének érték középpontúsága okán valamennyi irányzat számára mintául szolgált, így köthette össze az *Új Látóhatár* körét az *Irodalmi Újság*éval, tarthatott kapcsolatot a generációk között, ápolva és felmutatva az elődök értékeit, de mindig az utána jövő nemzedékek számára biztosítva a figyelmet és az elsőbbséget.

Szabó Zoltán megvilágosodásszerű gyorsasággal ismerte fel, hogy a két részre szakadt világhatalmak egyike sem tolerálja sajátos nemzeti karakterünket, törté-

⁹ Lásd erről Czigány Lóránt: *Homo politicus* – *Új Látóhatár*, 1984. szeptember, 3. szám, 286. o.

nelmünket és irodalmunkat, csupán saját képére kíván bennünket szabni. Háború előtti hazai és kényszerű száműzetésének szellemi kertje ettől a felismeréstől öltött egységes és világos, egyértelmű harmadik utas, autonóm és szuverén megoldásokat kereső jelleget, s ezért lett szinte törvényszerű, hogy saját életművénél is fontosabbá és hangsúlyosabbá vált Bibó István harmadik utas munkásságának kiszabadítása a kommunista diktatúra fogságából. Amint ez a felismerés megszületett benne, tudta, hogy emberi és erkölcsi helytállása és állásfoglalása nem értékválasztás, hanem a lélek szabadságharca.

Életműve a közel négy évtizednyi kényszerű száműzetés, a nyugati emigráció ellenére is ízig-vérig, az utolsó gondolatáig, szaváig magyar maradt. Hűen tükrözte a nemzet ezeréves kultúráját és sajátos, organikus eszmei világát, ezért lehet helye a magyar örökségben. „Ez a sorvadás olyan szellemi életben, amilyen a magyar: aggasztó. Ahol az irodalom – körülmények és adottságok következtében – szükségszerűen *nemzeti* irodalom: van *irodalmi nemzet*. Ennek az irodalmi nemzetnek a magyar író, bárhol éljen is, polgára s tagja. Következésképpen, egymás iránt vannak irodalompolgári kötelezettségeik: olyasféle tennivaló ez, amelyet *civic duty*-nak nevez az angol.”¹⁰ Szabó Zoltán életműve alkalmat ad arra, hogy felhívjuk a figyelmet, folyamatos kötelezettségszegést követünk el, s nem teljesítjük irodalompolgári köteleességünket. Ezzel a megemlékezéssel, úgy gondolom mindannyian, akik itt ma jelen vagyunk, tenni kívánunk – ahogyan Szabó Zoltán fogalmazott - az „irodalmi felelősségtudás elsorvadásá” ellen.

Kedves Barátaim, tegyük hát a dolgunkat!

¹⁰ Uo. 407–408. o.

Bíró József

SZÍVKÖZÉPBEN EKEÉK

———— világunk voluntarista érinthetetlenjeihez ————

TI : a : „szent” – NÖVEKEDÉS

- nemtői - / ... – gátlástalan – ... – diktatúrájának
fanatikusbornírt**szószólói**multimilliomosmassmurderer**apostolai**

: ... amíg – ... – még – ... – nem – ... – késő ... :

o l v a s s á t o k e l !

**verseinketnovelláinkatregényeinket
drámáinkattanulmányainkatesszéinket**

TI : a : „szent” – NÖVEKEDÉS

- nemtői - / ... – gátlástalan – ... – diktatúrájának
fanatikusbornírt**szószólói**multimilliomosmassmurderer**apostolai**

: ... amíg – ... – még – ... – nem – ... – késő ... :

é g e s s é t e k e l !

**verseinketnovelláinkatregényeinket
drámáinkattanulmányainkatesszéinket**

TI : a : „szent” – NÖVEKEDÉS

- nemtői - / ... – gátlástalan – ... – diktatúrájának
fanatikusbornírt**szószólói**multimilliomosmassmurderer**apostolai**

: ... amíg – ... – még – ... – nem – ... – késő ... :

hamvukbaholtírásainkpernyéjétfélféjétek

: HERÓDESFAITYAK :

rettegjétekjelenlétünkmindháromvetületét

Gyimesi László

Az elveszett városok

A cölöpházaknak nyoma sincs,
A porig égett viskók helyére kőből épült valami,
Az alapját kiásták, lehetett villa, lehetett órtorony,
Karám a vadaknak vagy szelíd, közös élelemtár.
A falaiból semmi sem maradt, kőbánya lett a város,
Új bástyák, bazilikák, kunyhók és paloták emelkedtek,
Kellett minden anyag, gerenda, téglá, kő –
Mindig az öröklétnek építünk, kellett a sík mező.

Aztán ledőltek azok is, földrengés, tüzek, háborúk,
A szél csak hordta, horda a port a romokra,
Homokot, avart, zörgő szemetet terített rájuk,
Áldott magokat: fűét, gyomokét, virágokét, fákét,
Zöld dombok alatt aludtak a több évezredes nyomok,
Ahogy majd a mi nyomaink is aludni fognak,
Gyom, hamu és új dombok alatt.
A mi városunk örökléte sem több, sem kevesebb.

Hat elveszett város simul egymásra a talpunk alatt,
A miénk a hetedik lesz, s jön rá a nyolcadik, a századik,
Salak, szemét, néhány rozsdafolt vall majd a városunkról,
Talán a sírkövek őriznek meg néhány nevet,
Ha az új falakba beépítik őket, temetők nem maradnak,
Nem maradnak emlékművek sem, szobrok, oszlopok,
S így lesz ez jól: mindig csak a jelennek szolgáljon a város,
Csak a szebb jelennek szolgáljanak a célszerű házak,

Annak szolgáljanak a nyomaink is,
Ahogy az elveszett városok nyomai minket szolgának ma,
Köveik útjainkban, a mész a csontjainkban,
A szünetek elcsukló énekünkben,
Kibukó ősi daktilusok csöndes beszélgetéseinkben,
Tartás jól-rosszul megőrzött, ropogó gerincünkben.
Szeretném sorolni, mi épül be a nyolcadik városba,
Falakba, lakókba, egy-egy magyar kő, vers vagy dallam.

Debreczeny György

itt volt az elveszett csomag

a rossz lány a kölcsönvett lámpafényben
foltozgatja az egylyukú hálót
hárfajátékkal szórakoztatja az embert
akit a kútból kihalásztak

a herceg és az íja felajzva
elefántcsont evópálcikákkal
szellemeket fest az okos öregasszony
az omladozó falra

az ujjadat kérem villás faág
a rövidlátás zarándokútján
jó lenne együtt nevetni azzal
aki egészben nyelte a datolyát

ó verekedő bivalyok
mondjátok hol terem a rizs?
a könyörületes férfi
gyertyát gyújt hogy megtalálja
a szamarat vásárló tudóst

a vak és a sánta páncélba öltözött
látat rajzolt a kigyónak az agyagfigura
a faszobor meg a főúr
aki a sárkányokat szerette
ponttyá változtak azonnyomban
kiszáradt keréknyomban

elveszítette a két bojtár
a kivágott platánfát
tízezer arany az utánzás ostobasága
az íj meg a nyílvevő
el is költözött máshová

alacsony a zsámoly
a patak jámbor őzgida
nem tudja hogyan vásárolt
a király jó lovat
a zongshan hegység farkasának

eltüntette a púpot az álom
nem látta a jégmadarat sem az álmot
az ember aki senkit sem látott
pedig jégmadarakkal s tintahalakkal
együtt nevetni régi szokás

roppant sziklafalak közt
túl sok az ösvény túl sok a lépcső
nevetgélnek a szakadékok
a marhaszív kőnél a fekete
és a fehér patak összefut
felhőbe burkolózik az arany csúcs

hallod a tiszta hangok pavilonját?

az ügyefogyott paraszt
aki félt a szellemektől
kiérdemelte a tisztelethelyet
a semmittevés pillanatában

egész idő alatt itt volt
buddha dicsfénye
az elveszett csomag

Bertha Zoltán

Fénylő szavak poétája

A hatvanéves Cseh Károlyról

A borsodi, hevesi tájhoz, a bűvöletes-lankásan ölelő bükkaljai vidékekhez hűségesen kötődő (ma Mezőkövesden élő) költő-műfordító Cseh Károly pályáját a lélekemelő otthonosság és a szellemépítő egyetemességigény egyszerre hatja át. Lírai kilátótorony az övé: gyökérmélyből felnövekvő műveltség, bensőséges és szakrális élményuniverzum, szuverén formakultúra, amelybe rebbenő hangulatok, érzékletes tájképi látomások és ünnepekhez igazított élettisztító minőségértékek éppúgy beleférnek, mint súlyos egyéni, közösségi és történelmi léttapasztalatok átlényegített érzelmi, eszmei lenyomatai vagy a világgöltészet sok-sok irányból ihlető – és magyar fordításra készítő – területei.

Miskolci, egri – észak- és kelet-magyarországi – művészek társaságában indult pályáján, antológiák, nemzedéki megmutatkozások, irodalmi körök vezető, fémjelző személyiségeként. Az 1973-ban általa is alapított *Kelet* alkotócsoport műhelyéből emelkedett ki első önálló verseskönyve, s e szellemi közegnek a mai napig is meghatározó egyénisége maradt. Egymás után sorjázó kötetei évtizedek alatt egész boltozatát világították meg saját költői teljesítményének, egyúttal a világlíra széles övezeteit bejáró érdeklődésének és tájékozódásának, hozzá kiváló interpretációs készségét tanúsító fordítói eredményeinek. Mert szülőföldtől európai és világrészekig ível, művészetinspiráló, verslélegző magyar vidékeket, kitáguló régiókat fog át az ő világlátása, s így a személyesség különös varázslata képes átítatni az alanyi költő sziporkázón gazdag versátültető munkásságát is: a német, osztrák, svájci, olasz, orosz, lengyel, horvát, szerb, török, tatár, csuvas és megannyi más népet képviselő költők megmagyarított alkotásait. A beleérzés finomsága, az átélés nyitottsága, a természeti, szerelmi, vallási, kulturális élmények igézetére hangolódó lelki rezdülékenység: összetéveszthetetlenül jellegzetessé érlelt tulajdonságai ezek Cseh Károly poétikus világának, a saját és a másoktól származó versek egész együttes szépségtartományának. Valóban „létszerelmes” költészet az övé, ahogyan Cs. Varga István fogalmazta róla: „csupa lebegés, ragyogás, kiérelt színszimbolika, égi, földi tükrözés” – „édeni és aranyló” földi kertekkel. Csakugyan a „kalokagathia”, a szép és az igaz antik veretességét idéző elokvenciával és eufóniával telítve.

Domboldalak és szőlős lejtők, rétek és hegy-völgyek, erdők és kaszálók, templomtornyok és „áthevült égbolt”, „fény-fák” és madarak: mind-mind valami átszellemített, átlégiesített „zsolttáros ragyogásban” izzik, fénymármorban és főként

fehérlő világításban – áttetszővé, éteri-párállóvá szublimált tisztaságban. Fény-tisztások szépségesen delejező – kellem és báj neoklasszicitásának légkörét hordozó – hangulata szűrődik át minden természeti és lelki-testi emberkapcsolati életképen, az ámulat atmoszférája lengi át a megérezkített élethelyzet-pillanatok, s az illanó és tűnékeny leírásmozzanatok valami sugárzó létáramlás szelíden borzongató részeseivé, emanációjává avatódnak, szentesülnek. Évszakok és napszakok; akácós-fűzfás Tisza-parti tavasz, nyári verőfény, hűlő időt jelző őszvég és adventi, vigiliás telek; hajnali derengések, ígéretes-beteljesült déli hevületek és éjkék sötétlések; az öröklételet idéző virágzások „fehér ígézetei”; csillagokkal, holddal, nappal összeszikrázó embersziluettek; megváltásremény és kozmikus átrezgő örökös fényhullámzások: amikor „ eget és földet / forraszt össze a fényben / egy szikrázó barkaág”; „fényvel lobogó” gabonatóblák „Mennyei Jeruzsálemet” idéző ringásritmusa – olyan csodamisztérium titkos sugallatai mindezek, amelyben lélek és táj rejtelmesen összeszővődik, s minden mozdulat és impreszió transzcendens aureólát áraszt. A „nyírfa fehér füstje” a „hó-tiarás” hegyekkel együtt „fehéredő fohássza” emberiesül, csillámló-fluoreszkáló arany, ezüst, kék és barna fényjátékok „időtlen suttogások” szinesztéziájával fonódnak össze, az embertekintet „rezgőnyárfá”-szerűvé metaforizálódik, a harangszó ütései úgy „zengnek-zúgnak”, mint „kihangosított szívverések”, s így tovább addig, hogy „Isten nyomjelzős lövedéke”, az „eső utáni kékségben” vakító „augusztusi szivárvány” jelzőfénye szerint: mi is „ilyen fényből vétettünk”, s „nem porból”.

Mítoszi antropológia és sorstükör bontakozik ki e minden szavukban, ízükben, stilizáló trópusukban megejtően artisztikus költeményekből – amelyekben mesterkélttség nélkül, valami eredendő meghitt természetességgel olvadnak, lüktetnek, hullámoznak egybe természeti és természetfölötti, érzéki és érzékeken túli, tárgyias és sejtelmesen mögöttes szférák és dimenziók. Az újromantikus-impreszionisztikus lírának Komjáthy Jenőtől Áprily Lajosig és tovább számtalan klasszikus és modern változata alakult ki: Cseh Károlyé (esetleg késő- vagy újparnasszistának is felfogható esztétizmusa) olyan mai hangszerelésű típusa ennek a bensőségesen érzelmetelített és enyhén mitikussá-misztikussá finomodó költészetfajtának és kifejezésmódnak, amelyben a törékeny, filigrán, szinte szükséztűvő tömörített versszerkezet (lepkecsontvázhoz vagy csipkefonalhoz hasonlítható versalakzat), a miniatürizáló mívesség és műgond, a szenzibilitás és a visszafogott, de azért még a szabadverssorokon is átható muzikalitás, a formagazdag látvány-és látomáselemek belső kohéziója, a képesség, a képek és szóképek árnyalatosságának mágiája: elsősorban korunkhoz szól és korunknak kínál lelki perspektívákat – minden kortalan értékvonása mellett is. A lehetőkönnyűnek tetsző érzelmvibrálás és a gyökeres létszeretet: mindnyájunkat emel és tisztít. Mozgósítva egyúttal a „magasztos” és a „fenséges” esztétikai minőségeit, szinte „neoplatonikus” módon

– ahogyan erről Ködöböcz Gábor értekezik, megállapítván: „Mitikus élmények, antik mozzanatok, bibliai allúziók, ősi kozmológiai-kozmozgóniai törvények keverednek a jellegzetesen 20. századi világgép elemeivel, s egymás közegében feldúsulva válnak mind komplexebb jelentések hordozóivá.” S hogy „a dionüszoszi és apollói vonások egyensúlyra törekvő kettőssége adja a létteljesség igazétét.”

Bódítón fényittas, harmonikusan színpompás artisztikum vonzza és nyűgözi le, aki e versvilág hatása alá kerül. Friss derű vagy elégikus nosztalgia, melankolikus rezignáció vagy üde életöröm: mintha keleti tusrajzok, metszetek, miniatúrák lát-szólagos eszköztelenségével légiesítenék a humanitástól és a divinitástól elválaszthatatlan alapérzeteket. Táj és lélek egybeforr; már nem tudni, melyik az élőbb, és melyik élteti a másikat: „szírom és hó fényözönbe ájul”, „első havát úgy nyújtotta át / nekünk a decemberi reggel, / mint fehér liliumát / Máriának az angyal”, „kegyelmet adott a hóvilág”, s „virít” a hó, mint a krizantém vagy az akác – de máskor hidegen is „pernyélik”, „és pelyhe úgy kavarog, / mintha túlélő legyek / járnak boszorkánytáncuk”, s megint máskor „fehér úttalanságban” „leketlen habzás a tél”, s „kietlen tündöklésben, / részenként hull szét / minden jövőndő”. Hófény, fagy, fehérség, fák és Tisza-part, kéklő hegyek és falvak havas háztetői („fehérlő cserepekre” tört mennybolt), vagy ahogy „világlik” az idő, a májuséj, ahogy az aszályos nyárban „időtlenül fehérül” a délután, „felszáll a nyírfa fehér füstje”, s világolnak a „felszállt lelkek” is (mint világlik a vajúdó-kinyíló meggyfa, a „hívó édeni láng” vagy a sírbeli harmadnap lepel) – majd színek, formák, életképi jelenettörédek, tájfestő leíró és átképzéletes részletek kavarnak tovább és tovább: de nem afféle áradó mértéktelenséggel, hanem jelzésszerűen intenzív és asszociatív villanóképek sorjáztatásával, s ezekben csillantva fel sokfajta hangulat- és jelentésvariáció dimenzióját, a motívumok ezer arcának mindig új és más vetületét. A sorsmetaforikus képek és jelképek gazdagon-szemléletesen rétegződnek, de „a költői logika pántjai szorosán tartják őket” – írja erről Kerék Imre. Plasztikus ember- és életképiség, mély, sorsvállaló ember- és közösségszeretet, bensőséges sorsidéző sejtetés, zsoltáros-liturgikus légkör egyesül például a *Fehér vigília* című darabban: „Sziromló fehér közt lámpafény sárgáll: / sugárzik az est, nyíló margaréta. / Sorjáznak lassan misére a vének. / Léptük a havon mennybe tartó, néma.” De hasonló íveléssel hajlik össze a népi-természeti milió a lelki-szellemi kultúra és a megihittségével igéző transzcendencia szférája az alcímével (*Borsodgeszti ikon*) a szülőfalura utaló kötetcímadó versben is, a *Bibliás földben*: „Ökör hever az őszevi mezőn, / mint fáradt kéz a sárgult Biblián, / s kikerics-kéken hajlik rá a menny.”

És ez az a szemlélet járja át a haikus játékoságát is („Falusi öreg / angyal, párban: két liba / totyog a porban”; vagy: „Falusi kertben / Húsvét-szigeti szobrok – / csonka fatörzsek”), az epigrammatikus, gnómaszerű kijelentéseket („oltár a tájék”), de a nagyobb igényű biblikus parafrázisokat is (*Csillag és vércsepp, Hófényben*,

Távol Betlehem). Az evangéliumi motívumok és sorsszimbólumok sugárkörébe vont léttapasztalatokat kikristályosító, Nagy Gáspárnak ajánlott *Nagyhét* szintén érzékletesség és szublimáló légiesítés kényes összhangjába sűríti a kifejlő gondolatot és reménykedést, hogy a virágvasárnapi, virágos-barkás, „fehérlő ujjongás”, a „galambok, gerlék” „Isten szálló lantjaihoz” hasonlatos zúgása tartós maradhat: „és felsmaragdolt körben a puszta, / remélni kezdtük zöldjében újra: / valahonnan egy bárány ideér, / ártatlan lesz – és nem áldozati”. Olyan áhítat ez, amely a „húsvétalan a magyarság” Ady-féle keserű szózatát egy újfajta reménnyel toldja meg, s a Nagy Gáspár megénekelte jászol „utolsó szalmaszálának” üzenetével biztathat minden keserű szívet és lelket; hogy van, hogy mégis lehet tehát valódi reszurrekció: „Odafent szemközt a domb tetején, / hol világlott a hó böjt elején, / ott most kökényfák virága remeg: / ujjong a szirmuk – fölmécsellenek, / ring az Igévé újult fehérség – / hirdeti magát, hirdeti: Húsvét!”

Metafizikai holdudvarú vallomások sokasodnak, amikor eljön a „gesztenyék ideje”, a röpke, átmeneti őszi mérlegidő, s napfordulótól napfordulóig hanyatlik a teremtett tenyészet: nyárból télbe, életvirulenciából az elmúlásba. Időiség és időtlenség templomok és csillagábrák, növények és állatok, emberi és angyali, tündérlények vibráló kontúrjai között jelenti ki magát, a mindenség táncában és orfikus zenéjében. És színek sugárzásában (az arany, az ezüst, a fehér, a kék, a lila, a zöld, a barna-piros, a sárga, a narancs, a rózsza, az ibolya, az azúr és a többi színvarázsában), s így nem csupán nyelvi erejükben, hanem a kolorit életszerű bőségében és elementaritásában is lenyűgözővé válnak. A „képvyllantó költő” egész költészetét „a természetközeli mágia lengi be” – írta erről Erdődi Gábor. Ezt fokozzák a sajátos képtársítások és eredeti, egyedi szóalkotások, a gyakori igésítő szóképzések: „kékell” az este, „morzsáll fejünkre a zúzmara”, „dárdáll a vág”, „sárgáll” a sütőtök szelete; és „szivárványló” a friss harmat, „tintálló” a kút mélye, „holdalló” a hó, „bronzló” a nap. A nüanszok és a leheletnyi modulációk jelzik: belső és felső fényekkel töltekeznek az eleve szakrális holdudvarú színhegyek és térségek, a templom vagy a temető és környéke, de a táj többi része is valamiképpen megszentelődik. „Udvarról, kertből felhabzó fáink / kúsznak égre”; „Földön is égé, égen is földé: / tudja kötődését / temető közepén / sárgálló kápolna / keresztje hegyén / lebegőn / az ezüstös ökörnyál / míg idelent / a halottak / szentjánosbogarával / virraszt / az *odaáti* örök nyár.” Az érzékfözlött ott rejtezik a rögben és a vízben, a fűben és a lombban, s ettől a köznapok is ünnepbe fordulnak és „tanújelekké” válnak. A krisztusi aurától érintett „hierophaniává”: „Felpárállik éjjel a régi szekérút, / s mintha annyi szagos hold sorjázna végig: / alján vadkörtefa s kökénygally fehérlik. // Tavasz csordultával jár erre valaki, / barangol fel-le a keréknyomok ráncán, / tanújelnek hagy a bíborpalástból itt, / szerte a bokrokon egy csipkebogyónyt, // s mutatóba töviskoronája körül / galagonyavirág-ágból

kettőt, hármat. / S nem támad forgószél nyomán, míg járkálgat.” Megannyi vers szól az adventi, karácsonyi, újévi, nagypénteki, húsvéti, pünkösdi várakozásokról és beteljesülésekről, reményekről és röptető csodákról. A portányi, röghöz kötött történelem mikrovilágában is mindig ott bujkál a folklorisztikusan-mitologikusan egyetemesítő jelentés- és érzelmetöbblet – a sorsos szimbólumok vagy a zsol-táros utalások hanghordozásában. A borongós tónusokban is; amikor például a roskadozó kémény gömbjében a katasztrófát, a falu kihalását jelző nap és hold együttállása vetül elénk („Harangját még nem felejtí a dél el, / megkondítja most is, megszokottan, késve, / züllő kert zöldje hasal a sövényre, / ribiszke rebben pilledt-rőt szemével – / már csak történésük a történelem. / Hőség játszik-e vagy jelenés velem?; / nap és hold együtt – az üres szomszéd ház / kéménytetején porló kőgömb méléz”).

S e konfessziók törékenysége és intimitása hitelesíti a historikus látleteket is. Március 15. fájdalmasan pusztán a hetvennegyedik nappá fokozódik le (amikor „Fehérben böjtöl hosszan a zöld, / csak a tetők cserepe pirul”, s „Kokárdánk is / összemegy, és nyütt ronggyá fakul”), s „az utolsó krónikalapok” (a Nagycsütörtököt vizionáló Dsidára, Kányádíra is rájátszó) látomása szerint pedig „Éjfélkor a várótermek / plexifalai közt / romlott mézszínű fények / csorognak / utasokra / örökös készenlétben / virrasztó bőrdöngökre / legyek röpte fon glóriát / a fejek fölé / egymást fedő óramutatókká / merevednek / a malmozó ujjak / mozdulni fáradtak / világlésésben lesz / holnap is / minden járat”. Vagy amikor – manapság – a „forradalmak negatívban” mutatkoznak: „körbegombolva virággal állig / egy-egy emlékmű márvány vagy gránit / vacog szürkén a téren a parkban / **mindegy** március vagy október van / **minden** árvállik korhad meg porhad / senki sem vallat senkit hogy mondd csak / megérte-e itt megélni váltig / ha a virág csak dérben világlik? / némák a kövek némák a holtak / negatívban mind a forradalmak”. Megrendítő kordiagnózis e nagyszerű költemény, amely ötvenhat autentikus üzenetét is gyötrelmes aktualitással idézi és ápolja, Kannás Alajos emigráns költő emlékének dedikálva. A *Nagypénteki nyár* című legújabb verseskötetben jelent ez meg, amely könyv szervesen folytatja a köznapokat és a jeles napokat egybejátszó kifejezésmódszerek alkalmazását, s összesen annyi verset és műfordítást közöl, amennyi a költő éveinek a száma: pontosan hatvanat. Negyvennyolc saját alkotást, tizenkettőt pedig tizenkét nép poétájától egyet-egyet ültetve át magyarra.

Szenvedés és feloldozás, szent passió és profán természeti csoda a létezés emberi és emberfölötti, személyes és tárgyi, földi és égi mezőin: ez ennek a számvető-összegező jubileumi verskötetnek a fő üzenete és egyben karakterjegye. A fenséget és a tragikumot gyakran pörgeti át játékos és groteszk esztétikai hangulatvilágba – még keresztversek alakzataiban is. Az idilli lebegést mindegyre a baljóslatúság kíséri, s évszakok fényei és árnyai villódnak egybe: „ragyogó-ár-

nyéklő kalendáriumma” tágítva a költemények újévtől újévig kerekedő horizontját. És lenyűgöző poétikai árnyalatossággal: a haikutól az anakreóni vagy a lazább, capricciószerű dalon át a képversig váltakoznak a megkapó szépségű darabok, amelyek között nincs szabadvers, mert rendre a „vers szívdobogása”, a fegyelmező időmérték érvényesül. Mintha kézben tartani szeretné a költő a körülötte egyre vaduló világot. Egyszersmind a keltától a görögig, a latintól a régi keleten át a mai Európáig rétegezi egymásra a legigézetesebb kultúrköröket; mélységeket magaságokkal kapcsolva össze. Akárha Mereskovszkij szerint: „Minél jobban elmélyülünk a múltban, annál nagyobb világosság sugárzik belőle.” Messzeszálló visszhangosság lengi így át a versek folytatásaként is értékelhető műfordításokat is; hiszen a belül hangzóra a nagyvilágban keres és talál rímet a költő. És Urbán Tibor mives és finoman groteszk grafikáival tovább „égiesül” ez a számmisztikát idéző s a kék betűk és rajzok által is atmoszférikussá varázsolt verseskönyv. Megintcsak demonstrálva a pokoljáró költészet örök, életújító feltámadását és fényességét.

Mert segít élni ez a hangyamoccanástól a tornádótombolásig rezonáló érzékenység; az az érintésközeli meghittség és entuziazmus, amely hitelesít minden stilizált érzéki benyomást: ahogyan virul a csillag és csillagzik az almafa virága, s együtt rezzen a kozmikus ritmusra. A látvány olykor sumér mítoszokig – napba öltözik az érett kalász – hajlik vissza, így ötvözve a gyerekkori emléket a péterpáli „dombra s napba érő búza végé”-vel egy képben. Az aktuális dátumversekben viszont bizarr és gondolatébresztő áthallások ütköznek elő („Kelet közel. Közel kelet”; vagy „futó álom és ámokfutó”). De a szuggesztív nyelvi lelemények, sajtószerű szóképzések („sajkálló”, „gömblik”), összeszikkasztó tájszavak és eredeti szóalkotások („csőröl”, „illong”), s balladás, ősi magyar sorismétlésekkel sejtetett jelenségek is (például a „zürmölő” hó oda-visszacsapódása és nesze, a nyírfasorrá metaforizált fehérség): mind-mind e „harangozó” szavú költészet hagyományt és újítást szintetizáló különlegességére utalnak. Hogy aki értőn olvassa: fölkészülhessen nemcsak a megneemesítő áthangolódásra, de a spirituális átvalósulásra is.

Fecske Csaba

A LX éves Cseh Károlynak

Elhagytad már te is a félszázat,
lelkeden immár hatvan év szárad.
a szíved gyakorta versbe lábad,
és szaporodnak a szarkalábak,

világít a pilises fejtető.
A Múza léha, magakellettő
némber, mímeli csak a szerelmet,
megkaptad őt, hát neked ez kellett?!

Fordítottál és írtál sok verset,
szívedből törtél egy-egy gerezdet.
Bár szép és biztató volt a kezdet,
vérhólyagot ütött rád a század,
folytattad, amit Balassi kezdett:
térdet hajtottál sok Júliának.
Mi látszat volt, igazinak tetszett.

Ködöböcz Gábor

A költői lakozás változatai

Laudáció helyett a hatvanéves Cseh Károlynak

„Kedves, halk szavú vidéki Orfeusz”, „magányos, monogám Casanova”, „Matyó-földön újjászületett Szindbád” - mondják az ötvenéves Cseh Károlyt köszöntő írók. Ezek a telitalálatos gyorsfényképek a művészi-emberi karakter esszenciális ismérveit, az esztétikai létmód lényegi vonatkozásait ragadják meg. Az életszépességnek és életszentségnek elkötelezett költő-műfordító recepciójában meghatározó súlyú értékelések (Cs. Varga István, Bertha Zoltán) utóbb is a léleklángra figyelő, a legeszményibb vágy- és célképzetek csengőszavát követő költőként látatják Cseh Károlyt.

A lélektelen antilíra, a posztmodern amnézia korában „valamiféle éteri, kozmikus töltetet hordoz magában a költő, és azt teszi, amit a szíve diktál. Számára a létezésre adható egyetlen lehetséges válasz a versírás és versfordítás”. S miként önön transzcendenciájára, saját növéstervére figyelő verseiben, versfordításaiban is az eszményi minőséget célozza meg. Elsősorban azokra a versekre koncentrálna, amelyeknek „atmoszférája, hangulata, aurája van, és a holdudvara is szép”. A bükkaljai költő létszerelmes lírájában „belső és felső fényekkel töltekeznek az eleve szakrális holdudvarú színhelyek és térségek, a templom vagy a temető és környéke, de a táj többi része is valamiképpen megszentelődik, transzcendentális dimenziókba emelkedik. Hely- és szívközelségben fénylenek Cseh Károly szavai”.

Az immáron negyven éve publikáló Cseh Károly minden ízében modern, de csöppet sem posztmodern költészete a hagyományos élménylírának újszerű érzékenységgel, látomásos, mitizáló technikával való meghaladását jelenti. A verseiben tárgyiasuló esztétikai magatartás az artisztikus, zenei formákat kedvelő létköltészetten belül jelöli ki a helyét. A mezőkövesdi költő létérzékelésében a di-onüszoszi és apollói vonások egyensúlyra törekvő kettőssége adja a létteljesség igézetét. Miként egyik vallomásában mondja: „A vers mindig élni tanít, az ősi szép és igaz harmóniája felé sarkall, és egyúttal kivátázza meghittségével az érdes világot”. Cseh Károly kilencvenes évekbeli kötetei (*Aranyháló*, 1992; *Ketten a kertben*, 1995) kiváltképpen sikeresen, maradandó művészi érvénnyel valósítják meg a fenti hitvallást.

Az *Aranyháló* című kötet verseinek (például *Lefelé a hegyről*; *Ketten a kertben*; *Ausonius délutánja*; *Szeptember tilosa*) képzetköreiben az antikos és bibliikus jellegű metaforizáltság a lírai alaphangulat betájolásán túl a kötetbeli versek belső és külső idejét is kitágítja. Más jellegadó darabokban (*Aranyorsó*; *Nyári merénylet*;

Áll egy asszony; Nyílik a pillanat; Hellén igézet) a hellenikus költői magatartásba ágyazottan dajkálódik föl egy hihetetlenül masszív magánmitológia, ami időtlen derűjével és idilli tisztaságával a kötet egyik legalapvetőbb értéke. Emellett az aranyban-ezüstben villódzó színszimbolika, valamint a kompozíciós eljárásként és világképi rendezőelvként alkalmazott számmissztika ragadja meg a figyelmünket.

A negyvenöt verset számláló kötet világképi-poétikai szempontból legsúlyosabb költeményei a verseskönyv archimedesi pontjait is kijelölik. Közülük is kiemelendő a különösen virtuóz nyitódarab (*Ausonius délutánja*), amely a szépség és az időtlen derű apológiája. A verszárlat a magasabb lelki szférák mágikus erejével sugározza az örök költői vigaszt: „Higgyétek el/ megőriz a szépség lánvája mindent:/ megőrzi a vers a múlandót/ S talán engem is ez a táj/ mint vert birodalom vert aranypénze/ a császár alakját”.

Az *Aranyháló* nagy műgonddal megformált szerelemképe (szelíd erotika, szenvedélyes érzékiség, kölcsönös egymásra utaltság) a kortárs művek relációjában is igen figyelemreméltó érték. A lobogó belső tüzekben is öröklétre figyelő szerelmi tematika Cseh Károly költészetének egyik legerőteljesebb szólama. (Lásd *Nyílik a pillanat; Fehér igézet; Csillaghullás; Teremtés; Véletlenek*.) Műfajilag, formailag is roppant széles skálán mozogva (haiku, helyzetdal, prózavers, látomástöredék, trapézvers, életkép, idill, bibliai parafrázis) tárgyiasul a férfi-nő viszony az első pár felvillantásától (*Ketten a kertben*) Philemon és Bauchis legendáján át (*Hellén igézet*) a beteljesülés rebbenékeny boldogságáig (*Fény-tisztás*), a mindenkori páros magányig (*Aranyorsó*) és a fenyegetettségig (*Fehér nesz*). Végső soron a szerelem misztériumában megélhető EGY-séget és KÉT-séget, az örök nőt és örök férfit ismerhetjük meg az olvasott művekből.

Cseh Károly *Ketten a kertben* című kötetében „átmentett Éden-ragyogásait” adja közre azzal a törekvéssel, hogy „a Szerelmet átvigye a túlsó partra”. A harminchárom saját alkotást és tizenhét műfordítást tartalmazó verseskönyv a szerelem misztériumáról nyújt élményszerűen gazdag keresztmetszetet. A kétségektől perzsze a költő sem érintetlen, de neki legalább megvan az a kiváltsága, hogy a versek oltárába szökve dacolhat a feledéssel. Mert a jó vers oltalom, a szépség hatalom, mely öröklétet adhat a költőnek. Egy régebbi beszélgetésből idézem Cseh Károly ide vágó észrevételét: „Egy-egy jól sikerült vers megírása után zenél bennem a lét öröme”.

A *Ketten a kertben* legmaradandóbb esztétikai érvénnyel megformált költeményei átgondolt rend szerint sorjáznak, s a verseskönyv tartópilléreit is kijelölik: *Ádvent; Virradat felé; Asszony a kertben; Zsoltáros ragyogás; Lefelé a hegyről; Kapu, Aranyorsó; Lepke és őspáfrány*; továbbá a műfordítások: *A hó; Két part; Éji dal; Perzsa misztikus nő imája; Szerelmesversek*. A felsorolt művek közül virtuó-

zitása miatt külön is kiemelendő az *Asszony a kertben* című vers, amely valóban érzelmi csoda, hiszen – a kötet egészét leképező módon – a tiszta artisztikumkép-zés jegyében született. Az entuziazmus áhítata, az egzaltáció kegyelemteljes személytelensége révén válik ez a mű a véges dolgok végtelen visszfényét megragadó szépség és éteriség apológiájává. Íme, a Maria Pawlikowska emlékének ajánlott vers teljes egészében: „Léda vagyok. Hanyatt fekszem a kertben./ Sörénylő hajam, sugárzó szél lebben./ Hattyú-felhők ringnak a messzibe el,/ tengerzik köröttem kéken az idő,/ smaragdlik a fű, mint lelkes drágakő,/ s lepke-vitorlás leng. Csak Ő nem jön el,/ aki szárnyával fehéren átölel”.

A mágikus, mitikus és empirikus létélmények között közvetítő költői világban a szerelem egyszerre ősi és modern teljessége jelenik meg. A domináns poétikai elvként érvényesülő szimultaneizmus egymástól távoli képzetkörök összekapcsolásával a versek horizontját, időszerkezetét és konnotációs tartományát hallhatlanul kitágítja. Mitikus élmények, antik mozzanatok, bibliai allúziók, ősi kozmológiai-kozmogóniai törvények keverednek jellegzetesen huszadik századi világképi elemekkel, s egymás közegében feldúsulva válnak mind komplexebb jelentések hordozóivá.

A teremtő csodának és mágiának lehetünk tanúi ebben a kötetben is. A szerelem rituális jellegét, szakrális természetét varázsolják eléink a versek, hiszen a szerelem nemcsak szexus, de a megváltás és megszentelés alkalma is. A szerelem végső soron a létezés mélységeinek megértése. A szerelem annak a megértése, hogy a világ nem eseményekből, hanem összefüggésekből áll. A legtündöklőbb összefüggés pedig a kölcsönösség kell, hogy legyen. Cseh Károly – amint azt utóbb megjelent kötetei (*Bibliás föld; Toronyiránt; Gesztenyék ideje*) is tanúsítják – túl van ezen a felismerésen.

Az őszihez közeledve mire is vágyhat, mit is remélhet az aranyló-ezüstlő fény-tisztások, a külső-belső ragyogások igézetében élő, az Éden romlatlan idilljét újraálmódó hatvanéves költő? Legfőképpen talán a vénasszonyok nyarával áldott, szép őszi napokat, napfordulókat, szíve szerint való, jó fényeket hozó éveket, évfordulókat s mindeközben töretlen alkotókedvet, verseire fogékony olvasókat és jól megérdemelt sikereket. Szívem minden szeretetével kívánom hát Cseh Károlynak, hogy összes dédelgetett vágya úgy teljesüljön, ahogyan azt Ő szeretné!

Karcsi, kedves, Isten éltesen sokáig, és csináld úgy, mint a napóra: csak a derűs órákat számold!

Both Balázs

Vietnam

a rizsföldről mentünk éppen haza
naplementekor kezéd kezemben
mikor kitört a rotorok légvihara
szóltál de már nem feleltem
elhamvadt időnk el a tárgyak
a napalmbombák tűztengerében
szemvillanásra porrá váltak
fű bozót fekete ében
árnyék vagyok árnyékom vagy
csontot arat ki földünk szántja
utolsó pillantásodnak
szememből nyílik virága

Egy regény végére

(Gergely Ágnesnek)

Ha egyszer, őszülő hajjal
az ajtóban állna, meg se ölelnék.
Évszámok sorából a kavicsos útig
lélekszakadva kifut az emlék:

féklámpa-villanás, vaságyakon
latinul írt kórlap,
mintha útlevél volna, de nincs fotó,
egy *más dimenzió*nak.

Aztán a hiány. Az ázott párnahuzatot
szaggató ébresztőóra.
Egy jelzős szerkezet,
és akadálytalan gravitációja.

Mert aki itt megállt, az arcra ismer
a szögletes kődarabban.
Fokról-fokra túlélhető,
ha nem marad kimondatlan.

Mindenszentek

egy óra öt nap három év
gyerekarccal búcsúzó élet
tővig égnek az idegszálak
füstös kanóccal égnek

mihez kezdhet Istenem
aki bölcsőnyi sírhoz térdel
tincset fakardot őriz
maradék életével

álmok amikre gipszangyal
csillaglámpás éj vigyáz
egy óra öt nap három év
földet ért villám a gyász

Port Royal

Ha felépülne elvásott vázuk,
a vasat tovább nem ölné rozsdá,
rúdra vászon, vászonra pedig
halálfej rajzolódna,

rum vagy szajha visszalopná
a kapzsi fényt szemgödrükbe,
szakállas arcuknak a víz
nem sírja lenne, csak tükre,

hajónyi férfitest száradna némán
tüdőt edző szélbe mártva,
és emlékezne a fulladás
négy sötét évszázadára.

Bárdos Attila

Lebegés

Mire gondoljak?
Nem gondolok semmire.
Mit akarjak?
Nem akarok semmit.
Mit mondjak?
Nem mondok semmit.
Csak lebegek a semmi felett a szélben,
elmond az mindent helyettem.

Kettős koan

Én a végtelent nem értem,
s a végtelen se ért engem.
Jól elvagyunk mi így ketten,
én a végtelenben,
s a végtelen bennem.

Bp., az 59-es villamoson 2011_11_24.

In medio

család alszik én meg ébren
szuszogásban sötétségben
arcom gyűröm párna nedves
álmom is volt de keserves
azt boncolom tompa ésszel
világítom csillagfénnel

család alszik én meg ébren
gondolatom hova fér el
plafonig ér már a magány
nem hagy nyugodni a talány
mit gondolok én se értem
karom ölel mégse ér el

család alszik én meg ébren
forgolódom a hőségben
vigaszul álomba bújnék
félek újra felébrednék
itt van a megfejtett titok
álmot álmodni se tudok

*Budapest, Szabadsághegy
2011. november 21.*

Három dupla haiku

Nagyvárosban

Városi Vénusz

Szép, kecses, vonzó.
Átszellemült, sugárzó.
Törékeny, suta.
Diszharmónia.
Még nem kész nő, érthető.
Átszerkeszthető.

Villamoson

Zakatolásban
tömegközlekedni jó.
Együttutazás
sárga kocsikon.
Önámító színesség.
Ki az a másik?

Festmény

Balról egy folyó,
benne színes létezés.
Ennyi csak: egy kép.
Tükör. Jobbról én.
Intim együttlét, játék.
Nézem és látom.

Szűk Balázs

Fehér szerelem

Eltűnő nap fénye a hómező
Fölött, mely nem melegít,
De még soká emlékszünk rá.

Én szegény vagyok, ezért az álmaim
Terítettem a lábad elé.
Óvatosan járj, hogy fel ne ébredj.

Hangod fáj, büntet,
De minden mozdulatod
Angyali üdvözet.

Minden szerelem
Kitárul, de virágja nincsen.
Sírva emlékszünk arra,
Amin Isten ujja rajta volt.

Tárnáim üresek. Kincseim mind felhordtam a mélyből.
Fényüket a fiatal-csikó Hold mind beitta.
Idő kell, óvatos, évszázadnyi,
Mire az éjsötét folyosók fala
Újból aranyat izzad.

Gyógyító fű

Karonülő gyermekkorom mosolyával
tereltél szíved felé
Azt hittem olyan könnyű
ha kimondom a neved
Még állsz az ajtóban de
a csengetésre nem én lépek be
Illatod olykor-olykor megremeg
az eltűnő mező felett
Lehet hogy fű voltál a
lábam előtt Petrarca korából
Lehet hogy csak szél
könnyező homlokomat borítva
Alfától ómegáig hívtad
az én kóborló lelkemet.

Fehér bölcső

A hó lesz bölcsőnk: tejfehér noteszlap
A múltból, min két árva, égbeli jel
Úszik egyre lejjebb, s egyre távolabb,
De még néznek egymásra hálás szemmel,
Ha alélt fejüket megcirógatja
A karácsony térdeplő harangszava.

Beázik a tető

Beázik a tető:
azt hiszem, nem szeretsz már,
csurog a falon az *életünk*.
Száz év múlva biztosan
tudod, hogy ki
lehetnél volna velem,
e nyirkos csendben
itt, *két hallgatás*
közötti üzenetben,
de te mindig a napon
akartál lenni,
mindig szárazon és magabiztosan
az átlátható percekkel kergetőzni.
Még árnyékod se hagytad itt,
a telefonrögzítőd letagad,
inkognitót hazudik cinkosan,
hogy elrejtse előlem...
Veled bújhattam volna, azt hiszem,
örök időkre,
hogy belássak Isten rejtekébe...

Katona Szabó István

Móricz Zsigmond Erdélyben

Találkozása a harmadik nemzedékkel

Móricz Zsigmond életművében az egész magyarság sorsa és léte iránti érdeklődés, és valós helyzetének ábrázolása mutatható ki. Életében több alkalommal meglátogatta az egykori történelmi Magyarországtól elszakított területeken a kisebbségben élő magyar közösségeket.

Történelmi vonatkozású műveiben többször foglalkozott ezen területek múltbeli sorsával. Ezekből különösen Erdély és a hozzacsatolt Partium múltja ihlette maradandó művek alkotására. Érdeklődése talán akkor kezdődött, amikor a Kisfaludy Társaság megbízásából 1903 és 1905 között Szatmár megye falvaiban dalokat, köszöntőket, találós kérdéseket gyűjtött, és megismerte a népelet valóságát. Érdeklődését az is jelzi, hogy 1907-ben vállalta Szatmár megye monográfiájának megírását. Akkor még a megye egészében Magyarország része volt, egy dinamikusan fejlődő központtal, Szatmárnémetivel.

Kós Károllyal való barátkozása 1912-ben kezdődhetett, amikor a Sztánán szerkesztett „*Kalotaszeg*” című folyóiratának írást adott.

Erdélyben először 1914-ben járt, Kós Károly meghívására a sztánai Varjúvárbán vendégeskedett. Erről a Kós Károly által tervezett házról írta, hogy a szobában „hideg és füst vala”. Kós meg is jegyezte, hogy az írással „igen megbosszantotta” őt, de ez nem jelentette barátságuk romlását. Ez alkalommal volt a faluban az emlékezetes bál, amelyről Kós Károly *Találkozásaim Móricz Zsigával* című írásában így emlékezett: „1914-ben nemcsak a világháború tört ki, hanem ebben az esztendőben volt Sztánán a református bál is. Nem kicsi dolog ez, mert háború volt még, és lesz még, de sztánai református bál soha azelőtt nem volt, és úgy látszik hamarosan nem is lesz. Móricz Zsiga úgy forgolódott az emberek között, mintha közülük való lett volna. Mosolygott, beszélgetett, táncolt és rengeteget jegyzett egész éjszaka... Hiszen nem bánta meg, hogy eljött volt, mert ebből a muzsikás, vidám, havas, téli nappól született meg talán legnap sugarasabb írása, a „*Nem élhetek muzsikaszó nélkül.*” (Ennek emlékére 2000 óta, minden évben megrendezik „Sztánai farsangi bál” néven azt a látványos népi mulatságot, melyre kalotaszegi, kolozsvári és még magyarországi vendégek is elmennek.)

A kisregény 1916-ban jelent meg először. Móricz érdeklődése Erdély és az ott élő magyarság sorsa iránt az elszakítás után annyira központi feladatává vált, hogy már 1922-ben kiadta *Tündéerkert* címen a nagyszabású Erdély-trilógia első kötetét. Bethlen Gábor fejedelemségének felidézésével próbálta keresni és megtalál-

ni az erdélyi magyarság jövendőjének útját. A második kötet, *A nagy fejedelem* megírása közben szükségét érezte egy újabb erdélyi utazásnak, hogy a helyszínen tájékozódjon Erdély múltjáról és jelenéről. A román sajtó, bizonyára már akkor közismert nacionalista történészek sugalmazására, románellenességgel vádolta, és 1926-ban, Kolozsvári utazása idején, heves támadást intéztek ellene.

Erdély múltjának megítélésében már akkor ismert volt az a román felfogás, mely később (a Ceaușescu-korszakban) hivatalos állásponttá vált, hogy Erdély önálló fejedelemségének jogállása ugyanolyan volt az Oszmán Birodalom keretében, mint a moldvai és havasalföldi román vajdáké. Tehát Erdély a „három román ország” egyike. Bethlen Gábor uralkodását és függetlenségi törekvéseit, mint a „Dák királyság” megteremtését próbálták értelmezni. Ez a vaskos történelemhamisítás semmi alapot nem talált a móríci életmű egyetlen erdélyi vonatkozású írásában sem, ahogy Bethlen Gábor fejedelem egyetlen intézkedésében sem.

A józanabb és tisztességesebb román értelmiséget képviselő jeles román író, Corneliu Codarcea a kolozsvári román sajtóban visszaverte a gyanúsítgatást, ki-mutatta, hogy Mórícz egyetlen írásában sincs románellenesség. Kolozsvári látogatásáról nagy terjedelemben emlékeztek meg az erdélyi magyar lapok. Kőműves Nagy Lajos írt cikket. Arról is híradás jelent meg, hogy Szabó Vera szobrászművész elkészítette Mórícz szoborportróját. Kelemen Lajos, „Erdély historikusa”, a levéltárak főigazgatója, maga mesélte, amikor Nagy Imre festő kolozsvári műtermében, portréja festése közben találkozott vele, hogy nemcsak adatokat, korbéli anyagokat adott az írónak, hanem egy olyan természeti tüneményt is megismertetett Kolozsvárról, amelyet az író beépített a trilógiába.

A trilógia utolsó két kötete (*A nagy fejedelem, A nap árnyéka*) 1935-ben jelent meg. Mórícz 1930–1933 között még tervezett utazást Erdélybe, a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság támogatásával, de erre az egyre erősödő román nacionalizmus és a vasgárda gyakori magyar és zsidóellenes tüntetései miatt nem kerülhetett sor. Erdély közéletével azonban foglalkozott. Ennek bizonyossága, hogy a Nyugatban köszöntötte és védelmébe vette Makkay Sándornak Adyról szóló könyvét, (*A magyar fa sorsa*), mely nagy vitát váltott ki Erdélyben és Magyarországon egyaránt.

Mórícznak erős biztató hatása volt az erdélyi fiatalság több nemzedékére. Az „*Erdélyi Fiatalok*” folyóirat körül tömörült egyetemi ifjúság kiált mellette, amikor támadás érte a Felvidéken tett utazásai és a falukutató ifjúság mozgalmát támogató megnyilatkozásai miatt. *Gyalogolni jó* című írásában biztatta az értelmiségi ifjúságot, hogy minél nagyobb számban vegyen részt ilyen mozgalmakban, és ismerje meg a nép valóságos életét. A kolozsvári „*Hitel*” köré tömörült nemzedék is magáénak vallotta. A „Kelet Népe” átvétele után nemcsak teret adott a népi íróknak, hanem kiállt irodalmi értékük és új nemzetépítő törekvéseik mellett. Ennek a

gondolatnak a jegyében 1941-ben ankétot kezdeményezett az erdélyi szegénység okainak feltárására.

Az indítást Bözödi Györgynek *Székely bánja* című tényfeltáró szociográfiai művének magyarországi megjelenése adta. „Miért szegény Erdély?” – teszi fel a kérdést a *Kelet Népe* 1941. 2-ik számában. A kiutat a reálpolitikában látja. „Az erdélyi lélek alapvonása” című cikkében írja: „Inkább a székely hódítson meg bennünket, mint az idegen fajok. Ő tanítson meg mindannyiunkat arra, amivel oly sok százzal át éli életét a bérces kis hazában: a reálpolitikára. Mert hiába prédikálunk itthon, hiába ájulunk és ujjongunk itt lehetetlen lángokat gyújtani. Itt még két generációnak kell születni s végig élni az életet, míg odajutunk, hogy csak meg is értsük az erdélyiek politikáját. Nálunk még azt sem tudja senki, mi a politika.”

Aki akkor élt, világosan értette miről van szó, a második világháború kezdetén, 1941 januárjában. Ha nem jól dönt Magyarország az elkövetkező hónapokban, végzetes lesz a jövődjére. A „más fajok és idegenek” akkor egyértelműen a hitleri Németország ügynökeire, a vezetésben és tisztikarba beépült német származású Hitler-rajongókra és cinkosakra vonatkozott. Az erdélyi magyarságnak a megmaradásért vívott harca, a székelyek érdekérvényesítő képessége, mely Bözödi könyvében világosan megfogalmazódott, volt a reálpolitika példája Móricz számára. Az ankét sikeréhez Bözödi közreműködésére számított és nem hiába. Anynyi anyagot kapott tőle, hogy töredékét tudta csak leközoelni.

A *Kelet Népe* 1. számában azonban egy olyan cikk jelent meg, amely a magam életére és a Móricz Zsigmonddal való személyes találkozásra volt döntő hatással. „Zászlóhajtás Tolnai Lajos, a legnagyobb magyar regényíró zseni előtt.”

Móricz erdélyi utazásairól, találkozásairól több kötet visszaemlékezés jelent meg. Sokan megírták személyes élményeiket, mert bejárta Kalotaszegtől a Székelyföldre a magyarok lakta tájakat. Hosszabban időzött Kolozsvárt, Marosvásárhelyt és Bözödön, Bözödi György vendégként, aki székelyföldi útjára elkíserte és Zsögödön Nagy Imre székely festőnél. Nincs híradás arról, hogy hivatalos fogadásban részesült volna. A visszatért Erdély hatóságai nem tartották szükségesnek, hogy tiszteletadásban részesítsék, s Móricz Zsigmond nem is tartott igényt erre. Íróársaságok és barátai fogadták s különösen az ifjúság.

1941. május 21-én a Református Kollégium udvarán az egész iskola ifjúsága fogadta, tapsolta meg, amikor annyit mondott: „Fiacskáim nőjjetek, csak szépen.” A Vele való találkozásaim jól példázzák, hogyan viszonyult az ifjúsághoz. Középiskolás, 19 éves ifjunc voltam, amikor bekopogtam hozzá, Székely József marosvásárhelyi bútorgyáros házába, a Kemény Zsigmond utcában. Megtehetette volna, hogy kiüzen a háziasszonytól, aki bejelentett, hogy nincs ideje foglalkozni velem. Mert dolgozott, a nyitott ablakból láttam, hogy íróasztalnál ül. De nem küldött el. Igaz egy öreg költő is bekopogott hozzá, nem sokkal én utánam, aki verskötetét adta

át. Vele keveset foglalkozott, átvette a neki ajánlott könyvet, megköszönve, ígérte, hogy elolvassa. Ezzel befejezte a vele való beszélgetést, mert velem akart foglalkozni. Én előadtam, hogy Tolnai-emlékek után szeretnék kutatni, aki Marosvásárhelyt volt pap, hosszú ideig a 19. században, de valósággal el kellett menekülnie a városból. Móricz figyelmesen végig hallgatott és pontos, biztató útbaigazítást adott. „A nagyon öregeket keresd meg, akik ismerhették Tolnait vagy szüleiktől hallottak róla. A levéltárakban is kutass, ha találsz valami érdekeset, keressél meg, amikor visszajövök a Székelyföldről.” Felírta nevemet arra a könyvre, melyet az öreg költő adott neki. „Így nem veszítem el” – magyarázta. Elkészöntem, nem akartam feltartani, megkaptam a feladatot és a biztatást.

Este a Kollégium dísztermében a Kemény Zsigmond Társág szervezésében találkozott Móricz a marosvásárhelyi közönséggel és a kollégium ifúságával, a felsős diákok a karzatot töltötték meg, a közönség a földszintet. Annyian voltak, hogy moccanni sem lehetett. A szokásos köszöntők után Jancsó Adrienne, akkor induló színésznő és versmondó Ady „Levél-féle Móricz Zsigmondhoz” című versét adta elő. Később Móricz Virágnál olvastam, hogy „dühöt keltett benne”, és „ha jelenlétében szavalták, menekült, mert a hideg lelte tőle”. Ezt ekkor nem tapasztaltam, mert Móricz sokszor pillantott az igen csinos fiatal leányra, aki olyan színvonalon adta elő az Ady-verset, hogy sejteni lehetett sikeres jövőjét. (Mint előadóművész Kossuth-díjat kapott).

Jegyeztem az este eseményeit s főként Móricz bevezető mondatait Tolnairól. Gyermekkorában – mondta – legnagyobb hatással Jókai *Bolondok grófja* és Tolnai regényei voltak reá. Felolvasta a *Kelet Népe*-ben megjelent Tolnait ismertető cikket, és azzal a meglepő kijelentéssel fejezte be, hogy Tolnai ébresztését legalább olyan fontosnak tartja, mint saját írói munkásságát.

Míg a Székelyföldet járta, összegyűjtöttem a könyvtárból Tolnai megtalálható műveit, elolvastam, és közben öregektől gyűjtöttem anyagot. Olyannal is találkoztam, aki még hallotta a szószékről beszélni, de legtöbbször szülei elbeszéléséből ismerték a „revolveres pap” történetét. Ugyanis Tolnai nem titkolta, hogy a legnagyobb fenyegetettsége idején revolvvert tartott és hordott a személye elleni támadás elriasztása végett. Azt is megtudtam, mi volt az oka annak a feneketlen gyűlöletnek, ami körülvette. Jónéhány vásárhelyi polgár és arisztokrata magára ismert regényalakjaiban, és a leleplezést, kifigurázást nagyon rossz néven vette.

Ekkor már megértettem, Móricz miért tartotta fontosnak Tolnai ébresztését és éppen Marosvásárhelyt. Általában a helyi potentátok leleplezése, sikkasztásai, hatalommal való visszaélései voltak Tolnai regényeinek témái a kiegyezés utáni időkből, melyeknek félreérthetetlen vonatkozásai voltak arra a korra is, melyeket Móricz regényeiben, novelláiban ábrázolt.

Móricz székelyföldi útjáról később Böződi Györgytől és Nagy Imrétől sok érde-

kes momentumot megtudtam, melyeket a visszaemlékezők nem említettek, vagy nem tartottak fontosnak említeni. Bözödön annyira összeemelegedett az emberekkel, hogy később, évtizedek múltán is emlékeztek rá, és emlegették. Egy öreg asszony, aki a nagy karimájú szalmakalapokat varrta, Móricz kívánságára neki is készített egyet, mellyel Leányfaluban a kertben dolgozott, és több fénykép is készült róla ezzel a kalappal. Egyik fényképére, melyet Bözödi Györgynek adott, ezt a versikét fabrikálta: „Bözödön örömöm örökös, Györgyöm!” Ezzel a bözödiek ö-ző, a szögediekre emlékeztető nyelvjárását idézte.

Nagy Imre mesélt a portrérája nehézségéről, milyen nehezen kapta el karakterét. Készített néhány rajzot, s meg akarta festeni, de erre nem került sor. Látogatása egybeesett Hóman Bálint csíkszeredai látogatásával, így a megyei és a városi vezetőségnek eszébe sem jutott, hogy Móricz Zsigmonddal foglalkozzanak. Ekkor kapta Nagy Imrétől azt a metszetet, melyet közölt a *Kelet Népe*ben, és „Juhnyírás a székely havasokban” címmel jegyzetet írt alája. Ha valami értéket talált, azt közölte a *Kelet Népe*ben. Karácsonyra küldtem egy üdvözlőlapot a Mátyás-szobor fényképével, ez láttam viszont a *Kelet Népe* újévi számában.

Mikor visszatért székelyföldi körútjáról, beszámolót tartott tapasztalatairól, és felolvasta „*Szombatosok közt*” című riportját, melyet a bözödújfalui „székely zsidókról” írt. Ismertette a szekta múltját, amelyet Bözödi György tárt fel és kutatott ki, és az akkor már életüket befolyásoló nehézségeket. Ekkor ez, az egyre nyíltabban antiszemita világból nyílt kiállítás volt a szélsőjobb és a kormány zsidókat korlátozó politikája ellen.

Másnap délután megkerestem a Transsylvania Szállóban, mert érdekes anyagot találtam Tolnairól a városi levéltárban. Bizonyítani akartam, hogy nem feltűnni akaró diák vagyok, hanem dolgoztam is, ahogy Zsiga Bácsinak megígértem. Bőséges anyagot kaptam egy eseményről: diákok, fiatalok fáklyás zenével akarták köszönteni Tolnai Lajost írói jubileuma alkalmával, de a rendőrkapitány ezt megtiltotta. Felolvastam a rendőrkapitány indokolását, mely szólt ekképpen: „a megtisztelni szándékolt egyénnek írói működése nem egy bizonyos napon kezdődik, hanem valószínű egy évtől számíttatik, és ezért nem lehet a tüntetésre egy különös napot kitűzni.” Móricz nevetett az ostoba kifogáson, és megjegyezte: „a rendőrkapitányok úgy látszik akkor sem voltak okosabbak, mint ma.” Megdicsért és kért, hogy küldjem be az anyagot a *Kelet Népe* szerkesztőségébe. De ha még találok valamit, keressem meg másnap Molternél, mert ott lesz délután, és az anyagot viszi magával.

Ezt újabb biztatásnak vettem, és másnap beállítottam Molterékhez a Bolyai Házba, melyet jól ismertem, mert Molter a tanárom volt a Kollégiumban.

Nagy társaság közt találtam, megálltam az ajtóban és Móricz Zsigmond bemutatott: „Legfiatalabb Tolnai-kutatóm!” Kérdezte, hogy mit találtam még.

Kezdttem felsorolni, hogy Tolnai melyik regényalakjában ki volt a megfelelő személy. Az egykori Bach-huszár, Scwindler Gusztáv orvos, Knöpfler Vilmos, későbbi országgyűlési képviselő, akiről utcát neveztek el, a hírhedt járásfőnök leányát vette el, ő volt a „Báróné ténsasszony...”

Ekkor Sényi László, császári, királyi kamarás, aki a Kemény Zsigmond Társaság titkára volt, ingerülten közbeszólt: „Ugyan kérem ezek közismert dolgok, már régen megírták!”

Meglepődve láttam, hogy Móricz felállt hirtelen, lépett az ajtóhoz és hívott: „Gyere, mondd csak tovább!” Mikor kint voltunk az előszobában, megjegyezte: „A kamarás úr nem szereti, ha a régi dolgokat emlegetik! Írj le mindent, amit megtudsz róluk, a neveket is. De látom, még hoztál valamit.” Elővettem az összes Tolnai-könyvet, amit a könyvtárból kivettem, egy részüket ismerte, de a *Költe-mények* című kötetet kézbevette, és belelapozott. „Ez még nem járt a kezembe.” Keresgélt, és megtalálta a „*Szegény vándorló legényről*” című verset. „Ezt az elemi iskolában tanultam”. Hangosan olvasni kezdte az utolsó versszakot. Megható volt ez a pillanat, gyermekkorára emlékeztette.

Valaki beszólt, hogy indulni kell a repülőtérré. „Küldj be mindent a *Kelet Népe*-hez! Ha Pesten jársz, keress meg a szerkesztőségben! – mondta, s eltette táskájába a vastag borítékba rakott iratanyagot.

Időszerű volt ez a Tolnai-idézés, mert már akkor tolongtak a magyar társadalomban a helyezkedő svindlerék. Hát még azután a „felszabadulás” éveiben, de még ma is.

Néhány nap múlva nevemre, a Kollégiumba megérkezett a *Kelet Népe* és azután rendszeresen kaptam a lapot, megszűnéséig, pedig nem fizettem elő. Ez volt Móricz Zsigmond ajándéka. Ennek meg is volt a hatása, osztálytársaim közül néhányan megrendelték, mások elkérték tőlem: ezután lett az önképzőköri összejövetelek vitaanyaga a népi irodalom. Ez kiegészült a Püski-féle könyvbarátmozgással, melynek lelkes terjesztője lettem.

Mikor megtudták, hogy nyáron Budapestre megyek, összetanakodtunk, hogy diáklapot kellene indítani a népi írók és Móricz szellemiségének népszerűsítésére. Mert a „Levente Újságot” untuk, neves író nem szerepelt benne, az „*Ifjú Erdély*”, melybe már cikket írtam *Tolnai Lajos időszerűsége* címmel, néha hozott egy-egy írást tőlünk is, de ennél többet akartunk. „Forrt a bor” Móricz látogatása után a marosvásárhelyi református kollégiumban is, de Kolozsvárt is. Lapcsinálási terveinkről az igazgató hallani sem akart, így a Móriczcal való ismeretségem révén én kaptam „megbízást”, hogy szerezzem meg támogatását ehhez a „nagy üggyhöz.”

Újabb Tolnai-annyaggal megrakodva, a nyári vakáció kezdetén utaztam életembe először Budapestre. Első utam egyenesen a *Kelet Népe* szerkesztőségébe vezetett. A Pester Loyd Nyomdában találtam meg azt a kis szobát, ahol a számomra leg-

jelentősebb lap készült. Móricz nem volt bent, Jócsik Lajossal találkoztam, akit írásaiból már ismertem, ő is tudott rólam a Tolnai-adattár marosvásárhelyi „szállítójáról”, átvette az újabb anyagot s megmondta, hogy Zsiga Bácsi aznap nem jön be a szerkesztőségbe, de talán a Központi Kávéházban délután megtalálom.

Beültem a kávéházba az ajtó mellé, türelmesen várahoztam. A pincér ültetett le, mikor megmondtam, kit várok. Amikor Móricz bejött, siettem eléje és köszöntem. Rám nézett, s azt kérdezte: „Ismerlek, mondd meg honnét?” Nem okozott csalódást, hogy egyből nem ismert meg, tudtam, hogy fél Erdélyt bejárta, sok emberrel találkozhatott. Mikor megmondtam, hogy Marosvásárhelyről, intett, hogy menjek vele. Egy asztalnál már várta két fiatalabb ember, akik felállva köszöntötték. „Legjobb Tolnai-kutatóm” – mutatott be Móricz, leültetett és tejeskávét rendelt nekem, magának feketét. „Olyan jó kávét ittam tegnap, oda kellene járjunk ezután.” A két fiatalember élénk érdeklődéssel próbálta kitalálni, melyik budapesti kávéházban. Esztergomban – nevetett Móricz, hogy sikerült a beugratása. Aztán elmesélte, hogy a kávéház teraszán ült, odajött egy fiatalember, tehetséges költő, több verse jelent meg a *Kelet Népe*-ben, arra kérte, segítsen, mert neki életfontosságú, hogy versei megjelenjenek a Tolnai Világlapjában, mert menyasszonya családja csak ezt olvassa. „Kiválasztottam néhány versét, melyek nem voltak olyan jók, hogy Tolnai bátran le ne közölje. Elküldtem Tolnai Simonnak, akit régebről ismerek. Kértem, hogy ennek a fiatal költőnek közölje néhány versét. Tolnai Simon azt írta, hogy ő már nem vesz részt a lap szerkesztésében. Mutatta a levélen a címet, amire az volt írva: „Forrás Nyomda.”

– Így múlik el – mondta szomorkásan – máról hónapra, ami évtizedek óta fennállt. Nem volt rossz szerkesztő – emlékezett Tolnai Simonra –, csak elismert íróktól közölt elbeszélést, verset, leginkább már közölt írásokat, de mindig megfizette. Három pengőt darabonként. Oda lehetett adni egy írást többször is, mert nem olvasta el, küldte a nyomdába. Felét előre fizette, a többit, miután megjelent. Ez a lap volt s még ma is a középosztály egyetlen szellemi tápláléka.”

A társaságban megszólalt az egyik jelenlevő, és szennylapnak nevezte a Tolnait.

– Ez a szennylap – jegyezte meg Móricz – több százezres példányban jelenik meg, a legelterjedtebb képes lap, ehhez képest mi, a *Kelet Népe* kétezres példánya, az is hogy? Ma tizedike, túl vagyunk a nehezén, a *Kelet Népe* nyomdában van, még van néhány nyugodt napunk, aztán kezdődik minden előlről.

Előhozakodtam lapcsinálási tervünkkel, amit osztálytársaimmal együtt főztünk ki.

– Hű olvasója leszek – mondta Móricz tréfásan, de gúnyosan is, hogy értsem próbálkozásunk naivitását. Mikor elmondtam, hogy igazgatónk nem engedi meg, megjegyezte: ő sem engedné, ha igazgató lenne. Feltette a kérdést, mit akarok csi-

nálni: lapot szerkeszteni vagy iskolába járni? Én gondolkozás nélkül vágtam rá: lapot csinálni. Móricz tovább kérdezett, hogy rávezessen az élet valóságára. Kérdezte, eljönnek-e a Kelet Népehez. Én persze lelkesen válaszoltam, akár azonnal is. Nem vettem észre az ugratást, Móricz azonban lehűtötte lelkesedésemet: „Érettségi nélkül nincs helyesírás – mondta kijózanító véleményét. Be kellett látnom, igaza van, még két évem volt hátra az érettségig. Azért biztatott, hogy gyűjtsek anyagot Tolnairól, írjak a *Kelet Népe*nek, olvassak minél többet, s az iskola mellett ez elég feladat lesz, nem lesz időm szerkesztősdit játszani.

A háború, melybe akkor már Magyarország is belépett, amúgy is beleszólt volna terveinkbe. Egy jelenlevő megjegyezte, nem adnak elég papírt még a megjelenő lapoknak sem, újakat pedig egyáltalán nem engedélyeznek. Erre Móricz megjegyezte, két hónapja kért terjedelemlnövelést a *Kelet Népe*nek, hallani sem akarnak róla.

Nem sejtettem, hogy ekkor találkozom vele utoljára. Még küldtem anyagot a *Kelet Népe*nek, cikket is írtam, amely megjelent. Olvastuk és vitattuk a *Kelet Népe*ben meghirdetett móriczi figyelmeztetést: „Ne politizálj, építkezz!” Támadást kapott ezért jobbról és balról is egyaránt. Lelkünk mélyén egyetértettünk vele, különösen az 1942-ik év elején, amikor kiderült, hogy a német villámháború illúziója az orosz fronton megbukott. Ekkor már éreztük, ez a móriczi jelszó minket fiatalokat óv attól, ne higgyünk a politikai ígéretőknek, kalandoroknak, mert senki sem tudja, mit hoz a jövő. Az őt ért támadások józanítólag hatottak még azokkal a balról jövő sugalmazásokkal szemben is, hogy a hitleri birodalom bukása hozza meg a boldog jövődöt Magyarországnak.

Ezt erősítette meg Móricz halála után Németh László szárszói előadása és Kodolányi *Zárt tárgyalás* című könyve. Móricz szellemisége Erdélyben tovább élt, és termőre fordult az akkori 20-30-as harmincas nemzedékben, a háború utáni megszállás éveiben. Ennek szellemében kezdeményeztem a Móricz Zsigmond Kollégiumot, és ragaszkodtunk az elnevezéshez, mert az egyetemes magyarsághoz, a magyar irodalom és kultúra egységéhez való tartozásunkat szimbolizálta. A népi kollégiumok, népfőiskolák szervezése mind abból a fészkekből nőtt ki, melyet Móricz Zsigmond rakott írásaiban és a *Kelet Népe*ben.

Így lettünk mi a „harmadik nemzedék”. Kós Károlyék az első, az *Erdélyi Fiatalok*, majd a *Hitel* és *Termés* a második, a Március-kör, Cseres Tibor, Derzsi Sándor, Imreh István, Lőrinczi László és azután a Móricz Kollégium fészkekből kirepült Sütő András, Fodor Sándor, Bajor Andor, jómagam és sokan mások. Ez lett tehát az erdélyi harmadik nemzedék. Tudatosan vállaltuk a magyar szellemi, irodalmi és tudományos élet huszadik századi folytonosságát, a magyar történelem legsötétebb diktatúrájának korszakában is.

Madár János

Székelyek, áldott magyarok!

Székelyek, áldott magyarok!
Ti mindig tudtátok, hogy a Tisza, a Duna
árván kanyarog. Szép, szelíd szívetek
a végtelen hullámoknál, mint csillagokat

lelte. A tenger bennetek az embert
magasra emelte. Egyenes gerinccel
álltok előttem, és bölcs szemetek
messzire néz. Szálfák merengnek

égtől égit, mert arcotok figyel engem
és megigéz. Mintha varázsütésre
várnék, a Hargita fölött fényesen
szállnék –, úgy cipelem ezt a földet.

Görnyedt hátamon az ég elsuhan
és hegyeket görget. Sziklák éles
szakadékaiból visszhangzik a múlt
és a jövő. A történelemnek csak

hatalmas érnéka nő. Félig kimondott
életünkre vetülnek keserves éjek.
De megvirrad a mész csontjainkban,
hogy a hűségétől többé már ne féljek.

Csatáné Bartha Irénke

Ahogy kertembe lépsz...

Arcom érinti hűvösen a csend,
s az emlékek kusza szárait
most feléd gombolyítom.

Nem írsz, nem tudok rólad semmit,
zizegve mocoognak a füvek,
készülődnek a sürgönydrót – gyökerek,
hogy szíved dobogását elhozzák nekem.

S én hallani vélem, ahogy kertembe lépsz be,
hogy zsenge virágaim mosolyát tárd az égre,
és pompázón kacag a táj bármerre nézek,
mint hajdan katáng – kék szemed.

Szilvavirág illata

Anyám szilvavirág volt,
árvaságból nőtt ki illatos bokra,
arcába vághattak vad szelek,
lelke soha sem lett mogorva.

Itt járt a fény tündöklő szekeren,
lábnyomát az idő porrá taposta,
de visszajár gyakran közénk
kék szilvaillatba burkolózva.

Most csend van, a táj szilvakék,
szilvavirág –csokrokat hímez az ég,
talán szilvaillatú boldog lepke lett
a székelyszerzi kertek felett...

Érik a nyár

Érik a nyár
hajlik a kalász

pipacs dalol
ölnyi boldogság

szerelem táncol
bűvöl szépsége

ringó bölcső
a lányok csípője

valaki elment
van aki vár

pipacccsal karján
dúdol a nyár

szerelmet érlel
aranyló kalász

valaki elment
van aki visszajár...

Taníts minket

Te naparcú ég
ragyogj felénk
csurgasd azúr ízed
éltető mézed
áldását
szerteszét

s ne bánd
de tárd
arannyal teli
két kezed
minden áldását
a Föld fölé

taníts minket
tártkarú ég
élni szeretnénk
míg velünk a fény

s benne a szív
csupa tánc
csupa ritmus
nincs ennél
bűvölőbb
szenvedély

Sz. Tóth Gyula

Égnek fénye a víz tükrén

(„Százak szavaltak a tónál”. A Nagy Versmondás 11. állomása Balatonalmádiban)

Fénylik fodrozódva a Balaton vize az ősze nap hunyorításában. És mondjuk a nagyverset a parton: „Földtől eloldja az eget a hajnal”, tiszta, lágy szavak, bogarak, gyerekek, álmodott színek között – „és úgy éreztem, ez a rend”. *'J'y voyais l'Ordre même'* – Timár György franciájában már „látjuk” is a nagybetűs Rendet. Hát ez az *Eszmélet*, József Attilával. A program mottója: „Sebed a világ”? Miért jönnek el ennyien verset mondani, fiatalok s megletebbek? Ezen morfondírozom mindig, s Fűzfa Balázs ötlete és gondozása nyomán tizenegyedszer is együtt vagyunk. És megtörténik a csoda. Valami hasonlót kereshettem, amikor az egyetemi bölcsész-kedést otthagytam, és a Balaton partjára húzódtam vissza. Több oka volt annak, de kifelé tréfás-hetykén azt mondtam: József Attila is otthagya a szegedi egyetemet, miért ne tehetném meg én is. (Csak a helyszín a hasonló közöttünk.) Ő Párizsba ment, hova csak jóval később jutottam el, Balatonkeresztúr lett ideiglenes állomáshelyem. De én választottam. Albérleti szobám falára valami puskinsi jelszót függesztettem ki: „Járj, merre szabad szellemed vonz”. Biztatásomra, szabadon. Időnként fölmentem a keresztúri hegyre, a szőlősgazdák így nevezik a dombjukat, Benéék kertjében, a jóleső munka közben (helyett) szemléltem a túlpartot: Gyenesdiás, Badacsony. Akkoriban még nem jártam ott, foglalkoztatott: mi lehet arra, a hegyeken túl. Nappal vagy este a fény segített át a szemközti oldalra, megnyújtva a látóhatárt. Csak jóval később jutottam el a Szent György-hegyre, s mögéje Tapolcára találkozni Németh Pistával. A bazaltos költővel, a hely szellemének őrzőjével, aki szinte ki se mozdult a hegy mögül, mégis belátja az egész világot, és versbe szedi.

Ott, a keresztúri szőlőskertben, az egyetemi locsifecsitől távol, jutott idő az irodalomra: franciát franciául, a klasszikus drámák könnyebbnek bizonyultak, mint az Ady téren. És a versek: Baudelaire, Apollinaire, Prévert..., s az iskolába be nem jutó, így számomra kíváncsivá tett magyarok. Minden érzésre, látásra volt válasz. *Naplemente* Dsida Jenővel: „Fülelő csend”. Hát, tűnő kedves, hová lettél? „Angyal vagy talán?” – kérdez rá Radnóti Miklós. Ő biztat a szürke ködben, ha érzed, beborít: „Gondolj a köd mögé!” A hegyen Kosztolányi *Szellők zenéje* szól: „Szellő a szerelem, szellő az élet”. Ott még a sziklát is megrikatta Lermontov piciny felhője: „harmatos nyomát az ölelésnek / még sokáig őrizte a vén szirt”.

József Attila türelmesen várta, hogy találkozam vele. A hatvanas évek elején a

gimnáziumi magyartanár a proletárköltőt „adta le”, kellő lelkesedéssel, azért bepillantgattunk a „mondanivalót” bizonygató versek mögé: a tantervi anyagon túl sokarcú, érzékeny költő alakja sejlett föl. A vízparti csendben jutott idő a többi versre, lehetett érezni a költészetet. Az erejét: „... szabadság. Te szülj nekem rendet.” Elhittem: „Még nem nagy az ember.” Csak szertelen. És jött az eszmélés: „Én fölnéztem az est alól az eget fogaskerekére (...) álmaim gőzei alól / s láttam, a törvény szövedéke / mindig fölfeslik valahol”. Visszamentem az egyetemre, letettem a szigorlatot, középiskolai tanár lettem. József Attila a törvényesen biztosított szigorlatára Párizsból nem utazott el Szegegre, a francia Riviérára ment. Ahová franciatanárként eddig nem jutottam el. Jól tette a költő, hogy ezt választotta. József Attila, szerencsére, nem lett középfokú iskolai tanár. Egyetemes szinten tanít. Mindenkié.

A Balaton-parti versek töltenek, ébresztenek. József Attilától tudom: „ködből, csöndből föl a holdig”. Mi lesz, ha felhők takarják el az eget? S borúsra vált? Behúzódunk a pincébe, borosra váltunk. Nem megyünk le a pince fenekére, kiülünk az ajtó előtti lugas fapadjára, töltünk. Roger Scruton kalauzolásában végigpásztázzuk a filozófiatörténetet, engedve eszmének, bornak s a filozófus sziporkázó ítéleteinek. Kantot, Hegelt szólítja, sorolja a többit, Hamvas Bélára emeli poharát, kortyolja a „parasztosan agyafúrt” budai Chardonnay-t, Villány és Szekszárd érettebb borait, a Cabernet Franc-tól elcsábul, azzal öblíti le szomorúságát, s bevallja: „akkor éreztem, amikor megtudtam, nem én vagyok az első filozófus, aki könyvet írt a bor filozófiájáról”. Husserl-hez már morvaországi slivovicára van szüksége, hogy legyen elég bátorsága „lenyelni a zsargont, s ráönteni az oldalra”. Scruton még nem olvasta József Attilát a Balaton partján csopaki Olaszrizlinget ízlelgetve, hozzá környéken érlelt simuló kecskesajtot csipegetve. Mi bort ki nem öntünk, lőrét nem iszunk, szépet olvasunk. Jó érzés vesz körül, nem vagyunk egyedül. Ha magunk vagyunk is, nem meddő az óra. Az égnek fátyola a bor fényében megcsillan. És hát „a Göncölök úgy fénylenek fönt”. Sebem lenne a világ?

Balatonalmádi – Budapest, 2012. szeptember 28–30.

Versutó

Költészetről rendben, szabadon. Lendületben József Attilával. Az *Eszmélet*-konferencia nagy program: mintegy negyven előadás, egyéb kapcsolódó műsorok, szakmai kirándulás, sok üléssel és sok helyszínváltozással. Szóval, volt nagy jövés-menés, a főrendező ezúttal sem adta alább. A két és félnapos darab szellemi, fizikai energiát igényel, mozgósít, fiziológiát borzol s átrendez. Jelen voltak idősebb, klasszikus irodalomtörténészek nagy munkákkal, életművel és törekvő,

felkészült, fiatal kutatók, akik a feldolgozásokba új szempontokat, új módszereket visznek be, s újfajta konklúziókra jutnak. Hangjuk udvariasan eltökélt, életművek előtt tisztelettudóan, ám határozottan képviselik nézeteiket. Nincs polgárpukkasztás, és nincs kioktatás sem – markáns magatartás, termékeny vitákat eredményez. Egy jeles kutató tűnődve jegyzi meg, hát, lehet ilyen is, olykor szabad felhasználású előadásokat hallunk. Szabad felhasználású konferencia – a versek újraértelmezése szerencsés és kívánatos hozadékot produkál: nem váltás, de kutatói innováció, másfajta konferenciakultúra bontakozik. Energiadús szellemátvitel. Többféle az üzenet, az egyik partikuláris, de általam el nem hanyagolható: a negyven előadás és a követő hozzászólások alatt senki sem mobilozott! Megfogadásra talált a József Attila-vers legeslegutolsó intelme: „... és hallgatok”. És még az sem kizárt, mint a Timár-féle francia fordításban áll: *meditálok*.

2012. október 1.

A vonat. Az irodalmi művek újraértelmezése szükséges, fontos: újabb időkben, új olvasó, vagy megváltozott (világ)helyzetben régi olvasó újabb böngészése. Umberto Eco szerint is: minden irodalmi műnek annyi értelmezési lehetősége van, ahány olvasója. A jó vers mindig szól, több üzenettel, többféle színnel ajándékozta meg a hozzá érdeklődve közelítőt. Tágítja a látásmódot. Nem volt ez másként az *Eszmélet*-konferencián sem. Az előadók között több József Attila-kutató adta elő újabb kutatási eredményeit, meglátásait, és sok fiatal tanár, irodalomtörténész bontogatta szárnyait. A változatos gondolatkeringésben a vers értelmezése körül, sarkítva, kétféle interpretációs vonal jelent meg: az egyik az élni akarás, önbiztatás, a mikrokozmoszban való eligazodás, önszuggerralás a bajok nemcsak túlélésére, de bizakodás egy „virágzó létezésben”, fogcsikorgatva, a szív, a szeretet győzelmével, az etikus tartás felmutatása. A Timár-féle francia fordításban a záró állítás, a végső álláspont bejelentése: „*meditálok*” (sőt, a kiemelő szerkezettel: „*c'est moi qui m'accoude et médite*”, az Én felelősségét hangsúlyozva) efelé visz bennünket. A másik vonal szerint, e versben József Attila a halált jelenti be. Lemond a további küzdelemről, a világ sebeit nem tudja gyógyítani. Mert ezt sugallja a vers záró állítása, a végső álláspont bejelentése: „és hallgatok”. És ezt már mintegy „elhallgatok” értelemben kell konstatálni. Merthogy József Attila tisztában volt súlyos betegségével. Ami igaz, erről tanúskodnak a költő feljegyzései, amelyekből megrázó részletek olvashatók a balatonszárszói Emlékház szobáinak falán. Tehát a költő világosan látta állapotát. Megint mások arra intettek: hagyjuk meg a költői jeleket, azok mentén fejtsük fel a költészetet. És jött Hudy Árpád drámai előadása: *Vonat-út az éjszakában. A költő egzisztenciális vaspályája* címmel. Az irodalomtörténész „vonatra szállt”, a verseket a vasút vonalán vizsgálva nagy ívű dolgozatban mutatta ki: József Attilánál a vaspálya egyszerre volt szimboli-

kus, egész életében zakatoló, ihlető, és volt életvalóság. Az előadás hatása annak kimondása felé visz: nekünk, az olvasónak megvan a saját vonata, s mindenki a maga költészetével utazik. Poggyász, nehezek, lehúz, vagy még hasznunkra lesz. Valamiben, valamikor. És olvassunk bele régebbi versekbe... hátha...

Kint és bent. Mindannyian ki vagyunk téve a bennünket körülvevő zajok-zűrök hatásainak. József Attila különösen nagyon érzékeny volt ezekre. Rendkívül érzékeny volt: kintről nézi a villódzó-kattogó-suhanó vonatot, és – menet közben, párhuzamosan, összefonódó folyamatban – bentről, a villódzó-kattogó-robogó vasúti szerelvény ablakából nézi a kintet. Mindezt egyszerre megélve, egyszerre kint és bent egeret fogni (?). Bele lehet örülni. Ez így maga a börtönlét. Tudta ezt József Attila, üzente. Csak a lélek, a szív, a szeretet emel föl, menthet meg. Érezte, tudta ezt József Attila, üzente is. Ő másképpen tett, más adatott meg neki, más volt megírva számára. Az *Eszmélet* a sorsok többféle fényoldalát villantja föl – ahol fény van, ott árny is van. A befogadó versolvasó gazdag ajánlatból választhat – kérdés: ő mit képes megtenni? Létéről van szó, etikusan. Descartes és/vagy Pascal, vetette föl Horkay Hörcher Ferenc Almádiban a konferencián. Ezen az ontológiai szalon valaki eljutott Sartre-ig, néhányan hevesen tiltakoztak. Én egyetértek. József Attila korán meghalt, belehalt a vaspálya őrjítő zajába, a kemény csapások legyűrték. De a teljességet érte el. Van, akinek több idő jut. Másként bírja. Vagy nincs egyszerre kint és bent.

Szabó Bogár Imre

A zöld csótányok Földjén

A zöld csótányok Földjén csapatokban
– látszólag még céltalanul –
őgyelgünk.

Az emberek – e tűnékeny tünemények- már
felszívódtak a mindenségben, elhúztak innen,
mint a vadlibák, amelyek
jóval korábban kipusztultak.

*Vadlibák,
emberek!*

Még sejtjük, hogy itt voltak,
ezen a félelmetes bolygón.
Aztán ezt is elfelejtjük.

Tesszük a dolgunkat a zöld csótányok Földjén,
mert szörnyű ez a pokol,
amit nekünk hagytak az istenek:
az emberek, akik tüzes szekéren elszeleltek.

Istenek voltak ők.
Nagyon nagy istenek. Mindenható urak.
A tudatos tudatot áttették a mi fejünkbe is,
s mielőtt elhúztak,
lelket gőzöltek páncélunk alá.

Sikerült nekik minden kísérlet.
Mégváltozott a csendes anyag durván,
amely aztán felbőszülve elűzte őket.

Csak mi maradtunk e háborgó bolygón.
Nekünk kell majd nyugalmat teremtenünk.

Bizonyára nem lesz egyszerű az ember után
 az ember előtti paradicsomot megint *megcsinálni*.
 Az ősi harmóniát, békét, rendet.

Hiszen nekünk is tudatunk,
 és szárnyunk helyett
 szárnyaló lelkünk van immár.

Sajdul, sejlik

Lényem rejtett génjeiben,
 s mind e gének kódjaiban,
 a
 kódok zárta rezgésekben,
 ici-pici hullámokban
 ott lapul a Nagy Titok.

Csak
 sajdul-sejlik tudatomban,
 megvillan egy fél álomban,
 felfénylik egy ős mesében,
 megcsillan egy penge élen.

Benne van a tévedésben,
 a bukásban, elesésben,
 a kudarcban, a sikerben.
 Őrzi: „*talán*”, „*igen*” és „*nem*”

Mit ér a lét, ha nincs *titok*?
 Ha nem kérdés, mi *az az ok!*

Ha nem kell *hinni* már tovább?
 S ha
 nem kell *várnunk* a csodát!

Mit ér a lét majd? Jaj, mit ér?
 földadjuk Őt a semmiért?

(Az ember csupán ennyit ért?)

A
 „hiszem” helyett a „tudom”
 lezár.
 S befagynak mind az atomok.

Fazekas József

Karthagó

(panoráma-vers)

Akkor még dübörgött
éjt- nap a kohó
ma már a városnak annyi
ez lett:Karthagó
elszéledt sorsavesztett
majd ötvenezer ember
toronylik a gond
maradt a salaktenger
eltelt hány év
hírlik az Ipari Park
csak nem látszik
a kikötő a biztos part

bankok multik hada
és mindenütt körforgalom
naponta növekszik
a segély-vigadalom
egy-egy kémény
még kémleli az eget
a széljárás változatlan
a stigma betemet
ma már csak emlék
keserédes szó a kohó
ki tudja hogyan
tovább Karthagó!

Kárhozat-tél

Minek ide ének dallam
errefelé minden sóhaj
romok közt lapul a remény
szemünkből kihullot a fény
parádéval jön az idegen
regél ígér neked nekem
mért' ne tenné ez lényege
ígéretből van a lelke
nem hiszi de mégis mondja
lesz itt jövő virradatra
elámul fönn a sok csillag
s amiként volt minden marad
nincs már ének nincsen dallam
elpárolgott a sok jajban
csönd üli meg fáradt lelkünk
mire szántak azzá lettünk
taúim ti vagytok hegyek
söpörjétek föl az eget
így lesz napunk tiszta égen

kárhozat-tél engedj élnem.

Dilemmák

Milyen sok a kevés
és milyen kevés a sok
csak mérni tudjam mit érnek a dolgok

milyen nehéz a könnyű
és a könnyű milyen nehéz
lendült csitított ölelt vagy ölt a kéz

milyen mély a csend
és a lárma milyen sekély
a nappal is elrejthet és kiadhat az éj

milyen olcsó az élet
és a hitványa milyen drága
egy világ él benned vagy csak annak árnya

milyen most a szép
és milyen most a rút
nincsennek szabályok elfogyott az út.

Madarász Imre

Két trieszti íróbarát: Joyce és Svevo

A magyar olvasók, irodalmárok, sőt tudósok körében sem tudatosodott még kellőképpen a huszadik századi világirodalom két klasszikusa, James Joyce és Italo Svevo barátságának jelentősége, illetve íróbarátságuk színhelyének, Triesztnak fontossága. Joyce életében és életművében (szemben a Svevóéval, akinek közismerten egyetlen városa s egész világa Trieszt volt, ahogyan Triesztnak legnagyobb írója – szülötte és ábrázolója – Svevo). Joyce, Svevo és Trieszt kapcsolata méltó hazai értékelésének talán most érkezett el az ideje: A Joyce-oeuvre új kiadásban jelenik meg – az *Ulysses* felújított fordításban is –, napvilágot látott (Lutter Tibor minimonográfiája és a lengyel Egon Naganowski ma már szintén nehezen beszerezhető pályaportréja után) John McCourt könyve: *A virágzás évei. James Joyce Triesztben 1904–1920* –, mely nemcsak a „trieszti Joyce” és a „joyce-i Trieszt” témájának legrészletesebb feldolgozása, de a legalaposabb Joyce-életrajz is. Richard Ellmann óriásmonográfiája óta (főleg a magyarítás alapjául szolgáló eredeti szöveg kibővített olasz változatában), újrapiublikálták Svevótól a *Zeno tudatát* és kiadták az első magyarországi Svevo-monográfiát (Wenner Éva *Irodalom a határon. Italo Svevo regényei az Osztrák Magyar–Monarchia szellemi életében.*)¹

Noha a Joyce nevéhez természetesen, szükségszerűen, elsődlegesen asszociált városnév Dublin, kemény érvek szólnak amellett, hogy az ír író életpályáján szülővárosa után nemcsak időbeli, hanem fontossági szempontból is Trieszt volt a „második város”. Joyce Triesztben írta a *Dublini emberek* (*Dubliners*, 1914) novelláinak java részét és legszebb regényét, az *Iffjúkori önarcképet* (*A Portrait of the Artist as a Young Man*, 1914–1916), és itt tervezte és kezdte el a fő művének tartott, legnagyobb hatású „metaregényt” és „ellenregényt”, az *Ulysses*t (1922). Triesztbe érkezésekor, 1905-ben huszonnégy éves volt, annyi, mint alteregója, Stephen Dedalus, onnan való végleges távozásakor harmincnyolc esztendő, akárcsak anti-Odüsszeusz főszereplője, antihőse, Leopold Bloom.² Valójában egy évtizedig élt az Osztrák–Magyar Monarchia adriai kikötővárosában, 1905-től 1915-ig. A legtöbb tollforgató alkotói fénykora nagyjából ennyi ideig tart. Philippe Soupault „a trieszti periódust... kétségtelenül egész élete legfontosabb időszakaként” értékelte.³ Ezért jogos a McCourt-könyv címének magyarítása: „A virágzás éve”.

„La nostra bella Trieste”, vagyis „a mi szép Triesztünk” – így jellemezte „második hazáját” Joyce.⁴ A kérdésre, hogy mi vezette az önkéntes száműzötteket⁵, Joyce-ot és élettársát, Nora Barnacle-ot az északi, ködös, „kelta”, brit-ír földről a déli, napfényes, mediterrán Adria-partra, a germán-latin-szláv, pontosabban osztrák-olasz-délszláv „kozmpopoliszba”, bőséges szakirodalom próbált válaszolni. Egyaránt

könnyű rámutatni a nyilvánvaló (földrajzi, klimatikai, etnikai, kulturális, nyelvi stb.) különbségekre, sőt ellentétekre, amelyek a szülőhazájából kiábrándult párt Európa másik „végébe”, „legtávolabbi” szögletébe vezérelték, és a kézenfekvő hasonlóságokra, párhuzamokra, rokonságokra az egy uralkodó birodalomtól, a brit, illetve az osztrák „nagy testvértől” elszakadni akaró, hazafias szabadságvágy, a szó eredeti értelmében vett „irredentizmus” (megváltásvágy, felszabadulásvágy) fűtötte dublini írek és triezsti olaszok között.⁶ De az életrajzi tényanyag leginkább az emberélet leggyakoribb rendezőjének, a csak látszólag sorsszerű és csupán utólag logikusnak tűnő véletlenszerűségnek a vezérszerepét mutatja. És a másik nem kevésbé zsarnoki úr, az anyagi szükség diktátumát.⁷ Az egyetemi katedrára vagy akár csak gimnáziumi tanárságra hiába pályázó-vágyakozó Joyce-nak be kellett érnie azzal, hogy (főleg) angol nyelvtanítással tartja el magát és gyarapodó családját.

A Berlitz nyelviskola angoltanára olasz nyelvet részben klasszikus olvasmányai-ból, Dantétól, Vicótól, részben pedig az utcán, a piacon, a kocsmában tanult: ezért lett olasztudása az archaikus irodalmiság és a dialektális vulgaritás furcsa keveréke, „maccheroni”-ja.⁸ Magántanárként és nyelvtanulóként, 1907 táján ismerkedett és barátkozott össze Svevóval is: Joyce Svevót angolra, Svevo Joyce-ot olaszra tanította. Úgy viszonyultak ök egymáshoz, úgy ellenpontoszták és egészítették ki egymást, „mutatis mutandis”, mint Dublin és Triest. Svevo – eredeti nevén Ettore Schmitz – huszonegy évvel volt idősebb, úgyszólván apja lehetett volna „Jim”-nek. S az állandó szegénységgel, pénztelenséggel, olykor egyenesen nyomorral és éhezéssel küzdő fiatalemberrel szemben a középkorú férfi jól szituált pénzes polgár volt. Mindketten írói babérokra vágytak (Joyce kijelentette: „Még életemben híres akarok lenni”⁹), ámde ez idő tájt sikertelenül. Joyce hosszú éveken át folytatta „harcát a könyvért”¹⁰, elbeszéléskötete és „portréregénye” kiadásáért; Svevo ugyan (jobb anyagi lehetőségeinek és kapcsolatainak köszönhetően) ki tudta adni két regényét, az *Egy életet (Una vita)* 1892-ben, *A vénülés éveit (Senilità)* 1898-ban, azonban kudarcuk, visszhangtalanságuk, csekély, ám annál elmarasztalóbb kritikai fogadtatásuk és olvasatlanságuk olyannyira elvette kedvét, önbizalmát és alkotóerejét, hogy huszonöt esztendeig, negyed évszázadig „hallgatott”, nem publikált új regényt.¹¹ A két barát megismerte, becsülte és bátorította másikában a pályatársat, az író, különösképpen inkább az ifjabb biztatta az öregebbet, megvédve stílusát az irodalmiatlanság vádjától, dicsérve *A vénülés éveit*, Enrico Ghidetti szerint egyenesen a „Lázár csodájához” hasonlatosan támasztva föl regényíró-énjét.¹²

Irodalomtörténészek, Joyce- és Svevo-filológusok közhelye, csemegéje, gumicsontja a „modellazonosítás”, hogy tudniillik Joyce Leopold Bloomot Svevóról, nejét, Molly Bloomot pedig Svevónéról, a tőle szintén angolórakat vevő Livia Venezianiról „mintázta”. Zsidó ősóktól magyarországi gyökerekig sok mindennel előhozakodnak a kutatók – olykor meglehetősen kicsinyes és nevetséges csacs-

kaságokkal is¹³ –, jóllehet Ettore Schmitz íróinév-választásával olasz (Italo) és német, sváb (Svevo) identitást vállalt, és Szombathelyen csak a nemzetközivé lett Joyce-kultusz hatására, a kilencvenes években és az ezredforduló táján „fedezték fel” a Bloom, Blum, Virág család „ősvárosát” állítottak Joyce-nak szobrot, és kezdtek az *Ulysses* történéseinek napján, június 16-án – a Joyce Társasággal – évente „Bloomsday”-t rendezni, múltat (re)konstruálni, legendákat költeni.¹⁴

Svevo nem csak a halhatatlanulás és a világhír eme groteszk formáját kapta Joyce-tól: jórészt tőle „vette”-tanulta a freudi pszichoanalízist felhasználó tudat(alatti) ábrázolást a *Zeno tudatában* (*La coscienza di Zeno 1923*), s részben neki köszönhette harmadik, utolsó regénye felfedezését is. Az akkor már Párizsban lakó Joyce ajánlotta francia irodalomkritikus barátai és csodálói (kivált Valéry Larbaud) jóindulatú figyelmébe egykori jóbarátja, regényíró „rokona” művészetét, mely éppúgy a szülőváros szűkös regényföldrajzi határain belül maradvá igyekezett tágítani a regény-„tekhne” kereteit, akár csak az övé.

Az irodalomtudomány lassan fedezte fel, hogy Joyce és Svevo egymást ismerve és egymásra hatva újították meg az európai regényírást, olyan úton-módon, mely a naturalizmusból a modernizmusba, a realizmusból az avantgarde-ba vezetett („és tovább”) s olyan antiklasszikus nyelvezettel, amely megjelenésekor a hagyományörzők elutasítását váltotta ki, hogy idővel maga is a regénytörténet klasszikus hagyományává kanonizálódjon. Mindkettejük írásművészetére érvényes az, amit Joyce vallott szeretve gyűlölt szülőhazájáról-szülővárosáról¹⁵: csak kellő messzeségből és megfelelő kritikával látható és láttatható hitelesen.

Jegyzetek

- Richard Ellmann: *James Joyce*. Milano, 1964.
 Patricia Hutchins: *Il mondo di James Joyce*. Milano, 1960.
 Andrew Gibson: *James Joyce*. Bologna, 2008.
 John McCourt: *James Joyce. Gli anni di Bloom*. Milano, 2005.
 John McCourt: *A virágzás éve. James Joyce. Triesztben 1904–1920*. Szombathely, 2010.
 Lutter Tibor: *James Joyce*. Budapest, 1959.
 Egri Péter: *James Joyce és Thomas Mann*. Budapest, 1967.
 Egon Naganowski: *Joyce*. Budapest, 1957.
 Hugh Kenner: *Flaubert, Joyce és Beckett: a sztoikus komédiások*. Pomáz, 2006.
 Giampaolo Borghello: *La coscienza borghese. Saggio sulla narrativa di Svevo*. Roma, 1977.
 John Gatt-Rutter: *Alias Italo Svevo. Vita di Ettore Schmitz scrittore triestino*. Siena, 1991.

- Enrico Ghidetti: *Italo Svevo. La coscienza di un borghese triestino*. Roma, 1992.
- Wenner Éva: *Irodalom a határon. Italo Svevo regényei az Osztrák–Magyar Monarchia szellemi életében*. Budapest, 2009.
2. James Joyce: *Ulysses*. Budapest, 1974, 762. o.
McCourt: *James Joyce*, 335. o.
McCourt: *A virágzás éve*i, 326. o.
 3. McCourt: *James Joyce*, 86. o.
McCourt: *A virágzás éve*i, 31. o.
 4. Ellmann, 250., 235–255. o.
McCourt: *James Joyce*, 207., 235. o.
McCourt: *A virágzás éve*i, 180., 326. o.
 5. Ellmann, 240. o.
Gibson, 63. o.
 6. Ellmann, 236. o.
Gibson, 83–94. o.
 7. Ellmann, 221–234. o.
Hutchins, 139–158. o.
 8. Wenner, 153. o.
 9. Ellmann, 175. o.
 10. Gibson, 95. o.
 11. Madarász Imre: *Az olasz irodalom története*. Budapest, 1993, 400–402. o.
Madarász Imre: *Regénytestvérek*. In: Madarász Imre: *Az érzékek irodalma. Erotográfia és pornográfia az olasz irodalomban*. Budapest, 2002, 173–177. o.
 12. Ellmann, 322–326. o.
McCourt: *James Joyce*, 146–159. o.
McCourt: *A virágzás éve*i, 106–123. o.
Gatt-Rutter, 333–367. o.
Ghidetti, 220–232. o.
Wenner, 153–157. o.
 13. L. 12. jegyzet, főleg:
McCourt: *James Joyce*. 151–159. o.
McCourt: *A virágzás éve*i. 112–123. o.
Gatt-Rutter, 359–361. o.
 14. Najmányi László: *A Blum-ház rejtélye*. Szombathely, 2007.
Békés Pál: *Nyelvlecke. Két elfeledett Virágh a magyar pagonyból*. Szombathely, 2011.
Kozma Gábor: *Virág Lipót intett. Bloomsday in Vas Népe*. 2011. június 17., 30. o.
 15. Gibson, 93. o.

Bene Zoltán

A feneketlen gödör

A nyár hosszára nyúlt. S mikor végre elmúlt, olyan szárazságot hagyott maga mögött, aminél már csak a falunk szántóvetőinek keserősége lehetett nagyobb (ha létezik egyáltalán bármi, ami ezt a pokoli aszályt képes meghaladni). A bírós és tiszteletre méltó tanácsnokai egyaránt azon a véleményen voltak, hogy még a falunk határában lévő feneketlen gödör is csonttá száradt. A faluvégi kurta kocorma törzsvendégei nem vitatkoztak eme kijelentéssel, csak a faluvégi kurta kocsmáros biggyesztette le gúnyosan az alsó ajkát, s összevillant a tekintete a harmonikás tanácsnok vejével. Mindketten elfojtottak egy-egy sóhaj, és arról kezdtek beszélni, milyen jó lesz majd, ha megérkezik az eső, a zápor, a zivatar, a felhőszakadás. A zuhé.

– Nekem már elég volna az is, ha három napon keresztül csak úgy szemetelne – legyintett a bírós.

– A szemerkélő esőnél nincs is jobb ilyenkor! – toldotta meg a rezes orrú tanácsnok, a szatócsbolt tulajdonosa.

– Hacsak a szitaló nem az – tépelődött a cingár tanácsnok, a falunk vadásztársaságának feje.

Ebben meg is egyeztek, kihörpölték boraikat, véget vetettek a beszédnek, és hazamentek. A legények hosszan bámultak utánuk.

A faluvégi kurta kocorma törzsvendégei – különösen a kocsmatöltelékek, a kártyázók, a sakkozók és a dámajáték rabjai – még ennyi bölcsesség hallatán sem mozdultak, nem ébredt bennük vágyakozás a tudás megszerzése iránt, nem kerekedtek föl, hogy felkeressék a bibliotékát, és elméjük pallérozásába fogjanak, inkább maradtak a fenekükön, megszokott környezetükben. Egyedül a harmonikás tanácsnok veje, a nyalka ifjú fészkelődött, ám ő sem úgy, mint akit a tudásvágy abajgat, sokkal inkább ahhoz hasonlatosan, mint akinek giliszta költözik a végelébe. Addig-addig izgett-mozgott, mígnem a faluvégi kurta kocsmáros meg nem tudakolta, mi bántja.

– Arisztid – hajolt közelebb a nyalka legény, a harmonikás tanácsnok veje, nehogy illetéktelen fülekre is eljusson a szava –, a nyugalmazott tanító mesélte, hogy a feneketlen gödörről már egy réges-régi görög filozófus is megemlékezett.

A faluvégi kurta kocsmáros hitetlenkedve ingatta a fejét.

– Manapság se járnak erre görögök, holott van autó, repülőgép meg vonat. Hát hogy a pitlibe jutottak volna el ide réges-régen? Arról nem is beszélve, hogy a filozófusok nem igazán élelmes emberek, ahogy én tudom.

– Hát, ahogy vesszük – kacsintott a nyalka legény. – Ki ebben, ki abban ügyes, tudod.

– És van, aki semmiben sem az – jelentette ki a faluvégi kurta kocsmáros.

– Jó, jó – hagyta rá a harmonikás tanácsnok veje. – Nem ez a lényeg most! Akár

eljutott ide az a görög, akár csak hallott valakitől a környékről, a lényeg így is, úgy is az, hogy írt a feneketlen gödrünkről!

– És már akkor is feneketlen volt?

– Azt állítja az a bizonyos hellén – a harmonikás tanácsnok veje pillanatra elkalandozott. – Arisztid szerint, mindenesetre, azt.

A faluvégi kurta kocsmáros vakarta az állát, hogy sercegett belé a borostája, annyira tűnődött.

– Persze, az nem is lehetséges, hogy régen feneké volt, ma meg már nincsen... Vagy lehet?

A nyalka legény megzavarodott.

– Talán lehet, talán nem – nyögte végül. – Arisztid szerint az a görög bölcs a végtelenre hozta föl példának a mi feneketlen gödrünket.

– Hát, a feneketlenség az éppenséggel végtelen – vakarta az üstökét a faluvégi kurta kocsmáros. – Már amennyiben a feneketlenség alatt mélységre gondolunk. Mert ha a bíró fiatalabbik unokájára, arra a kis keszegseggű bakfisra, hát akkor már egészen más a leányzó fekvése, ugye...

A harmonikás tanácsnok veje elnevette magát.

– De az is biztos, hogy azt sosem tudjuk meg, vajon száraz a feneketlen gödör alja, avagy nedves – somolygott a faluvégi kurta kocsmáros.

– Mivel pontosan az nincs neki! – tromfolt a nyalka legény.

– Pedig én jártam ott – vetette közbe Hilari.

– Hallgatózol? – szegezte neki a kérdést a nyalka legény.

– Nem én – vont a vállát a hegymászó. – Csak éppen olyan hangosan sutyrogtok, még a süket is meghallja.

– Nocsak, hát te lefelé is szoktál, nem csak fölfelé? – tette föl keresztkérdését a faluvégi kurta kocsmáros.

– Mászás ez is, az is – mondta Hilari. – A feneketlen gödör pedig korántsem feneketlen. Csak mély. Az alján víz található.

– Jártál az alján? – kérdezték egyszerre négyen vagy öten innen-onnan.

– Jártam hát – vetette oda foghegyről Hilari, s mielőtt távozott, laza mozdulattal pénzt dobott a pultra, ahogyan az amerikai filmekben szoktak, bár a pénz ezúttal szerzetesét gurult, és a faluvégi kurta kocsmáros még napok múlva is keresett néhány százast – már ahogyan az az életben, a hollywoodi filmekkel ellentétben, lenni szokott.

A nyalka legény rossz néven vette, hogy Hilari ilyen nyeglén bánt vele. Hazatérve töviről-hegyire elmesélte a beszélgetést az apósának. Az nyomban szaladt is a bíróhoz. A bíró menten rendkívüli tanácskozást hívott össze, amelyen elhatározott, hogy le kell mászni a feneketlen gödörbe, hogy megcáfolhassák ennek a jött-maradt Hilarinak a hagymázás fantazmagóriáját!

– Hiszen még a toronyra se tud fölmászni! – háborgott a hájas tanácsnok. – Ahogyan senki más, úgy ő se jutott még föl a tetejére!

– Igaz, igaz – helyeselt a bíró. – A tornyunk tetejére és a gödrünk fenekére senki sem juthat el, ezt generációk óta tudjuk. Éppen ezért kérem, barátaim, hogy lássunk munkához!

Már aznap délután ott tolongtunk a feneketlen gödör szélén. Hilari ricát tört és a héját a mélybe köpdöste. A Batár arról mesélt, hogyan szokott belepisálni a gödörbe, s a gödörben lakozó feketeség mint nyeli magába az ő erőtlől duzzadó, aranyárga sugarát. Mások mást meséltek, s a legtöbben sokatmondóan hallgattunk.

Engem biztosítónak jelöltek ki. Hilari hegymászó csapatából a két legjobbat küldtük alá. Egyiknek természetesen Hétméterest, aki hét méterig jutott a torony falán fölfelé, valamint a kézilabdameccseken ő dobta a büntetőket, lévén a hegymászócsapat kiegészítő tevékenysége a kézilabda (abban is jók vagyunk). A másik kútbaereszkedő a hájas tanácsnok keresztfia volt. Nagy önbizalommal vágtak neki mindketten. Én a Hétméteres kötelét tartottam.

Órák teltek el. Besötétedett. Engedtem a kötelet Hétméteres után, egyre csak engedtem, alig éreztem már a tenyeremen a bőrt. Hogy van rajta. Hilari egykedvűen köpdöste a rica héját, olykor tökmagot is, a Batár leheveredett egy fa tövébe és hangosan hortyogott, a faluvégi kurta kocsmáros kijelentette, hogy ennyi bőven elég bizonyíték neki, fogta magát, visszament a korcsmába, nyomában a kocsmatöltelékek, akiknek bizony már jóval kevesebb is elég lett volna bizonyosságul a gödör feneketlenségére, olyan régóta szomjaztak. Szomjúhozták az igazságot azért még sokan – ezek egytől egyig maradtak. Éjjfélkor a bíró, felelőssége teljes tudatában ásitott egy hatalmasat, majd így szólt:

– Hilari ezúttal is nagyot mondott. Húzzátok föl őket!

Hilari nem tiltakozott, csak sejtelmesen mosolygott, és eloldalgott, mi pedig húzni kezdtünk. Nekem is, a másik kötélengedőnek is a segítségünkre siettek többen. Két órán keresztül húztuk a biztosítóköteleket. Akkor kibukkant Hétméteres feje. Nagyot káromkodott, s íziben pálinkát kért, úgy átfázott. Jó szívvel adtunk neki. A hájas tanácsnok keresztfiát viszont még egyre csak húzták, húzták, húzták. Fél óra múltán aztán egy nagy rántással előbukkant a kötélen: rajta egy pár bakancs, tele kavicssal és sárral.

– Mondta a Hilari, hogy van ott víz – vigyorgott a Batár, szeméből az álmot dörzsölve.

Hétméteres a bakancsokhoz rohant, levágta a kötélről, forgatta, szagolgatta. Kiabált, átkozódott, sírt. A bíró értetlenül állt, a hájas tanácsnok mérgesen kifakadt:

– Én mondtam, hogy ezt nem kéne!

A nyalka legény, a harmonikás tanácsnok veje a fogain keresztül szűrte, hogy:

– Mondtad ám az anyád valagát, azt!

Ettől azonban a hájas tanácsnok keresztfia nem került elő. Azóta se. Hétméteres hente lemászik utána, de mindig visszajön, s mindannyiszor üres kézzel. Hilari ivásnak adta a fejét, a bíró és tiszteletre méltó tanácsnokai pedig egy csodálatos gránitszobrot állítottak az elveszett felfedező emlékének a feneketlen gödör partján. Míg a telet követő tavasz egyik kiadós esőzése alá nem mosta a talapzatát, s az emlékmű a mélybe omlott, követve azt, akiről mintázták...

Véghelyi Balázs

Olimpiai futamok

„Szeretkezz, ne háborúzz!” – hirdették egykor a hippik, mielőtt a huszadik század hetvenes éveiben visszatértek a társadalom jólfészült hétköznapijaiba. Szerepük azóta is vitatott, ennek ellenére maradandó nyomot hagytak a kultúrában és a társadalomban egyaránt. Ez a jelmondat is állja az idők próbáját. „Sportolj, ne háborúzz!” – terjedt el az előbbi analógiájára ez a szintén kikezdzhetetlen bölcsesség. Ez vezérelte Pierre de Coubertin bárót is, akiben az újkori olimpiai játékok elindítóját tisztelhetjük. A fiatalokat egészséges életmódra és tisztességes küzdelemre nevelni, a nemzeteket egymáshoz közelebb hozni: aligha tudnánk nemesebb célokat megfogalmazni. Szándékának eredménye az 1896-ban, az ókori játékok városában, Athénban megrendezett első újkori olimpia volt, amelyen 14 ország 241 versenyzője mérkőzött meg egymással. A 2012-es, sorrendben 30. nyári olimpiai játékokon már 205 nemzet tízezernél több fia és lánya vett részt: az öt karika tehát mára az egész Földet átölelte.

*

Mit jelent a 21. században a világ legnagyobb sporteseménye? Miben változott a kezdetekhez képest? Leginkább abban, hogy a televízió, a rádió és az internet jóvoltából beköltözött az emberek otthonába, a hétköznapi ünneppé vált mindenki számára. Hatalmas, valaha elképzelhetetlen pénzüsszegek mozognak benne, mögötte. A legfontosabb azonban az, hogy a globalizáció és a multikulturalizmus korában ezekben a hetekben újra előtérbe kerülnek az országok és a nemzetek. Ma, amikor az állampolgárok világpolgárrá válnak, mert mindenki ott tanul és ott dolgozik, ahol akar, amikor Európa keleti feléből a könnyebb élet reményében feltartóztathatatlanul áramlik a fiatal munkaerő nyugat felé, még keletebről pedig mifelénk, amikor a hazaszeretet sokak szerint idejétmúlt érzéssé vált, néhány napig újra magyar lesz a magyar, holland a holland, portugál a portugál. Egymással szemben, mégsem egymás ellen. Az olimpia a nemzetek nemzetközi ünnepe.

*

Az első olimpia, amelyet figyelemmel követtem, az 1992-es barcelonai volt, Egerszegi Krisztina három aranyérmével és a további nyolc bajnoki cím győztesével. Büszke voltam rájuk, és gyermeki ábrándjaim között megfogant, hogy én is egyszer olimpiai bajnok leszek. Vagy bármi más, amivel a hazámat szolgálhatom. Az olimpiai álmokról fizikai korlátok miatt már lemondtam, inkább a másik álmomat valósítottam meg, és író lettem. Az én futamaim ezek a sorok. „Az ám, Hazám!”

*

Szinte hihetetlen, hogy Magyarország a nyári olimpiák éremtáblázatán és pontversenyében az első tíz között szerepel, nagyobb és gazdagabb nemzeteket is

megelőzve. Annak ellenére, hogy 1920-ban és 1984-ben – politikai okokból – ki-maradtunk a versenyből. Már 1896-ban is két aranyérmét szerzett nekünk Ha-jós Alfréd úszó. Helsinkiben, 1952-ben 16 arany-, 10 ezüst- és 16 bronzéremmel, 269 olimpiai ponttal az Egyesült Államok és a Szovjetunió mögött a harmadik helyen végeztünk. Ez volt a legeredményesebb magyar részvétel a játékok eddigi történetében. A legsikeresebb magyar sportoló a hétszeres olimpiai bajnok vívó, Gerevich Aladár, őt követik a szintén vívásban hatszor aranyérmes Kárpáti Rudolf és Kovács Pál, majd az ötször győző Egerszegi Krisztina és Keleti Ágnes úszásban, illetve tornában. A csapatsportok közül vízilabdában kilenc, labdarúgásban há-rom alkalommal csendült fel a magyar himnusz. A magyar történelem küzdelmek sorozata a fennmaradásért, több vereséggel, mint győzelemmel, a magyar gaz-daságra nincs okunk büszkének lenni, de amit a kultúrában, a tudományban és a sportban letettünk a világ asztalára, az – túlzás nélküli önérzettel mondhatjuk – a nagy nemzetek sorába emel minket. Az örökség pedig kötelez.

*

London, 2012. Ide érkeztek meg a magyar sportolók 2012 júliusában, akik bebi-zonyították, hogy nemcsak olcsó munkaerő lehetünk az Egyesült Királyság fővá-rosában, hanem sikeres sportnemzet is. A kevésbé eredményes pekingi szereplés után újból. Kajakosaink hozták a várt eredményeket, és hosszú szünet után ismét születtek szép győzelmek olyan, magyar szempontból valaha kiemelkedően sike-res sportágakban, mint a vívás, a torna és az úszás. A londoni olimpia legnagyobb magyar hőse az én szememben (és aligha vagyok ezzel egyedül) a csalódott visz-zzavonulás után diadalmasan visszatérő Risztov Éva, aki 10 kilométeres nyíltvízi úszásban lett világelső. Senki nem számított rá. Gyurta Dániel – világcsúccsal fűszerezett – aranyérmére annál inkább. A harmadik olimpiáján részt vevő 23 éves bajnok száját nagyon fontos kijelentés hagyta el a győzelem utáni interjúban: „15 millió magyart kellett végigvinnem ezen a 200 méteren”. Vagyis: minden ma-gyart, az ország határain belül és azon túl. Azokat is, akik az 1920-as antwerpeni olimpia idején még Magyarországon éltek magyarként, négy évvel később pedig a szomszédos országok kisebbségi polgáraiként, holott ki sem tették a lábukat az otthonukból, és azokat is, akik 2012-ben Londonban éltek és dolgoztak diplomás segédmunkásként. Erre az ártatlan kijelentésre azonnal lecsapott a politika és az agyonpolitizált magyar közvélemény. Ki így, ki úgy. Ki bőszen bólogatva, ki fanya-logva vagy szemérmesen hallgatva. Nekem mindenesetre jó volt egynek lenni a 15 millióból.

*

A Gyurta-győzelem hozta magával a magyar újságírás történetének egyik mély-pontját is. A cikk ezzel a mondattal kezdődik: „Jómagam is szoktam úszni egyéb-ként.” Majd azzal dicsekszik a szerző, hogy amikor Gyurta Dániel megtanult úsz-

ni, ő már oda-vissza képes volt átúszni az Omszki-tavat. Nem a Balatont, még csak nem is a Velencei-tavat, hanem egy kis bányatavat. Lehet ezt fokozni? Lehet. A szerző – állítása szerint – 15 perc alatt képes leúszni 200 métert mellúszásban. *„Na ez neki most 2 perc alatt sikerült, ami kétségtelenül 13 perccel jobb. Mondjuk fura érzés, hogy 13 percen múlik az, hogy most tele vannak a fényképeivel az újságok, meg ilyeneket blogolnak róla, többek között.”* Még nem mértem, hogy mennyi idő alatt tudok 200 métert leúszni. Ha esetleg 14 perc alatt sikerülne, akkor sem irigykednék egy olimpiai bajnokra. És bár jobban tudok írni a cikk Minőségi Újságírási Díjjal kitüntetett szerzőjénél, nem hasonlítom magamat a legnagyobb magyar írókhoz. *„Ha én valamit szeretek magamban, az a szerénység”* – mondta Bástyá elvtárs. És az utolsó bekezdés: *„Kétségtelen, hogy Gyurta Dániel most nagyon nagy szám, mindenki vele foglalkozik, ebben [ide vessző kéne] gondolom [ide is] szerepe van a világcúcsnak is, ami az eredményjelzőn szerepelt. De ezzel együtt ne felejtjük el, hogy sok szorgalmas ember van még ebben az országban, akik esetleg ugyanígy tudnának örülni annak, ha velük is foglalkoznának a közvéleményben.”* Ez a két mondat tömény demagógia. Az sem menti a cikket, hogy nyilvánvalóan ironikus célzattal íródott, és az sem, hogy sokan – a lelkük mélyen vagy nyíltan – így viszonyulnak mások sikeréhez. Az írástudók ugyanúgy felelősek egy közösség mentális állapotáért, ahogy a sportolók a tisztességes versenyért és az egészséges életmód népszerűsítéséért.

*

Magyar az, aki egy másik magyar sikerét a saját sikerének is érzi. A magyar helyébe bármelyik nép nevét behelyettesíthetjük.

*

A régi kérdés: legyen-e, lehet-e Magyarországon is olimpia? 1920-ban lehetett volna, de a történelem közbeszólt. Az I. világháborúban a rossz oldalon álltunk: a vesztesek oldalán. Persze egy háborúban mindenki rossz oldalon áll, aki fegyvert ragad, de az ítélet joga a győzteseké. Az ország nemzetközi helyzetének mindenképpen jót tenne, olimpiai múltja alapján pedig érdemes lenne egy budapesti nyári olimpiára. Egyszer talán még megérjük.

Erdei-Szabó István

Egy Pilinszky-sorra

„kirajzolódom végleg a világból”
emlékem álma lebben vissza a
csoda korából
kalandozások kamasz íze
a számból
a pőrére vetkezett lélek
amint kiszabadul a test-karámból
ahogy a félelem-rácsból a csönd
az „éjszaka sarából”
amint Dali döbbenetes képén
„az eltűnt idő” aláfoly’
mondd kell-é nagyobb fájdalom
kell-é pusztítóbb téboly
„kirajzolódom végleg a világból”

Karácsony van

Karácsony van.
Hatalmas csönd alatt
alszik a táj.
Minden most kezdődik.
Szívünkről eltűnik
a bánat,
most minden akarat
Istenhez talál.
Imádkozunk, mintha
egyetlen varázslatos éjben
eltűnhetne a bűn.
Ajkunkon balzsamos
szavakba olvad a fájdalom,
honnan minden átok
tovatűnt.

Az ember és az Írás

Íme hát megbuktunk felsőbb Törvény
és Erkölc szerint,
ahogy történni szokott
velünk rendszerint.
S most már az isten is
csak elfordul s legyint:
legyen meg az akarata,
ahogyan egykoron – most megint.
Talán ahogy tervezte,
az történül velünk ma itt.
Beteljesül az Írás - szóról szóra:
jottányi híja sincs.
Akár az Isten is..

Búvalbélelt vagyok.
Szomorúsággal terhes.
Mégis, szavaim melegénél
maga Isten is kitelelhet.

Albert Gábor

Tokaj Szemere Bertalanra emlékezik

Tisztelt hölgyeim és uraim, kedves barátaim!

1849. február 3-án Tokajban a következő hirdetemény jelent meg a falakon.

Tokaj városa hű közönségének!

A haza s a nemzet nevében köszönetet mondok Tokaj városa hű polgárainak azon szilárd és áldozatra kész viseletéért, melyet a január 31. csata alkalmával is nyilvánítottak.

Úgy látszik, Tokaj szent emlékezetű hegyén ott lebeg honszerző elődeink lelke, mely a kies Hegyalja lakóiban ébren tartja a haza és a szabadság szeretetét.

Fájó szívvel küldöztük ágyúlövéseinket Tokaj városába, amelynek épületeibe vette magát az ellenség; fájó szívvel, mert tudtuk, hogy azok testvéreinket is érhetik.

Sikerült onnan az ellenséget kiűzni. De néhány épület meggyült és leégett. Sok hű polgár ezáltal kárt szenvedett.

Sietve tett előterjesztésemre a Honvédelmi Bizottmány, íme, elhatározta, hogy a károk összeíratván és megbecsültetvén s általam megvizsgáltatván, megtéríttessenek.

Ekképpen a mi ágyúink kárt csak az ellenségnek tettek. A hű polgárok kára megtéríttetik.

Melynek kora előbbi eszközlése végett a tanács s közönség néhány küldöttével értekezni kívánok.

Éljenek a haza hív polgárai.

Éljen a haza kormánya!

Éljen az ország függetlensége és a szabadság!

A hirdetemény aláírója:

Szemere Bertalan,

*az Országos Honvédelmi Bizottmány tagja,
a kormány teljhatalmú főköormánybiztosa*

Ez lehetett Tokaj első, emlékezetes találkozója Szemere Bertalannal.

Én magam még gyermekkoromban az első magyar felelős minisztérium közismert képén láttam először. A miniszterek között őt találtam a legszebb férfinak. Semmit sem tudtam róla, bár a többiekről is csak igen keveset. Kossuth és Széchenyi mellett talán még annyit tudott az a kisgyerek, aki voltam, hogy Deák Ferenc a haza bölcse.

Akkor még honnan is sejthettem volna, hogy éppen ez a szép magyar férfi ejt majd fogságába, és hónapokat, sőt éveket szentelek emlékének.

Különös véletlen, hogy éppen azon a Tokaji Írótáboron idézzük meg Szemere Bertalan alakját, amelynek fő témája a magyar irodalmat sújtó, az irodalmi köztudatot torzító *tiltás és elfelejtés*, az *elhallgattatás és agyonhallgatás* különféle okai és módszerei, s emlékezés azokra, akik ennek áldozatává váltak.

Mert – ahogy a továbbiakból is kiviláglik – Szemere Bertalan, az író ennek az irodalmi életben pusztító „betegségnek” lett áldozata, ha a betegséget kiváltó okok és az ebből következő módszerek más jellegűek is voltak. Szemere Bertalan megkerülhetetlen politikusi pályáját csak felvillantani kívánom, főként az íróról, a remek útirajzok szerzőjéről, az elfelejtett és kitagadott művésztől szeretnék szólni.

Az első magyar felelős minisztériumról készített képeken a miniszterek pompázatos nemesi díszmagyarba öltözve néznek ránk, mintha ugyanabba az osztályba tartoznának, mintha a nemesi rend, mert ahhoz tartoztak, egységes lett volna, holott tudjuk, milyen különbség volt mondjuk szinte a tollából élő Kossuth Lajos és a dúsgazdag Széchenyi István társadalmi helyzete és rangja között. Arról nemigen szoktak beszélni, hogy Szemere Bertalan milyen mélyről indult, hogy milyen küzdelmek árán verekedte fel magát a nemesség legalacsonyabb soraiból erre a posztra, a 48-as miniszterek közé.

Szüülőháza Vattán még a falusi kúriák közt is a szegények közé tartozott. Sárospataki diákéveiben három éven át nem volt felöltője, azaz télkabátja. „Volt eset, már 18 éves korában – írja róla a történész Csengery Antal –, hogy alig mehetett ki ruhahiány miatt, hogy alig ehetett eleget éhség miatt.”

A reformkor hőseit nevelő iskoláját végigjárva ez a sárospataki szegény diák lett az első magyar felelős minisztérium belügyminisztere, majd 1849-ben a miniszterelnöke.

Mit köszönhetünk neki?

Például a Szent Koronát. A menekülés zűrzavarában volt, aki azt javasolta, hogy törjék össze, szabaduljanak ettől a kolonctól, dobják a Dunába. Szemere Bertalan elásta az ereklyét, s az osztrákok csak évek múlva találtak rá.

Az első, modern nemzetiségi törvény is Szemere Bertalan nevéhez fűződik. Igaz, elfogadására, életbe léptetésére már nem volt idő.

Az 1840-ben megjelent nyugati útirajza, az *Utazás külföldön* hatalmas siker volt, a Magyar Tudományos Akadémia a könyv íróját azonnal levelező tagjai közé választotta. És ami akkoriban példátlan, könyvét újra ki kellett nyomtatni. Az átdolgozott, bővített, javított, második kiadás 1845-ben jelent meg.

Szemere Bertalan a reformkor egyik sikerembere lett. Mindent megkapott. Ifjú emberként Kazinczy figyelmét, Kölcsey barátságát és rövidesen Borsod vármegye, közlebről Miskolc első emberei közé számított. A két egymást követő úgynevezett reformországgyűlésben az ellenzék egyik vezérének tekintették. Pesten a fiatalok fáklýás felvonulással ünnepelték.

A szabadságharc idején nem kímélve magát az Országos Honvédelmi Bizottmány teljhatalmú kormánybiztosaként hónapokon keresztül a fronton szolgált.

A szabadságharc leverése az ő pályáját is derékba töri. A világosi fegyverletételt követően török földre menekül, majd inkognitóban Görögországba utazik, s végül Párizsban kap menedékjogot. Távollétében – in contumaciam – halálra ítélik, s egy kalandor szerény, de biztos megélhetést biztosító vagyonából is kiforgatja.

Ezek életének külső eseményei. A másik, a belsőnek is nevezhető változás sokkal súlyosabb. Néhány hónap, néhány év, s az egykor ünnepeelt szabadságharcosról egyik emigránstársa azt írhatja, hogy „én most már Szemerét egy nyomorult álorcás embernek tartom”. Annak idején, szinte a cenzúra ellenére pár éven belül két kiadásban jelent meg útinaplója, most viszont – és ez a *most* a huszadik századig ível – 138 évet kellett várnunk, míg az emigrációban írt, forrásértékű, német nyelven 1852-ben megjelent nagy tanulmánya, amelyben a szabadságharc történetét írta meg három életrajz keretében, 1990-ben – hála Hermann Róbert és Pelyach István történészeknek – magyarul is megjelent. 138 év hallgatás és eltiltás után.

Mi történt közben? Az egykor körülrajongott sikerember házát miért kerülik el egyre többen? Miért félnek barátkozni vele?

Az ok Szemere Bertalan egyre határozottabb, az emigrációban kiteljesedő, olykor már-már mániákus, de mindig elgondolkoztató Kossuth-ellenessége. Ezt sem az emigráció, sem az akkori, sem az elkövetkező másfél évszázad magyar társadalma a mai napig nem tudta és nem tudja elviselni. Képtelen – és kényelemből talán nem is akarja – elválasztani a szépíró a politikustól, pedig nyilvánvaló, hogy a politikus Kossuth-ellenessége egy pillanatra sem írta fölül az író Szemere Bertalan magyarság melletti elkötelezettségét.

A megrögzött előítéleteken minden reális érv kicsorbul, minden mű észrevétlen marad.

Hiába jelent meg Szemere Bertalan *Naplója* 1867-ben, majd új kiadásban 2008-ban, hiába olvasható megrázó emigrációs levelezése, ragyogását nem vesztett *Nyugati*, majd *Keleti* útinaplója, hiába jelent meg róla esszéregény, a jogos vélekedésekből és úgyszintén jogos – ha ugyan ezt a szót itt lehet és szabad használni – álommal átszótt, illúziókból épített falat ezek a művek sem tudták áttörni. Már csak azért sem, mert – képtelenség, tudom – a magyar irodalomtudós nem szeret olvasni. Ráhagyatkozik biztosnak hitt, az elmúlt negyven, ötven vagy éppen nyolcvan éve belégyökeredett előítéleteire. Hamis illúzió volna azzal hitegetni magunkat, hogy Szemere Bertalan másfél évszázad múltán lopva hazaérkezett, hogy életműve, s ezen belül szépírói életműve észrevétlenül beépült a magyar irodalomba. Szemere Bertalan mai napig a magyar szellemi élet, közelebbről a magyar irodalom fekete báránya. Holott *Naplója* és útirajzai alapján a tizenkilencedik század romantikába hajló irodalmának egyik klaszrikusaként kellene számon tartanunk.

Disztichonban írt önéletrajzának mintegy illusztrációja lehetne az a két rövid rész-

let, amelyet egyrészt az 1840-ben megjelent *Nyugati Útinapló*ból, majd pedig a nagy bukást követően írt *Keleti utazásából* idézek.

A disztichonos életrajz reformkorra utaló két sora így hangzik:

Vágyam az volt *egykor*: Magyarhont respublikaképpen
Látni ragyogva, miként Róma s Athén ragyogott.

Az 1836-os *Nyugat-európai Napló* erre így válaszol.

„Míg hazámban voltam mindig a külföldről gondolkodám, mióta kijöttem mindig hazám emlékével foglalkodom. Vagyok, mint a forgóvirág; a szél akármerre fordítson bennünket, az a nap, én hazám felé fordulok. Némi oka az is lehet, hogy a testtel nem szeret járni a lélek, s legtöbbször nincs ott, hol az van. Hogy a tárgyakat tisztán lássuk, azokat bizonyos távolságban kell tekintenünk. Innét tisztábban látom hazám viszonyait; úgy tekintem Magyarországot, mint egy darab agyagot a fazekas kezében, még semmi, de mindenné képezhető, magában visel minden alakot. Ti otthoniak hasonlóak vagytok emberhez, ki egy nagy város utcáin jár, bár valamennyit megjárta legyen, az egésznek rajzát felfogni nehéz;

én hasonló ahhoz, ki toronybul néz, előtte tisztán fekszik az egész s a részek viszonyai. Otthon létemben állásunk nekem homályos volt, terveimben érdeke, előítéletekbe, indulatokba s magamba ütköztem; most, kilépvén az országbul s hálózó érdekekből, az Archimédészről óhajtott független *ponton* állok, honnét, ha mindenható volnék, előítéleteiből, szakadásaibul szeretném rendbe emelni.

... Az utazás sok időt s erőt megkímél, sok küzdéstől s kételytől megment, és nekünk, kik a pályán utolsók közt vagyunk, nem találni, csak eltanulni, nem keresni, csak választani, nem teremteni, csak másolni kell. S nem teória, de élet és élet közt kell választanunk. Ez esetben lehet-e soká késni? Lehet-e eltévedni? Nálunk élet és elv külön van, itt elv és élet egy.

...Ismétlem, utazzál, hogy éjjeleidet s napjaidat nyugtalan vágy ne háborgassa.”

[Szemere Bertalan: *Utazás külföldön*. Helikon kiadó. Bp. 1893. 131–132.]

A nagy bukás után az utazó inkább csak szemlélődik, s legfőbb óhaja a lelki béke, az otthonra találás. A disztichonos életrajz másik két sorából már ez a befelé figyelő, érző ember szól hozzánk.

Vágyam most *kisebb*: áhítom csak lenni szabadnak,
Hogyha nem élve, utóbb halva nyugodjam ölen.

Az *Utazás Keleten a világosi napok után* című könyv egyik vezérmotívuma is efelé mutat.

„Én gyermekkoromtól egy ellenállhatatlan vággyal vagyok viselő, s az: a kelet utáni vágy. Kelet a napnak, az emberiségnek, a magyarnak s nemzetségemnek bölcsője, bizonyítja vérem minden mozzanása, hogy én onnan származom, s mi oda vonz, az nem más mint egy titkos honvágy. Minden, minden akaratlanul felé von, a szép mint a rút, a törpe mint a nagyszerű, a borzasztó mint a csodálatra méltó; a tengerek, a hegyek, az erkölcsök, a költészet, a vallások, a hagyományok, a mítoszok, a nyelvek, a történetek...

Ázsia az anyaország, Európa annak csak egy telepe; ott virrad fel a nap; ott állt a tudásnak titokteljes fája; ott virult Éden kertje, s csupán kelet lakóinak jelenté ki magát Isten mindenha. Nyugot bírt felekezeteket szülni, új vallást teremteni soha nem volt képes. Jól tudom én, hogy Kelet a babona, a zsarnokság, a szolgaság, a bálványok, a kegyetlenség, a vadság, a tespedés, a sötétség hazája is, de azt is tudom, hogy az ellenkező végek egymást érik, s hogy miként a növényvilágban a tenyészet ott legdúsabb és legszebb, hol azt legnagyobb rohadás előzte meg, úgy az erkölcsi világban századok homályából rögtön egy-egy világeszme gyűl ki, mely az emberi nemnek, napkint, ezredeken keresztül világít.

Így támadt a Zendavesta, így Confucius, így Homér, így Jézus és végül így Mohamed.

[Szemere Bertalan: *Utazás Keleten a világosi napok után*. Terebess kiadó. Bp. 1999. 39–40.]

Szemere Bertalanra emlékezve – különösen itt Tokajban – még beszélünk kellett volna arról, hogy a szabadságharc leverése után párizsi emigrációja alatt az egykori miniszterelnök nemcsak Magyarországról emigrált, hanem, ahogy korábban említettem, egy csaló áldozataként, kifosztva a nemesi osztályból is emigrálni volt kénytelen. Polgárként – hogy el tudja tartani családját – borkereskedővé vált, s hatalmas energiával próbálta többek között éppen a valódi tokaji bort népszerűsíteni, mert ahogy Naplójában följegyezte „itt a tokajbort nem ismerik, tiszta, valódi egy csöpp sincs, s a hamis borzasztó drága”. [1859. márc. – 340. l.]

A kettős emigráció nyomása alatt az ötvenhárom éves Szemere Bertalan szellemileg, lelkileg összeroppan, s félhalottként 1865-ben meghalni hozzák haza Magyarországra.

Halála óta 143 év telt el. Ideje volna, hogy szelleme, lelke, a szépíró is otthonra találjon. Ez a dombormű, ez a megemlékezés is egy kis lépés lehet afelé, hogy Szemere Bertalant kiszabadítsuk az agyonhallgatás és a félreértések karanténjából, s egy klaszszikussal legyen gazdagabb a magyar irodalom.

(Elhangzott Oláh Mátyás szobrászművész domborművének leleplezésén 2012. aug. 17-én a 40. Tokaji Írótáborban.)

Vozáry Viktória

Emlékképek a Teleki térről

Újra elfogott valami különös érzés, amikor a Teleki térre értem. Csak álltam ott a romok halmán, kerestem a régi piac még fellelhető maradványait. Temető volt ez; egy régi világ sírhantja. Az emberek érzéketlenül léptek át az antik relikviákon, hontanok guberáltak a szemétsírok tetején, alkoholisták itták el maradék boldogságukat. A parkban igénytelenül aludtak a munkakerülők. Közöny a házfalakon, az utcákon, a munkába siető ismeretlen emberek arcán.

Nem értem az ittenieket... Naponta bukdácsolnak keresztül a múlt romjain, miközben lelkük mélyén egy új, tiszta és modern világot álmodnak maguknak. Álom csak az egész vagy csak a reményteljes várakozás fáradt el bennük? Undorral élnek.

Még mindig szorongatom a festményt – vinni kéne. Megkésett portré, tükörképe annak a helynek, amit annyira szeretek. Valahova felakasztják majd; mállott falon, két törött cseréptányér közé. A félhomályba. Nem fogják csodálni, tudom. De szeretik majd, mint a régi családi mítoszokat, amelyek szájhagyomány útját járják.

Én nem láttam soha a Telekit pusztulni...

Hangulatos kis boltok zsalugáterei nyitották ki szemüket hajnaltájt, cselédek osontak kis utcákon, piros lámpák oltották villanyukat, a piac folyton zsi bongott. Koszos kötények alatt cserélődtek a csereáruk éjjel-nappal. Szaftos pletykák terjengtek akár a kolera, a pénztárcák elegáns konflisokon utaztak. Már járt az omnibusz is, iskolakerülők potyáztak rajta. Szegényes bérlakások egyszerű örömök tanyái; jól megfér az ember és a tisztelet.

A síneken sikongva áll meg az öreg villamos. Ismerősek ezek a lépcsőházi hangulatok a világháborúról. Három lépcsőforduló és a kép otthonra talál. Fejek bukannak ki a sötétből, a folyosón egy cipész kalapálja a cipőtalpakat.

Szerettem a nagymamát. Szerettem az idegent, aki szívében soha nem volt idegen. Aki az almás pitébe sütötte bele gyerekkora gondtalanságát, és a lázadó ifjúságnak gondosan csomagolta útravalónak a szeretetét. Ki tudja, mióta lakott már itt; soha nem kérdeztem. Számomra nem létezett semmi új, minden maradt az örökkévalóságban. A kedves nagymama is... Alázattal fogadta a hálás ecsetvonásokat, talán érzi is benne gondosan titkolt tiszteletemet. „Íme, az utókor emlékezete!”

A lakásból már rég elköltözött Idő, csak a lakók váltják benne egymást. Az este régi meséket vetít a falakra.

Koszos munkások tértek haza megfáradtan, kint fiákerek zaja tompult. Mészze éjszakai fényeket villantottak a lámpaőrök. A garzonban, kályhák melegénél

kuporogtak a gyerekek. Terítették az otthon melegét, lefekvéshez nyújtóztak a dunnák. Valahol pöttös bögréből itták a forró macikávét, a földszinten rendületlenül lapátolták a szenet. A kispolgári élet boldogsága dobogott az elalvó családok szívében.

És a reggel?

Csak az unoka látja, hogy mire veti fényét a reggeli nap. Látja a romokat, a mocskos galacsinokat a padka mentén. Látja, a legyőzött polgár létezni nem akarását, a kilátástalan rom-erdőket. Már menekülni szeretne: „csak el innen!”

Nincs tovább emlékezés, senki nem lát semmit. Csak néz előre. Csikorogva indul tovább szokásos útján az öreg villamos is...

Egres Béla

A világ szíve nagyot dobbant Egerben

A 33. Kaláka Fesztivál a Bükk másik oldalára költözött

Régen lehetett Egerben annyi jóarcú embert látni, mint a június végén és július első napján itt megrendezett 33. Kaláka Fesztivál alatt. Harminckét esztendő után ugyanis a Diósgyőri vár falai közül ide tette át székhelyét Kelet-Közép-Európa legnagyobb hagyományokkal rendelkező folkzenei eseménysorozata. A város bebizonyította, hogy egymásra találásukat ugyan a kényszer szülte, a hevesi megyeszékhely mégsem mostohagyermekként, de édes csemetéjeként dédelgeti Kalákáékat és mindazokat a muzikusokat, együtteseket és azokat a vendégeket, akik erre a hétvégére a Bükk keleti lábához sereglettek.

Lehet vitatkozni arról – s meg is tették sokan –, Eger lesz-e valaha igazi fesztiválváros, az azonban máris látható, hogy nem csak jó házigazdaként, de otthonteremtő anyaként fogadta ölébe az ország minden szegletéből odaseregülő sokadalmat. Fogadott anya, akinek igazi szülői szív dobban a keblében. Szimbolikus és erre az alkalomra nagyon is ideillő mondat az, ami a város Rossztemplomnak nevezett, soha föl nem szentelt, s most kiállítóhelyként működő galériájában fogadja a belépőt. Petrás Mária és Blaskó Sándor közös tárlatán – melynek megnyitóján a Muzsikás Együttes zenélt – a vendégfogadó szemöldökfán ez olvasható: „Azért olyan szép ez a világ, mert a szíve Magyarország!” Bízvást elmondható, hogy e szép világ szívének bal kamrája három napon át Egerben lüktetett, életet adó energiát sugározva szét az ország és a világ minden égtája felé.

A Kaláka Fesztivál otthona 32 éven át volt Diósgyőr, s bár onnan nem haraggal vált meg a rendezvény, s a névadó együttes, hanem azért, mert az ottani masszív négytoronyú várat fölújítják, s a tervek szerint e megújulást követően már nem is lesz alkalmas arra, hogy oda ilyen rendezvényt szervezzenek. Kalákáéknak új otthon után kellett nézniük, s Eger első közt ajánlotta föl mindazt, amit nyújtani tud. Várat, tágas udvarral, a Dobó teret, a jófajta egri bort s elsősorban vendégszeretet, meg némi pénzt is, hogy ne szakadjon meg az a hagyomány, mely hazánkban oly fontos helyet vívott ki magának bő három évtized alatt. Már amikor napvilágot látott, hogy megállapodás született a város és a szervezők közt, Gryllus Dániel – az immár 42 éve működő együttes vezetője – annak a reményének adott hangot, hogy ebben a szép barokk városban ismét hosszú időre otthonra lelnek. Az első egri fesztivál zárónapján Gryllus széles mosollyal szakállas arcán ezt mondta: Áldás van ezen a helyen. Mindegy, hogy ötven kilométerrel errébb vagy arrébb rendezzük a fesztivált, ez akkor is csoda!

De ne szaladjunk ennyire előre! Az egri három nap ugyanis sok mindenben külön-

bőzött mindattól, amit a megrögzött fesztiválozók Diósgyőrben megszokhattak. Itt nem csupán egyetlen helyre – a vár udvarára – korlátozódtak az események, hanem másik fő helyszínként a Dobó tér is bekapcsolódott, ahol nem csak a megnyitót tartották, de szinte egész nap zajlottak az ingyenes koncertek, táncházak, gyermekeknek szóló programok, s a rendezvényt több kiállítóhelyen színesítették képzőművészeti kiállítások is. Sőt a fesztivál vigíliáján, Belpátfalván a ciszterciak középkori apátságának templomában rendeztek verskoncertet.

Az időjárás azért megréfalta a szervezőket és a publikumot is, hisz az év tán legmelegebb hétvégéről beszélünk, amikor 40 fok körül járt a hőmérséklet árnyékban, s Rejtő óta tudjuk: árnyék az nincs sehol. S valóban nem volt könnyű dolga például a kiváló, a kalákai hagyományokat híven követő Göncölszekér Együttesnek, amikor délután két órakor kellett volna elkápráztatnia a nagyjérdeműt különleges versmegzenésítéseiével. A nézők azonban – már akik kellően bátornak mutatkoztak, hogy egyáltalán kimerészkedjenek a szabad ég alá – meghúzódtak a teret körbeölelő vásározó kézművesek sátorlapjai vagy a környező fák lombjai alatt, így óvva magukat a napszúrástól, hőgutától, onnan jutalmazva petyhüdt tapssal a fellépőket. De lehet bármilyen forróság, a táncos lábaknak nem lehet megálljt parancsolni! A Dűvő együttes, amely még táncházba, pontosabban tánctérre is csalogatta közönségét, nem hiába próbálkozott. Vagy nyolcvanan ropták a rekkenő hőségben. Nem csoda, hogy a városháza előtt megnyitott ivóvízes csap körül úgy rajzottak kicsik és nagyok, mint darazsak az enyhet jelentő pocsolya szélén.

A fesztiválozók – akik az előző esti, éjszakai koncertek, esetleg táncmulatságok fáradtságát is nehezen heverték ki – nem elsősorban a nappali programokra áhítoztak. Fülükben zúgtak még az előző esti koncertek dallamai, lábukban ott volt még az éjszaka ropott moldvai vagy szászcsávási táncok fáradtsága, vádlijukban a Méz zenekar által talp alá húzott ír ugrabugra tánc görcse. Így inkább hűsöltek a strandon, vagy fedezték föl a Szépasszony-völgy pincéit, na és bennük a jobbnál jobb nedűket. Esetleg kerestek egy-egy kocsmát, ahol hideg csapolt vagy kevésbé csapolt sörökkel öblítették le a táncos, éneklő éjszaka nyomát. Így tett az a Győrből érkezett kompánia is, akik a város egyik legendás – épp a korábban említett Rossztemplommal szemben álló – kocsmájában, a Kacsában fűzték a szót párásan gyöngyöző poharak mellett. Mesélték, hogy ők most először jöttek el a fesztiválra, de eddig minden a lehető legjobban alakult, ezért nem bánták meg, hogy útra keltek. Könnyen lettek olcsó szállásra – nem is akárhol, hanem épp a Dobó téren, a Szent Hedvig Kollégiumban –, s már fölfedezték maguknak a borospincéket is, s nem csak annak örülnek, hogy jobbnál jobb borokat kóstolhattak a „völgyben”, de még az árak is kifejezetten szolidak: „Nem akarnak lenyúlni!” – Most meg még olcsó sört is találtunk! – teszi hozzá az az ős fesztiváljáró, aki hozzájuk csapódott időközben, s valahonnan az Őrségből érkezett Egerbe. Ő azért azt mondja, ez a fesztivál nem ugyanaz, mint a diósgyőri volt – ahol a harminckét al-

kalomból harmincegyszer megfordult – mégis nagyon élvezi, hogy itt nem csak a vár, de a város is szerves része az eseményeknek.

S valóban. Eger arra törekedett, hogy ne csak otthont adjon Kalákáékknak, de az ide látogatókat maradandó élményekkel is megajándékozza. Habis László polgármester szerint az lenne jó, ha mindenki, aki ellátogat a fesztiválra, hazavinne magával egy-egy egri történetet.

A város első embere úgy fogalmazott a megnyitón, hogy nagy izgalommal és szeretettel várta Eger ezt a napot. – Szívünket a szeretetre, kezünket a tapsra, lábunkat a tánchoz készítettük – fogalmazott Habis. Melyhez azért hozzátehetjük, hogy egy igazi kalákás e mellett lelkét a versre, torkát a dalra is készíti. S ezen a hétvégén Egert elárasztották a verses lélekkel teli, dalos kedvű gyerekek, fiatalok, felnőttek, sőt az élemedettebb korúak is kivették részüket a vigalomból. S bár a cél az volt, hogy mindenki vigyen haza hátizsákjában egy-egy történetet, a valóság az, hogy az ide érkezők, muzsikások és nézők vékaszám hoztak a Bükk lábához kisebb-nagyobb történeteket a maguk vidékéről, a maguk világából, hogy megosszák egymással és a házigazdákkal. Ezek a történetek voltak lélekkupolát a Kaláka Fesztivál és Eger csillagos ége közé.

E boltozat alatt csaptak húrba mindazok, akik ma Magyarországon stílusban, léleklében, a szó és a dal szeretetében kötődnek vagy kapcsolódnak mindahhoz, amit immár negyvenkét éve képvisel a Kaláka Együttes: Gryllus Dániel, Gryllus Vilmos, Bencze Gábor és Radványi Balázs.

Természetesen kaptak helyet a sorban – már a megnyitó koncerten is – a helyi erők, mint Dsupin Pál és a Gajdos Zenekar, s magától értetődően ott kellett lennie az ős kalákás Huzella Péternek és az általa vezetett Neil Young Sétánynak is. Talán a legnagyobb bulit megint csak Ferenczy György produkálta a mögé, köré húzott Rackajammel. Úgy ötvözve izgalmas hangszereléssel a népzene, a rockot, a bluest, ahogy erre a világon tán senki sem képes. De a legautentikusabb klasszikusok, mint például a Muzsikás sem maradhatott ki a sorból. Különlegességekből sem volt hiány. Kobzos Kiss Tamás például a török Erdal Salikogluval lépett színpadra, aki épp most fordítja anyanyelvére a fesztiválnak otthont adó város máig legjobb marketingesének, Gárdonyi Gézának a regényét, az Egri csillagokat. Szalóki Ági vagy a virtigli cigányzenészekből álló Romengo nélkül nem is lehet elképzelni ezt a seregszemlét, ahogy a koncertsorozatot záró, pezsgő délszláv muzsikával megörvendezett Vujicsics Együttes nélkül sem. Talán legnehezebb dolga a Budapest Klezmer Bandnek volt, amely pénteken épp a ma hazánkban talán legnépszerűbb, a nép- és a populáris zene közti kapcsot fáradhatatlanul és a legeredményesebben kereső Csík Zenekart követte a vár Gótikus palotája előtti színpadon. Az addigra megfáradt publikum visszaült a széksorokba, vagy családostul táborot vert a gyepen, s onnan, visszafogott figyelemmel hallgatta Fegyáékat, akik pedig a tőlük megszokott vehemenciával, humorral és fantáziával csalták elő hangszerükből a legjobb jiddis dallamokat. Aztán az

égiek az együttes segítségére siettek. Eleredt a nyári zápor, s pillanatok alatt a színpad előtti fedett részre, a muzsikások közvetlen közelébe terelte a közönséget, s lett olyan fergeteges örömmünnepe a muzsikának, amelyet nemigen hallhattak még az egri vár fülesbástyái.

A Kaláka Fesztivál harminckét éve elszelelt, s most új helyen, de ugyanolyan energiákkal, hittel és lendülettel folytatódik tovább, töretlenül ez a sikersorozat. Kalákáké azonban nem hűtlen emberek. Már a megnyitó koncerten is elénekelték az egyik legszebb dalukat, József Attila versét, a *Születésnapomra* címűt. Harminckét éves lettem én, meglepetés e költemény... szólt a dal, s közben a színpadon és a színpad előtt állók kicsit meghatottan emlékeztek arra az elmúlt 32 évre, amikor a masszív, négy bástya óvó őrzetében álló, diósgyőri erődítmény adott otthont a zene ünnepének. Közben a muzsikások háta mögött Dobó István kardja arra a várra mutatott, mely idén először s remélhetően még sok-sok éven át lesz otthona a Kalának és a magyar zenésztársadalom színe-javának. A tisztelet azonban nem csak a helynek, nem csak a köveknek, de a teremtő emberi szellemnek, jelen esetben a névadóknak is kijár! A Csík Zenekar – csakúgy, mint a Kaláka 40 éves születésnap koncertjén – elénekelt, hogy ...meglepetés e költemény..., s ezzel hajtott fejet a Kaláka Együttes előtt. De ez a vers és ez a dal úgy látszik végig kellett, hogy kísérje a fesztivált. A zárónap estéjén lépett föl ugyanis a Kaláka Együttes a várbéli színpadon. A lenyugvó nap mélyvörösén visszahunyorgott még rájuk a Rác templom tornya mellől, s ők a legemlékezetesebb régi, a legizgalmasabb új dalukat mind elénekelték, s a közönség még akkor sem akarta elengedni a Gryllus fivérekét és muzsikustársaikat, amikor már a ráadás ráadása is megvolt. A szoros programot és a csendrendeletet azonban komolyan kell venni, így végül csak befejezték a zenészek. S amikor már a technikusok is megkezdték az átszerelést a következő koncertre, egyszer csak a taps, a füttyögés, a vissza-vissza mintegy varázsütésre abbamaradt, s a küzdőtéren csendült föl, hogy Harminckét éves lettem én... S milyen is a zenész- és emberi sors! A közönség úgy köszönte meg a Kalának a három napot, a harminchárom, illetve a negyvenkét évet, ahogy azt a Csík Zenekartól hallotta és tanulta:

Én egész népemet fogom,
nem középiskolás fokon
taní-
tani!
Dani,
Vili,
Gabi,
Baláááááázs...!

Marics Krisztina

Gondolatok az esszé- és kritikáírásról

Amikor elkezdem munkámat, egy pillanatra különös érzés fog el. A problémafelvetés nem mindennapi: írás az írásról. Eszembe jut róla egy párhuzam, az egyik nemrég látott álmom.

Mostanában az iskolakezdés miatt a megszokottnál később kerültem ágyba, ezért megesett, hogy az éjszakai pihenést napközben kellett pótolnom. Azonban a nappali sürgés-forgás kintről beszűrődő zajai miatt sokáig ébren voltam a sötét szobámban. Majd egy óráig nyugtalanul forgolódtam, és azt hittem, már nem is fogok tudni aludni a következő óráig, mígnem egyszer csak felpattantak a szemhéjaim az ébresztőóra csörgésére, és rájöttem, hogy az egész huzavonát csak álmodtam. Valamiféle jótékony tréfát űzött velem a tudatalattim, úgymond álom volt az álomban.

Nos, a jelenlegi szituáció is hasonló: gondolatok az esszé- és kritikáírásról. Írás az írásról. Messziről nézve, az irodalom tengerén e két kis sziget egymáshoz igen csak közel álló, mégis élesen elkülönülő. Egy hajóval közelítem őket, ezért döntennem kell, hogy előbb melyik partjára kössek ki, melyiket vegyem szemügyre.

Az Esszé-szigetcsoport nagyon tagolt és hívogató. Teli buja vadonnal és ismeretlen, egzotikus virágokkal: teli egyéniséggel. Fölötte egy kis köd, eszményi borongás, lappangó titkok. Ilyennek látom.

A Kritika szigete kissé szigorúbb arculatú. Partvonala lankás, de belül magas hegyek és vulkánok emelkednek égbe.

Takáts József szerint a kritika célja a „pallérozódás” indítása az ember lelkében, és – rajta keresztül – a társadalomban. Ennek a működési mechanizmusa tulajdonképpen ugyanaz, mint az aktív tűzhányók felszíninformáló tevékenysége. Ha kitör egy vulkán, az bizonyára átrajzolja majd nem az egész sziget arculatát, és akkor már meg is történt a tájon a „pallérozódás”, mely első ránézésre pusztítónak tűnik, de felfogható megtisztulásnak is, mely a régi, az elavult elsőprője az újdonság, a változás, a haladás, a fejlődés érdekében.

Szemügyre véve az irodalom eme két szigetét, az Esszét és Kritikát, először inkább az Esszé partjait célozom. Valamiért testhezállobbnak érzem, ami kicsit azt jelenti, hogy szimpatikusabbnak, de még inkább azt, hogy a lelki alkatomhoz jobban megfelelőknek.

Talán azért, mert én is írok esszéket. Legalábbis, ha Montaigne és Bacon, az esszéírás ősatyjai után nem hivatkozok ez a kijelentés. Szeretek az olvasmányaim után lejegyezni személyes élményeimet, hogy kinek adtam igazat egy regény cselekménye során, és miért, vagy egyszerűen csak benyomásokat rögzíték, melyekből

aztán új távlatok nyílnak, más gondolati perspektívák. Ezek a töredékek az olvasó „fotóalbumai”. Az olvasási élmények idővel elhalványulnak, hiába hisszük, hogy örökké emlékezni fogunk rájuk. Megmaradhat egy benyomás, ami egykor még nagyon intenzíven élt bennünk, de évek múltán már nyomába sincsen az akkori élménynek. Ám ha visszaolvassuk a regény vagy más irodalmi mű után készített meditációinkat, talán reprezentálható az emléknymat, és több régi gondolatot visszaenged a szürkeállomány. Mintha csak egy fotóalbumot nézegetnénk.

Véleményem szerint az esszé, könnyed műfaj, de valahol kényes is. Kell hozzá egyfajta különleges hozzávaló, mint a legjobb receptekhez. Egy múltó kép, filozófia, mely csak az adott pillanatban él, és virágozik, de abban a másodpercben mégis örök érvényűnek tűnik. Ha hiányzik belőle ez a bizonyos kellék, akkor a termék ízetlen lesz, vagy legalábbis nem esszé lesz, hanem tanulmány, értekezés, vagy újságtárca, ilyesmi.

Az Esszé szigete ugyanis nem a tudós fellegvára, nem is erre „találták ki”. Inkább csöndes elvonulásra, kellemes, termékeny, gondolkodó magányra, ahol nincsenek kötött szabályok, és korlátok, ahol szabadon elmélkedni lehet. Ahol minden üzen valamit a lelkes megfigyelőnek.

Egy levél esésében itt az univerzum üzenete van kódolva, a madár röptéből pedig a létezés titka énekel, csak mi épp nem értjük ezt a nyelvet, vagy ha értettük is valamikor, akkor már elfelejtettük.

Montaigne és Bacon nevét már említettem. Az irodalomtörténet úgy tartja, hogy ők ketten e sziget *felfedezői*. Franciául az „*essai*” próbát, kísérletet jelent. Montaigne, e hon fia ilyen címet adott elmélkedéseinek, melyeket egy kastély toronyszobájában írt a világról és önmagáról olvasóélményei alapján.

Angol nyelven az „*essay*” szintén próba, minta. Bacon töredékszerű írásait neveztek így, melyek szintén a közlés vágyából, egy elhallgatni nem tudott gondolat szenvedélyes röptéből, kifejezésre juttatása céljából születtek.

Különös, hogy az Esszé szigetéről a Kritika földje milyen ridegnek, tárgyilagosnak, élnetlennak tűnik. Egy olyan világnak, ahol folyton-folyvást komoly és szigorú dolgok történnek, és ahol az élet csöppet sem a játékról, a meditációról szól, hanem a kemény munkáról.

Észreveszek egy kis hidat, mely átvezet a Kritika szigetére. Ingatag és vékony. Szívesen maradnék még az incselkedő titkok földjén, de megszólít a felfedezés vágya, és megpróbálok átmászni. Kezdetben olyan lépkedni rajta, mint szertornaedzéseken a gerendán. Alatta háborog a tenger, és ez igencsak ijesztő. Ha leesnék, elnyelne az irodalom tengere.

Ez a híd a megértés. De ahogy távolodok az Esszé partjaitól, és közeledek a Kritikához, egyre biztonságosabb a híd. Érdekes következtetéseket fogalmazok magamban.

Míg az esszében csak érzékelhető, vélhető a megértés (bizonytalan, akár a híd az első lépéseknél), addig a kritikában szilárd, úgymond elvárás. Míg a jó esszé, mintha csak sugallná, illatozná a megértést, addig a jó kritika nem bújtatja érzéki fátylak mögé, hanem megköveteli.

Átértem a hídon. A Kritika szigetén vagyok. Ha őszinte akarok lenni, az Esszé sokkal „paradicsomibb”.

Igaz, létezik egy bizonyos határmezsgye, melyen belül még mindenki számára élhető ez a hely. Szaknyelvi berkekben ezt úgy mondják, *immanens kritika*, és olyan kevésbé szerencsés jelzőkkel illetik, hogy „a művész ideálja” vagy „félkritika”, mivel sajnos nem tölti be a kritikaírás valódi funkcióját. Ahhoz képest ugyanis túl elnéző, és túlzottan humánus módszereket alkalmaz.

A lényeg itt a vulkánok területén van, a sziget belsejében. Mert az igazi kritika nem fél a robbanástól sem. Sőt, a pusztítástól sem. Óvatosan lépkedek e tájon, nehogy kiessen a zsebemből valami szívemhez közel álló írásom, mert akkor az rögtön ítélőszék elé kerül.

A kritikusok jóformán az irodalmi élet bírái, (ennek kapcsán az élet bírái is), s mint olyanok, készek akár haszontalannak titulálni egy adott alkotást. Nem mintha rossz szándék vezérelné őket, és nem mintha nem lennének érzékenyek! Úgy kell őket elképzelni, mint egy többre hivatott bírát, aki egy egész közösség lelkével érez, és több ezer szükségletet egyesítve alakítja ki saját nézőpontját, mindig azt véve mércéül, amire a legnagyobb a közigeny. Ennek tükrében bírál és értékkel. Olyan dolgokat keres, melyeket építőkként használhat egy embercsoport fejlődéséhez, egy helyes világrend vagy morál kialakításához.

Az elhivatott kritikus ezért kegyetlennek tűnhet az alkotóművész szemében, ha szellemi termékét haszontalannak vagy netán helytelennek titulálja, de akkor szakmájában vétene hibát, és ellent mondana saját magának, ha a szerinte rossz irodalmi művet jó színben tüntetné fel, vagy elhallgatná a véleményét, mert ekkor a társadalommal bánná felelőtlenül. Épp ezért a jó kritikusként egy szilárd és stabil értékrenddel kell rendelkeznie, és határozott kiállással! A kritikus, mindig talál valami kivetnivalót. Észreveszi egy társadalom „hibáit”, és meg akarja törni az emberiség előtt a változás helyes útját. Tudja, hogy milyen irányba szeretne elindulni, de nem szabad bigottul ragaszkodnia egyik elképzeléséhez se, mert az erőszakossá teheti. És mindez nem elég, hiszen ahhoz, hogy nézeteit hirdetni, alátámasztani is tudja, fel kell ismernie az irodalmi művekben az ideális mondanivalót, tehát értelmező, mélyre látó olvasónak is kell lennie!

Itt pedig röviden visszakanyarodnék a fentiekben már említett „pallérozódáshoz”.

Ha voltak életünk során olyan irodalmi művek, melyek akkora hatást gyakoroltak ránk, hogy beleépültek életünk menetébe, vagy megváltoztattak szokása-

inkat, esetleg formálták erkölcsi fogalmainkat és ízlésünket, akkor már nem is kell hosszabb magyarázatokba bonyolódunk. A kritikus ezeket a műveket keresi, mert segítségükkel érvényesíteni tudja saját igazát, amennyiben megleti azt egy bizonyos írásban.

Leülök egy kőre, és szétnézek ezen a felelősségteljes, harcos szigeten. Összképe, hangulata olyan, mint a felnőttek világa. Atmoszférájában ott van az önérvényesítés kapkodó nesze, az élet küzdelme, a helyes út keresésének sürgető nyugtalansága. Innen, az Esszé szigete gyermeki, álomszerű, de kissé szirupos, és kissé haszontalan ejtőzés. Még műfajnak se igazán mondható, csak valamiféle kezdeménynek, kis hajtásnak, mely egyszer talán hasznos lesz, és kivirágzik.

A megértés hídja felé veszem az utamat. Ott szeretnék még kissé elnyújtózni, és lezárni a kalandozásom útinaplóját. Éppen ott, ahol a híd már kezd vékonyodni, és inogni. Nem mindig jó a túlzott biztonság...

Újra hallom a tenger morajlását, az irodalom szívverését. Úgy fekszem le, hogy a fejem az Esszé világa felé legyen, mert ez így megnyugtatóbb. „*Csodállak, ám de nem szeretlek*”-érzésekkel búcsúzok a kritikairás szigetétől, és a hazaérkezés mámoros örömeivel hajtom a fejemet az esszék felé. Jó így. Alattam az irodalom tengere sóhajtozik, felettem a kék ég mosolyog.

Itt, a megértés hídján, mely összeköti az Esszét és a Kritikát, intenzíven érezni a két világ termékeny összjátékát. A jó esszéista formába önti a közösség lelkében némán heverő alaktalant, a jó kritikus pedig felismeri azt, és közkinccsé teszi. Érdekes, hogy mindkettő egy előzményre, egy már meglévő műre építkezik, de éppen ezért éltetői, szimbiontái annak. Ekképp pedig gazdagítják, és színesítik az irodalom szövetét, újraformálnak, újraértelmeznek, és új távlatokat nyitnak.

Lassan felnyitom a szememet képzelt utazásomból. Állítólag létezik tudatos álmodás. Nyáron olvastam róla egy pszichológiai szakkönyvben, és nagy hatást gyakorolt rám. Az a célja, hogy segítségével kommunikálni tudjunk a tudatalattinkal. Elősegítő gyakorlat, ha alkalomadtán merész színekbe mártjuk a képzeletünk ecsetét, és csukott szemmel megfestjük a végtelen vásznait, tehát „képiesítünk”. (Álomkutatók szerint az álmaink se teszik másképp, mint képiesítik, szimbólumokba tömörítik érzéseinket, titkos vágynkat, félelmeinket.)

Így született az én művem is, (utazásom) az Esszé és a Kritika szigetéről. Inkább esszé, mint kritika, ahogy én is inkább esszéista lennék, mint kritikus.

Útinaplómat pedig le is zárnám, egy idézettel búcsúzva:

„Az esszé: kaland, a lélek kalandja.” – Gyergyai Albert után, szabadon.

Kelemen Erzsébet

Rorate

Rorate coeli desuper

– adventi várakozásban így áldalak,
Gáspár-, Menyhért-, Boldizsár-hittel
sivatagi csendben rendületlen megyek
megsebzett tájakon, hogy megtaláljalak.

Tüzet gyújtok kihűlt lépteid helyén
fázón, reszketőn,

s várom: lélektől lélekig
út szülessen benned, hogy elérhesselek
jászolnyi remény.

Örökségem ennyi: egy kifosztott nemzet
hét sebből vérző sebe

Krisztus hét szava a keresztfán,
megtört, elárvult népek

s egy próféta jóslat:

nubes pluant iustum

– skandalom egyre az imámat.

Árnyas délelőttön szemedbe rejtőzöm,

akár egy megtestesült Igen,

olyan kedves vagy nekem,

s csillag nyomán, elhagyott tájakon

hontalan keresem benned a hazámat.

Árva istállóban szalmára térdelek:

rorate coeli desuper, s születést várok.

Ezen az éjjelen harmatozzatok,

az Igazat hozzátok magasságos egek,

a tüzes fényeket,

hogy végre elérhess engem,

elérjem benned a tengert,

a rám simuló szemed barna pillantását

leoldom magamról az egyetlen kincsem,

sarutlan, magányos éjjelen

elédek teszem aranyom, mirhám és tömjénem.

Györffi Réka

Bel-Ami

Nagy kiugrási kísérletek:
szerelemmentes házastársak
hajnali igyekezet,
hogy vízmosást és erdőt lássak.

Te magad napsugárba fojtott
álomfelszító hallgatás vagy
ölelésbe robbanó beérkezése
ősi vágynak.

Tettetésből vesz erőt
bárki, így tudja, boldogulhat,
nem csak magára gondol az,
aki melletted bujdokolgat.

Most még ébenfénybe gyúrnak
nagy reszketeg, fájó kezek,
új csillagként izzik fel holnap,
Akit még csak szívünkkel látunk
Örök tavaszból érkezett.

Ölelkező

Betartod ki sem mondott szavad,
Magadhoz húzol tükörcsendbe bukcom,
és pillanat alatt
megmártózunk a végtelenben.

Kőből rakott vár, olyan szilárdan állsz,
nem engedsz soha erőszaknak,
hátat fordítasz a meséknek,
s bűnbánó kezek átkutatnak.

Nyárutó

(Sirályok között a mólón)

Két egybeforrt mozdulat
Közé tapad a pirkadat.
A nap legelső sugarában
Felbukó árny nyerít, kapar,
Mindent mindennel elkavar.
Vízkeblű folt, tejes tükör
Százézer szívvel tündököl.

Marics Andrea

Gondolatok az esszé- és kritikairásról

Élvezettel és kíváncsisággal vettem bele magamat az esszé- és kritikairással való mélyebb ismerkedésbe, hiszen nemegyszer előfordult velem, hogy nem értettem egyet az olvasott kritikával, de mivel nem tartottam magam szakmabelinek, ezért ilyenkor rendszerint jobbnak láttam nem okoskodni, és felhagyni a kritika kritizálásával. Természetesen a saját véleményemet megőriztem magamnak, sőt sokszor belül úgy gondoltam, hogy mondhat is a kritikaíró bármit, én úgy is tudom, hogy nekem van igazam... De nem szálltam vitába. Ám a témával való kicsit mélyebb foglalkozás máris nyitott előttem egy teljesen új aspektust.

T. S. Eliot, a kritika hivatásáról szóló értekezésének elolvasása után azon tanakodtam, hogy valószínűleg engem mind ez ideig olyasféle „belső hang” vezetett a kritikák olvasása során, amit Eliot szabadelvűségnek nevezett. Szóval szabadelvű lennék? Ha igen, akkor Eliot nem tudna nekem olyat mondani a kritikáról, amit a legcsekélyebb mértékben is értékesnek találhatnék. De mégis tudott, és ennek valamiért örültem.

Érdekesnek találtam azt a felvetést, miszerint lehetne közös alapelveket keresni a kritika gyakorlására, s még érdekesebbnek, hogy Eliot végül mégse talált. Ezt a feladatot az olvasónak hagyta örökségül, mintegy dilemmát. Lehetséges lenne-e?

Az igazságot sokkal nehezebb megtalálni, mint azt mondani valamire, hogy tetszik, vagy nem tetszik. Felettébb nemes célkitűzés egy higgadt, együttműködésre irányuló elv megtalálása, melynek célja az igaz ítélet. De létezik-e igazság, vagy csak Godot-ra várunk?

Szerintem a válasz maga az ember mivoltában keresendő, ott van minden egyes mozzanatában és megnyilvánulásában. Lényegében Eliot maga is megválaszolta saját kérdését, persze nem konkrétan, csak átvitt értelemben.

Eliot a rajtunk kívül álló, helyes útként említi az igazságot, amihez feltett szándéka egyre közelebb kerülni. De az írás végén ott áll a kételkedés: „ha egyáltalán létezik”. Isteni törekvés, ördögi válasz. Ez az ember mivolta. Az igazságot ösztönösen keressük, ami valamiféle isteni származás bizonyítéka lehet az emberben. Addig nem hisszük el, hogy létezik, amíg meg nem találjuk, megtapasztaljuk és érezzük. De ez csak pillanatokra jön el. Ahogy azonban elmúlik a perc, máris kételkedni kezdünk. Az előbb még igaz volt, most pedig...

Eszményi érzés lenne mindig a helyes úton járni, de az esszéíró valódi feladata szerintem az, hogy az erre való törekvést ne veszítse el. Az igazság el fog jönni. Amíg azonban várat magára, addig az a feladatunk, hogy a lehető legjobb munkát nyújtsuk. A legjobb tudásunk szerint koncentráljunk, hogy minél jobb legyen a

munka, de ne arra, hogy hibátlan legyen, mert szerintem az ilyesmi elúzi az ihletet. Ha bízunk abban, hogy egy mű megírásakor lélekkel egyesülni tudunk egy rajtunk kívül eső, felsőbb sugallattal, akkor az már remek kiindulópont, onnantól kezdve elkezdhetünk kritikusan is gondolkodni a sugallatról, mielőtt túlságosan szabadelvű módon azonnal papírra vetnénk a nyers ihletet.

Így végiggondolva tehát nem is olyan könnyű dolog megírni egy kritikát. Nem elég egy egyedi vélemény, az csak egy kiindulópont lehet! Ugyanolyan fontos az átgondolás, vagy ahogy Eliot fogalmazta, a „rend”. Osztályoznunk kell a művet, elhelyezni az eddig megismertek között. Ez természetesen felülírja az eddig bennünk kialakult tökéletes sorrendet, vagy akár felboríthatja azt, más nézőpontból láttathatja velünk az eddig megtapasztalt dolgokat.

És végül, a megfogalmazás. Vigyáznunk kell, hogy ne az alkotót kritizáljuk, csak kizárólag az alkotást. Fegyelmeznünk kell magunkat, mellőzni hóbortjainkat és magánjellegű előítéleteinket, hiszen a cél az, hogy építsünk, semmiképp sem a rombolás. Nem is beszélve arról, hogy nagy valószínűséggel pont olyan stílusban fogunk mi is kritikát kapni, ahogyan adunk. Ezért nem szabad se túl visszafogottan, se túl merészen bírálunk. A legjobb megoldás talán a kifinomult, de mégse túl nyakatekert és talányos őszinteség.

Mindezeket áttekintve azt hiszem, jó kritikát éppoly nehéz írni, mint egy jó művet. De mindenképp meg kell próbálni, mert csak tanulhat belőle az ember.

Az esszével – őszintén szólva – még felszínesebb volt a kapcsolatom az irodalom területén, mint a kritikával. Történelmi témában több esszét is olvastam és írtam már, rövideket, hosszúkat és egészen hosszúakat is. De az irodalmi esszék valahogy másak. Talán abban, hogy több szabad teret engednek az egyéni állásfoglalás kifejtésére, és némiképp filozófikusabbak. Ez a vonásuk egyébként nagyon tetszik. Gyergyai Albert írása rengeteg gondolatot ébresztett bennem, tehát elérte egy esszé igazi célját. Emellett olyan információkkal is szolgált, amelyek ugyan vélemények csupán, de szerintem igencsak megfontolandók egy esszé írásakor vagy olvasásakor.

Például egyetértek azzal, hogy az „ál-esszéistára” valóban jellemző, hogy töménytelen adat- és idézethalmazzal sekélyesíti az írását, amitől a stílus tudományos helyett pedánsná, az alkotás pedig élvezhetetlenné válik. Ilyesmivel már én is találkoztam, sőt, emlékszem rá, hogy amikor az első esszéimet írtam, jómagam is száraz, lexikális adatokkal próbáltam teletűzdelni azokat az írásokat, melyeknek témája nem állt hozzám túl közel. Ez persze azzal volt összefüggésben, hogy kevesebb tudásom, mondanivalóm volt az adott témában.

Az „igazi esszéíróval” ez nem történhet meg. Egy esszé megírásához részletekbe menően toppon kell lenni a megadott témában, sőt némi háttértudásnak és személyes meggyőződésnek is tükröződnie kell, ami a korábban megszerzett, leüle-

pedett tudásról és továbbgondolásról tesz tanúbizonyságot. Szerintem ez tehet csak igazán hitelessé egy esszét.

Számomra teljesen új és meglepő információ volt Gyergyai Albert azon megállapítása, miszerint „az igazi esszéíró, mint afféle holdkóros, nem törődik semmivel, csak a maga álma vagy mondanivalója foglalja le egészen, akár a lírai költőt”. Némiképp azonban magyarázatot adott a nem sokkal utána következő gondolat: „ az esszéíró vizont, úgy képzelem, csak az értelme (korlátozza), az pedig többnyire terjedelmesebb, hogyha nem is végtelen.”

Teret engedett egyéni véleményének, és még alá is támasztotta azt egy hasonlaltal, amikor az esszét egy kicsiny ablakhoz hasonlította, mely a végtelenbe néz. Csupán azért lepődtem meg, mert a történelmi esszéknél nem divatos, ha az esszé a végtelenbe néz, elterjedtebb az a variáció, hogy az író több szempontú elemzést ad, és tárgyyszerűen mutat be akár olyan nézeteket is, melyek a sajátjától eltérnek, de közben mégis állást foglal, igényesen közli személyes meggyőződését, és végig a témára koncentrálnak.

Ehhez képest Gyergyai többször elkalandozik, amivel tulajdonképpen csak kibővíti és színesíti írását, de számomra kissé aggasztó módon nem tér vissza az összes témára, s talán szándékosan is hagy elvarratlan szálakat annak ellenére, hogy korábban megígérte azok befejezését.

Jó esszét talán mégis könnyebb írni, mint jó kritikát, mert ez egy kötetlenebb műfaj. Persze van benne felelősség, de nem olyan gyakori az a lehetőség, hogy megbánthatunk vele bárkit, mint a kritika esetében.

Lengyel János

Zöldre vetett papírosok

Egyszer már az író türelme is elfogy, az utolsó falat kenyérrel dőlnek le a falak, amik az elmét a nyugalom elfogyó szigetén tartják. Tarthatatlan állapot, miközben az örülettel szennyezett izgatottság óceáni türelemmel falja fel testét minden mohó hullámmal.

- A hullámmal sem én rendelkezem – gondolta az író, aki már régen nem ír.
- Mindent elvesznek tőlem az angolok!

Idegen emberek, idegen arcok, idegen szívek, idegen szavak, idegen lét. Hát csoda, hogy tönkremegy idegen? Idegenként kezdi minden barát, hogy később Jászai-díjas alakítással játsszák el Brutus évezredes szerepét. Az ember csak áll, lépteit agyában gondolja.

Még létezik, mert éheznek. Jó szóra, ölelésre, illatra, érzésre, terített asztalra. Az éhség megélesíti az elmét. Ezért van hát annyi Nobel- díjas Etiópiában és Szomáliában, Gramy-díjas Bangladesben. Oszkár-vallottja Haiti rengésének. Radzsasztán porában Rotschildok fetrengenek. Közleményben deklarált közöny. Az ember közönységesen tekint maga elé. Mindegyre fel. Mire fel? Kire lehet még felnézni egyáltalán? Egyáltalán érdemes-e még nézni? A látvány elszomorít. Észrevétlen tűnt tova. Lezárt szemhéja ragadta el más világokba.

Az író, türelme fogytán elindult a városban. Hóna alatt paksaméta, fehér papírosok keszekusza halmaza, önkényes halmazállapot. A papírokba szavakat gyömöszölt lázas elmével. Verejtékszag. Hóna alatt paksaméta.

A város megértően kísérte útját. Tudta jól, mit érez. Őt sem értették meg soha. Az író sajnálta a várost. De leginkább önmagát. Ha már mások nem teszik, ő sem szívesen. Szívujját a sors szívtelenségének tudta be. Tudta jól, ennek sincs értelme, csakúgy, mint az értelmetlenségnek.

Az író műveit cipelte. A természetes dolgokat nem hozzák létre. Az író a műveit cipelte. Az évek súlyos szavait, mondatait. Rongyosra olvasta Times New Roman gondolatait. Azok mégis szüzen maradtak. Nem más, mint szellemi önkielégítés. Ágyában más elme meg sem fordult. Olvasatlanul cipelte papírosait. Mit leírni bírt, míg bírni, írt. Írt, mint vegyszer a gázt, a hazugság minden igazt. Igazából, fájdalommal nem tettetett, igazából nem engedett.

A város hallgatagan figyelte, miközben testén, mint vérszívó paraziták nyüzsögtek az emberek. Emberrekesztő idő. Már megszokta. Már megszokták. Már meglopta, már meglopták. Már megtudta, már megtudták. Mégsem értett semmit az egészből, ezért hizlalta félelmét. Fél elmét szánt a célra. A maradék, életre nem elég. Elégni pedig sok, máglyáján állva érte a sokk. Az író csak lázasan ír, míg nem

lesz újhitű mártír. Az önsajnálát rossz tanácsadó, győztes kampányokban nem alkalmazzák soha.

Az író a parkba ment. Meg nem született könyveit sétáltatta. A friss levegő jót tesz a szervezetnek. Egyetlenek sem volt tagja. Létszámot nem növelt sehol, semmikor. Rossz helyre, rosszkor, rossz kor, bármikor. Bármily kor ez, benne élni kell, s nem elveszni nyomtalan, mint politikusi ígéretek a győzelmi tor másnapján. Minden nap más nap, egy kezdet a végzetekhez. S, ha végzet, odébb áll, hogy mások is végezhesenek.

Megállt a pázsit közepén. A fűben ebmaradék lapult. Hóna alatt a paksaméta. Tapéta zöld fűszálak testére. Nyomuk sem lesz estére, gondolatok vesztére. Az író jól tudta, hogy nem tudja, mit tesz, de banni fogja nagyon. Életében e pillanat az, amikor kezéből kifolyt a vagyon. Nagyon. Pusztítva, törve át agyon.

Legyen hát, mit rosszakaró elmeharang kongatott csonthüvely mélyén, álmatlan éjszakák csendjére firkálva graffiti árnyakat.

Az író a zöldre vetette papírosait. Fehéren villogtak, mint hiéna sziréna, dög-vészt járó fogak az íriszt marcangolva, szemkehely nedvét lefetyelve. Kérdésérzésekre feleselve. Feleslegesen.

Egy halom. Nézte, látta. Ott volt ő, az író, aki már nem ír. Analfabéta lett jobbja. Balja nem sikerült, csak sejtelem. A tv-ben látta, szájjal és lábbal is lehet írni, festeni. Érezte, ő már elég feslett. Álljon meg a szó egy szóra! Ezt neki kellett ki-mondania:

– Elég!!!

Elég a papír, s vele a gondolat. Serceg, mint tábortűz fölött a szalonna. Mégsem ég. Még nem elég. Az öngyújtóból kifogyott a szufla, a dobozból elfogytak Irinyi szálai.

A fű zöldje befogadta a papíros fehérjét, pirosat tetejébe karjából szennyezett.

Bertha Zoltán

„Egy hazából két haza lett, de én még mindig csak egy vagyok”

Lengyel János: Mitracsek úr elfuserált életének hiteles története

Lengyel János a kárpátaljai magyar irodalom fiatalabb nemzedékének olyan karakteresen meghatározó egyénisége, aki eddigi sok műfajú életművével máris jelentős elismerést vívott ki nemcsak szűkebb pátriájában, az *Együtt* folyóirat körül gyülekező értékteremtő újabb és idősebb generációk körében, hanem a határok fölötti, egyetemes magyar irodalmiság tágas közegében is. Verset, novellát, elbeszélést, esszét, tanulmányt, kritikát, bölcséleti aforizmát és groteszk humoreszket egyaránt közöl rangos lapokban, s egymás után sorjázó önálló kötetei is híven tükrözik ezt a szemléleti és poétikai sokszínűséget. S mindez a műfaji gazdagság ráadásul olyan kivételesen markáns történelmi, társadalmi és közösségi helyzetfelmérő sorstudattal, nemzeti önismerettel és önfeltáró igényességgel párosul, amely az emberi mélyvalóság dúsan-érzékletesen megjelenítő reflexióját és a létezés historikussá távlatosított modern-egzisztenciális látásmódját a legautentikusabb kisebbségi és összmagyar sorskifejezés övezeteibe: a jellegzetes magyar sorsirodalmi hagyomány évszázadok óta hitelesített legnemesebb áramlatába helyezi. Művei hangvételének maiságát pedig az írástudói sokoldalúságban kibontakozó fanyar és ábrándoszlátó irónia, a szójátékos nyelvi és gondolati humor, az asszociatív parodisztikus tónus változatossága biztosítja.

Beszédes című első könyvei (*Kárpátaljáról jöttem*, 2003; *A valóság szaga – Kisprózai vegyestál verskörettel, kárpátaljai módra*, 2006) után az ingázás, az ideiglenes szállásokon tengődés, a felemás anyaországi integráció (a „koldusbotos” szabadság) hányattatásait egyre teljesebben a köznapi munkásélet mélyvilágának vérbő tapasztalatisággal telített riportszociografikus felderítésével érzékelteti az író, a hátborzongatón brutális valószerűséget a bizarr helyzetábrázolás akasztó-fahumoros keserűségével (*Fallal az arcnak*, 2008). A túlélésért vívott harc groteszk-anekdotikus, burleszkes (így leginkább a tragikus bohózat, a „tragifarce” hatásformáit mozgósító) megelevenítése különös igazságérővel kapcsolja össze a társadalomrajzos szépirodalmi örökség felrázó eszmeiségét napjaink nyelvi és tudati káoszának olykor frenetikus szarkazmust hordozó látomásával. S ez a szellemesen elmélkedő írásmód gyöngyözi ki azután a *Lyukkal bélelt zsebem avagy Hogyan írjunk angolokat?* (2009) című gyűjtemény ötletes paradoxonait és szofizmáit, tréfás szentenciáit és mélyértelmű bonmot-it is az emberlét megoldhatatlan

ellentmondásairól (hogy például „életem szüntelen kutatás valami után, ami elviselhetőbbé teszi a kutatással töltött időt”, vagy hogy „rövid életünk legnagyobb részét annak megrövidítésével töltjük”). Nagy Zoltán Mihály szerint „sziporkázó szellemi tűzijáték” ez (némelykori sutaságai, lazaságai ellenére). S ennek a perspektivikus tágasságnak a jegyében fogant továbbá az a beszélgetőkönyv (*Halott ember karácsonya*, 2009), amely pedig a pálya- és nemzedéktársakkal s más mértékadó értelmiségi személyiségekkel készített (és megkapóan összetett személyes és művészeti sorskérdéseket boncolgató) interjúkat tartalmaz.

S ezek után e mostani új prózakötet – *Mitracsek úr elfuserált életének hiteles története* (2012) – mintha az eddigi törekvések egyfajta szintézisét, bizonyos áttekinthető, felsorakoztató összegezését kívánná nyújtani – s benne a bravúrosan villódzó stiláris sokrétűség csak nyomatékosítja a megszenvedett öntanúsítás életés erőteljességét. Az erőszak, a háborúskodás, a vérengző embertelenség poklának nyers valódiságát feltérképező elbeszélésektől a naturalisztikus látványt a filozofikus eszmélet dimenzióiban megragadó aforisztikus gondolatfutamokig, a fabulisztikus tanmeséktől a példázatos tárcanovelláig, a karcolatnyi figurarajzoktól és krokiktól a vibrálón képzeletjátékos szövegfantáziáig, a szociológiai vagy mélypszichológiai krimiszerű bűnügyi történetektől a lektűr-imitációig, a Csáth Géza-s lélekfejtéstől az örkényi ihletésű gegek „félpercesekig”, a szappanoperás rém- vagy egzotikus kalandhistóriáktól a lírai-vallomásos glosszáig, a vicctől a vízióig, az epigrammatikus szómagyarázattól a helyzet- és jellemparódiáig, a parabolától az abszurdig, sőt a saját szabadalmú „novellisztikus misztifikációtól” a „történelmi pikantériáig” annyi minden tömörül ebben a lenyűgözően széles horizontú válogatásban, hogy annak (mondhatni akár: posztmodern) kontextuális és jelentéstartalmi vonatkozásai valóban egész tárházát építik e konkrét és elvont létismeret ezernyi valóságárnyalatának. Az egyik balladisztikus novellában a „málenkij robotról” évtizedek múlva a nagy kárpátaljai télben hazafelé botorkáló férfi mégsem éri el családjá házát, s csak az őt már nem ismerő öccse érzi meg közeledtét (*Hóvihar Szenteste*). A titokzatosság és a félelmetesség szuggesztív atmoszférája lengi körül itt a személyes és a kollektív sorstragédia, a kismemzeti kiszolgáltatottság sajtó nyomorúságát – mint ahogy számtalan más hanghordozású írásban is katartikus tud lényegülni az akár semmitérő kisemberi megalázottság, „elfuseráltság” is. Akkor is gyötrelmes ez a folyamatos alávetetés – a hatalmasabb világerők agresszív és kegyetlen fogaskerekei közötti felörlődés –, ha szatirikus, maró öngúny kíséri a csavargó, az utazó, a szegényen és hontalanul bolyongó, a reménykedő, a megalázkodó, az önlefokozó vagy akár az irodalmat mégis művelni próbáló kárpátaljai és magyar félemberek morbid erőfeszítéseit, „mitracseki” magatartáskísérleteit. Amelyek travesztiás nyelvi lenyomatai ugyancsak rendkívül korszerűen a bökverses blöddiktől az aszfalthumor végleteig terjednek. Mert ez a

világállapot, amely azután a sokféle gyilkos gyarmatosító háború globális kor- és kórképében is megmutatkozik (amikor a leigázott színesek ellenállása például azt a reális és empirikus alapokon nyugvó önerősítő sémát fejleszti ki, hogy „a fekete ember lelke fehér, a fehéré pedig fekete”), ez a szörnyű és kataklizmatikusan kierőszakolt kultúrantropológiai csődszituáció nyelvileg is a katasztrofikus dehumanizáció univerzális képleteinek a modellszerű érzékiségével tárja fel önmagát. Szétroncsolt tudat és nyelvhasználat, törmelékeiben fragmentálódott önértékelés: maga az egész fölgolyón tapasztalható „posztkoloniális” emberközösségi megnyomorítottság hibrid tükröződése. S ezzel szemben csillan fel mégis, minden nagyhatalmi tekintetnélküliség (hitleri, sztálini, hrucsovi és a többi – ahogy idő óta túlvilági szereplőként meg is jelennek – ostobaság és aljasság) ellenére, minden ember- és magyarpusztító fanatizmussal szemben az az úgynevezett etnikai humor, amely napjaink jelentős (nemzetközi, posztkoloniális) irodalomelméleti teóriái szerint is a bennszülötté süllyesztett népek és embercsoportok számára ad intellektuális és érzelmi önvédelmet: lehetőséget a lehetetlen kényszerűségek szellemi-erkölcsi meghaladására. A felülemelkedésre, a felülkerekedésre – a nevetés, az intelligencia, a tisztánlátás örök értékeszményeinek támogatásával. És Lengyel János gyakran sziporkázó – hol bujkáló, hol tomboló öniróniával teli – prózaírása éppen ebben az újrafejlődésben lévő nagy világirodalmi és létszemléleti vonulatban, összefüggésrendszerben is értelmezhető: hogy muníciót jelent a mindennemű abszurditás meglátásához és leleplezéséhez. A kisebbségi magyar megmaradás – sőt az összességében is kisebbségi szindrómákkal terhes magyar nemzeti önmegőrzés („sok jó ember kisebbségben van, ha magyar”) – spirituális és morális előfeltételeinek a megtartásához és újragondolásához. A fojtogató természetellenességből fakadó azonosságválság, identitáskrízis („egy hazából két haza lett, de én még mindig csak egy vagyok”; „itt kell megdöglennem, idegenek között idegenek szolgálatában”) legyőzéséhez. A reményhez és a magasrendű szellemi teljesítmény időtállóságába vetett hit elmélyítéséhez. Hogy a haza a mélyben valaha csakugyan hazává boltozódhassék a magasban.

(Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2012; Kárpátaljai Magyar Könyvek 218.)

Goron Sándor

„Ugyanaz másképpen”

(*Benő Attila: A dolgok másik neve*)

Benő Attila *A dolgok másik neve* című tanulmánykötete (2011) a Korunk Ariadné Könyvek sorozatának kiadványaként jelent meg a Komp-Press kiadó gondozásában. A kötet jelentéselméleti, fordítástudományi és kontaktológiai tanulmányokat tartalmaz.

A cím kettős jelentésű, hiszen egyrészt arra vonatkozik, hogy a fogalmaknak, dolgoknak más nevük van egy másik nyelven, másrészt pedig hogy egyazon nyelven belül is másképpen nevezzük meg őket, ha olyan nyelvváltozatokra gondolunk, mint például a szleng vagy a nyelvjárás stb.

A *Bevezetésben* a dolgok megnevezéseinek variabilitásáról olvashatunk, és tanulmányok témáival is megismerkedhetünk. Az utána következő három nagy szerkezeti egység tudományterületek szerint csoportosítja a kötetben szereplő tanulmányokat.

A *Jelek és jelentéslehetőségek* jelentéselméleti tanulmányokat foglal magába. A *Másodlagos szimbolizáció* című dolgozat egy olyan jelentésértelmezés modelljét írja le, amelyből az derül ki, hogy a másodlagos szimbolizáció kiegészíti az elsődlegest (a referenciálist), hiszen a megnevezésen túl mindig ott van az egyén érzelmi viszonyulása, így a nyelvi jel az egyéni tudattartalmak jelképévé válik, azaz a fogalmi jelentéseken túl más jelentések is társulnak hozzá. Ily módon a konnotatív jelentések egyénenként változnak, variálódhatnak. A konnotáció tehát nem más, mint egy szimbolikus jelentés. A tanulmány szerint kétfajta konnotációt különböztethetünk meg. Az egyik a kultúrkonnotáció, amely a közösség általánosan elfogadott jelentéstulajdonítása, ez rögzült a hagyományban, pl. a *számár* a butaság kultúrkonnotációja. A másik pedig az egyéni (individuális) konnotáció, amely az individuum nyelvelsajátításával, szocializációjával és egyéni élményeivel van kapcsolatban, pl. a *kutya* kultúrkonnotációja a hűség, de egyéni konnotatív jelentése lehet: a puhaság, a karmolás, az éhség, a vonítás vagy a veszettség. A tanulmány azzal a konklúzióval zárul, mely szerint a kultúrkonnotáció az egyéni konnotációban gyökerezik, tehát minden kultúrkonnotatív jelentés a nyelv kialakulásának kezdetén egyéni konnotáció lehetett.

A *hatalom (továbbélő) metaforái* című tanulmányában Benő Attila egyrészt a kommunista diktatúra politikai nyelvhasználatának néhány jellegzetes metaforáját vizsgálja a korszak sajtótermékeiben tallózva, másrészt azt, hogyan élnek tovább e metaforák az 1989-es változások után az erdélyi magyar sajtó nyelvezetében.

A tanulmányíró George Lakoff és Mark Johnson metaforaelméletét alkalmazza a politikai metaforák értelmezésekor. E szerzők szerint a mindennapi nyelvhasználat során rengeteg metaforával élünk gondolataink kifejezésére. Gondolkodásunk alaptermészete a metafora.

Benő Attila Lakoff és Johnson immár klasszikussá vált *a vita: háború* példájából kiindulva értelmezi a kommunista diktatúra sajtótermékeinek metaforáit, vagyis *a Nép: hadsereg, az állampolgár: katona, a Párt: vezérkar, a kultúra: fegyver*. Ezek a metaforák jól szemléltetik a korszak hivatalos gondolkodásmódját.

Az előbb említett metaforák a 89-es rendszerváltás utáni években is megfigyelhetők a kolozsvári Szabadság 1999-es, 2000-es újjáévekében, *pl. harcba kell szállni a főtéri gödrök ellen; az RMDSz-t harcba kell küldeni a kisebbségi jogok tisztelgetben tartásáért stb.* Látható, hogy a politikai cselekvések tere harcra kényszerül, és mivel gondolkodásunk alapján véve metaforikus, azaz válik beszédünk és cselekedetünk is, hiszen úgy viszonyulunk a dolgokhoz, ahogyan azt a metafora képisége sugallja. Ezek a metaforák, mint valami vírusok ott élőködnek észlelésünkben, így nem meglepő, hogy bizonyos korokban, politikai rendszerekben újra meg újra felbukkannak.

A *Kommunikáció és sztereotípiák* című tanulmányban arról olvashatunk, hogyan gondolkodunk másokról, amikor egy szó jelöltjét nem önmagában értelmezzük, hanem valamiként, valamilyen tulajdonságok együtteseként, vagyis ha egy esetleges tulajdonságot (*korrupt*) kiterjesztünk egy adott fogalmi kategória (*politikus*) minden képviselőjére. A kommunikáció során pedig működésbe lép a mentális jelkép, a sztereotípiák, és a heterogén fogalmak egymás mellett értelmeződnek. Így emberi csoportokat egy emberként minősítünk, *pl. a németek pontosak, a franciák műveltek, a politikusok korruptak stb.*

A kötet második része, a *Fordítás: ugyanaz másképpen* fordítástudományi tanulmányokat tartalmaz. A *fordíthatatlanság kérdése* című tanulmányában Benő Attila amellett érvel, hogy a fordíthatatlanság csak részkérdés, hiszen csak bizonyos szavak, kifejezések, szójátékok tűnnek lefordíthatatlannak, de maga a szöveg mint egész tulajdonképpen valamilyen módon mindig lefordítható.

A *Fordítási elvek a 19. században* című hosszabb tanulmány a 19. század fordítási elveivel ismerteti meg bennünket. A 18. század végén, a 19. század első évtizedeiben a figyelem a forrásnyelvi kultúránál sokkal inkább a célnyelvi kultúrára összpontosult. A változás az 1830-as, 1840-es években következik be, amikor kezd meghonosodni az a szemlélet, hogy a fordítás az eredetiből, a forrásnyelvből készüljön. Ebben az időben válik fontossá a forma iránti tisztelet, amelynek elterjesztésében Vörösmarty volt jelentős szerepe.

A formai és tartalmi hűség mellett foglal állást Bajza József is 1837-ben. Ő Goethét idézve háromféle fordítást különböztet meg: értelemszerű prózai fordítást; pragma-

tikai adaptációt vagyis a befogadó kultúrához igazodó fordítást; és egy olyan fordítási módot, amely annyira követi az eredetit, hogy azzal azonossá válik.

Toldy Ferenc 1843-ban szintén háromféle fordítást különít el: anyaghű fordítást, amely folyóbeszédben adja vissza a tartalmat; alakhű fordítást: ez nem jelent teljes formai ekvivalenciát, csak azt, hogy a kötött versformát kötötten kell fordítani; és szoros fordítást, amely teljes mértékű anyagi és alaki hűséget valósít meg.

Szász Károly 1859-ben akadémiai székfoglalójában arról számol be, hogy az anyaghű és alakhű fordítást egyidejűleg kívánja megvalósítani, és ezzel a legnagyobb fordítói hűségre törekszik. Szerinte a forrásnyelvi eszmét tökéletesen kell visszaadni az eredeti alakjában, ugyanazon sorban, azonos szótagokban, ugyanannyi rímmel és ugyanolyan hangulattal, de ez oly magas mérce, hogy ennek ő maga sem tud megfelelni.

Ebben a korszakban igen jelentős fordítási elveket vall Arany János is, aki a Kisfaludy Társaság igazgatójaként és a Shakespeare-bizottság elnökeként fogalmazza meg nézeteit a Shakespeare-fordítási programban részt vevő fordítók számára. Arany elvei három kérdéskört érintenek: célnyelvi megformáltságot; a forrásnyelvi szöveg értelmének egyenértékű fordítását; és a mű valamely jellegzetességének (szókép, hangnem, versforma) hiteles átültetését. Arany különös figyelmet szentel a fordítás nyelvezetének magyaros megformálására, ugyanakkor arra is felhívja a fordítók figyelmét, hogy Shakespeare-t kell fordítani, nem pedig az angol nyelvet, azaz a szöveg értelmét megértve kell megkeresni a magyar nyelvi megfelelőket, nem pedig a forrásnyelvi kifejezésekhez ragaszkodva fordítani.

Érdekes fordítási elveket vall a polihisztor Brassai Sámuel is. Ő úgy véli, hogy a szövegen nem érződhet semmiféle idegenszerűség, olyannak kell lennie, mintha azt a célnyelven írták volna. A fordítás nyelvi egységének pedig nem a szót, hanem a mondatot kell tekinteni. Látható, hogy a 19. század végére egy olyan fordítási hagyomány alakult ki, amelyre a Nyugat lírikusai már bátran építhettek.

E tanulmány Kazinczy Ferenc és Döbrentei Gábor elveit, vitáját is megeleveníti előtünk. Kazinczy fordításaiban az ízlés válik meghatározó erővé, ezért tekint úgy az idegenszerűségekre, mint költői szépségekre. Vele szemben Döbrentei igencsak korszerű elveket vallott a maga korában, ugyanis ő nem külső, hanem belső forrásokból kívánta gazdagítani a magyar nyelvet, *pl. archaizmusok felélesztésével, új szavak alkotásával (szóképzés és szóösszetétel révén), valamint nyelvjárási elemek elterjesztésével*. Szerinte az idegen szó használata csak akkor indokolt, ha az olyan jelentést hordoz, amelynek a magyarban nincs megfelelője, de nemcsak az idegen szavak mértéken felüli használatát tartja károsnak, hanem az idegen szó szerkezetek szolgai utánzását is, ezért bírálta Kazinczy idegenszerű fordítási hibáit, túlkapásait.

A fiatalabb nemzedék (Szemere, Kölcsey, Schédel), akik eleinte Kazinczy elveit követték, az 1820-as években végül Döbrentei álláspontjához kerültek közel.

A *Fordítás és pragmatikai adaptáció* című tanulmányában a szerző a 18. század végi és a 19. század eleji magyar fordítások pragmatikai adaptációit vizsgálja korabeli drámafordítások alapján. A pragmatikai adaptáció leggyakoribb jellegzetességei: a szereplők magyarrá formálása, a helyszín megváltoztatása és a cselekmény idejének aktualizálása.

A kutatásból az derül ki, hogy a fordítók csak a vígjátékok átültetésekor alkalmazták a honosító fordítást, hiszen a tragédiák erősen kötődnek egy történelmi kor eseményeihez, társadalmi sajátosságaihoz. Ellenben a pragmatikai adaptációval fordított színművek szereplői a társadalmi szerepek szerint jól beilleszthetők a korabeli magyar társadalmi kontextusba.

A *Modalitás, nyelvi kategorizálás, fordítás* című dolgozat az angol jogi és szépirodalmi szövegekben jelen lévő modális jelentések fordításáról szól. A szerző arra a következtetésre jut, hogy ezek olykor elhalványulnak vagy kimaradnak a jogi szövegek fordításakor, de explicit nyelvi kifejezésekben jelennek meg az irodalmi szövegek fordításaiban.

A kötet utolsó fejezete *A másik nyelv* kontaktológiai tanulmányokat tartalmaz. A *Kölcsönszóhasználat, kódváltás a moldvai kétnyelvű beszélők megnyilatkozásaiban* című tanulmányban arról olvashatunk, mennyire erőteljes román nyelvi hatás mutatható ki a moldvai kétnyelvűek beszédében, és ez nemcsak a szókincset, hanem az adott magyar nyelvváltozat grammatikai struktúráját is érinti.

A *Köznyelvi lexikai egységek szemantikai sajátosságai a kisebbségi magyar nyelvváltozatokban* című tanulmányban a kétnyelvű környezetben elterjedt idegen- és kölcsönszavaknak a magyarországi nyelvhasználattól eltérő jelentései kerülnek elemzésre.

A *hivatali nyelv és a nyelvi tervezés* című tanulmányból az derül ki, hogy az erdélyi magyar regionális köznyelvben a román kölcsönszavak jelentős hányada a hivatali, valamint a szaknyelvekből ered. E kölcsönszóanyag rétegeinek elemzése nemcsak az anyanyelv használatának helyzetéről vall, hanem a nyelvtervezés feladatait is kijelöli. Bár a közigazgatási törvény lehetővé teszi a kisebbségi nyelvhasználat alkalmazását az adminisztrációban, a hivatalnokok ritkán élnek ezzel a lehetőséggel, mert gyakran nem ismerik a román közigazgatási szakszavak magyar megfelelőit vagy pedig rögtönzött fordításokkal élnek. Ez a probléma tette szükségessé a közigazgatási regiszter egységesítését, amely meg is történt a Benő Attila, Fazakas Emese és más nyelvészek közreműködésével létrehozott szótárakkal. Ilyen a *Román–magyar* (Fazakas Emese szerk. 2002), a *Magyar–román közigazgatási szótár* (Benő et al. 2004).

A kötet utolsó tanulmánya *A dolgok másik neve* tulajdonképpen az újabb erdélyi lexikográfiai munkálatok bemutatása. Az elmúlt években számos román–magyar, illetve magyar–román szakszótár jelent meg. Ezek hiánypótlóak, és lehetőséget

nyújtanak valamilyen szakszó magyar vagy román alakjának a megtalálásában. Ilyen szótár például a 2002-ben kiadott *Román–magyar közigazgatási szótár*, amely Péntek János kezdeményezésére jött létre. Ennek magyar–román változata 2004-ben jelent meg.

Egy másik jelentős kétnyelvű szakszótár, a Fazakas Emese szerkesztette *Román–magyar gazdasági szótár* 2005-ből. Ennek magyar–román párja 2008-ban jelent meg. Ugyancsak ebből az évből való a *Román–magyar műszaki-tudományos szótár* Pálfalvi Attila, Jenei Dezső és Jodál Endre szerkesztésében.

2006-ban jelent meg Hegedűs Sándor, Kiss András és Nemes István szerkesztésében a *Román–magyar jogi szótár*, 2008-ban Sárosi-Mardirosz Krisztina és Benő Attila szerkesztésében a *Román–magyar oktatásterminológiai szótár*, valamint 2009-ben Benő Attila szerkesztésében a *Román–magyar kulturális szótár*, amely a román kultúra legfontosabb elemeit veszi számba a tudomány, a művészet, az irodalom, a népköltészet és a népi vallásosság területéről válogatva.

A dolgok másik neve alapos kutatói tevékenységről tesz tanúbizonyságot. Benő Attila állításait, következtetéseit ellenőrizhető forrásokra támaszkodva, valamint egy nagyszabású és precíz kutatómunka eredményeként fogalmazza meg. Tanulmányában a tudományos terminológia használatát nem viszi túlzásba, illetve ezek magyarázatát is megkapjuk bennük, ezért bátran merem nemcsak szakmabeliek figyelmébe ajánlani e könyvet.

Benő Attila tanulmányai logikus felépítésűek, szakszerű és érthető nyelvezeten vannak megírva, ezért szerintem mintapéldái annak, hogyan kell kiváló tanulmányokat írni, de ezt tanúsítja az is, hogy Románia Írószövetsége az idén szerzőnket ezen alkotásáért Bretter György-esszéddíjjal tüntette ki.

(Komp-Press Kiadó, Kolozsvár, 2011.)

Kusper Judit

„Ez mind mi voltunk egykor”

(Dienes Eszter: Kinél az ítélet?)

Dienes Eszter 2009-ben megjelent verseskötetét olvasva két olyan szó jut szembe, melyek segítségével elindulhatunk megfejteni, értelmezni a verseket: játék és terápia. Egyszerre könnyed és nagyon súlyos, egyszerre kapaszkodó és menekülő, egyszerre megoldó és feloldó, miközben folytonosan alakul a szöveg, teremődik, önmagából igyekszik kibontakozni. Bevonja ebbe a folyamatba az olvasót is, hiszen az ő teljesítményétől is függ, hol és milyen jelentéssel bírhat egy intertextuális kapcsolat, vagy éppen milyen szubjektumot képzelünk a sorok mögé.

Írja önmagát a kötet, elkezdve – látványosan – az *Így kezdődik* (7. o.) című verssel: „Tegnap pillangók, / csapongó lepkék, / mára vérüket / hullató / magányos esték.” A felütésben megjelenik az a moduláció, mely hangsúlyossá teszi a tegnap és a ma viszonyát, az elmúlt és a jelenlegi különbözőségét, hiszen a múlt könnyedségével, játékoságával és tarkaságával a ma antropomorfizált és szenvedő estéi kerülnek szembe. Innen indul az olvasó és a szöveg, e kiinduló helyzetet próbáljuk értelmezni, különböző eszközöket, technikákat, fogásokat hívva segítségül.

A segítség több irányból is érkezik, így a versek – nem mindig egységes hangon megszólaló – beszélője / beszélői önmagát / önmagukat több irányból is megpróbálhatja / megpróbálhatják definiálni: hangsúlyos szerephez jut Isten jelenléte és megszólítása, ugyanakkor erős kapaszkodót jelent egy másik „univerzumba”, a szövegek világába való belépés is: a beszélő versnyelve lépten-nyomon nagy elődök verseihez, szövegeihez kapcsolódik, hol erőt gyűjtve belőlük, hol újratereztve, s ezáltal újraértelmezve a szöveguniverzumot.

Az Istenhez kapcsolódó, vele párbeszédet folytató művek nyitóverse a *Pieta* (10. o.) című: „Ráhajlok Isten, egyfiadra, / ha már szögekbe léptem; / pimasz, ruhátlan arccal / megcsókolom a térdet. // Ne kérdezd tőlem, ki vagyok? [...]” Az Istenhez hajlógesztus szinte kényszerhelyzetté válik: a szögek, mint allegorikus jegyek ezúttal nem a tenyérben, hanem a talpban vannak, mintegy szükségszerű meghajlásra kényszerítve a beszélőt, akinek nem a teste, hanem az arca, a lélek tükre lesz ruhátlan: önmagát kitakarja, legfőbb valója, a lelke válik fedetlenné, így lényegében a második versszak elején elhangzó kérdés – szerinte – felesleges lehet: az, hogy ki vagyok, nem mondható el, de talán az arcból látható. S mégis, éppen ennek a gesztusnak, ennek a folyamatnak vagyunk tanúi: elmondani, elmagyarázni az én helyzetét, igaz, nem a nyelv hétköznapi elemeivel, hanem egy magasztosabb emelkedett stílusban, a nyelvi teremtés segítségével, esztétikai szintre terelve a gondolatokat.

Ezt a szintet helyezi hangsúlyos helyzetben a kötet másik „tézisverse”, a *Harc poetika*

(8. o.). Már a címbeli elkülönbözödés is felhívja a figyelmünket arra, hogy ars, azaz művészet helyett harc következik, ám pozíciójuk azonos marad, mindkettő a poétikához kapcsolódik. E harcok költészet különös, ugyanakkor klasszikus pozícióval indít: az ént helyezi az élre, egyszersmind a középpontba: „Én azokról írok verseket, / kik nem olvasnak engem.” E verssorokban megteremtődik az intertextusban előhívott kapcsolaton keresztül a magyar irodalom egyik emblematisztikus költőjéhez, József Attilához való kapcsolódás (akinek mind neve, mind verssorai többször felbukkannak a kötetben), ugyanakkor a verssorok parafrázálása miatt el is távolodik tőle: nem a versek címzettjeit határozza meg, hanem azokat, akikről a versek szólnak, ám akik nem válnak olvasóvá, tehát e szöveg befogadójává sem. Ezt az ironikus vershelyzetet csak erősíti a folytatásban megjelenő parafrázisok múlt és jelen ideje közötti feszültség: „Álmukban nem várja őket Párizs. / Galuskán élnek s azt mondják: pá rizs! / Szalonna, kenyér, háztáji hagyma - / este az asszony azt mondja: hagyj ma!”, majd a záró versszakban: „Ó Páris, ó Bakony! / Ahogy megírták: vér és takony.” József Attila mellett Ady Endre sorai, versei is megjelennek, hol kapaszkodót, hol viszonyítási alapot jelentve: a védelmező Bakonyinak e vershelyzetben az arannyal kellene (rím)párt alkotnia, ám a rím nem jöhet létre, így szükségszerűen a (jóval alacsonyabb stíluszintre lerántó) *takony* kerül hangsúlyos helyzetbe.

E tagadva megidézés bukkan fel a *Parafrázis* (11. o.) soraiban, ahol az ősök, elődök soraihoz, versvilágához kapcsolódásba belefoglalódik az Istenhez való viszony is: „Mert míg a balsors bennem elidőz, / se nem tigris, se nem őz- / ember vagyok, s hiába tiltják, / számig ér mindig a sírás”, majd: „Földre köptem, itt vagyok, / néz le rám az Isten, / lyukas ingem átragyog, hittem amit hittem.” Látható, hogy a parafrázis nem csupán a szövegek újraértelmezését jelentheti, hanem magát az istenhitet is átértelmezhetővé, sajátá teszi, s nem véletlen, hogy újra József Attila (vagy többször Ady) nevéhez (is) kapcsolódva találkozunk e jelenséggel: mintegy hozzájuk is kapcsolódva, őket is követve Isten képe is sajátos, egyéni lesz, verseiből bontakozik ki saját hite és képe. Hasonló megoldással találkozhatunk az *Istenem!* (84. o.) című versben: „Verseket kéne írnom, / nem haditudósításokat. / Nyílnak a völgyben / Szent Mihály útján suhant / de / Négy nap dörgött az ágyú / s egy kacagó szél suhan.” A megidézett verssorok külön-külön a (pragmatikai szinten megjelölt) versíráshoz közelítenek, miközben tagadják a haditudósítás-jelleget, ám (talán épp a címben jelölt *Istenem!* megszólításnak / indulatszónak köszönhetően) retorikailag magukból a verssorokból lesz haditudósítás, túlmutatnak önmagukon, a megidézett helyet és a megidézés helyét összeadva új teret és lehetőséget teremtenek.

Valóban saját és sajátos nyelvi és képi világ teremődik a kötetben, egyrészt a versek lépten-nyomon kapcsolatba lépnek (többször a trasztexualitás valamely változatát alkalmazva) a magyar irodalom kiemelkedő alkotásaival – pl. *Egy estém otthon* (P. Sándornak) (14. o.), *Mosolymaradék* (28. o.), *Ideje lenne vallani* (32. o.), *Tudom* (Pilinszky Jánosnak) (35. o.), *Nagy Lászlónak* (49. o.), *Kettőnk dolgai* (József Attilának szeretettel) (50–52. o.), *Csillag-soron* (R. M. emlékére) (58. o.), *Dánom, bánom* (135. o.) stb. –, ugyanakkor a nyelvjátékok lehetővé teszik, hogy mindez ne teherként, súlyként

nehezedjen a versekre, hanem sajátta tudjanak válni, könnyeddé és váratlanná. Így az „egyszerű” grammatikán túl felértékelődik a művek retorikai szintje. Szép példa erre az *Egy estém otthon (P. Sándornak)* című vers néhány sora: az olvasó számít rá mind a címből, mind az alcímből kiindulva, hogy itt bizony Petőfi megidézése következik, akár intertextuális játékba hozatala is. S valóban találkozunk Petőfihez kapcsolható fogalmakkal (csillagok, szabadság, harcos, elhullt testemen), de e vers kontextusába helyezve jelentésük megváltozik, az egyszerű felhívó funkció retorikaivá válik: „Nyitott szembe megérkeznek / az első leértékelt csillagok.”, majd: „Jöjj el, / szabadság harcos éjszakája!”. Amikor a szabadságharcosból – váratlanul – szabadság harcos éjszakája lesz, a megidéző szó olyan jelentésváltozáson megy keresztül, ami kitágítja az értelmezés lehetőségét, jelentős játékteret engedve a befogadónak. A beszélő így bizonytalan pozícióba kerül, önmagát elrejt a megidézett arc és hang mögött.

A játék folytatódik akkor is, amikor a beszélő saját alkotói folyamatára reflektál: a *Megtaláltam* (129. o.) című, a kötetnek a vége felé található versben közli, hogy immár van címe az új, az alakuló kötetnek: „Az új kötetem címe / Kinél az ítélet? / Talán inkább ki mosogat? / mondta óvatosan a férjem.” A komoly, fennkölt, filozofikus cím – mely az azonos című verset (42. o.) is megidézi – után finom stílusterés az ironikus, a kötet címével egy szintre helyezett „ki mosogat” javaslat.

A kötetben beszélő (korántsem biztos, hogy egységes) én e játékos-komoly önkérésen keresztül jut el a *Koldusaként fényes hitnek* és a *Szívemen az Isten* ciklusok után a *Szólítalak* című ciklusig, melynek verseiben egy Ladányi Mihály nevű megszólítottal találkozunk. Ha eddig játékról beszéltünk, most elő kell vennünk a bevezetésben említett másik fogalmat, a terápiát. A beszélő újra és újra megszólítja a különböző alakokban felbukkanó férfit, megidézi a csalódást, megpróbálja feldolgozni, kiírni magából az elmúlt örömet és fájdalmat is. A megszólított halottként van jelen, a vers teremtményeként, így az arcteremtés egyben arcrongalássá is válik: a beszélő én csak azért teremti meg, hogy önmagát értelmezze, megértse általa. A rövid *Elbocsátó* (105. o.) című versben viszont ezt az élményt is bekapcsolja a korábbi játékba, amennyiben elbocsátó, szép üzenetként olvassuk a művet: „Mert nyomodban / szaglász az alkonyat, / megengedem, / hogy töllem elmaradj.”, az *Elképzelem (Ladányinak, mikor megjelent új kötetem)* (117. o.) pedig Vajda János *Harminc év után* című versének modalitását idézi. A ciklus beszélője számos versen keresztül igyekszik újra- és megteremtteni a férfi-nő kapcsolatot, mely szinte lezárhatatlan, míg eljut a cikluszáró *Névtábla* (124. o.) című versig, melyben végleg múlt idejűvé teszi a kapcsolatot az „*annó dacumál*” kifejezéssel.

E ciklus feloldása lehet az utolsó, a *Ki mosogat?* című, mely már idézett *Megtaláltam*, majd *Nászmenet; Dánom, bánom; Jó Szücs Sándor kocsmája*, majd a kötetzáró *Tudósítás* című versben megkísérli feloldani az eddigi bizonytalanságot: „Tudom, hogy sorsom / kőkemény, / tudom, remény a / költemény.” A kötet zárószava így maga a játék megoldása lesz, az éppen teremtdő, feloldó és reményt adó költemény.

(*Magánkiadás, Karcag, 2009*)

Kiss Dávid

„...művészet, fényes szavak tükrébe nézünk-e még?”

Szigeti Lajos: Végtelen jel című kötetéről

A teljességből kiindulva és oda visszatérve mozog a *Végtelen jel* című kötet belső világa. A lírai én a magát megérteni vágyó ember hangján szólal meg, a mindenre rácsodálkozás naivitásán keresztül. A természet, a teremtett világ legapróbb mozzanataitól a legnagyobb kozmikus csillagrendszerekig jutunk el az Isten központú univerzumban. Ez az egész makro- és mikrokozmosz pulzál az élettől, a vizualitástól. Intenzív képek és merész motívumhalmozások tágitják a mindenség körét, melyben az elemek, legfőképpen az emberek egy végtelen jelsorozat részeként kapcsolódnak egymáshoz, örvénylő láncolatát képezve a teremtettségben való egymásra hatásnak. Idő és tér egymásba fordul, magába zárul, a ∞ jelben egyesülnek az ősi múlt sámáni szimbólumai, a mágikus-szagrális szféra eszközei és formái, majd együtt koherens egységet alkotnak: „Égöv, egyenlítő, föld körüli pálya/saját farkába harap,/360 fok – időkör, év számlálója a nap,/állandóság a változásban,/tökéletesség, örök harmónia,/lett mágikus gyűrű, körkörös védelem,/porond, körtér, nomádok kerek sátra,/a téridő egység szimbóluma,/a gömbbe forduló ég jele.”

A kötet szerkezetileg három belső egységre tagolódik. A *Napszélben*, a *Hegymenet*, és *A lélek színeképe* című részek sajátosan illeszkednek az előbb említett világképbe. A *Napszélben* kozmikussága, úrbelisége meleg tónusú képe, a *Hegymenet* ezzel szembeni földisége, Isten felé mutatása, természetközelsége mind erős asszociációkat hordoznak. Nem elhanyagolható az előbbieket színvilága sem. A *Napszélben* vörösés narancssárga és vibráló, a *Hegymenetben* zöldes-szürkés, nyugodt hatást kelt, így egymás valamiképpeni ellentétei, két – tulajdonságát, belső értékét tekintve – azonos dolog két különböző aspektusú megnyilvánulása. Ha ezt a „színhátékat” metaforaként értelmezzük, akkor tovább folytatva érkezünk el a harmadik szerkezeti egységhez, mely *A lélek színeképei* címet viseli. A másik két rész kontextusában ez az előbbieket lecsapódása, leképződése az emberi lélekben. Egyrészt utalhat az emberi személyiség ambivalens, rapszodikus minőségeire, másrészt a sokszínűség költői értelemben vett jelentéseire.

A *Napszélben* című rész a háromból a legkozmoszabb, legtermészetközeli egység. A kötet véleményem szerint egyik legerősebb versével kezdődik, a *Kör* cíművel, melyből az első bekezdésben olvasható részletet másoltam. Ebben a

versben fogalmazódik meg a kötet címének egyik lehetséges értelmezési mezője, melyet írásom elején boncolgatok. A *Kitekintés* a következő szöveg, melyben érezhetővé és egészen közelivé válik a felismerés, hogy a „túlméretezett világúr” láttán – melyet felfogni képtelen vagyunk – „ránk tör az ember kozmikus magánya”, de mindig ott lesz előttünk az elnyelhetetlen fény, Krisztus világossága, így a „sötét energiákkal” teli úr közepén Istent hisszük, és ez ad bátorságot a kozmoszba való kitekintésre, ahol dimenziókat is átívelő *Távolságok* sem hátráltatják az embert abban, hogy sajátjához hasonló értelmet keressen. De a „kozmosz középpontjában” a művészet áll, mely megéneklí a teremtést, ez a Veress Mikós által a kötet hátlapján emlegetett *Credo*, az Istenhez vezető út, a földi viszonylagosságon és esetlegességen át vezető út az égi tökéletes felé. Ez a mindenség felé törekvés az alaphelyzete a *Holdvilágnál* című versnek is, ahol a „mandala” a „jelkép-oltár” (nagyon erős szakrális kép) hangolja a lírai ént. A vers záró sorában a kérdéssel: „művészet, fényes szavak/ tükrébe nézünk-e még?” az Ige meglátásának problematikáját juttatja eszembe, az igaz szó meghallásának nehézségeit. Az eddigi misztikus pozíciójú versek szakrális hangvétele után sokkal profánabb motívumrendszer következik. A *Túristaut* és *Széljárás* szövegek vizuális megformáltsága, eszközvilága sokkal emberközelibb, először itt jelenik meg a hétköznapi és a modernség. A következő versek *Bogaras*, *Kaktuszok közt*, *Madárvilág* egy allegorikus fejlődéstörténet különböző stációi. A *Bogaras* című poéma kő alatt bujdosó léthelyzetéből, a csutaszárban gubbasztó lárvaállapotból, a *Madárvilág* szárnypróbálgató madárhadai vezetnek át egy felsőbb létezés állapotába, mely majd a szúróssá, szívóssá, legyűrhetetlenné szilárduló *Kaktuszok közt* állapotodik meg. A *Csendélet galériában* összegeződik a metafora, értelmeződik az előbbi képek linearitása és egymásra utalása: „Az élet csendje: kép – / tárgyak testbeszéde,/ ember-növény, ember-állat/ lelkesül – mesteri vonalvezetés,/ játszik a teljes színkála.” Majd a teljes szerkezeti egység visszacsatolódik a kozmosz-mindenség-művészet képzetkörébe: „Vízfesték, tempera, olaj/ fény-árnyék mozgóképek/ vetítik vászonra vázlatosan/ a mindenséget,/látható világunk szellemi lényegét.” Ezzel zárul a *Napszélben* szakasz.

A *Hegymenet* első versében, a *Budavári sétában* jelenik meg először egy konkrét centrum: Magyarország, Budapest. Eddig a kozmosz és a földi természet általános helyei között ingáztunk. A szöveg új időbeli síkot ad, a történeti síkot. „A múlt önmagában vereség”, a magyar történelem hányattatott sorsát idéző hangulatot árasztanak az „ostromágyú”, „mellvéd”, „védőbástya” szavak. Frapáns szókapcsolat a „napsugár-nyílzápor”, találoan kapcsolódik a világúr – Nap – kozmosz hármasba. A történeti leírásból a nemzeti helyzet lefestésére váltunk. A szöveg záró versszakában költői bravúrral megformált sorokkal, utalásokkal, motívumokkal és szimbólumokkal találkozunk: „Bölcsőtől a bölcsességig/

hosszú az út, mint ama égi./ Harang-mellét döngeti a szív –/ délidőt dobban – mióta is? –/ üzen a múlt a feledékeny mának:/ csak a szakadék széléig hátrálhatsz,/ nemzetben gondolkodva, megmaradunk,/ tudjunk álmodni, szólni – magyarul./” Innen evickélünk át nemzetünk csonkításának örök mementójához, *TriaNON*hoz, és egy nemzeti értelemben vett *Hajléktalan*hoz, akinek zászlója rongy, hazája csonka. Itt is megjelenik a felfelé törekvő tudat méghozzá az anyagi törekvésekkel szembehelyezve, azokat meghaladva, egy édenszerű létcentrumban: „Valóságos éden ez/ a rám zárt park/ – formatervezett környezet,/ a szellemi függőleges,/ az anyagi vízszintes irány,/ hol vergődve jut előre a szív, a szárny/ minden csapása nekirugaszkodás./” A szárnymotívum használata visszautal a *Madárvilág* felsőbb létállapotára. A következő versek *Vénség*, *Vox humana*, *Séta a sírkertben* állnak szemben az *Ébresztő* és a *Tüzek* szövegekkel, mégpedig az ifjúság-öregség ellentétpár által. Az öregedő, halállal szembenező ember hangján – *emberi hangon* – szólal meg a lírai én, Istenre tekintő, gyermeki csodálkozással. A lélekorvos művész mindig a csodás gyógyulás közvetítője. Az elkerülhetetlen enyészet kálváriájában mégis vannak pillanatok, melyek a régmúlt fiatalság szabadságát és kirobbanó vitalitását idézik. A reggeli *Ébresztő*, a „sok apró, megszokott mozdulat” és az összeálló „meghasadt tudat” még képes *Tüzek* csiholására a vénülő szívben. A „Prométheusz lopta tűz”, a „lángpallos”, a „lidércfény”, a „fényszarvak” figyelmünket újra a transzcendens, misztikus szféra felé fordítják amelybe már a múlt élő emlékezete, a mitológia is társul. A verszárlat sorai, „Tisztító tűz és pokol, hamvainkból hányszor kell újjászületni még!?” a kezdőverset (a *Kör*) juttatja eszünkbe. A „körtánc”, „körmenet” az ugyanoda való visszatérésnek a szimbólumai, ahogy a hamvainkból való születés is, ami pedig a fönix-metaforában értelmezhető, ami az ifjúság és a szabadság, de mindenképpen a felemelkedés szimbóluma. Az egyiptomi mitológiában a napistennel, Rével azonosították. A *Hegymenet* szerkezeti egység a *Lélekhalász* című verssel zárul, mely újra a krisztusi képzetkőrré utal. De itt a versbeli én nem emberek halásza, mint a bibliai apostolok, hanem lelkeké. A korábbi öregségleírás, folytonos megtisztulás (újjászületés) egy passiójárás: „Az út, az igaz élet/ szenvedéstörténet.”

A *lélek színeképe* a kötet legerősebben érzelmi síkon működő része. A szerelem, a hit és a remény hangjain játszik, folyamatos Isten felé közeledéssel. A *Nemek harca* az első szöveg az utolsó szerkezeti egységben. A vers motívumrendszere biblikus, mitologikus alapokon nyugszik, a kötet képileg legkidolgozottabb alkotása, sokrétű motívumhalmozással él itt a költő, melyek egymásra épülő jelentésrétegeket hoznak létre. Ősállapotot, kozmikus viszonyokat tükröző képekkel találkozunk a versben.

A következő versek *Napimádó*, *Hölgyválasz a Nemek harcával* együtt olvasva egy stilizált, igényesen megmunkált nőalakot tárnak elénk.

A következő három vers, a *Szakítópróba*, a *Távolsági hívás*, a *Válás* az emberi kapcsolatok három speciális szituációját ábrázolják. A *lélek színeképe* rész sajátjaként, itt nyelvileg redukált szövegeket találunk. Nem ritkák a négy sorból vagy két külön négy sorosból álló versek. Az előbb említettek is ebbe a kategóriába tartoznak. Ezek a szövegek mondanivalójukat frappáns frázisokban, szentenciaszerűen fogalmazzák meg, műgonddal kidolgozott nyelvi szerkezetek segítségével. A kötet vége felé még több ilyen jellegű verssel találkozunk. Szigeti Lajos egyik fontos megidézettje a nagy előd, Shakespeare. „Színház az egész világ” és a „Vágyom, tehát vagyok” – Rousseau parafrázis – intertextusok a művészlétet reprezentálják.

A kötet záródarabjai a *Vallomás*, a *Válasz*, a *Könyörgés* végképp visszavezetik az olvasót Istenhez a lírai szubjektumon keresztül. Megint a Teremtő által megalkotott lét található a fókuszpozícióban, ahogy a verskönyv elején is. Ez szab – szűknek semmiképp sem nevezhető – keretet a kozmosz rejtelmességébe vágyó és a természetbe visszarévedő ember útkeresésének. Ez a keret maga a végtelen, mégpedig az *Isten által határolt végtelen*. Ezzel a paradoxonnal találkozunk a *Vallomás* című poémában is: „Véges/ mégis határtalan/ lét ez –„s a „fix pont, ahonnan/ kimozdítható a világ” nem más, mint a vonzalom, ami a férfit a nőhöz köti, Isten legnagyobb misztériuma, a szerelem, a férfi-nő kapcsolat mindentől eltérő különlegessége. Az utolsó vers, a *Könyörgés*, az ember teljes kiszolgáltatottságát tükrözi Isten felé. Isten az abszolút létező, az ember és minden körülötte csak Istennek alárendelve létezik. A *Könyörgés* című versben megjelenő szubjektum a bűnbánó, bűnvalló ember hangján szólal meg, – ez kapcsolja a *Vallomás* című szöveghez – a Teremtőre való utaltság magatartásán keresztül. A vers kezdősora eszünkbe juttatja a hangzatos református zsoltárt: „Mélységes mélyből kiáltok...”, ami a gyarlóságait meggyónó ember utolsó, kétségbeesett segélykérése.

Szigeti Lajos *Végtelen jel* című kötetén keresztül úgy érezhetjük, hogy bepillantást nyerünk a teremtett világ alaptörvényeibe, Isten tervének apró, csodás mozzanatait figyelhetjük meg, a minket körülvevő jelenségeket egységes rendszerben képezhetjük le, így könnyebben tudunk az egy, igaz út felé igyekezni. Szigeti Lajos tanácsai, intelmei, meglátásai közelebb vihetnek minket belső készleteseink, vágyaink, motivációink megértéséhez, a velünk kapcsolatban álló emberek lelki mechanizmusainak értelmezéséhez, de legfőképpen Istenhez, aki életünk vigyázója és bírója, a *Jel*, az irány, akit az ember ősidők óta a *Végtelenben* keres.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2010.)

Németh István Péter

Kezek mély csészéje...

Gyimesi János: A kosárlabda varázsa

Rilkének van egy csodálatos verse a labdáról. Annak befejező sora minden labdajátékot szerető embert megindíthat, akár a futballra, akár a kosárlabdára vagy esetleg vizes sportra is gondol:

...a játzóknak helyet mutat felül
s egyszerre ő lesz a csoport urává,
mely átalakul új táncfigurává,

majd várva, vágyva olthatatlanul,
a röpte hirtelen elül
s magas kezek mély csészéjébe hull.

Kosztolányi Dezső fordítása mielőtt el is andalítana, hadd kapaszkodjak vissza az irodalomból a sport világába, s ezúttal nem a labdarúgás, hanem a kosárlabda közelébe. Gyimesi János új könyvével ismerkedem. Szívmelengető olvasmány, de pirulásra is kényszerítő, hiszen fejem teli más sportágak – főleg az emlegetett, mindig elmémbe tolakvó foci – adataival. Az egykori nagyszerű játékos, majd kosárlabdaedző szelíden, de nagyon határozottan arra int, hogy nehogya leírjak addig egy sort is róla, amíg nem néztem utána, ki volt az ő édesapja vagy Greminger János, aki Európa-bajnok lett a magyar válogatott színeiben, amikor a Népstadion lelátóiról 35 ezer néző nem a zöld gyepre, hanem az apróka kosárlabdapályára figyelt. Utánanézek Gyimesi János könyvében: ezt a Naismith tanár úr által 120 esztendeje föltaalált csapatsportot tanteremnyi téren lehet s kell játszani. Magyarországon Gyimesi János édesapja és barátai terjesztették el s szerettették meg a fiatalokkal. Ez a jó játék Amerikából jött, de a litvánok már előttünk ismerték, és rajongtak érte. Gyimesi János édesapja 1948 októberének havában írta le feledhetetlen emlékét, hogy az ottani gyermekek tanították meg a horogdobásra. Amit én úgy irigyeltem a Real Madrid-os Clifford Luyktól 1969. december 11-én a televízió előtt. Hogyan csinálja? Hiszen a hosszú szőke hajától azt sem látja, hol a palánk. És mégis. A Honvéd ellen szerencsére nem is jött be neki minden, azért persze 30 pontot dobott, igaz, a Honvéd bravúrral győzött 85-68-ra. (Mint afféle alanyi költőt érdekelt ez az első nagy élmény, s csak egy spanyol portálon találtam meg a magyar játékosok neveit is: Bonna Valér, Bánhegyi István, Gyulai Géza, Gellért

Sándor, Lendvay Ödön, Hódy Szabolcs, Gyurcsits István. Néha egy ilyen regiszter is varázslatra képes, akik átérték a mérkőzés izgalmait, számukra pillanatok alatt megelevenednek az elillant percek hosszú évtizedek után is. A szómágia hat: kamasz koromban a palánk alatt izgulva azt mondtam, hogy én vagyok Losonczy Árpád. Pedig a saját nevemet is kiálthattam volna, hiszen lett és volt Németh István nevű kosarasunk, aki öregbítette idegenlégiósként is Magyarország hírnevét. De nem poénkodom. Vissza megint Gyimesi János könyvéhez!

A szerző – aki kosárlabdaedzőként 1975-től kezdve számos magyar bajnokságot nyert csapataival – volt mire építsen. Édesapja életművére visszatekintve látta a sportág csodálatos lehetőségeit, de szomorú történelmünknek az árnyait is, amelyek nemegyszer elfedték a játék lényegét, a fair play örök elvét, vagyis magát a szépségét. Gondoljunk csak bele, az 1942-ben született edző művészettörténésznek készült. Csak esztétikai érzékenységét is mennyire bánthatta, amikor egy hivatalos az öltözőbe immorális kéréssel-paranccsal állított be édesapjához – aki a magyar válogatott kapitánya volt –, hogy el kell veszíteni a szovjetek elleni döntőt. A meccset elveszítettük, de nem „feküdt le” a csapat, sőt, küzdelmével a világnak is üzent, mint megannyi módon mindenben, amiben csak tehetséges volt ez a nemzet. Gyimesi János édesanyja akkor az egzisztenciáját és személyes szabadságát is kockáztatta, amikor a nézőtérrel elkiáltotta, hogy HAJRÁ, MAGYAROK! A fiatalok ma már aligha érthetik meg ezt a jelenetet, de ha mégis, történelmekönyvnyi tanulság birtokába juthatnak. Már csak ezért is el kellene olvasniuk *A kosárlabda varázsa* című könyvet, amely a varázslaton inneni tényekkel és azon túli titkokkal is megismerteti az olvasót. Elbeszéli, miképpen építhetett az újabb társadalmi berendezkedés a régi kultúrpolitika vívmányaira, miközben ideológiáját és eszményeit ellenségesnek ítélte. Ilyenkor arra gondol az ember, milyen jó, hogy egy sportág szabályai és az értékek örök érvényűek. Igen, a három méter öt centis magasság ugyanaz marad, a foci érdektelenné válna a les-szabály nélkül, hiába lenne több a gól. E téren a konzervativizmus a legjobb. Mihez kezdenénk gömbölyű kapukkal vagy négyszögletesített gyűrűvel?

Gyimesi János nem teszi közzé személyes sikereinek éremtáblázatát (volna mire szerénynek lennie), helyette edzői ars poeticáját osztja meg olvasóival. Néha olyan érzésem van, hogy nem kevésbé személyes, mint az az írástudó, aki a vallomás műfaját Szent Ágostontól tanulta. Életének könyvbe rögzített pillanatai közül egy sincs, amely öncélúan volna szubjektív. Eszményeit szeretné megismertetni velünk, legyen szó a *Himnusz* éneklésének katartikus hatásáról vagy nehéz sorsú játékosainak gyorsportréiról. 1983-ból való az a maradandó élménye, amikor kismagnóról hallgatták meg tizenéves tanítványai az Erkel által megzenésített Kölcsey-strófát. Egyetlen másik esetről volt eddig tudomásom: a Fradi nagy meneteleése idején. 1974/1975-ben a Chardiff City, a Liverpool, a Malmö és a Crvena

Zvezda sem tudta megállítani a zöld-fehéreket, egy ízben talán éppen attól, hogy edzőjük, Dalnoki Jenő meghallgattatta velük a magyar himnuszot. (Sajnos a Dinamo Kijevvel vívott bázeli döntő előtt – 1975. május 14-én volt – hiábavalóságnak tartotta, mert amikor az öltözőbe benyitott, azt látta, hogy több játékos azzal van elfoglalva, hogy három csíkot fessen a csukájára a szponzorok miatt. Pedig hol voltunk még az úgynevezett fogyasztói társadalomtól!)

Mikor Gyimesi János edzői hitvallásának következő mondatához értem, ugye elhiszik Kedves Olvasóim, hogy elvének rokon megnyilatkozását kezdtem el kutatni, s éppen Varga Zoli kijelentésére találhattam csak. A két oly' emberi megnyilatkozás rímel egymásra:

GY]: Szigorúan büntettem a trágár beszédet. Tanítványaim be is tartották törvényeinket. Egyszer mégis kiszaladt egyiküknek a száján egy káromkodás. Eltiltottam a következő mérkőzéstől. Deputáció jött. Fűt-fát ígértek, kérték, változtassak. Nem tettem. Következetességem jutalmamként nem fordult elő többet a nem sportpályára való megnyilvánulás.

VZ: Számomra elfogadhatatlan a félelem, a durvaság, az ocsmány beszéd a stadionban.

Tán elnézi nekem, bölcsen, Gyimesi János, hogy megint kilóg a filológusi és fociológusi ördög-lópatás lábam e könyvismertetésből. Mentségemre legyen, hogy ő is remek irodalmi könyvtárral vette körül magát, s pillanatra sem játszott ki – e könyvében sem – egymás ellen a két labdajátékot Futbóliában. Egyetlen fricskát engedett meg magának, amin jót derültem. Egy olasz reklámszakembert idéz: *A foci meccseken tökmagot és pizzát reklámozunk, a kosárlabda mérkőzéseken pedig Nikon fényképezőgépet.* Jelen van a sportban, a kosárlabdában és minden pályán az, ami ennél is fontosabb, és Németh Lászlói értelemben sorskérdéssé válik. N. Pál József (irodalomtörténész és sportbarát) is ezt a címet adta zseniális könyvének: *Magyar sport – magyar sors.* Gyimesi János *A kosárlabda varázsában* nyílt levélben (igazi parainesisben) írja meg tanácsait az eljövendő kosárlabdázóknak, akikre nem csupán mint potenciális élsportolókra, de mint egyéniségekre tekint, akik nem létezhetnek magukban, s nem csupán azért, mert a kosárlabdát öten játsszák, s kell még hozzá ugyanennyi létszámú ellenfél is. Az együttjátzás, az együttgondolkodás és -tanulás nem csupán a labda mozgását gyorsítja fel, hanem megszorozza a pulzust olyan értékek közelében, amire csak utalás az addig a játék sava-borsának tartott két- vagy hárompontos kosár. Az önmegvalósítástól és a klubszínekhez való hűségétől a hazaszereteten át a szép és értelmes létezés átéléseig megannyi metaélménnyel is megajándékozza a sport az alázatosan készült.

Milyen jó, hogy e téren nem rontottunk el még mindent, hiszen: *„Ma egy-két kivételtől eltekintve csak az utánpótlás nevelés körében lehetjük fel az igazi, klasszikus sporteszményt.”* Nem hagyta remény nélkül az olvasóját tehát Gyimesi János.

Számomra könyve egyik legpontosabb metaforája az, amikor az országot – benne kosárlabdasporthoz és a kultúra többi allegóriáját – egy kiütött bokszolóval azonosította, akit másodszer is a padlóra küldtek, s még a földön hever. (A profi írók, akik amatőr sportemberek voltak, mint Végh Antal, nevezték már a focit betegnek, sőt idővel halottnak is. Még csak a Vajda János-i metaforaláncot is elvették a bizakodóktól, miszerint a virrasztók talán csak tetszhalott fölött jajgatnak, legjobban persze a fizetett siratók.)

Végül ezt a képet szeretném őrizni Gyimesi János könyvéből: hogy haza a grund, haza a 14 × 28 méteres pálya, haza egy rapszódia, egy köztéri szobor, de egy szonett is. Úgy tekintsünk rá. S ha ama ökölvívót kiütik a ringben, biztassuk és szeressük Varga Zoltán életmottójával, hogy ökle majdan újra kezek mély csészéje lehessen:

„Amikor a padlón vagy, ne állj fel üres kézzel.”

(Balaton Akadémia, Szent György könyvek, Keszthely, 2011)

Kispál Dániel

„miféle bűn az hogy élet(?)”

Ádám Tamás: *Tetovált csuhébabák*

Az elmúlt hónapokban jelent meg Ádám Tamás legújabb verseskötete, a *Tetovált csuhébabák* a Hungarovox Kiadó gondozásában. A vaskos terjedelmű könyvben csaknem harminc év összegyűjtött művei szerepelnek, amelyek 1982-től 2010-ig adtak közre a *Gyökerek lélegzése*, a *Csókok a seben*, a *Megmászom az éj falát*, a *Rendezünk majd vérbő partikat*, valamint az *Apám pornója* című kötetekben. A versek lineáris rendezési elv mentén kerültek bele a kötetbe, azaz a legkorábbi *Gyökerek lélegzésétől* egészen az *Apám pornójáig* követhetjük nyomon a költői életmű kezdetét, változásait az évek folyamán, valamint a jelenben/közelmúltban lévő helyzetét.

Minden ember életében eljön egy olyan időszak, amikor visszatekint életútjára, és a jelenben való helyzetére hivatkozva számot vet eddigi létével. Ez az esetek többségében a harminc és harmincöt év közé eső időintervallum. Úgy érzem, nincs ez másképp a *Gyökerek lélegzése* című kötetben sem, ahol Ádám Tamás keresi létjogosultságát és szerepét az emberi világban, bár ő nem mindennapi módon teszi ezt. Az ő számvetésében a múlt dominál, arra épül, a jelen csaknem teljes egészében kiszorul, s nemcsak önmaga létjogosultságát igyekszik magyarázni ily módon, hanem azokét az embereket, akik közvetlenül kötődnek hozzá a gyermekkori szocializáció színtereiről, valamint annak a vidéki közegnek a rezignáltságát (mégis teljességgel való életképességét), amelyben felnőtt; ennek a szerepnek van alárendelve a legkorábbi kötet címe is. A *Nemzedékem*, a *Fiatalon*, az *Első lassított felvétel*, illetve a *Második lassított felvétel* rögtön a kötet elején kitűnő példák erre.

Az egész eddigi életműben különleges hangsúllyal van jelen az apa és az anya (különösen az apa) motívuma, a *Gyökerek lélegzésében* azonban még ennél is nagyobb szerephez jut, mondhatni fókuszpozícióba kerül, karöltve olyan más motívumokkal, mint a fa, az évszakok, amelyek többnyire szárazak és hűvösek. Még a tavasz és a nyár is új értelmet nyer a lírai alany aspektusából, sohasem azt kapjuk, amit eleve várnánk, amire az eddigi élettapasztalatok megtanítottak; a táj rezignáltsága és a színhatásbéli disszonancia egyedi légkört teremt.

A gyermeki és ifjúkori vázlatokat, emlékfoszlányokat, a szubjektív idő által láttatja a költő, mintha véletlenszerűen kiragadott időpillanatok lennének, amelyeknek az emlékezésaktusa adja meg igazán a lényegiséget. Bár az előtérben egy keserű és kiábrándult szájíz munkál, azonban többszörösen újraolvasva úgy érezhetjük, hogy ez egyfajta monokróm burokba csavart pozitív emlékezés.

A művek erőteljesen plasztikusak, gyakoriak a merész szófordulatok, mint például „*pitypangszerelem*”, „*tömlöcmagány*”, s már itt megjelenik az a Pilinszky-hatást sejtető elvont tárgyiasság („*pilládra tapadnak a hajnalok*”; „*eldobott versek fagynak szád szélére*” stb.), amely az életmű egy későbbi részében teljeseedik ki. Rímek csak véletlenszerűen bukkannak föl, nincs nekik alárendelve a gondolatiság, amely kategória a kötetben nagyjából mindent felülír, az akusztikai réteget teljes mértékben, bár néhány költeménynek van egyfajta zeneisége. Sokszor jelenik meg a versen belüli vers, mint organikus képződmény, noha legfőképp kiszolgáltatott, s éppen ezért tárgyiassult formában, amely érdekes paradoxont eredményez.

A *Csókok a seben* című ciklus verseiben kiteljesedik az elvont tárgyiasság. Eset-verseket is olvashatunk, amelyeken belül különálló gondolatrészek nyerik el összeolvasva jelentésüket, Ádám Tamás megragad egy-egy hangulatot, és ezeket bontja ki. Ilyen például az *Arcom gödreiben* és a *Tavaszi indulat* című versek. Az elvont tárgyiasság tetőpontja a *Pilinszky* című portrévers, amely a Pilinszky-életmű ismeretének kontextusában olvasva válik fantasztikus élménnyé, s fedi föl a költő kiváló képességeit ezen a téren is.

Továbbra is megmaradnak az eddigi értékek, sőt fokozódik jelentőségük. A modernség (fojtó szabadság, esetlegesség) ellenére, a család és az általában minden ember számára kedves gyermekkori naivitás által megélt szituációk, mint egyfajta szilárd fundamentum vannak jelen. Az emlékek által megidézett környezet és a lélekben nyomot hagyó alakok adnak keretet a költői szubjektumnak, ez nyújt egyfajta alapattitűdöt a narratíva hangvételének, amely mintha fokozatos függésben lenne, így teremtve meg egy olyan autentikusan feszült légkört, amelytől a művek hangvétele egyedivé válik.

A harmadik szakaszban (*Megmászom az éj falát*) folyamatosan jelennek meg egyre gyakrabban a pejoratív kifejezések, és velük együtt az indulat, olykor a vád is (*Apámra fogom*), valamint a múlt fojtogató telítettsége (*Frissen mosott emlékeink*). Az itt olvasható versekre mindinkább rányomja bélyegét a kortól való elidegenedés/koridegenség, amely a rendszerváltás után egyfajta kényszerhangulatot teremt, ugyanakkor az egyre inkább remény nélküli létből vágy is fakad (*Lehetne jobb*).

Különös élmény volt az '50-es, '60-as évek generációinak a '89 utáni időszak. Míg a fiatalabbak már eleve beleszülettek az esetlegességbe, addig ők egy éles politikai és gazdasági paradigmaváltás során találták magukat valami egészen újban, ami lényegileg nem volt teljes megújulás, hiszen a politikai erők egymásnak adták a kilincset, viszont az tény, hogy az életvitel és az egyén egyénhez való viszonya teljes fordulatot vett. A legszámottevőbb változás talán az volt, hogy a kollektív közösségek szinte teljes egészében felszámolódtak, a kollektívizmust az individualizmus váltotta. A szocializmus embere a nyakába kapta a perspektívák vég-

telenségét, a teljes és ezáltal nyomasztó szabadságot, amelyben egyedül kellett boldogulnia, teljes esetlegességben, s arra is egyedül kellett, hogy rádöbbenjen: egyik mocsokból a másikba hullott. Ez a hangulat szintén hangsúlyosabbá tette az ifjúkori szociális környezet és lokális pozíció fontosságát, mert ezek a kategóriák valamilyen szinten determinálják az egyént, ez pedig ebben a kontextusban egy pozitív determináció, mivel a keletkezett ürességben hozzáköt valamihez.

A *Megmászom az éj falát* e problémák köré épül, s húsz év után visszatekintve a „megmászom” inkább zuhanás, egyre mélyebbre, „kurvulás”, ahogyan Ádám Tamás is fogalmaz egyik későbbi versében, az *Apám pornójában*. A ciklusban mind-ezek mellett ugyanakkor a háttérben természetesen teljes joggal húzódik meg a békesség és a harmónia iránti vágy.

Az említett gondolatok kiválóan ötvöződnek a kötet címadó versében, a *Tetővált csuhébabákban*. A tradíció és a modernség szembenállása jelentkezik mind élettani, mind pedig írástechnikai szempontból. Kiváló képzetársításokat olvashatunk, úgy vélem, hogy az életmű egyik legerősebb alkotása, és címnek is kiváló. Tanúi lehetünk a régi világrénddel való leszámolásnak, ezzel ellentétben ugyanakkor az újtól való iszonynak is. Ez az ambivalencia egy új réteget termel ki magából, amely a felgyorsult, digitalizált világ, valamint a generáció születésének világa között feszül.

A negyedik ciklusban (*Rendezünk majd vérbő partikat*) a költői értékek prózaibb, tömörebb sorokban állnak szemben a világ dekadenciájával, bele-belefolyva azért olykor, s a folyamatos hanyatlás sem marad el, azonban *Feltételes megállókon* kapunk némi pihenőt. A csuhébabák továbbra is jelen van, immár mint generációs motívum (*Lázadni készülő csuhébabák*).

A zárószakasz mindinkább a gyökerekhez tér vissza, fölerősödnek a kezdetekkor megjelent motívum- és jelképrendszerek. A címadó vers remekmű (*Apám pornója*), végbemegy benne a modernség és a hagyomány szintézise többféle szinten; az apai életút részben a lírai én ars poeticája is.

Ádám Tamás olyan költészetet művel, amely úgy gondolom, hogy hiánypótló a kortárs lírában. Modern nyelven képes szólni egy olyan vidék és egy olyan generáció életéről, értékeiről, problémáiról, amit és akiket kissé jogtalanul próbálnak elfelejtetni az utóbbi években. Életművével kiérdemli helyét a magyar irodalomban.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2012.)

Papp-Für János

Próféciák, megfejtések, avagy a Zudor-kórtan

Variációk „a rusnya valcer”-re

Olyan, mint a fénysebesség. Ha már majdnem utolértük a követett fénynyalábot, az ugyanúgy fénysebességgel száguld el mellettünk. Éppen ezért Zudor János „A rusnya valcer” című kötetében keringő versuniverzumát annyira lehet feldolgozni, amennyire hagyja magát. Megerőszakolni, átverni-verekedni magunkat versein nem szabad, és ne lepődjünk meg azon, ha lemaradunk és gyorsabban olvasunk, mint értünk. Visszafelé is lehet lapozni és azt hiszem, ez ebben az esetben elengedhetetlen. Zudor napjaink legismertebb ismeretlen költője.

Szálinger Balázssal egyetértve, ez a feladat forgalomtól elzárt terület az irodalmárok előtt. Elemezni, tanulmányokat írni és véleményezni szó szerint tilos ezt a fajta költészetet. Csak felesleges okoskodást, tudálékoskodást szülne ez esetben az irodalmárgodás. Ne érezzük és nem érezhetjük feladatunknak a megmagyarázást. Leginkább megfejtésről beszélhetünk, ha lehetséges egyáltalán. „(...) *törékeny báb az ember / s ha behazudunk / egy kis hatalmat / a kisemmizett életbe is / hiszen csak a fagyott háttal / hiszen csak kibírtuk / ez a Noé bárkája / rézhuzalozott idegekkel / kibírtuk / talán érdemel némi tiszteletet / a Posticumban (...)*” Zudor János

Zudor János 2007-es balesetétől talán egyetlen nagyobb és súlyosabb trauma történt: „a rusnya valcer” megszületése. Azért írom, hogy nekünk is trauma, mert eddig csak az övé volt. Egyesülni eztán tudunk, ha tudunk. Csupán sétálni indult, talán cigarettát vásárolni, és egy száguldó autó elkaszálja minden addigi életét, és egy tökéletesen ismeretlen, térkép nélküli sors elé feszíti a költőt. Rá öt évre összefogja iránytalan kereszteződéseit és előttünk hever: „a rusnya valcer”. A megkomponáltság minden ízfokozóját nélkülöző költészet nem szorul semmiféle támaszra. Önállóan éli életét, biztos lábakon áll tőlünk tökéletesen függetlenül is. Érvényessége és létjogosultsága megkérdőjelezhetetlen és nélkülözhetetlen a kortárs irodalom palettáján.

„Zudor János nagyváradi vágáns költő. Csak az őt értőkkel ért szót, a többiek számára nyárspolgárok, összeesküvők vagy csak az útjába kerülő akadályok. Lakását elcsalták tőle, a városban csatangoló költőt autó üti el, elmegyógyintézetbe utalják, egészsége leromlik. Innen veszi magához a nagyváradi Posticum központ, ahol az egyik szobában végre menedékre talál. Verseit begépelik és elérhetővé teszik a zudorversei.blogspot.com oldalon. A központ Szent Erzsébet hívei perselypénzzel támogatják. A Posticum konyhájában együtt ebédelnek vele és kiadót keresnek a költő válogatott versei számára. Ilyen módon eddig három kötetét sikerült megjelentetni:

És egy kicsit tovább... (2000), Jónás és a mérték (2010), és a rusnya valcer (2012). „Ez áll a kötetbe ékelődő vékonyka könyvjelzőn Selyem Zsuzsa szavaival.

Az a fajta szimbiózis, amit fegyelmezetten végigvonultat a köteten, azt hiszem mindeddig példa nélküli. Korunk Júdása és a magán kívül száguldozó Carp alpolgármester felesége szétválaszthatatlan szerep, de még inkább valamiféle öntudat. Persze a Zudoré és senki másé. Esetenként az egy intéssel megbocsájtó Jézusé, de csakis a pillanat erejéig. Szereposztás című versében: *„Carp alpolgármester / felesége ütött el / a zebrán, én gyalog / ő autóval, széleseben / továbbhajtott, sikerült / a rendezői utasítás, / csak a szereposztás / egy kicsit megkérdőjelezhető, / miért éppen nekem kellett / szerepelnem (mondják / hogy a felesége tökrészeg volt), / még mindig nem értem, / mit akartak / velem. Ezek a csodálatos / és mitugrász angyalok.”*

A címben említett „prófécia” nem véletlen. Ezek a versek egy olyan határon billegnek, ahol a szöveg inkább veszti súlypontját a prófétálás visszavonhatatlansága felé. Esetenként már teljes terjedelmével átesik oda, ahonnan nincs vissza, és fogalmunk nincs, mit kezdjünk vele. Ilyenkor nem is kell vele semmit se kezdeni. Olvasni. És ennyi. Legfőbb feladatuk ezeknek a verseknek, hogy visszaköszönjenek a hétköznapjainkban. Séta közben, parkban ülve, vagy egy pléden hanyatt fekvé. Ekkor fejt ki legjobban a hatását. A legfigyelemreméltóbb tulajdonságai ezeknek a szövegeknek mégis az, hogy használhatóak. Hétköznapi szinten. Olyan problémákra reflektál, mely az értő olvasó számára hasznos és hiteles. Pilinszkyre utalva: ez lenne a legutolsó könyvek egyike – és a Biblia –, amit kidobnák a vonatablakon. A legfőbb oka a nemrég említett használhatóság és érvényesség. Zudor János minden idegszálával költő, mondhatni vegytiszta költő, ha van ilyen. Van bizony: nemrég találkoztam vele. *„Fuccs! Összenőnek már a házak, / a szomszédba kell menni levegőért! / Na de Térey elvtárs! / Az egyik szomszédnőm/most éppen / menstruál, / hallom a falon át.”*

Félelmetesen nyíltan és közvetlenül beszél a tragédia nyers és véres valóságáról. Ezeket a primer élményeket és az azt követő pofátlan és aljas hazugságokat, félrevezető buta indokokat oly költői módon viszi az olvasó elé, hogy tökéletesen illeszkedik minden szálával a versszövet soraiba. A versírás és a prófécia ereje kölcsönösen hatványozzák egymást. A reflexiók önmagukba is képesek visszafordulni, és ebből egyenes arányosan következik az újraolvasás és újragondolás kényszere. Ami már önmagában is nagy kiváltságunk, nekünk olvasóknak. Az önazonosság feltérképezése és az önmagunkkal való szembenállás, találkozás katartikus élménye valamiféle határozottságot, bátorságot ad ahhoz, hogy elfogadjuk ezt a tény:

„Júdás megőrül: (Ősanyja settenkedik a kivégzés után!) / Júdás a pokolban landol / Találkozik a kereszttel, vagy csak / gondolja, hogy találkozik vele. / Minden mértani alakzat / felnégyelhető egyenlő részletekre. / Éj van. Valaki settenkedik a kereszt körül. / Júdás megőrül. / (Ő settenkedett a kereszt felé!)

Mindannyiunkban metsző felismeréseket keltenek profetikus megállapításai, tit-

kai vagy mondhatnám megfejtései. Olyan igazsághalmazokkal operál, melyekben szinte evidenssé válik az addig értelmezhetetlen és ismeretlen közös nevező. A címadó versben találjuk az egyik ilyen mértani pontosságú példát: „(Teológiai kérdés, hogy egészen mélyen/árulta el Jézust, aki egy kézlegyintéssel megbocsátott.)” És ezen megvilágító mechanizmusok általában épp a szövegek végére ültetik a súlypontot. A végig nyitott mondatokon ülő hiányérzet szinte organikusává válik, és kikövetelik a feloldozó végső megoldást, a pontot, a zárlatot. *Stop* című verse: „Most fél három. / Valaki fél. / Pál sirat. / Virradatig. / Azután hirtelen abbahagyja. / Pál fékez. / Valaki fél. / Kinyit egy ernyőt, / az ernyő is fél. / (Kiszakad ijedtében.) / Azóta fél / hat. Mészse elkerüli az evidenciák és a porcelán Krisztusok csillogó világát a vitrinüvegek mögött. Nála ez nem tudatos. Nem tud úgy írni.

Ebben az ősi káoszban és mindent felülmúló és felülíró botrányban, amit Selyem Zsuzsa ír a kötet végén olvasható „A TEREMTÉS UDVARIASSÁGA” című értelmezés kísérletében: „És vissza az emberihez, vissza oda, hogy ötezer éve (kétezer, de mélyebb értelemben Zudor Jánosnak bizonyára igaza van, amikor ötezerről ír) más sem történik, Júdás Isten parancsára elárulja Jézust, Jézus meg egy legyintéssel megbocsájt. Az emberi értelem, József Attilának még oly kedves menedék, itt föl kell, hogy adja magát, a kereszténység alapmítosza, az európai ember neveltetésének mélyén meghúzódó botrány, az árulásra kényszerített ember egyszerűen érthetetlen, nincs az az etika vagy ideig-óráig érvényes morál, nincs az a rendszer vagy törvény, amelyben megnyugtató módon tisztázhatnánk a dolgot.” Egyszóval ebben a nagy katyvaszban Zudor a rend és a rendszer, a harmónia és az abszurdnak tűnő logika.

A rusnya valcer versuniverzumának legmegragadóbb vonásainak egyike a sok közül, hogy nem követel, nem kárhoztat, nem színlel magyarázatot. Tárgyilagosan és következetesen vezet a látszólagos káoszban. Nem mutogatja, hanem megmutatja az érthetlent, így nem bizonytalanítja el az olvasóját, persze nem is célja. Egyszerűen csupán tudósít róla. Minden szövegében hajszal híján marad harmonikus és arányos minden, de ennyi épp elég. Nyelvi regiszterének sajátossága, hogy kihúzatlan sorok, szavak képezik ezt az egységet. Gazdaságosan és rendkívül tudatosan használja a nyelvet és minden porcikájában feltűnik egy igazán szimpatikus elegancia. Nem pózol, nem artikulál természetellenes módon, és nem vesz fel olyan kényszerközléses állapotot, mely eltorzítaná egyéniségét.

Beszélhetünk naphosszakat is a Zudor-versekről, de azt hiszem mindenekelőtt olvasni kell őt és nem beszélni róla. Utána már úgymint elkerülhetetlen.

(Új Forrás Kiadó, Tata ; Posticum, Nagyvárad, 2012)

Benke László

Adventi vers VanVannak

Adventi sötétségemben
köszönöm, hogy várhatlak.
Várározásom vagy,
meg nem írt versem,
gyöngyként hordozlak szívemben,
megérlellek szeretetemben,
dajkállak énekemben.

Anyád ajándéka vagy,
nipp-angyalom, kislányom,
szeretőm és barátom,
mosolyod fényében hintázom,
Nincsemből
VanVan lettél,
VanVanból
Nincsem vagy már,
olyan nincs, hogy nem vagy!

Verőfényem vagy és villódzásom,
csapongó lelkem virágos réten,
lepke-gyönyörben
meg-megálló
lepke-szenvedésem,
örömkialtásom vagy,
fütytös mezőségem,
tisztaságom, hófehérségem,
lágymegyvidékem, drága völgyem,
szőkén elomló folyóm,

oltárom főhelyén
lantos angyalom,
pazar hajasbabám,
bűvölő csillagos éjszakám,
bomló szívverésem,
ölelő barátom,
lemez napom,
őszi alkonyatom,
sóvárgásom vagy, kis kék virág
gazlepte várromon

– örülj Uram teremtményeden,
s add vissza nekem a XIX. század
romlatlan tisztaságát, szellemét,
szerelmünk és barátságunk kezdetét.

A teához és teafőzőhöz

Te vagy mennyei teám
és a teafőző is te vagy.
Két ujjam közé foglak,
tenyeremmel kitámasztlak
– meg ne szédülj teád
és illatod jóságától! –
álmainnak ébredése,
reggeli fények ékessége,
lengő párám,
párám párja,
mondd hogy rendben,
menned kell? hát menj el,
oda röppenj üzenetemmel
hol hitetlen és tétován
várnak még talán,
jóság hírvivő angyala,
zárd csak rám börtönöm,
nem is akarok szabadulni már,
itt vagy te velem akkor is,
ha nem vagy itt,
csengőddel csengetek picit,
őrzöm a szívem közepén,
te vagy mennyei teám
és a teafőző is te vagy.

Hazámhoz, karácsonykor

Sok rabságunkban és kevés szabadságunkban
megöregedtünk, és mégis szeretünk, hazám.
Mi elmegyünk maholnap, de neked itt kell maradnod
örökre, és várni és várni évről évre, napra nap, minden éjszakán
kisdéd Jézuskáinkat, sok-sok magyar Messiást.

E számunk szerzői

- Agócs Sándor (1957) Kecskemét
Albert Gábor (1929) Budapest
Alföldy Jenő (1939) Kecskemét
Anga Mária (1955) Eger
Antal Attila (1956) Nyíregyháza
Bakonyi István (1952) Iszkaszentgyörgy
Balázs Tibor (1958) Budapest
Barabás Zoltán (1953) Nagyvárad
Bárdos Attila (1941) Budapest
Bárdos József (1949) Nagykőrös
Bene Zoltán (1973) Szeged
Benke László (1943) Dánszentmiklós
Benő Attila (1968) Kolozsvár
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Bíró József (1951) Budapest
Both Balázs (1976) Sopron
Bozók Ferenc (1973) Kecskemét-Göd
Buda Ferenc (1936) Tiszakécske
Csatáné Bartha Irénke (1941) Eger
Cseh Károly (1952) Mezőkövesd
S. Csoma János (1942) Kecskemét-Bécs
Csontos Márta (1951) Sándorfalva
Debreczeny György (1958) Budapest
Demeter József (1947) Ballószög
Dobozi Eszter (1956) Kecskemét
Egres Béla (1959) Eger
Erdei-Szabó István (1958) Bucsa
Fazekas József (1946) Járdánháza
Fecske Csaba (1948) Miskolc
Gittai István (1946) Nagyvárad
Goron Sándor (1975) Nagyvárad
Gyimesi László (1948) Budapest
Györffi Réka (1978) Eger
Hesz Tamás (1968) Budapest
Katona Szabó István (1922) Gödöllő
Káliz Sajtos József (1950) Soponya
Kelemen Erzsébet (1964) Debrecen
Kerék Imre (1942) Sopron
Kispál Dániel (1988) Eger
Kis Pál István (1951) Szekszárd
Kiss Dávid (1992) Eger
Konczek József (1942) Pomáz
Ködöböcz Gábor (1959) Eger
Kusper Judit (1976) Eger
Kürti László (1976) Mátészalka
Lengyel János (1973) Beregszász
Lipcsei Márta (1943) Nagyvárad
Lukáts János (1943) Budapest
Madarász Imre (1962) Üröm
Madár János (1948) Budapest
Marics Andrea (1991) Eger
Marics Krisztina (1991) Eger
Mátyus Aliz (1948) Budapest
Nagy Zita (1987) Eger
Németh István Péter (1960) Tapolca
Németh Péter Mikola (1953) Vác
Nyíri Erzsébet (1953) Budapest
Papp-Für János (1976) Hajdúböszörmény
Pataki István (1953) Bihar
Petrik Béla (1965) Budakeszi
Pomogáts Béla (1934) Budapest
Pósa Zoltán (1948) Budapest
Pusztai Zoltán (1955) Győr
Radnai István (1939) Budapest
Serfőző Simon (1942) Miskolc
Simon Zoltán (1982) Budapest
Sólyom Sándor (1943) Keszthely
M. Soós Tamás (1950) Eger
Stankovics Marianna (1965) Döbrönte
Szabó Bogár Imre (1944) Miskolc
Szakolczay Lajos (1941) Budapest
Szekeres Mária (1948) Újronafő
Szűk Balázs (1960) Debrecen
Sz. Tóth Gyula (1945) Budapest
Turai Laura (1983) Kecskemét
Verók Attila (1975) Eger
Véghelyi Balázs (1983) Százhalombatta
Vozáry Viktória (1980) Eger
Wutka Tamás (1951) Budapest